

Anna Nikupeteri

VAINOTTUNA

Eron jälkeisen vainon tunnistaminen ja uhrien kohtaaminen

Acta Universitatis Lapponiensis 336

Anna Nikupeteri

Vainottuna

Eron jälkeisen vainon tunnistaminen ja uhrien kohtaaminen

Akateeminen väitöskirja,
joka Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnan suostumuksella
esitetään julkisesti tarkastettavaksi Lapin yliopiston Esko ja Asko -salissa
joulukuun 16. päivänä 2016 klo 12

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Rovaniemi 2016

Anna Nikupeteri

Vainottuna

Eron jälkeisen vainon tunnistaminen ja uhrien kohtaaminen

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Rovaniemi 2016

Lapin yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Taitto

Taittotalo PrintOne

Kannen kuvat

Kaisa Väyrynen

Etukansi: Lipeävä lempi (2012)

Takakansi: Sisään vai ulos? (2012)

Myynti

Lapin yliopistokustannus

PL 8123

96101 Rovaniemi

puh. 040 821 4242

julkaisu@ulapland.fi

www.ulapland.fi/lup

Hansaprint Oy, Turenki 2016

Painettu

Acta Universitatis Lapponiensis 336

ISBN 978-952-484-930-2

ISSN 0788-7604

Pdf

Acta electronica Universitatis Lapponiensis 204

ISBN 978-952-484-931-9

ISSN 1796-6310

Tiivistelmä

Vainottuna – Eron jälkeisen vainon tunnistaminen ja uhrien kohtaaminen

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan naisten subjektiivisia kokemuksia entisen kumppanin vainon kohteeksi joutumisesta parisuhteen päättymisen jälkeen. Tehtävänä on lisätä tietoisuutta ja tietoa eron jälkeisestä vainosta puuttumista vaativana sosiaalisena ongelmana ja lähisuhdeväkivaltana, jotta uhreja voitaisiin auttaa paremmin. Tutkimuksessa kysytään: 1) Mitä merkityksiä vaino saa uhrien kokemuksissa sekä tunnistamisen ja kohtaamisen prosesseissa? ja 2) Miten vainoa koskeva tieto muodostuu ja miten sitä tulkitaan? Eron jälkeistä vainoa lähestytään yhtenä naisiin kohdistuvan lähisuhdeväkivallan muotona sukupuolistuneen väkivallan viitekehyksessä. Tutkimus on toteutettu tiiviissä yhteistyössä Ensi- ja turvakotien liiton Mikkelin ja Oulun jäsenyhdistysten Varjo-hankkeen (2012–2017) työntekijöiden kanssa.

Tutkimuksessa tarkastellaan eron jälkeistä vainoa sosiaalitieteiden ja erityisesti sosiaalityön näkökulmasta. Tutkimus tuottaa tietoa eron jälkeisen vainon luonteesta uhrien kokemuksen näkökulmasta myös muille ammattilaisille, jotka kohtaavat työssään vainon uhreja, kuten terveydenhuollon ammattilaisille, poliiseille ja oikeusviranomaisille.

Tutkimusaineisto on jaettu ensisijaiseen ja toissijaiseen aineistoon. Ensisijainen aineisto koostuu 20 vainon kohteena olevan naisen haastattelusta. Haastattelut noudattivat sensitiivisen haastattelututkimuksen metodia ja niitä ohjasi feministinen lähestymistapa. Suurimmassa osassa haastatteluissa oli mukana naiselle läheinen ammattilainen (Varjo-hankkeen väkivaltatyöntekijä, terapeutti tai sosiaalityöntekijä). Naisten aineiston keruuseen osallistui viisi ammattilaista, joista osalla oli asiakassuhde useampaan kuin yhteen naiseen. Varjo-hankkeen väkivaltatyöntekijöiden rooli tutkimuksessa on kuitenkin aineistonkeruun toteuttamista laajempi. Hankkeen työntekijät ovat olleet mukana läpi tutkimusprosessin myös vainon sisällöllisiä kysymyksiä pohdittaessa. Toissijainen aineisto koostuu 13 lapsen tai nuoren (2-21-vuotiaita) kokemuksista isän tai isäpuolen äitiinsä kohdistamasta vainosta. Lasten aineistonkeruun ovat toteuttaneet kuusi Ensi- ja turvakotien liiton Oulun ja Mikkelin jäsenyhdistysten väkivaltatyöntekijää ja aineisto on kerätty erilaisin menetelmin. Materiaali sisältää lasten terapeuttisesti orientoituneen toiminnallisen ryhmän tapaamisia, yksilö- ja sisarusparihaastatteluita sekä yhden äidin ja lapsen käymän terapiatapaamisaineiston.

Aineiston analyysi on aineistolähtöinen ja siinä on hyödynnetty sisällönanalyysia. Analyysissä yhdistyvät fenomenologisesti ja hermeneuttisesti orientoitunut tarkastelu. Siinä on pyritty merkityksellistämään tutkimukseen osallistuneiden naisten ja lasten kokemuksia sekä tehty tulkinnallista analyysia.

Tutkimus koostuu neljästä osajulkaisusta ja yhteenvetoartikkelista. Ensimmäinen osajulkaisu käsittelee naisten tunnekokemuksia ja vainon uhrille luomaa emotionaalista maailmaa. Toinen osajulkaisu käsittelee sitä, millaisena vaino ilmenee uhrien arjessa, millaisia merkityksiä se saa ja miten sitä voidaan tulkita lähisuhdeväkivallan kehyksessä. Kolmas osajulkaisu käsittelee naisten vainokokemusten lisäksi lasten kokemuksia isän tai isäpuolen äitiin kohdistamasta eron jälkeisestä vainosta. Siinä kysytään, millaisia muotoja vaino saa lasten arjessa vanhempien eron jälkeen, sekä millaisia vaikutuksia ja seurauksia sillä on lapsille sekä lapsen ja äidin suhteelle. Neljäs osajulkaisu käsittelee naisten palvelujärjestelmäkohtaamisia ja erityisesti sitä, miten naiset kokevat tulleen asemoiduiksi avunhakijoina. Kaikki neljä osajulkaisua luovat omalta osaltaan pohjaa yhteenvetoartikkelin synteeseille ja johtopäätöksille.

Osajulkaisut jäsentävät neljä kokemustiedon muotoa, jotka kuvaavat naisten vainottuna olemisen kokemusta ja vainosta kertomista. Kokemustiedon muodot ovat tunnetieto, arjen toiminnallinen tieto, suhdetieto ja ammatillinen tulkintatieto. Muodot toimivat käsitteellisinä työkaluina, joita hyödynnetään yhteenvetoartikkelille asetettujen tutkimuskysymysten vastaamisessa. Kokemustiedon ulottuvuuksia läpäisevät kolme teemaa: 1) vainon haavoittavuus ja kysymys kohtuullisuudesta 2) vaino, perhesuhteet ja moraalinen järjestys ja 3) kokemuksen kohtaamisen odotus, vastuut ja oikeudenmukaisuus. Teemat kiinnittyvät laajempiin sosiokulttuurisiin ja ammatillisiin käytäntöihin, ideologioihin ja käsityksiin.

Vainokokemuksen muodot ja niitä läpäisevät teemat johdattelevat kysymykseen vainotiedon muodostumisesta eron jälkeisen vainon uhrien kokemuksen tunnistamisessa ja heidän auttamisessa. Vainotiedolla tarkoitetaan uhreja kohtaavien ammattilaisten vainon tunnistamiseen liittyvää tietoa, johon vaikuttaa erilaisia, tiedostettuja ja tiedostamattomia, sosiokulttuurisia käsityksiä, normeja, arvoja sekä ammatillisia käytäntöjä, jotka suuntaavat vainosta tietämistä yksittäisen uhrin kohtaamisessa ja avuntarpeen arvioinnissa. Vainotiedon muodostuminen on moniulotteinen tulkitsemisen prosessi, jossa tulevat merkityksellisiksi ilmiötiedon ulottuvuus, auttamisprosessien metodinen ulottuvuus, moraalinen ulottuvuus sekä yhteiskunnallinen ja kulttuurinen ulottuvuus. Vainotieto on ammattilaisten olemassa olevaa väkivaltaosaamista, väkivallan tunnistamista ja siihen puuttumista täydentävää tietoa.

Tutkimus painottaa eron jälkeisen vainon uhrien kokemusten tunnistamisen ja kohtaamisen tärkeyttä. Uhrien avuntarpeissa ja niihin vastaamisessa korostuvat kohdatuksi ja tunnistetuksi tulemisen lisäksi sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden luominen sekä moniammatillisen kohtaamisen ja auttamisen tarve. Lisäksi tutkimus nostaa esille tarpeen lisätä tietoa ja ymmärrystä vainosta lähisuhdeväkivaltana ja rikoksena,

joka ilmenee rakenteistuneena ja piiloisena toimintana. Vainon varjossa eläminen luo uhrille jatkuvan uhan tunteen kontrolloiden ja rajoittaen uhrin arkea, toimijuutta ja autonomiaa. Vainon kohteena olevien naisten lisäksi myös lasten avuntarve on tärkeää tulla tunnistetuksi.

Avainsanat: Eron jälkeinen vaino, naiseen kohdistuva lähisuhdeväkivalta, uhri, lapset, asiakkaan ja ammattilaisen kohtaaminen, vainotieto

Abstract

Being Stalked: Recognizing Post-Separation Stalking and Helping its Victims

The thesis explores women's experiences of stalking after the break-up of a partnership, focusing on cases where women are stalked by former male partners. Specifically, the research investigates 1) the meanings stalking takes on in the women's experiences of being stalked and in the processes of being recognized and interpreted as a victim and 2) how knowledge on stalking is constructed and interpreted. The purpose of the inquiry is to contribute knowledge about post-separation stalking as a social problem and form of intimate partner violence, thereby offering insights to members of the public as well as professionals who work with victims. Post-separation stalking is examined in the framework of gendered violence as a form of violence against women. While the perspective adopted is that of the social sciences, in particular social work, the findings are applicable in the work of other professionals who encounter and work with victims of stalking, such as the police, judicial officials and healthcare practitioners. The study has been implemented in close co-operation with the experts on violence in the *Varjo* project (2012-2017) from two local chapters of the Federation of Mother and Child Homes and Shelters.

The research is based on qualitative data. The primary data consist of interviews with 20 women who have been targets of stalking. The interviews applied the sensitive interview method and adhered to a feminist orientation. In most instances, a professional was present who was close to the woman being interviewed. In all, five professionals (an expert on violence, therapist or social worker) contributed to the study, some of whom worked with more than one of the women. The secondary data were collected on 13 children or young adults (aged 2-21 years) who have experienced their (step)fathers' stalking of the mother. Experts on violence from the Federation of Mother and Child Homes and Shelters conducted the data collection on and with children using a variety of methods: children's therapeutically oriented action group sessions, individual interviews, interviews together with siblings and one case of mother and child therapy sessions.

The analysis is data driven, with content analysis being the primary method applied. Women's and children's experiences were regarded as subjective and unique, and understood phenomenologically and hermeneutically.

The thesis consists of four peer-reviewed articles and a concluding chapter. The first article deals with women's emotional experiences of being stalked. The second

investigates how stalking appears in women's everyday life and how outsiders, particularly professionals, interpret and make meaning about stalking. The third analyses the data collected on both children and women. It illustrates the forms that stalking takes on in children's everyday life and how children's exposure to stalking affects women's experiences of being stalked and their motherhood. The fourth article deals with the ways in which women find themselves positioned as help-seekers in encounters with professionals. The four articles create the basis for the synthesis presented in the concluding chapter and the conclusions it puts forward.

Each article describes one particular form of women's experiential knowledge about being stalked. These are termed emotional knowledge, knowledge of action in everyday life, knowledge of social relations, and knowledge of professional interpretation, this last referring to how professionals interpret stalking victims' experiences in help-seeking processes. Each form should be taken into account as playing an important role in characterizing women's experience of being stalked. The four forms of knowledge are also applied as conceptual tools in the concluding chapter in answering the research questions. They are seen as intersecting with three broader themes associated with socio-cultural and professional perceptions, practices and ideologies: 1) the vulnerability caused by stalking and the question of equitability; 2) stalking, family relations and the moral order; and 3) the victims' expectations of being met on their own terms, of the relevant professionals and officials acting with due responsibility and of stalkers being held accountable for their actions. The dimensions of women's experiential knowledge and the intersecting themes foreground the role of knowledge about stalking in recognizing the experiences of victims and helping them. This knowledge is an interpretative process affected by different – conscious and unconscious – sociocultural perceptions, norms, values and professional practices that steer the meetings with and help for victims in particular directions. The study posits four dimensions that affect the construction of knowledge about stalking: phenomenon-related, moral, methodical professional processes, and societal and cultural. Knowledge about stalking reinforces professionals' existing knowledge and expertise on violence, including recognizing cases of violence and intervening in them.

The research emphasizes the need for women to be acknowledged and met on their own terms as victims of stalking and for enabling them to construct their inner and external safety in order to manage in everyday life. Recognizing stalking and helping victims requires co-operation between different professionals, with support being essential for women and children alike. The study highlights the importance of understanding stalking as a criminal behaviour in which the perpetrator creates a constant threat and controls the victims' everyday life, agency and autonomy.

Keywords: Post-separation stalking, violence against women, victim, children, client and professional encounter, knowledge about stalking

Kiitosten aika

En muista haaveilleeni väitöskirjan tekemisestä saati akateemisesta meritoitumisesta. Tämä väitöskirja onkin syntynyt samalla, kun olen päässyt perehtymään itseäni kiinnostavaan ilmiöön. Eron jälkeinen vaino ilmiönä ja sitä kokevien naisten ja lasten tarinat sekä väkivaltatyön ammattilaisten kokemukset heidän auttamisestaan ovat siivittäneet tutkimuksen tekemistä. Olenkin nyt ajautunut siihen pisteeseen, että saan kiittää henkilöitä, jotka ovat auttaneet minua lähestymään selittämätöntä ja tekemään siitä hieman ymmärrettävämpää.

Väitöskirjani ohjaajina ovat olleet Merja Laitinen ja Suvi Ronkainen. Merja, olet ollut tiiviisti mukana koko väitöskirjaprosessissani. Suuri kiitos kuuluu sinulle lukuisten papereiden paneutuneesta ja asiantuntevasta kommentoinnista. Sinua ei ole turhaan kutsuttu empaattiseksi, kannustavaksi ja rohkaisevaksi, mutta vaativaksi ohjaajaksi. Lisäksi kiitän sinua erikseen akateemiseen maailmaan kasvattamisesta ja siinä opastamisesta. Olen ollut onnekaassa asemassa, kun olen saanut työskennellä kanssasi myös muissa hankkeissa väitöskirjan ohella. Toivon, että yhteistyömme jatkuu vielä pitkään. Iso kiitos kuuluu myös sinulle Suvi, kun erityisesti tutkimuksen alkuvaiheessa lähestyit tutkimustani hieman eri näkökulmasta avaamalla silmiäni, olemalla kriittinen ja nostamalla esiin uudenlaisia ulottuvuuksia. Kommenttisi ja ajatuksesi ovat olleet mielessäni vielä väitöskirjan loppuvaiheessa. Lisäksi haluan kiittää Johanna Hurtigia, joka on erityisesti väitöskirjan loppuvaiheessa kommentoinut tutkimustani seminaareissa ja epävirallisissa yhteyksissä, ja jonka kanssa olen saanut kirjoittaa yhteisartikkeleita. Olen oppinut paljon viisaista sanoistasi. Yliopistonlehtori Marita Hussoa ja professori Leo Nyqvistiä kiitän, että suostuitte esitarkastajikseni ja sain vielä esitarkastusvaiheen jälkeen elää tutkijan onnenpäiviä ja kokea ahaa-elämyksiä. Leo Nyqvistiä kiitän myös siitä, että suostuit vastaväittäjäkseni. Tuskin olisin osannut ajatella maisterivaiheen opiskelijana, että saisin olla tekemisissä teidän kaikkien kotimaisen väkivaltatutkimuksen kärkikastiin kuuluvien tieteentekijöiden kanssa.

Tutkimusta ei olisi ollut mahdollista toteuttaa ilman yhteistyötä Ensi- ja turvakotien liiton Mikkelin ja Oulun jäsenyhdistysten Varjo-hankkeen työntekijöiden kanssa. Iso kiitos kuuluu erityisesti Pirjo Ervastille, Riitta Hannukselle, Merja Korhoselle, Pia Marttalalle, Sirkku Mehtolalle ja Riitta Pohjoisvirrälle sekä muille mukana olleille ammattilaisille. Varjo-hankkeen vastaavaa Jaana Kinnusta kiitän lisäksi jatko-opiskelullisesta vertaistuesta ja kannustuksesta ”väijytyskirjan” parissa.

Lisäksi kiitos kuuluu Lapin yliopistolle ja yhteiskuntatieteiden tiedekunnalle, että sain mahdollisuuden tehdä väitöskirjaa viiden vuoden ajan osana yliopisto-opettajan

tehtäviäni. Olen erityisen iloinen siitä, että sain keskittyä yhteenvetoartikkelin kirjoittamiseen syksyllä 2015 rehtorin apurahalla. Yritin ottaa tuosta ajasta irti kaiken mahdollisen. Muutoin en olisikaan vielä tässä vaiheessa kirjoittamassa kiitoksia. Jokaisen tutkijan tulisi saada kokea edes kerran, että voi keskittyä pidemmän ajanjakson verran pelkästään tutkimuksen tekemiseen. Kiitos kuuluu myös Lapin yliopiston sosiaalityön oppiainepoolin kollegoille, jotka ovat olleet mukana arjessa, auttaneet ja tukeneet sekä kyselleet väitöskirjan kuulumisia.

Väitöskirjan tekemisen aikana olen ollut mukana valtakunnallisen sosiaalityön ja sosiaalipalveluiden yliopistoverkosto Sosnetin tohtorikoulutuksen englanninkielisessä ryhmässä, jonka kokoonpano on vaihdellut vuosien varrella. Olemme kulkeneet tutkimustemme kanssa enemmän tai vähemmän yhtä matkaa erityisesti Andreas Baldschunin, Pia Erikssonin ja Tarja Juvosen kanssa, kiitos teille siitä! Lisäksi kiitos kuuluu tutkijakouluryhmän ohjaajille Juha Hämäläiselle, Ilse Julkuselle ja Maritta Törröselle sekä Satu Ranta-Tyrkölle. Lisäksi olen osallistunut Lapin yliopiston sosiaalityön ja kuntoutustieteen jatkokoulutusseminaareihin, joissa olemme myös kokoontuneet vaihtelevissa kokoonpanoissa. Tohtorikoulutettavien seminaarit ovat tarjonneet paikkoja tarkastella kriittisesti omaa tutkimusta. Sen lisäksi haluan korostaa niiden vertaistuellista merkitystä. On ollut tärkeää saada jakaa teidän kaikkien kanssa tutkimuksen tekemiseen liittyviä iloja ja suruja.

Erikseen haluan kiittää Enni Mikkosta, jonka kanssa olemme työstäneet väitöskirjojamme yhtä aikaa. Enni on saanut elää yhtä unelmaani olemalla yksi lastenkodin perustajista Nepalissa ja myöhemmin tutkimalla naisten asemaa nepalilaisissa yhteisöissä. Lukuisten kotimaisten jatko-opiskelijoiden seminaarien lisäksi olemme osallistuneet useisiin kansainvälisiin seminaareihin muun muassa pohjoismais-baltialaisen tohtoriverkoston puitteissa. Matkamme alkoi syksyllä 2011 The international 'Social Work & Society' Academy (TiSSA) -konferenssissa Hradec Královéssa Tšekissä ja päättyi lokakuussa 2016 professori Stanley Witkinin järjestämän Global Partnership for Transformative Social Work -ryhmän kokoontumiseen Vermontissa, USA:ssa. Vielä tänä päivänäkin muistan erityisesti Hradec Královén helteiset elokuun illat Annelin hotellin terassilla.

Matkan varrella on ollut paljon myös muita henkilöitä, jotka ovat vaikuttaneet tutkimuksen edistymiseen. One person I would like to thank in particular is Professor Stanley Witkin, who has taught us here in the department to write international research articles such that they are accepted at some point. Without his critical and forthright comments, the articles in English might well have never been published. Tärkeää on ollut myös Lapin yliopiston kielikeskuksen Richard Foleyn omistautuneisuus ja kriittisyys englanninkielisten tekstien kielenhuollossa. Kiitokset kuuluu myös Paula Kassiselle kirjan kansien inspiroivasta suunnittelusta. Kaisa Väyrynen, olet onnistunut kansilehdissä olevilla taideteoksillasi kuvaamaan mielenmaailman, jollaisena naisten kokemukset ovat piirtyneet mieleeni.

Kiitän myös vanhempiani Helenaa ja Reijoa, mummoani Allia sekä isoveljiäni Hannua ja Anttia. Olette aina jaksaneet kysellä tutkimuksen perään ja laittaneet omanlaisianne kannustusviestejä. Lisäksi kiitän Jannea. Olet reissutöilläsi mahdollistanut omistautuneisuuteni tutkimuksen tekemiselle iltaisin ja myös viikonloppuisin ilman huonoa omaatuntoa.

Lopuksi kiitän teitä kaikkia tutkimukseen osallistuneita naisia, lapsia ja nuoria. Toivon, että tämä tutkimus on yksi askel lähemmäs eron jälkeisen vainon tunnistamista ja uhrien auttamista yhteiskunnassamme ja palvelujärjestelmässämme.

Matkalla Vermontiin 11.10.2016

Anna Nikupeteri

Kuvioluettelo

Kuvio 1. Vainon haavoittavuuden muodot	52
Kuvio 2. Tutkimukselliset kehykset ja tutkiuus	72
Kuvio 3. Vainosta kertomisen ulottuvuudet.....	101
Kuvio 4. Osajulkaisujen tiedot ja kokemustiedon muodot	120
Kuvio 5. Kokemustiedon muodot ja niitä yhdistävät teemat	125
Kuvio 6. Vainotiedon muodostumisen ja vainoon puuttumisen ulottuvuudet	144

Sisällys

1 Johdanto	19
2 Eron jälkeinen vaino sosiaalisena ongelmana	26
2.1 Vainon muotoutuminen sosiaaliseksi ongelmaksi.....	27
2.2 Vaino naisiin kohdistuvana lähisuhdeväkivaltana ja rikoksena	39
2.3 Vaino sukupuolistuneena väkivaltana ja sen haavoittavuus	46
2.4 Vaino ja auttamisjärjestelmä.....	62
3 Tutkimuksen toteutus	70
3.1 Tutkimustehtävä ja tutkimukselliset kehykset	70
3.2 Eettiset ja metodiset lähtökohdat ja sitoumukset	72
3.3 Tutkimusaineistojen kuvaus	83
3.4 Aineistojen analyysi ja tulkinta.....	108
4 Eron jälkeisen vainon kokemusten tarkastelu osajulkaisuissa	119
4.1 Vainon uhrien emotionaalinen kokemusmaailma.....	121
4.2 Vainon moniulotteisuus uhrien arjessa	122
4.3 Vaino, perhesuhteet ja äitiys	123
4.4 Kokemustiedon ja ammatillisen tulkintatiedon kohtaaminen	124
5 Eron jälkeisen vainon kokemuksen kohtaaminen	125
5.1 Vainon haavoittavuus ja kysymys kohtuullisuudesta.....	126
5.2 Vaino, perhesuhteet ja moraalinen järjestys	132
5.3 Kokemuksen kohtaamisen odotus, vastuut ja oikeudenmukaisuus	138
6 Vainon uhrien tunnistaminen ja auttaminen	143
6.1 Vainotiedon ulottuvuudet.....	143
6.2 Uhrien auttaminen epävarman vainotiedon reunaehdoissa	148
6.3 Uhrien avuntarpeet ja niihin vastaaminen.....	157
6.4 Kysymys moninaisista vastuista.....	164
7 Epilogi	171
Lähteet	177

Luettelo osajulkaisuista

I Nikupeteri, Anna 2016: Stalked Lives: Finnish Women's Emotional Experiences of Post-Separation Stalking. *Nordic Social Work Research*. DOI:10.1080/2156857X.2016.1192055. *Reproduced with permission of Taylor & Francis Group*.

II Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja 2013: Vaino naisiin kohdistuvana eron jälkeisenä väkivaltana. *Naistutkimus-Kvinnoforskning* 26(2), 29–43. *Artikkelin uudelleenjulkaisu Sukupuolentutkimus–Genusforskning-lehden (ent. Naistutkimus-Kvinnoforskning) luvalla*.

III Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja 2015: Children's Everyday Lives Shadowed by Stalking: Postseparation Stalking Narratives of Finnish Children and Women. *Violence and Victims* 30(5), 830–845. DOI: 10.1891/0886-6708.VV-D-14-00048. *Reproduced with permission of Springer Publishing Company*.

IV Nikupeteri, Anna 2016: Professionals' critical positionings of women as help-seekers: Finnish women's narratives of help-seeking during post-separation stalking. *Qualitative Social Work*. DOI: 10.1177/1473325016644315. *Reproduced with permission of SAGE Publications*.

1 Johdanto

Puoti näytti olevan täynnä mitä merkillisimpiä asioita – mutta merkillisintä kaikesta oli, että niin pian kuin Liisa keskittyi katsomaan jotakin hyllyä, se oli yhtäkkiä tyhjä. Naapurihyllyt sen sijaan olivat aina täpötäysiä.

- Kaikki tavarat lentävät tiehensä! hän sanoi lopuksi pettyneenä, kun hän oli pitkän aikaa jahdannut erästä saamatta sitä kiinni. Välistä se näytti nukelta, välistä ompelurasialta, mutta aina se häipyi siltä hyllyltä jota Liisa oli tutkimassa ja ilmaantui sen yläpuolelle.

Silloin hän sai aatteen.

- Minä seuraan sitä ylimmälle hyllylle saakka ja otan sen, hän ajatteli. – Eihän se voi lentää läpi katon!

Mutta yhtä hullusti kävi tälläkin kertaa. ”Esine” häipyi läpi katon niin rauhallisesti kuin se olisi ollut maailman luonnollisin asia. (Carroll 1875/ 2010, 203.)

Edellä oleva tekstiote on Lewis Carrollin (1875/2010) teoksesta Liisan seikkailut peilimaailmassa. Se kuvastaa Liisan kokemaa peilimaailmaa, jossa normaalit kausaaliset suhteet väistyvät, ja jossa aika ja paikka eivät noudata tavallisia odotuksia. Kieli, säännöt ja käyttäytyminen vaikuttavat epäloogisilta, eikä niitä voi ymmärtää tai hallita arkijärkeilyllä. Liisa kokee epävarmuutta itseään kohtaan ja pelkää menettävänsä käsityksen itsestään. Peilimaailman järjenvastainen todellisuus aiheuttaa pelkoa. (Ede 1975, 73–74; Tigges 1988, 73–74.) Lewis Carrollin kirjoittamat Liisan seikkailut voidaan nimetä nonsense-kirjallisuudeksi, joka määritetään järjenvastaiseksi ja mielettömäksi kielelliseksi ilmaisuksi. Nonsense-tekstiä voi luonnehtia absurdiksi ja sen tärkeimpänä piirteenä sanotaan olevan purkautumattoman jännitteen merkitys läsnä- ja poissaolon välillä. (Tigges 1988, 51, 69–70.)

Tässä tutkimuksessa tarkastelen naisten subjektiivisia kokemuksia entisen kumppanin vainon kohteeksi joutumisesta parisuhteen päättymisen jälkeen. Kuten yksi tutkimukseen osallistuneista naisista vertaa omaa kokemustaan Liisan kokemuksiin, kuvastaa Liisan kokeman peilimaailman absurdius, järjenvastaisuus ja mielettömyys myös laajemmin haastattelemieni vainon kohteeksi joutuneiden naisten kokemuksia, arkea, tunteita ja vainoajan tekoja. Liisan kokemuksen tavoin vainoteot voivat ilmetä uhrin arjessa outoina, kummallisina ja merkillisinä: uhrin kotoa voi esimerkiksi kadota omaisuutta, ystävyysuhteet voivat vähitellen hiipua ja vastuullisena äitinä toimiminen voi olla mahdotonta yrityksistä huolimatta.

Samalla tavoin kuin Liisa yrittää saada selkoa ihmeellisistä asioista, joutuvat eron jälkeisen vainon kohteena olevat naiset ottamaan selvää heille tapahtuneista asioista ja selittämään niitä itselleen ja muille ihmisille, jotta vainon järjenvastaisuus ja absurdus tulisivat ymmärretyiksi. Kuten Liisa tavoittelee haluamiaan esineitä puodin hyllyltä luottaen totuttuihin kausaalisiin suhteisiin, pyrkivät tähän tutkimuksen osallistuneet naiset tavoittelemaan tavallista eron jälkeistä arkea, perhe-elämää ja rakkautta, joiden toteuttamista entisen kumppanin vaino vaikeuttaa tai tekee niiden tavoittamisen mahdottomaksi. Naisten kokemusten ja vainotekojen kuvaamisen lisäksi Liisan kokemus kertoo siitä, kuinka vainoilmiö on haasteellinen tutkijalleen. Vaino ilmiönä haastaa tutkijan lähtökohtaisten metodologisten ja tieteenfilosofisten sitoumusten toteuttamisen ja niissä pysyttämisen murtaen niin tutkijuuden, tutkimuksellisten sitoumusten ja tutkimusprosessin totunnaisia ja hyvänä pidettyjä periaatteita (esim. Cutcliffe & McKenna 2002, 615–616).

Analysoin tässä tutkimuksessa uhrien kokemuksia vainon fyysisesti, emotionaalisesti ja sosiaalisesti satuttavista teoista. Kokemusten ja merkityksenantojen tutkimista ja tulkintaa on ohjannut feministisen teorian mukainen käsitys kokemusten moninaisuudesta, erilaisuudesta, prosessimaisuudesta ja kerrostuneisuudesta. Kokemukset ovat yhteydessä sosiaaliseen ja kulttuuriseen kontekstiin ja ne ovat aina paikantuneita. Myös ymmärryksen sukupuolesta kokemusta keskeisesti määrittävänä tekijänä rakentuu suhteessa kontekstiin ja karttaa siten sukupuolen ymmärtämistä olemuksellisenä. (Ramazanoglu & Holland 1999; Saresma 2010, 67–68.) Naisten kokemukset vainoajan teoista muuttuvat usein avunhakuprosessissa näkymättömiksi tai normalisoituvat tehden vainottuna olemisesta yhtäaikaaisesti poissa ja läsnä olevan jännitteisen kokemuksen. Vainoajan tekojen kommunikoimattomuus neutralisoi tapahtumat ja teot tavallisiksi ja arkisiksi – ne muuttuvat maailman luonnollisimmiksi asioiksi tai lentävät tiehensä muuttuen olemattomiksi tai ikään kuin niitä ei olisi tapahtunut. Vainon ristiriitainen ja monitulkintainen dynamiikka ja luonne hankaloittavat niin uhria itseään kuin auttamisalan ammattilaisia nimeämään tekoja ja tunnistamaan käyttäytymistä väkivaltaiseksi. Sadussa Liisa pääsee epätodellisesta peilimaailmasta palaamaan omaan arkeensa, mutta monelle vainotulle naiselle vainon hallitsema absurdi ja ristiriitainen arki voivat olla pitkään kestävää todellisuutta.

Vaino ilmiönä kantaa mukanaan paljon historiallisia ja kulttuurisia merkityksiä. Se mielletään usein systemaattiseksi ja rakenteelliseksi laajoihin ihmisryhmiin kohdistuvaksi vainoksi, jossa loukataan yksilön perus- ja ihmisoikeuksia, kuten juutalaisvainossa tai poliittisessa vainossa. Nyky-yhteiskunnassamme yksilöt eivät joudu laajamittaisen ja rakenteellisen vainon kohteeksi ominaisuuksiensa tai vakaumuksensa vuoksi. Myös erilaiset kulttuuriset tuotteet, kuten elokuvat, laulujen sanoitukset ja romaanit, ovat luoneet omanlaisia käsityksiä ja vaikuttaneet ymmärrykseemme vainosta (esim. Schultz ym. 2014). Niissä vaino voi näyttäytyä esimerkiksi ideologisoituna romanttisen rakkauden sitkeänä kaipuuna ja tavoitteluna.

Tämä tutkimus avaa kuitenkin erilaisen lähestymistavan vainoon. Tarkastelen vainoa yhtenä lähisuhdeväkivallan muotona ja erityisesti naisiin kohdistuvana väkivaltana sukupuolistuneen väkivallan viitekehyksessä. Ymmärrän vainon tavoitteellisena ja intensiivisenä entistä kumppania pakottavana ja kontrolloivana toimintana. Vainoajan käyttämä valta, voima ja väkivalta ilmenevät ja merkityksellistyvät yksittäisten tekojen jatkumona koostuen toistuvista väkivaltaisista ja ei-väkivaltaisista teoista. (Esim. Mullen ym. 2000; Mechanic 2002; Spitzberg & Cupach 2014.) Vaino on ollut Suomessa rikos vuoden 2014 alusta lähtien. Laissa vaino määritellään oikeudettomaksi ja toistuvaksi uhkaamiseksi, seuraamiseksi, tarkkailemiseksi ja yhteyden ottamiseksi tai muuksi edellä mainittuihin rinnastettavaksi toiminnaksi, mikä on omiaan aiheuttamaan vainotussa pelkoa ja ahdistusta. Vainoamisen rangaistuksena on sakko tai enintään kahden vuoden vankeus. (Rikoslaki 25: 7 a §, 13.12.2013/879.) Lähestyn tutkimuksessani vainoa kriminalisoitavana ja yhteiskunnallisesti tuomitavana toimintana.

Tutkimuksen yleisenä tehtävänä on lisätä tietoisuutta ja tietoa eron jälkeisestä vainosta puuttumista vaativana sosiaalisena ongelmana ja yhtenä naisiin kohdistuvan lähisuhdeväkivallan muotona, jotta uhreja voitaisiin tunnistaa ja kohdata paremmin. Tehtävänäni on tarkastella, mitä merkityksiä vaino saa uhrien kokemuksissa sekä tunnistamisen ja kohtaamisen prosesseissa, sekä miten vainoa koskeva tieto muodostuu ja miten sitä tulkitaan. Tutkimuksen tulokulmana on vainon kohteena olevien naisten ääni ja heidän kerrontansa siitä, miten eron jälkeinen vaino ilmenee heidän arjessaan. Pyrin tuottamaan uutta, aiempaa väkivaltatietoa täydentävää tietoa eron jälkeisestä vainosta naisiin kohdistuvana lähisuhdeväkivaltana. Vaikka lähtökohtana on tiedon tuottaminen naisten subjektiivisista kokemuksista tutkimus tuottaa tietoa myös laajemmin palvelujärjestelmästä, käytännöistä, käsityksistä, asenteista, kulttuurista ja yhteiskunnasta.

Kiinnostus eron jälkeiseen vainoon tämän tutkimuksen kohteena nojautuu ilmiön saamaan huomioon ja kiinnostukseen ammatillisissa käytännöissä ja laajemmin yhteiskunnassa. Tutkimuksen tekemisen tarve eron jälkeisestä vainosta juontuu erityisesti Ensi- ja turvakotien liiton väkivaltatyöntekijöiden mutta myös muiden ammattilaisten, kuten lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden, tarpeesta tietää ilmiöstä enemmän. Uhreja kohtaavat ammattilaiset näkivät naisten kokemukset eron jälkeisestä vainosta kohtuuttomiksi, heidän perheidensä tilanteet vaikeiksi sekä omat auttamiskeinonsa rajallisiksi. Väkivaltatyöntekijät jäsenivät vainottujen naisten kokemuksia erilaisiksi suhteessa niin sanottuun normaaliin parisuhde- tai perheväkivaltaan. Vainon uhrien auttamisessa esimerkiksi normaalit lähisuhdeväkivallan suojautumiskeinot eivät olleet useinkaan riittäviä. Tämän tutkimuksen juuret kiinnittyvätkin vuosina 2008–2012 toteutettuun Ensi- ja turvakotien liiton Miina-projektiin, jossa Mikkelin VIOLA – väkivallasta vapaaksi ry perhe- ja lähisuhdeväkivaltatyön avopalveluyksikön yhtenä kehittämiskohteena oli lisätä tietoa eron jälkeisestä vainosta (Ojuri 2013).

Miina-projektin pohjustamana tiedon lisääminen vainosta on nostettu esiin muun muassa Sosiaali- ja terveysministeriön Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelmassa vuonna 2010. Ohjelmassa tuodaan esille, että vainon kohteena olevista naisista ja heidän kokemuksistaan auttamis- ja oikeusjärjestelmän toimivuudesta ei ole riittävästi tietoa. Tiedon tarve on kohdistettu erityisesti siihen, millaisia turvajärjestelyjä vainon kohteena olevat naiset ovat tarvinneet ja miten eri viranomaiset ovat pyrkineet suojelemaan ja auttamaan heitä. (Naisiin kohdistuvan väkivallan... 2010, 63.) Yhteiskunnallisten ja ammatillisten tarpeiden lisäksi aiheen valintaan on vaikuttanut myös henkilökohtainen tutkimuksellinen kiinnostus sensitiivisten, tabuoitujen ja vaiettujen ilmiöiden tutkimiseen.

Vainon tabuluonteisuuden purkaminen naisiin kohdistuvana eron jälkeisenä väkivaltana on alkanut Suomessa erityisesti 2010-luvulla niin ammattikäytännöissä, rikosoikeudellisesti kuin mediassakin. Pitkään nähtiin, että parisuhde- ja perheväkivalta loppuvat, kun nainen irrottautuu väkivaltaisesta suhteesta. Vähitellen 1990-luvulta lähtien on kuitenkin lisääntynyt kiinnostus eron jälkeiseen väkivaltaan – kun ero ei päätäkään väkivaltaa, vaan väkivalta voi jatkua erimuotoisena ja erilaisin keinoin toteutettuna. Tiedon ja ymmärryksen lisääntyminen eron jälkeisestä väkivallasta ja sen eri muodoista on lisännyt myös eron jälkeiseen väkivaltaan liittyvän tutkimuksen määrää erityisesti 2000-luvulta lähtien. Yhtenä keskeisenä kiinnostuksen kohteena on ollut lasten rooli ja merkitys osana eron jälkeistä väkivaltaa (esim. Hester 2005; Thiara & Gill 2012; Radford & Hester 2015).

Paikannan tutkimukseni sosiaalitieteelliseen kenttään sensitiivisten ja tabuoitujen ilmiöiden kokemuksellisuutta, kokijoiden auttamista ja ilmiöihin puuttumista koskevien tutkimusten joukkoon (esim. Granfelt 1998; Laitinen 2004; Väyrynen 2007; Eronen 2012; Kiuru 2015). Erityisesti tavoitteenani on tuoda eron jälkeinen vaino yhtenä naisiin kohdistuvan lähisuhdeväkivallan muotona mukaan suomalaisen väkivaltakeskusteluun sekä laajempiin sosiaalityön keskusteluihin asiakkaan ja ammattilaisen suhteesta sekä asiakkaiden kokemusten kohtaamisesta ja avuntarpeiden tunnistamisen mahdollisuuksista palvelujärjestelmässämme (esim. Nyqvist 2001; Oranen 2001a; Husso 2003; Ojuri 2004; Eskonen 2005; Keskinen 2005a; Ronkainen 2008a; Lindqvist 2009; Nietola 2011; Notko 2011; Metteri 2012; Hurtig 2013a). Kiinnittymiseni aiempiin tutkimuskeskusteluihin mahdollistaa eron jälkeisen vainon ymmärtämisen ja tarkastelemisen naisiin kohdistuvana lähisuhdeväkivaltana. Lisäksi ne auttavat tarkastelemaan vainon uhreja haavoittavaa luonnetta sekä ilmiön ja uhrien tunnistamisen ja kohtaamisen haasteita auttamisjärjestelmässä.

Tutkimuksen tekeminen sisältää aina monia rajauksia ja valintoja. Rajautumistani erityisesti naisten kokemuksiin eron jälkeisestä vainosta voidaan perustella eri näkökulmista. Ensinnäkin tutkimusten mukaan naiset ovat heteroseksuaalisissa suhteissa miehiä useammin vainon kohteena ja miehet sen tekijöinä (esim. Tjaden & Thoennes 1998; Dovelius ym. 2006; Spitzberg & Cupach 2007). Siksi koen, että on tärkeää

tutkia naisten kokemuksia vainon kohteena olemisesta ja sille uhriutumuksesta. Tästä rajauksesta huolimatta myös naiset voivat olla yhtä hyvin vainoajia ja lisäksi vainoa voi esiintyä myös samaa sukupuolta olevien parisuhteissa. Myös tällaiset toisenlaiset asetelmat kaipaavat tutkimuksen tekemistä. Toinen rajaustani perusteleva valinta liittyy vainon kokemuksellisuuteen ja sen haavoittavuuteen. Naisten ja miesten reaktiot läheisen tekemää väkivaltaa kohtaan ja vainon aiheuttamat emotionaaliset kokemukset ovat usein erilaisia. Naiset kokevat vainon ja väkivallan usein pelottavampana ja intensiivisempänä kokonaisvaltaisena kokemuksena verrattuna miehiin, mikä värittää naisten kokemuksia vainosta omanlaisekseen (esim. Emerson ym. 1998, 304; Davis ym. 2002; Dennison & Thomson 2002; Romito & Grassi 2007; Sheridan & Lyndon 2012; Siltala ym. 2014). Tämä tutkimus tuottaa siten tietoa vainosta nimenomaan naisuhrien näkökulmasta ja nämä lähtökohtaiset rajaukset vaikuttavat siihen, millaiseksi kuva vainosta piirtyy tässä tutkimuksessa.

Tutkimus on osa laajempaa kokonaisuutta, mikä on myös määrittänyt tämän tutkimuksen valintoja. Kiinnostukseni on erityisesti siinä, millaisena vainon kohteeksi joutuneiden naisten arki näyttäytyy, mitä seurauksia vainon kohteeksi joutumisella on ollut naisille, ja miten naiset ovat kokeneet saaneensa apua. Tutkimuksen ensisijaisena aineistona on käytetty vainon kohteena olevilta naisilta kerättyä aineistoa. Toissijaisen aineiston roolissa on käytetty tietoa, joka on kerätty lapsilta ja nuorilta, jotka ovat kokeneet isän tai isäpuolen äitiin kohdistamaa vainoa. Lasten tuottama tieto täydentää naisten/äitien kerrontaa vainosta erityisesti lapsen ja äidin suhteen näkökulmasta. Muista ilmiön ja uhrien, erityisesti lasten, kannalta keskeisistä näkökulmista on raportoitu tai niistä tullaan raportoidaan erillisissä tutkimuksissa (esim. Nikupeteri ym. 2015; Nikupeteri & Laitinen 2016b; Laitinen ym. 2016; Nikupeteri ym. 2016).

Tutkimusaineisto on kerätty ennen vuonna 2014 voimaan tullutta vainon vastaista lakia, mikä osaltaan määrittää naisten kokemuksia kohdatuksi ja tunnistetuksi tulemisesta ja avunsaamisesta. Vaikka tutkimuksessani rajaudun käsittelemään sellaisia naisten kokemuksia, joissa he eivät ole tulleet tunnistetuiksi ja autetuiksi palvelujärjestelmässä, on osalla naisista myös hyviä kokemuksia kohdatuksi tulemisesta ja avunsaamisesta. Sosiaalityön tutkimuksen yhtenä tehtävänä on kuitenkin oppia tilanteista, joissa kohdatuksi ja tunnistetuksi tulemista ei ole tapahtunut, jotta asiakkaita voitaisiin auttaa paremmin (Metteri 2000, 238).

Tutkimus on luonteeltaan ymmärtämään pyrkivä ja etsii sanoitusta naisten eron jälkeisen vainon kokemuksille. Siinä yhdistyvät erilaisin menetelmin naisilta ja lapsilta kerätty tutkimusaineisto sekä epämuodolliset keskustelut ilmiöön liittyen Ensi- ja turvakotien liiton Mikkelin ja Oulun jäsenyhdistysten Varjo-hankkeen työntekijöiden ja muiden uhreja kohtaavien ammattilaisten kanssa (ks. lisätietoa Varjo-hanke 2016). Tutkimuksellinen lähestymistapa on sensitiivinen. Tiedonkeruumenetelmät perustuvat kertojakeskeiseen otteeseen ja noudattelevat feministisen tutkimuksen periaatteita. Aineiston analyysi on sisältölähtöinen, jossa naisten ja lasten kokemuksia

on lähestytty aitoina ja todellisina kokemuksina. Katson uhrien kokemuksia läheltä. Avaan, puran ja erittelen eron jälkeiseen vainoon liittyvää monimutkaisuutta sekä sen kohtaamisen ja tunnistamisen haasteita. Analyysissä yhdistyvät fenomenologisesti ja hermeneuttisesti orientoitunut tarkastelu. Olen pyrkinyt merkityksellistämään tutkimukseen osallistuneiden kokemuksia sekä tehnyt tulkinnallista analyysia.

Tutkimustuloksia voidaan käyttää vainon uhrien auttamiskäytäntöjen kehittämisessä. Vaikka lähestyn vainoa sosiaalityö- ja erityisesti sosiaalityön näkökulmasta, koen että tutkimustulokset on hyödynnettävissä monialaisesti väkivallan uhrien kohtaamisessa myös muiden tieteenalojen ja ammattilaisten keskuudessa. Vaino on ilmiö, jota joutuvat kohtaamaan usean eri ammattiryhmän edustajat kuten poliisit, perheiden kanssa työskentelevät sosiaalityöntekijät, syyttäjät ja terveydenhuollon ammattilaiset.

Tutkimuksellani on antia myös sosiaalityö- ja erityisesti sosiaalityön, tutkimusmetodologisille ja eettisille kysymyksille, mikä juontuu äärimmäisen uhan ja riskin sisältävän aiheen tutkimisesta. Vainon tutkiminen on edellyttänyt moniulotteista pohtimista tutkimuksen toteuttamisen mahdollisuuksista ja rajoista. Esimerkiksi vainon kohteena olevien naisten tavoittaminen ja heidän tutkimukseen osallistuminen on vaatinut tiivistä yhteistyötä vainoon pureutuvan Varjo-hankkeen työntekijöiden kanssa. Lisäksi tutkimuksen tekeminen on edellyttänyt tutkimuksellisten sitoumusten reflektointia läpi tutkimusprosessin sekä omien tieteenfilosofisten lähtökohtien monipuolista pohtimista ja uudelleen tulkintaa; osittain lähtökohtaisista periaatteista luopumista, niiden laimentamista tai kaventamista tutkimuksen edetessä. Vaino ilmiönä haastaa mahdollisuuden toteuttaa ja noudattaa yleisesti hyvänä pidetyn laadullisen tutkimuksen eettisiä periaatteita ja myös feministisesti orientoituneen sosiaalityön tutkimuksen periaatteita esimerkiksi siitä, että tutkimukseen osallistuneet henkilöt otetaan mukaan tutkimusprosessiin sen eri vaiheissa. Eettiset ja metodologiset haasteet konkretisoituvat tutkimukseen osallistuneiden naisten suojaamisen ja turvaamisen huomioimisena läpi tutkimusprosessin, jottei tutkimustyö aiheuta lisää turvallisuusuhkia uhreille ja mahdollista vainon jatkumista.

Tutkimus pohjautuu neljään osajulkaisuun, jotka muodostavat perustan tälle yhteenvetoartikkelille. Ensimmäisessä osajulkaisussa tarkastelen naisten tunnekokemuksia vainoon liittyen (Nikupeteri 2016a). Toisessa osajulkaisussa tarkastelen kohteena on, miten vaino ilmenee naisten arjessa sekä millaisia tulkintoja ja merkityksiä vaino saa (Nikupeteri & Laitinen 2013). Kolmas osajulkaisu käsittelee lasten kokemuksia isän tai isäpuolen äitiin kohdistamasta vainosta. Siinä tarkastelen kohteena on, miten äidin vainon kohteena oleminen ilmenee lasten arjessa ja miten lasten altistuminen isän/isäpuolen vainolle vaikuttaa naisten kokemuksiin vainottuna olemisesta. Artikkelit on ainoa, jossa naisten tuottaman tiedon lisäksi on analysoitu myös lapsilta kerättyä aineistoa. (Nikupeteri & Laitinen 2015.) Neljäs osajulkaisu käsittelee naisten kokemuksia siitä, miten he ovat kokeneet tulleen asemoiduiksi

avunhakijoina ammattilaisten kanssa käydyissä kohtaamisissa (Nikupeteri 2016b). Osajulkaisujen avulla tuon esille neljä kokemustiedon muotoa, jotka tulevat keskeisesti esille koko aineistossa määrittäen naisten eron jälkeisen vainon kohteeksi joutumisen kokemusta. Osajulkaisut muodostavat perustan yhteenvetoartikkelin synteeseille ja johtopäätöksille.

Aloitan yhteenvetoartikkelin kuvaamalla eron jälkeistä vainoa sosiaalisena ongelmana, avaamalla sen yhteiskunnallista ja kulttuurista kontekstia sekä taustoittamalla tekemiäni näkökulmavalintoja. Tämän jälkeen siirryn luvussa kolme käsittelemään tutkimuksen toteutusta, aineistoa, metodologisia valintoja ja eettisiä kysymyksiä. Luvussa neljä kuvaan osajulkaisut. Käyn läpi osajulkaisujen tutkimustehtävät, tavoitteet ja keskeiset havainnot. Lisäksi määritän kunkin artikkelin keskeisen naisten kokemusta jäsentävän tiedon muodon. Luvuissa viisi ja kuusi vastaan tälle yhteenvetoartikkelille asettamiini tutkimuskysymyksiin. Ensin luvussa viisi tarkastelen osajulkaisujen ja koko aineiston perusteella eron jälkeisen vainon kokemuksen kohtaamisen saamia merkityksiä naisten kokemustiedon muotojen perusteella. Kokemusten kohtaamisessa tulevat keskeisesti esille kysymykset vainon haavoittavuudesta ja uhrien kokemusten kohtuullisuudesta, perhesuhteista ja niiden moraalisesta järjestyksestä, sekä uhrien vainokokemuksen kohtaamisen odotuksesta, puuttumisen vastuista sekä oikeudenmukaisuudesta. Luvussa kuusi avaan vainotiedon muodostumiseen ja tulkitsemiseen liittyviä ulottuvuuksia. Ulottuvuudet kuvaavat sitä, mitä vainon uhrien tunnistaminen, heidän avuntarpeisiin vastaaminen ja auttaminen edellyttävät ammattilaisilta, ammatillisilta käytännöiltä ja palvelujärjestelmältä sekä yhteiskunnalta. Lopuksi pohdin kysymystä liittyen vastuisiin eron jälkeiseen vainoon puuttumisessa. Osajulkaisut löytyvät yhteenvetoartikkelin lopusta.

2 Eron jälkeinen vaino sosiaalisena ongelmana

Tässä tutkimuksessa lähestyn eron jälkeistä vainoa sosiaalisena ongelmana, joka on lähisuhteeseen tai tarkemmin sanottuna entiseen lähisuhteeseen kietoutunut naisiin kohdistuvan lähisuuhdeväkivallan muoto. Vainoa on ilmennyt eri aikoina erilaisissa kulttuurisissa ja yhteiskunnallisissa yhteyksissä, eri instituutioihin ja sosiaalisiin käytänteisiin liitettynä saaden ajassa erilaisia merkityksiä ja painoarvoa. Käyttäytyminen ja toiminnot, joita on ennen pidetty romanttisina ja normaaleina, saatetaan nykyisin nähdä vainokäyttäytymisenä ja siten paheksuttavana tai jopa rikollisena toimintana. Hyväksytyt sosiaalinen käyttäytyminen ja vuorovaikutus ovat muuttuneet ja yksilöiden tietoisuus niistä on lisääntynyt. (Mullen ym. 2000, 9–10; ks. myös Smart 2004a, 402.)

Olen päätenyt kuvaamaan tutkimaani ilmiötä käsitteellä *vaino*. Vainoa ilmiönä on kutsuttu myös muun muassa psykologiseksi raiskaukseksi (Wilcox 1982¹, Lowneyn ja Bestin 1995, 37 mukaan), murhanhimoiseksi pakkomielleeksi (Beck 1992², Lowneyn ja Bestin 1995, 43–44 mukaan), intohimorikokseksi (Liukkonen 1994), pakonomaiseksi seuraamiseksi (esim. Meloy 1996) ja pakonomaiseksi häirinnäksi (esim. Rosenfeld 2000). Englanninkielessä vainosta käytetään usein käsitettä *stalking* ja esimerkiksi ruotsinkielessä käytetään puolestaan käsitteitä *stalkning* ja *förföljelse*. Niin suomenkielinen vaino-käsite kuin myös muissa maissa käytössä olevat käsitteet sisältävät eri ulottuvuuksia, saavat erilaisia merkityksiä ja luovat mielle yhtymiä. Käsitteillä voidaan viitata yksilötasoiseen tai kollektiiviseen toimintaan. Käyttäminen vaino-käsite mielletään suomenkielessä usein uskonnollisesta tai poliittisesta vakaumuksesta johtuvaksi yksilön tai ryhmän perusoikeuksien systemaattiseksi loukkaamiseksi, josta esimerkkinä ovat juutalaisvainot. Vastaavanlaisesti jo Rooman valtakunnan aikana, kun kristityt uhmasivat keisarin auktoriteettia uudella vakaumuksellisella ideologiallaan, kristittyjä alettiin vainota. Nyky-yhteiskunnassamme yksilöt joutuvat harvoin kollektiivisen rakenteellisen vainon kohteeksi ominaisuuksiensa tai vakaumuksensa vuoksi.

Vaino-käsitteen lisäksi suomenkielessä on käytetty myös muun muassa käsitteitä väijyminen (Haapasalo 2008, 65–73), ahdistelu, häirintä ja vaaniminen (Björklund 2010; Hiltunen 2010). Kyseiset käsitteet kuvaavat hyvin tiettyjä vainotoiminnan muotoja ja luovat selkeämmin kuvan yksilötasoisesta toiminnasta verrattuna vaino-käsitteeseen, joka luo kollektiivisemmän mielle yhtymän. Rikoslaisa (25: 7 a §,

1 Wilcox, B. 1982: Psychological rape. *Glamour* 80 (October), 232–233, 291–296.

2 Beck, M. 1992: Murderous obsession. *Newsweek* 120 (July 13), 60–62.

13.12.2013/879) käytetään ilmaisua ”vainoaminen”, millä viitataan yksilötasoiseen toimintaan. Lisäksi Suomessa nykypuhekielessä käytetään usein käsitettä stalkkaus tai stalkkerointi, jotka juontuvat englanninkielisestä kantasanaista stalking. Edellä mainitut suomenkieliset ilmaukset väijyminen, vaaniminen ja stalkkaus ovat kuitenkin liian kapeita kuvaamaan niitä tilanteita ja prosesseja, joihin tutkimukseeni osallistuneet naiset ovat joutuneet. Lähisuhteissa yksilöön kohdistuva eron jälkeinen vaino on suhteisiin ja rakenteisiin kiinnittyvää väkivaltaa, joka murtaa yksilön arjen elämisen ehtoja. (Nikupeteri & Laitinen 2013, 29–30.)

2.1 Vainon muotoutuminen sosiaalseksi ongelmaksi

Vainoon liittyy historiallisia ja kulttuurisia merkityksiä ja piirteitä ja sen muotoutumiseen sosiaalseksi ongelmaksi ja lähisuhdeväkivallaksi liittyy erilaisia tunnistamisen, käsittelyn, käsitteellistämisen ja puuttumisen vaiheita. Vaino mielletään 2010-luvun Suomessa sosiaalseksi ongelmaksi ja se on ollut lainsäädännöllisesti rikollista toimintaa vuodesta 2014 lähtien. Tästä huolimatta vainosta on tehty Suomessa vain vähän tutkimuksia (Häkkänen ym. 2003; Häkkänen 2008; Näre 2008; Björklund 2010; Peiponen 2010; Kumpuniemi 2012; Lindstedt 2013; Kinnunen 2016). Tehdyistä tutkimuksista puuttuu vainon tarkastelu sukupuolistuneen väkivallan viitekehysessä ja erityisesti naisiin kohdistuvan lähisuhdeväkivallan muotona. Seuraavaksi avaan, millaisia piirteitä vaino saa sosiaalisena ongelmana ja miten se on muotoutunut sosiaalseksi ongelmaksi, johon tulisi puuttua erityisesti lähisuhdeväkivallan ja naisiin kohdistuvan väkivallan kehityksessä. Vainon muotoutumista sosiaalseksi ongelmaksi on tutkittu pääasiassa ulkomaisessa kirjallisuudessa 1990-luvulla. Noin 20 vuotta jälkeenpäin Suomessa on havaittavissa samankaltaisia kehityslinjoja ja piirteitä vainon tunnistamisessa ja sen muotoutumisessa sosiaalseksi ongelmaksi.

Sosiaalisten ongelmien konstruktionistisen käsityksen mukaan sosiaaliset ongelmat muotoutuvat sosiaalisissa prosesseissa, suhteissa ja erilaisten toimijoiden vaikutuksesta. Sosiaalisen ongelman syntymisessä on keskeistä, että jokin asiantila ja sen seuraukset koetaan ongelmalliseksi ja sen vuoksi siihen täytyy puuttua. Erilaiset toimijat, niin yksilöt kuin ryhmät, kuten feministiset liikkeet, tuovat esille vaatimuksia puuttua johonkin epäkohtaan ja asemoivat siten jonkin asia merkitykselliseksi. Riippuen erilaisten sosiaalisia ongelmia määrittävien toimijoiden kannanottojen vahvuudesta jokin tulkinta saa toista tulkintaa vahvemman aseman. Tulkinnoista muotoutuu perusta institutionaalisten käytäntöjen kehittämiseksi. Sosiaalisten ongelmien muotoutuminen on kulttuurinen, tulkinnallinen, moraalinen ja arvotautunut prosessi ja se todentaa sitä, mikä koetaan yhteiskunnallisesti tärkeäksi asiaksi ja mitä asialle tulisi tehdä. (Spector & Kitsuse 1987; Best 1991; Loseke & Best 2003; Pösö 2009, 153.)

Kun puhutaan pahasta sosiaalisena ongelmana ja rikoksena, on tavoitteena tieteellistää ja hallita pahuutta (Pösö 2002, 109). Jonkin asian näkeminen kriminalisoitavana tarkoittaa, että aikaisemmin hyväksytty toiminta tai teko aletaan nähdä uudessa valossa. Teot tai toiminta nähdään ei-toivottavana, harmillisena tai haitallisena ja niihin aletaan nähdä tärkeäksi puuttua ammatillisin, oikeudellisin ja yhteiskunnallisin keinoin. Willem Schinkel (2010, 5) kirjoittaa kriittisessä tarkastelussaan väkivallan käsitteellistämisen hankaluudesta ja siten pahuuden haltuunottamisen vaikeudesta. Se, mikä tunnistetaan väkivallaksi tai mikä ei puolestaan näkemyksemme mukaan määrity väkivallaksi, vaihtelee instituutioiden ja tulkitsijoiden mukaan merkityksellistään siten väkivaltaa: väkivaltaan itsessään sisältyy valtaa ja vallankäyttöä niissäkin tilanteissa, kun sitä ei tunnisteta väkivallaksi. Määrittelyprosesseilla on valta käynnistää ja ohjata siten yhteiskunnassa käytäviä keskusteluja siitä, mikä on väkivaltaa ja mikä on moraalisesti oikein, mikä väärin.

Vainon käsitteellistäminen osana pahuutta ja lähisuhdeväkivaltakeskusteluja sekä sen näkeminen sosiaalisena ongelmana on tärkeää, koska se vaikuttaa uhrien avun saannin mahdollisuuksiin ja heidän kokemustensa tunnistamiseen sen sijaan, että uhrien kokemukset nähdään epätotena tai tavallisena, hyväksyttynä kokemuksena (Burr 1995; Bacchi 1999; Eriksson 2010, 72). Käsitteiden käyttämiseen liittyy mahdollisuus tunnistaa ilmiön moninaisuus, erityisyys ja sanoittaa sen erilaisia ulottuvuuksia (Souto ym. 2015, 152) sekä nostaa asia poliittiselle tasolle (Bacchi 1999). Käsitteiden ilmentämään normatiivisuuteen, rajallisuuteen, hegemonisuuteen ja mahdollisuuteen kuvata kompleksisia sosiaalisia ongelmia tulee kuitenkin suhtautua kriittisesti. Lähestynkin tässä luvussa sosiaalisten ongelmien muotoutumista ja käsitteellistämistä sosiaalisena käytäntönä ja tavoitteena on lisätä ymmärrystä vainon sosiaalisesta merkityksestä. Sosiaaliseen käytäntöön liittyy aina tulkinnallisuutta ja moniulotteisuutta. Lähtökohtaisena ajatuksena on, että ongelmallisten ilmiöiden käsitteellistäminen mahdollistaa auttamiskäytäntöjen kehittämisen. (Tanesini 1994, 206–207.)

Vainoilmiöön liittyy keskeisesti sen saamat myyttiset ja tabuluonteiset käsitykset. Sitä voidaankin määrittää kulttuurisissa ja historiallisissa käytännöissä muodostuneeksi tabuksi. Tabuluonteisten sosiaalisten ongelmien muotoutumiseen kietoutuu usein emotionaalinen ja moraalinen ulottuvuus (Pösö 2002, 119–121) ja sosiaalisten ongelmien käsittelyssä tunteet, kuten häpeä ja pelko, ovat keskeisessä roolissa (Scheff & Starrin 2002; Forsberg & Vagli 2006; Pösö 2009, 159). Merja Laitinen (2009, 5) määrittää tabut sosiaalisiksi ja kulttuurisiksi merkityksenkantajiksi, jotka rakentuvat ihmisten välisissä kohtaamisissa ja institutionaalisissa käytännöissä. Vaino rikkoo normisidonnaista ja normaalina pidettyä ihmisten välistä kanssakäymistä ja sosiaalisia suhteita. Tabuluonteisten ilmiöiden tarkastelu sekä niiden kohtaaminen ja tunnistaminen edellyttävät sitomista, erottamista ja rajaamista yleisesti hyväksytystä ja hyvänä pidetystä arvosta (Anttonen 2006, 417). Yksityisen asian julkiseksi teke-

minen sisältää erontekemistä, mikä on keskeistä siinä, että ilmiö voidaan tunnistaa yhteiskunnallisena kysymyksenä eikä yksityisenä valintana.

Halldis Karen Leira (2002, 286) nimittää tabuoiduksi traumaksi väkivallan uhrin kokemusta, jossa yksilö sisäistää kulttuuriset tabut osana väkivallan kokemusta. Jaan Leiran ajatuksen väkivaltakokemuksen tabuoidun ja kulttuurisen trauman luonteesta. Vainoon liittyvät kulttuuriset tabuluonteiset käsitykset määrittävät osaltaan vainottuna olemisen kokemusta ja sen haavoittavuutta. Tässä tutkimuksessa rajaudunkin pois naisten kokemusten tarkastelusta traumapsykologisesta näkökulmasta, koska se ei ole ollut aineistonkeruun lähtökohtana eikä aineiston analyysi siitä näkökulmasta ole mahdollista. Traumaymmärryksen sijaan lähestyn naisten kokemuksia sosiaalisena, psykologisena ja fyysisenä kärsimyksenä, tuskana ja kipuna. Tutkijana pystyn helpommin ymmärtämään ja jakamaan naisten kanssa erilaisia kärsimyksen ja tuskan kokemuksia kuin traumakokemuksen. Näen traumaymmärryksen myös osaltaan etäännyttävän niin naisia itseään kuin minua tutkijana naisten moninaisista – niin negatiivisista kuin positiivisista – tunteista ja kokemuksista, joita vainon aikana voi ilmetä. Tästä huolimatta tunnistan tähän tutkimukseen osallistuneiden naisten vainokokemusten ja yleisesti väkivaltakokemusten traumatisoivan luonteen ja niiden psykobiologisen taustan, mikä on usein väkivaltakokemusta ja väkivallan tekemistä selittävä tieteellinen lähtökohta.

Vainon juridinen, tieteellinen ja populaarinen diskurssi

Paul E. Mullen ja tutkijaryhmäläiset (2000, 12) määrittävät kolme diskurssia, jotka vaino sai aikaan 1990-luvulla. Diskurssit ovat ilmenneet lähes samanaikaisesti ja kukin on auttanut omalla lähestymistavallaan ymmärtämään ja määrittämään vainoa ilmiönä. Yhtenä diskurssina on tunnistettavissa vainon juridinen diskurssi, jossa on keskitytty määrittämään vainoa rikoksena. Tarkastelun kohteina ovat olleet muun muassa, millaiset teot nähdään rikollisena toimintana ja tulisiko vainon kriminalisointi perustua tekojen, niiden tarkoituksenmukaisuuden vai niistä uhrille koituvien seurausten pohjalle (Dennison & Thomson 2005, 392).

Toisena keskustelujuonteena on tunnistettavissa vainon tieteellinen diskurssi. Tieteellisen tiedon tuottaminen vainosta alkoi lisääntyä 1990-luvulla. (Mullen ym. 2000, 12; Spitzberg 2002, 265–266.) Aluksi vaino ilmiönä herätti kiinnostusta erityisesti oikeuspsykiatrisissa ja kriminologisissa tutkimuskeskusteluissa. Yksi keskeinen vainon tutkimusalue kohdistuukin vainoajien luonteeseen sekä heidän käyttäytymisen taustalla oleviin motiiveihin ja käyttäytymistä mahdollisesti selittäviin tekijöihin (Mullen ym. 2000, 12). Tekijöillä on todettu olevan muun muassa persoonallisuushäiriöitä, kuten narsistisia piirteitä, mielenterveyden häiriöitä, psykoottisia oireita, harhaluuloisuutta ja pakonomaista käyttäytymistä (esim. Rosenfeld 2000, 532–538). Myöhemmin 1990-luvun lopusta lähtien vainoa on tarkasteltu myös sosiologisesta ja sosiaalitieteellisestä näkökulmasta, mikä huomioi sosiaalisten prosessien moni-

mutkaisuuden vainokäyttäytymisessä (esim. Emerson ym. 1998, 290; Spitzberg & Cupach 2007). Vainokäyttäytymisellä on usein yhteys tekijän aiempiin vaikeisiin kokemuksiin, kuten lapsuuden väkivaltakokemuksiin (Spitzberg & Cupach 2014, 181; ks. myös traumakokemusten yhteydestä myöhempään rikolliseen käyttäytymiseen Haapasalo 2008, 38–40), sekä lapsuuden turvattomiin kiintymyssuhteisiin (Spitzberg & Cupach 2014, 148–151). Vainon dynamiikan ymmärtämisessä sekä uhrien ja tekijöiden auttamisessa on tärkeää tieto vainoajien taustoista.

Uhrien kokemusten tutkiminen, erityisesti laadullisesta näkökulmasta, on tullut osaksi vainon akateemista keskustelua ja saanut huomiota vasta 2000-luvulla (Melton 2007; Cox & Speziale 2009). Laadullisten tutkimusten lisääntyminen on mahdollistanut vainon uhrien kokemusten esiin tuomisen sekä vainon ymmärtämisen ja selittämisen yhtenä naisiin kohdistuvan lähisuhdeväkivallan muotona. Ne ovat mahdollistaneet myös vainon sukupuolisen vallankäytön ymmärtämisen suhteessa yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin diskursseihin sekä auttamisjärjestelmän toimintatapojen rakentumisen vainoon puuttuttaessa. (Ks. Holma & Partanen 2008, 278.)

Maantieteellisesti suuri osa vainoa koskevasta tutkimuksesta on tehty Yhdysvalloissa (Spitzberg & Cupach 2007) ja vainoilmiön saadessa huomiota vainon tutkiminen myös muissa maissa on lisääntynyt. Tutkimusten maantieteellisen sijoittumisen perusteella vaino näyttää länsimaalaisena ongelmana. Vainotutkimuksen vähäisyys esimerkiksi fundamentalistissa yhteiskunnissa voi peittyä muiden brutaalimpien ja äärimmäisten naisiin ja lapsiin kohdistuvien väkivallan muotojen alle, kuten raiskausten uhrien kunniamurhiin tai raiskaamalla tehtyihin etnisiin puhdistuksiin. (Meloy 2007, 2.) Tutkimusten maantieteellinen sijoittuminen voi kertoa osaltaan myös yhteiskunnan erilaisista tiloista, miten niissä tunnistetaan vaino ja yleisemmin naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Esimerkiksi Euroopan unionin perusoikeusviraston (FRA) tekemässä tutkimuksessa kartoitettiin vainon ilmenemistä 28 Euroopan maassa ja sen mukaan vainoa ei juuri esiinny Liettuassa (lähellä 0 %) ja esimerkiksi Virossa 1 % naisista on kokenut vainoa viimeisen 12 kuukauden aikana. Saman tutkimuksen mukaan vainoa esiintyy eniten Ruotsissa, jossa 9 % naisista on kokenut vainoa viimeisen 12 kuukauden aikana. (European Union Agency for Fundamental Rights 2014, 82–85.)

Vainon juridisen ja tieteellisen diskurssin lisäksi on tunnistettavissa kolmas vainoon liittyvä diskurssi, joka on keskittynyt vainoon populaarisena ilmiönä (Mullen ym. 2000, 12). Pahuuden ja väkivallan asettaminen sosiaalisesti kysymykseksi kumpuaa usein siitä, kun tapauksia käsitellään julkisuudessa (esim. Goode 1995; Lowney & Best 1995, 34–45; Laitinen 2004, 32–35; Heberlein 2011). Vainoa on käsitelty mediassa ja se on ollut romaanien, elokuvien, laulujen sanoitusten ja tv-sarjojen aiheena (esim. elokuvista Schultz ym. 2014). Kulttuurituotteissa rakkaus ja väkivalta voivat olla yhteenkietoutuneita. Vaino voi näyttäytyä sitkeytenä sekä ideologisena ja ihannoitavana mustasukkaisuudella värityneenä rakkauden tavoitteluna. Kulttuurisesti idealisoitu rakkaus voi estää näkemästä sitkeän tavoittelun vallankäyttönä, kontrolloimisena ja

kahlitsemisena (Spitzberg & Cupach 2014, 1–2). Kulttuuri sallii tavoittelun monet keinot, koska päämääränä on rakkauden antaminen ja rakastetuksi tuleminen. Sukupuolirakenteet sekä vainosta, väkivallasta ja rakkaudesta tehtävät tulkinnat kiinnittyvät kulttuurituotteisiin pohjautuen kulttuurisiin ideologioihin, mentaliteetteihin, arvoihin ja normeihin (Korhonen 2003). Vaino sitkeytenä, tavoitteellisuutena ja periksiantamattomuutena voi saada osin vaikutteita myös kulttuurisista uskomuksista, mikä havainnollistuu esimerkiksi sanonnoissa, kuten ”sitkeys palkitaan” (myös Schultz ym. 2014). Kulttuuriset representaatiot muokkaavat ja määrittävät identiteettiämme sekä tietouttamme vainosta (ks. Denzin 2001, 834).

Kaikki kolme diskurssia ovat mahdollistaneet sen, että vaino on alettu nähdä sosiaalisena ongelmana ja aiemmin hiljaisesti hyväksytyjä tekoja on alettu kyseenalaistaa ja näkemään ne rikollisena toimintana. Sosiaalitieteiden ja erityisesti sosiaalityön näkökulmasta katsottuna 2010-luvulla korostuu diskurssi, jossa vainoa tarkastellaan ihmisoikeuksien ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden viitekehyksestä (ks. myös Kotanen 2013 ihmisoikeudet parisuhdeväkivallan sääntelyssä). Myös T.K. Logan ja Robert Walker (2009, 263–264) tuovat esille, että vainon näkeminen ihmisoikeusloukkauksena voisi mahdollistaa entisen kumppanin tekemän vainon vakavuuden ja siihen liittyvien uusien näkökulmien tunnistamisen. Se edellyttää uhrinäkökulman esiin tuomista vainotutkimuksessa. Vaino ihmisoikeudellisesta näkökulmasta katsottuna rajoittaa yksilön vapautta eri tavoin ja sillä on sosiaalisia, psykologisia, taloudellisia ja oikeudellisia seurauksia.

Vainossa voidaankin katsoa olevan kysymys väkivallan, oikeuden, rikoksen ja oikeudenmukaisuuden kulttuurisesta ja ajallisesta rakentumisesta (Lidman 2015, 42–43). Vainon muotoutumisessa sosiaalisesti ongelmaksi on tunnistettavissa ajallisesti eri vaiheita. Kehitystä voidaan verrata esimerkiksi lapsen seksuaalisen riiston tunnistamisen prosessiin, jossa ilmiötä ensin peiteltiin ja vähitellen se alettiin tunnustaa sosiaalisena ongelmana (Mullen ym. 2000, 19). Kathleen Lowney ja Joel Best (1995) ovat tutkineet vainon tunnistamisen ja ymmärtämisen vaiheita ajallisesta perspektiivistä. He ovat tarkastelleet, miten ja millaisin perustein vainosta puhuttiin mediassa (sanomalehdet, televisio, radio, aikakauslehdet) vuosina 1980–1994 ja miten mediassa käyty keskustelu johti ymmärrykseen vainosta rikollisena toimintana ja naisiin kohdistuvan lähisuhdeväkivallan muotona. He tunnistivat vainon muotoutumisessa sosiaalisesti ongelmaksi kolme vaihetta, jotka avaavat seuraavaksi.

Ensimmäisessä vaiheessa, ajanjaksolla 1980–1988, vaino (stalking) käsitteenä tuskin esiintyi mediakeskustelussa. Sen sijaan vainosta käytiin keskustelua puhuen psykologisesta raiskauksesta tai pakonomaisesta seuraamisesta, joka ilmeni erimuotoisena seksuaalisena väkivaltana ja tungettelevuutena. (Lowney & Best 1995, 37.) Lowney ja Best (1995, 37) kirjoittavat Wilcoxiin (1982, 233)³ viitaten, että termi

3 Wilcox, B. 1982: Psychological rape. *Glamour* 80 (October), 232–233, 291–296.

psykologinen raiskaus kuvasi vainon luonnetta ei-väkivaltaisena. Vaino ei ilmennyt fyysisenä väkivaltana, vaan kirjeinä, hävyttöminä puhelinsoitoina ja jatkuvana varjostamisena. Useimmiten vainon kohteena oli nainen ja tekijänä mies. Tässä vaiheessa vainoa ei tulkittu väkivallaksi, vaan lähinnä sinnikkääksi kohteen tavoitteluksi. Tekijöiden nähtiin olevan vastuussa teoistaan, mutta toisaalta nähtiin, että uhrin saattoivat hienovaraisesti omalla käyttäytymisellään rohkaista heitä toimintaansa. Vaikka tekojen nähtiin olevan ongelmallisia, eivät ne saaneet suurta julkista huomiota. (Lowney & Best 1995, 37–39.)

Toisessa vaiheessa, vuosina 1989–1991, vaino-käsitteen käyttö alkoi merkittävästi lisääntyä julkisessa keskustelussa. Vaino nousi median kiinnostuksen kohteeksi Amerikassa 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa, kun julkisuuden henkilöiden ihailu ilmeni vainoamisena ja päättyi sensaatiomaisesti kuuluisuuden murhaamiseen. Tästä esimerkkinä on yhdysvaltalaisen näyttelijä Rebecca Schaefferin tapaus, jossa vaino eteni näyttelijättären murhaamiseen. Tämän seurauksena keskustelu vainosta kohdentui julkisuuden henkilöiden vainoamiseen ja tekijöistä alettiin puhua nimellä *star stalkers* (Geraldo 1990⁴, Lowney & Bestin 1995, 39 mukaan). Vainoajat olivat miehiä ja naisia, ja käyttäytymisen nähtiin johtuvan usein mielenterveydellisistä ongelmista. Vaino ilmeni satunnaisena väkivaltana ja vainon kohteeksi joutuneet uhrin ja vainoajat eivät usein tunteneet toisiaan entuudestaan. Vainokäyttäytyminen alettiin nähdä väkivaltaisena ja ennusmerkkinä vakavasta väkivallasta, joka saattoi johtaa kohteen surmaamiseen. Uhrilla ei nähty olevan vastuuta teoista. Julkisuuden henkilöihin kohdistuvien vainoamistapausten seurauksena havahduttiin siihen, ettei oikeussuoja vainon uhrin turvana ja tukena ole riittävä. (Lowney & Best 1995, 39–41.)

Kolmannessa vaiheessa, vuosina 1992–1994, vaino alettiin nähdä epäonnistuneen parisuhteen seurauksena ja naisiin kohdistuvana väkivaltana. Se määriteltiin erityisesti miesten, nykyisten tai entisten kumppanien tai rakastajien, tekemäksi väkivallaksi ja nähtiin yhä useammin väkivaltana, joka saattoi johtaa henkirikoksiin. Tämä uusi ymmärrys vainosta sulki pois vainoajien motiivien psykologisia selityksiä lisäten näin heidän vastuuta teoistaan. Ilmiö liitettiin yhä vahvemmin miehiseen vallankäyttöön. Uhreilla ei nähty olevan vastuuta vainoajan teoista. Vainon näkeminen yhtenä lähisuhteiden väkivallan muotona auttoi tunnistamaan sen, että myös aiemmin tapahtuneet entisten kumppanien tekemät naisten henkirikokset edelsivät usein vainoa. Vähitellen vainon luonnetta ja tekijän motiivien pahaluonteisuutta alettiin ymmärtää. (Lowney & Best 1995, 41–45.)

Useissa maissa mediassa käydyn keskustelun lisäksi naisjärjestöjen edustajilla ja naisasialiikkeillä on ollut merkittävä rooli vainon tunnistamisessa ja sen kriminalisoinnissa, kuten muissakin naisiin ja lapsiin kohdistuvan väkivallan muodoissa (Lowney & Best 1995, 43; De Fazio 2009). Siihen, miksi vainon näkeminen lähi-

4 Geraldo 1990: Tracking the star stalkers. March 20: Journal Graphics transcript 654.

suhdeväkivaltana sai vallitsevan aseman ilmiön tulkinnoissa, vaikutti aiempi tieto naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja toisaalta sen rajallisuus. 1970- ja 1980-luvuilla miesten naisiin kohdistama väkivalta nähtiin ensisijaisesti fyysisenä väkivaltana, mikä ei mahdollistanut tunnistamaan häirintää ja ahdistelua sekä emotionaalista ja psykologista väkivaltaa miesten naisiin kohdistamana väkivaltana. Vainon määrittäminen auttoi tuomaan lähisuhdeväkivallan tulkintaan ymmärrykseen äärimmäisestä väkivallasta, mikä ei jätä fyysisiä, näkyviä jälkiä. (Follingstad ym. 1990; Lowney & Best 1995, 43; Mullen ym. 2000, 22.)

Lowney ja Best (1995, 47–53) kirjoittavat, että vainon muotoutumisen sosiaalseksi ongelmaksi ja puuttumista vaativaksi ilmiöksi mahdollistivat tekijöihin ja uhreihin sekä vainon luonteeseen kohdistuvien väitteiden ilmentäminen ja todentaminen suhteessa kulttuurisiin ja järjestäytymiseen liittyviin resursseihin (ks. myös Best 1991 erilaisista kulttuurisista resursseista). Vainon tulkitseminen esimerkiksi sukupuolen näkökulmasta tai miehisenä vallankäyttönä antoi julkisuudessa esiintyneille vainotapauksille ymmärrystä ja vastakaikua. Vainossa nähtiin olevan jotain tuttua, kun sitä suhteutettiin naisiin kohdistuvaan väkivaltaan ja siten sitä pystyttiin entistä paremmin sanoittamaan ja käsitteellistämään. Konstruktionistisen käsityksen mukaan merkityksenannot mahdollistuvat, kun ne saavat kulttuurista resonanssia (Gamson & Modigliani 1989, 5–6; Best 1991). Vainon tunnistamiseen sosiaalisena ongelmana vaikutti myös se, miten tietyt liikkeet, kuten uhrien oikeuksia asianajavat tai naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen liikkeet, tukivat näkemysten esiintuomista. Kyseisillä liikkeillä oli merkitystä sille, että vainon vastaisia lakeja alettiin säätää entistä enemmän 1990-luvulla. Lisäksi vainon näkeminen sosiaalisena ongelmana edellytti oikeanlaista ajoitusta, mikä mahdollisti sen nousumisen keskiöön tiettyinä aikakautena. (Lowney & Best 1995, 47–53.)

Kun vainoilmiön tunnistaminen ja sen kriminalisointi sai 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa Yhdysvalloissa alkunsa median herättämästä kiinnostuksesta julkisuuden henkilöihin kohdistuvaa vainoa kohtaan, on samankaltainen medialähtöinen kehitys nähtävillä myös Suomessa, kun Espoon Sellon ampumavälikohtaus vuonna 2009 keräsi huomiota (esim. Iltalehti 31.12.2009). Ampuja surmasi entisen naisystävänsä yksityisasunnossa ja välikohtauksessa kuoli lisäksi neljä muuta sivullista henkilöä. Lopuksi ampuja surmasi itsensä. Tapauksen motiivina pidetään ampujan ja hänen entisen naisystävänsä välisiä ihmissuhdeongelmia. Lisäksi tekijä oli tuomittu useisiin lähestymiskieltoihin naisystävänsä kohtaan ennen tapahtunutta henkirikosta. Sellon ampumavälikohtauksen jälkeen otsikoissa on ollut useita muita eron jälkeisiin konflikteihin, vainoon ja entisen kumppanin surmaamiseen liittyviä uutisia. Verrattuna Yhdysvalloissa tapahtuneeseen vainon saamaan mediahuomioon Suomessa median uutisoimat henkirikokset liittyvät usein tapauksiin, joissa tekijä ja uhri ovat olleet aiemmin parisuhteessa, eivätkä he ole julkisuudesta tunnettuja henkilöitä.

”Mies surmasi ex-puolisonsa, poikansa ja itsensä Ikaalisissa” (Ilta-Sanomat 29.4.2011)

”Mies murhasi entisen puolisonsa – parin yhteinen poika kotona” (Ilta-Sanomat 28.5.2012)

”Jyväskylän ampuja surmasi ex-puolisonsa” (MTV3 uutiset 30.8.2013)

”Uhrina ex-puoliso: Miehellä syyte vainoamisesta” (Ilta-Sanomat 10.10.2014)

”Kemissä kaksoissurma – taustalla avioeroriita” (MTV3 Uutiset 6.1.2016)

Väkivaltaan liittyvä uutisointi ja sen popularisointi, viihteellistäminen ja performatiivisuus, kietoutuvat monen tähänkin tutkimukseen osallistuneen naisen todellisuuteen. Erona on se, että kokemuksellista todellisuutta, vainon haavoittavuutta ja satuttavuutta, naiset eivät kuitenkaan ole voineet väistää, kuten voi halutessaan vaikuttaa siihen, jättääkö kuulematta tai lukematta median uutisointeja. (Ronkainen & Näre 2008, 8.) Usein sosiaalisessa mediassa käytävät keskustelut voivat saada kokioiden, tekijöiden ja muiden osallisten arvottavia ja moralisoivia piirteitä ja herättää moraalista paniikkia, mikä ei edistä ongelmien rakentavaa käsittelyä.

Eron jälkeisen vainon sosiokulttuurinen konteksti

Tässä tutkimuksessa eron jälkeinen vaino voidaan kontekstoida postmoderniin aikaan. Huomion herääminen ilmiötä kohtaan on syntynyt yhteiskunnallisen, kulttuurisen ja väestötieteellisten tekijöiden muuttumisen seurauksena. Pekka Sulkunen (1995, 76) tiivistää, että postmodernismissä modernin yhteiskunnan järjestys on murtunut järjestymättömyydeksi, häilyvyydeksi ja pirstoutuneeksi. Sitä luonnehtii yksilöllistymisen teesi, jossa korostuvat elämän individualisoituminen ja yksilön vastuiden korostuminen. Postmodernia aikaa kuvastaa myös elämän virtualisoituminen ja julkisuuden intimisoituminen (Näre 1999; 2005a). Julkisuuden ja yksityisen rajan hämärtyminen tuottaa uudenlaisia väkivallan muotoja, kun selkeä arvoperusta minuuden rakentamiselle, oman haavoittuvuuden ja tuhoavuuden tarkastelulle puuttuu (Näre 2005a, 9). Suvi Ronkaisen ja Sari Näreen (2008, 9) sanoin postmodernina aikana rajat ovat hämärtyneet, yksityinen ja julkinen huokoistunut, aikuisuus ja lapsuus hapertunut sekä normaaliuden ja poikkeavuuden rajat hälventyneet. Elämä on virtualisoitunut ja siinä totuutta ja valhetta, oikeaa ja väärää on hankala erottaa. Tämä edellyttää yksilöltä jatkuvaa riskien arviointia.

Yhteiskuntateoreetikko Ulrich Beckin (1995, 19, 27–31) mukaan yksilöllistyminen on erityisesti länsimaisten yhteiskuntien piirre ja se tarkoittaa niin sukulaissuhteiden kuin kollektiiveihin kuulumisen merkitysten huokoistumista ihmisten elämässä. Esimerkiksi sukulaisuuden ja avioliiton kaltaisten instituutioiden tilalle on tullut itse valittuja ja rakennettuja suhteita, jotka toteutetaan hyvinvointivaltion ehtojen ja mallien raamittamana (mt.; Beck & Beck-Gernsheim 2002; Castrén 2009, 26). Läheisten suhteiden luomisen ja niiden ylläpitämisen vastuu on yksilöllä. Tähän

liittyy myös Anthony Giddensin (1991, 215) käsitys elämänpolitiikasta, jossa vastuu siirretään yksilöille ja heiltä odotetaan omaehtoista riskien hallintaa. Näissä uusissa suhteissa arki ja oman elämäkerran rakentaminen näyttävät emotionaalisenä projektina ja yksilöllistymisen piirteet korostuvat vapaaehtoisuutena, irtautumisena instituutioiden kontrollista sekä ihmissuhteiden ja hyvän elämän neuvoteltavuutena (Beck & Beck-Gernsheim 1995; 2002; Yesilova 2009, 203). Vahvaan yksilöllistymiseen erityisesti Pohjoismaissa vaikuttaa myös se, että molemmat vanhemmat käyvät töissä kodin ulkopuolella ja naiset ovat perheissä entistä itsenäisempiä taloudellisesti (esim. Julkunen 2010, 163–165). Yksilöllistymisen teesi on kuitenkin saanut kritiikkiä siitä, ettei se huomioi tarpeeksi kompleksisia ja moniulotteisia sosiaalisia suhteita ja prosesseja (esim. Smart & Shipman 2004; Duncan & Smith 2006; Castrén 2009).

Yksilöllistymiseen ja perinteisistä instituutioista irtautumiseen voidaan nähdä liittyvän myös perheissä ja parisuhteissa tapahtuneet muutokset. Ydinperheet ovat saaneet rinnalleen uudenlaisia perhemuotoja ja avioliiton sijaan yhä useampi elää avoliitossa ja moninkertaisissa uusperheissä. (Esim. Ritala-Koskinen 2001; Featherstone 2004, 19–25; Castrén 2009.) Kulttuurin muutos, individualisoituminen ja yksilöiden läheissuhteissa tapahtuneet muutokset ovat tuottaneet arvojen, moraalisten näkökulmien, läheisyyden ja sosiaalisen sidoksellisuuden merkityksen monimuotoistumista ja toisaalta polarisoitumista parisuhteissa ja perheiden käytännöissä (Giddens 1992, 58, 61–62; Beck & Beck-Gernsheim 1995; Smart & Neale 1999, 4; Beck-Gernsheim 2002; Smart 2004a; Forsberg & Pösö 2009, 149). Tämä moninaistuminen luo sosio-kulttuurisen alustan, jossa entisen kumppanin vainoaminen mahdollistuu.

Yksilöllistymisen seurauksena privaatteihin, intiimeihin ja itse valittuihin suhteisiin voi muiden olla entistä vaikeampaa puuttua, vaikka suhteet osoittautuisivat toimimattomiksi ja ehkä jopa väkivaltaisiksi. Yksilön vastuulla olevat suhteet ja niihin liittyvät velvoitteet ja odotukset voivat vääristyä tai saada äärimmäisiä ilmenemismuotoja, mitä myös eron jälkeinen vaino ilmentää. Väkivallan näkökulmasta katsottuna yksilöllistymisteesiä kehystää sukupuolistuneisuuden dynamiikan hahmottamisen vaikeus, jota pirstovat vahvat individualistiset ja tulkinnalliset puhetavat. Postmodernin ajan individualistisuus näyttätyy armottomana, mikä näkyy erityisesti tavoissa, joilla suh-taudutaan ruumiilliseen ja mentaaliseen haavoittuvuuteen ja intiimiyteen. (Ronkainen & Näre 2008, 9.) Yksilöllistymisteesi voi ohjata käsitykseen, jonka mukaan tekijän pitäisi ymmärtää vastuunsa teoistaan ja uhrin lähteä pois suhteesta, jos väkivalta ei muutoin lopu (Maksimainen 2010, 82). Vainon näkeminen yksilöllistymisteessin kehyksessä yksilön ongelmana, heikkoutena ja vastuuna, estää näkemästä uhria haavoittavat moninaiset vainoteot ja niiden seuraukset (ks. myös Husso ym. 2012).

Yksilöllistymiseen kietoutuvat toisaalta väkivallan intimisoituminen ja näytösluonteisuus. Sari Näre (2008; 2005a, 38–61) luonnehtii vainoa intimisoituneeksi ja performatiiviseksi eli näytösluonteiseksi väkivallaksi, joka kuuluu aikaan, jolloin rajat ovat lienneet (ks. Sulkunen 1995). Hänen kuvaamaa eriluonteista väkivallan näytös-

luonteisuutta (esim. New Yorkin World Trade Centerin tuhoutuminen, Jyväskylän ja Myyrmannin pommiräjähdykset) yhdistää se, että niiden motiivia on vaikea ymmärtää ja teot tuntuvat järjettömiltä. Järjettömät teot ovat aiemmin pysyneet kodin piirissä. (Näre 2008, 195.) Vainossa motiivien ymmärtämättömyys, tekojen järjettömyys ja näytösluonteisuus todentuvat, kun kumppani yrittää ylläpitää yksisuuntaista suhdetta entiseen kumppaniinsa.

Tekijän yhteydenpito entiseen kumppaniin voi sisältää erilaisia väkivaltaisia ja ei-väkivaltaisia tekoja. Vainoajan teot ja käyttäytyminen näytösluonteistuvat, kun hän rekrytoi tai manipuloi muita ihmisiä, esimerkiksi uhrin läheisiä tai omia tuttaviaan, osaksi vainotekojen toteuttamista, kuten hankkimaan tietoa uhrista. Lisäksi vainoajan teot voivat äärimmäisissä tapauksissa päättyä näytösluonteisella tavalla uhrin hengen riistämiseen (esim. Sello-kauppakeskuksen ampumavälikohtaus). Näytösluonteisuuden kääntöpuolena on piileskely ja seurailu, mikä voidaan nähdä vainossa performatiivisen väkivallan yhtenä ulottuvuutena (Näre 2008, 199–201). Performatiivisessa väkivallassa tekijä pyrkii aiheuttamaan pelkoa ja lamaannusta, mikä pohjautuu häpeän tuottamiseen. Tässä häpeälamaannuksessa uhri kantaa tekijänsä häpeää. Ihmisellä on tapana hakea mieltä mielettömyydestä ja väkivallan käsittämättömyydestä, jolloin syy vainosta voi palautua uhriin. (Näre 2005a, 53.)

Vainon voidaan katsoa olevan sidoksissa parisuhteiden kariutumisen määrän kasvuun. Vuodesta 1970 lähtien eronneisuusluvut ovat kasvaneet, joskin avioerolukemat ovat pysytelleet suurin piirtein samoina 1990-luvun puolivälistä lähtien. Vuosittain Suomessa kariutuu noin 13 000–14 000 avioliittoa. Tämä sisältää purkautuneet avioliitot, kun avioliittojen päättymisestä on edelleen vähän tilastoitua tietoa. Suomessa eronneisuusluku on ollut yksi Euroopan Unionin korkeimpia 2000-luvulla. Väestötieteilijöiden mukaan eronneisuuden kehityksen jatkuessa samankaltaisena noin puolet avioliitoista päättyy eroon. (Jalovaara 2007, 17–22; Väestö- ja oikeustilastot 2015.) Avioerojen on katsottu olevan yhteyksissä perheeseen ja sukupuoleen liittyvien käytänteiden muutoksiin sekä moniin yhteiskunnallisiin muutoksiin, kuten kaupungistumiseen, demokratisoitumiseen, naisten oikeuksien lisääntymiseen ja kulttuuriseen modernisoitumiseen (Kuronen 2003; Tapola-Haapala ym. 2012, 103, 115). Carol Smart (2004a) kirjoittaa perheeseen ja eroihin liittyvästä sosiaalisten koodien muutoksesta, mikä on johtanut uudenlaisiin tapoihin muodostaa suhteita. Parisuhteeseen ja perheeseen liittyvien arvojen ja asenteiden muutos sekä erojen yleistyminen voidaan katsoa olevan myös eron jälkeisen vainon taustalla.

Erot nähdään nykyään vahvasti monimutkaisena emotionaalisen prosessin sijaan, että ne ymmärrettäisiin moraalisesti arvioitavana tai yhteiskunnallisena kysymyksenä (Maksimainen 2012, 127–128, 150–151). Eroihin liittyvä vahva emotionaalinen ulottuvuus voi rakentua, kun parisuhde nähdään usein terapeuttisena tunnesuhteena ja emotionaalisen siteenä, joka ei ole taloudellisten tai sosiaalisten tekijöiden määrittämä (mm. Giddens 1992, 61–62; Beck & Beck-Gernsheim 1995;

Yesilova 2009, 203). Nykyisen yksilöllisyyttä korostavan kulttuurin voidaan nähdä olevan yhteydessä uskallukseen lähtää parisuhteesta (Huttunen 2001, 48–50).

Ymmärrykseen parisuhteiden kariutumisesta liittyy osaltaan se, miten eroon suhtaudutaan ja millaisena eronneet miehet ja naiset nähdään. Jaana Maksimainen (2010) on tutkinut parisuhteen kulttuurista ymmärrystä. Yhtenä aineistokokonaisuutena hänellä oli iltapäivälehtien julkisuuden henkilöiden (avio)eroja käsittelevät esitykset. Tutkimuksen mukaan parisuhdekysymyksille tyypillisessä terapeutisessa ymmärryksessä korostuu, että eron jälkeiset vaikeudet ja konfliktit nähdään usein yksilön omana asiana. (Maksimainen 2010, 168–169.) Tällaiset lähestymistavat voivat sulkea pois mahdollisuuden nähdä eron liittyvän vallan epätasapainon ja mahdollisen kontrollin. Näkemykseen parisuhteesta ja erosta vaikuttaa myös se, millaisia kulttuurisia käsityksiä miehistä ja naisista ylläpidetään äiteinä ja isinä, äiti- ja isäpuolina tai ex-miehinä ja ex-vaimoina (Sutinen 2005; Castrén 2009, 159). Esimerkiksi tuttavien tai viranomaisten puhe lapsia isästään vieraannuttavasta ex-vaimosta voi dominoida keskustelua, mikä ei mahdollista suhteen todellisuuden, esimerkiksi tustalla olevan vainon, tunnistamista. Demonisoimalla ja patologisoimalla toinen osapuoli voidaan saada näennäinen, manipuloitu tai seipitetty selitys eron jälkeisille tapahtumille (Castrén 2009, 161).

Lisäksi yleiset käsitykset eron jälkeisestä vanhemmuudesta ovat osa vainon ilmenemistä ja sen prosesseja. Käsitykset vanhemmuudesta vaikuttavat siihen, miten uhrit reagoivat vainoajan tekoihin ja miten viranomaiset suhtautuvat uhrien kokemuksiin ja perheen tilanteeseen. Carol Smart ja Bren Neale (1999, 67–75) liittävät erovanhemmuuteen käsitteet erillisuus (separateness), yhteisyys (connectedness) ja joustavuus (fluidity). Onnistuneissa erotilanteissa ja eron jälkeisessä ajassa osapuolet ovat erillisiä ja voivat jatkaa itsenäisesti omaa elämäänsä. Heitä kuitenkin usein yhdistää toisiinsa yhteiset lapset. Tämä edellyttää joustavuutta vanhemmuuden toteuttamisessa sekä erillisyyden ja yhteisyyden neuvottelemisessa (ks. vanhempien välisestä erosta myös Mattila-Aalto ym. 2012). Eron jälkeiseen yhteydenpitoon liittyy usein moraalinen vaade, joka pohjautuu lasten hyvinvoinnin ja heidän parhaan toteutumisen tavoitteelle. Erovanhemmuuteen liittyvät neuvottelut mahdollistavat kuitenkin myös areenan vahingontekoon, kiusaamiseen, kostamiseen ja vallankäyttöön (Castrén 2009, 145–146; Mattila-Aalto ym. 2012, 213). Käsitykset erovanhemmuuteen liittyvästä yhteydenpitämisestä, joustamisesta ja niiden taustalla olevasta moraalisesta vaateesta voivat mahdollistaa entisen kumppanin vainoamisen. Vainon tulkitseminen huoltajuusriitana tai eroneuvotteluun liittyvänä konfliktina (ks. Hydén 2001; Mattila-Aalto ym. 2012) voi estää viranomaisia ja muita ulkopuolisia henkilöitä tunnistamasta huoltajuuteen ja erovanhemmuuteen kietoutuvat konfliktit vainona.

Eroiin liittyvät myös lasten huoltoa ja tapaamista käsittelevien tapausten määrän lisääntyminen (Valkama & Lasola 2009, 233). Elisa Valkaman ja Marjukka Litmalan (2006, 22) tutkimuksen mukaan lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyviä asioita

käsiteltiin tuomioistuimessa lähes kaksinkertainen määrä vuonna 2005 verrattuna kymmenen vuoden takaiseen määrään. Eronneisuuden määrän kasvun lisäksi avoliitossa syntyneiden lasten määrän lisääntyminen ja isien aktiivisempi rooli perheissä on vaikuttanut lasten huoltoa ja tapaamisoikeutta käsiteltävien asioiden määrän kasvuun (Valkama & Litmala 2006, 2). Myös huoltoriitojen määrät ovat lisääntyneet ja käsiteltävät tapaukset pitkittyneet ja vaikeutuneet 2000-luvulla. Syitä tähän on etsittävä eroamisen tavoista, ei niinkään eroamisen määristä, kun avioerojen määrät ovat pysytelleet suurin piirtein samana 1990-luvun puolivälistä lähtien. (Auvinen 2006; Hämäläinen 2011, 54.)

Huoltoriitojen voidaan katsoa mahdollistavan entiselle kumppanille vainon toteuttamisen areenoita ja vainoamisen pitkittämistä, koska vaino kietoutuu usein lasten huolto- ja tapaamisselvittelyihin (Keskinen 2005a, 291–292; Nikupeteri & Laitinen 2015). Vainon yhteydessä voi ilmetä huoltoriitakierteitä eli kroonisia huoltoriitoja, joissa vanhemmat eivät tyydy oikeuden tekemään päätökseen, vaan nostavat aina uuden oikeusjutun (Valkama & Lasola 2009, 243; Hämäläinen 2011, 8). Lasten huoltoriitoja koskevan tutkimuksen mukaan käräjäoikeudessa käsitellyistä lasten huoltoriidoista neljännessä oli taustalla aiempia lasten huoltoon ja tapaamiseen liittyviä oikeudenkäyntejä. Vaikeissa eroissa sekä lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvissä pitkittyneissä kiistatilanteissa on usein herännyt huoli lasten hyvinvoinnista. (Valkama & Lasola 2009, 244.) Huoli tulee esille erityisesti, jos toinen vanhempi on käyttäytynyt väkivaltaisesti (Auvinen 2006, 274–288; Hautanen 2010) ja jos perheväkivallan jatkuminen mahdollistuu lasten tapaamisten yhteydessä (esim. Oranen 2001b; Hester 2005; Keskinen 2005a, 291–292).

Kulttuurisen ja yhteiskunnallisen sekä parisuhteisiin liittyvien muutosten lisäksi kommunikaatio- ja informaatioteknologian kehitystä voidaan pitää tekijänä, mikä on lisännyt vainoamisen mahdollisuuksia sekä keinovalikoimaa olla yhteydessä kohteeseen ja tarkkailla häntä (esim. Southworth ym. 2007; Woodlock 2016). Internetin keskustelupalstat, virtuaalimaailma ja teknologisten välineiden kehittyminen ovat moninaistaneet erilaisten menetelmien käyttämistä vainon välineinä. Ne mahdollistavat uhrin vainoamisen niin, ettei uhri saa sitä välttämättä tietoonsa. Anonyymina toimiminen ja tietotekninen osaaminen mahdollistavat esimerkiksi tekijän verkostoitumisen ja kohteen seuraamisen internetissä vainoajan omien tai uhrin tuttavien kautta. Lisäksi vainoaja voi olla kontaktissa uhrin kanssa vuorokauden ympäri kuvien ja tekstien välityksellä. Samalla teknologinen kehitys on hankaloittanut osaltaan vainoon puuttumista, kun anonyymi toiminta lisääntyy ja verkostoituminen nopeutuu. (Woodlock 2016.) Tähän liittyy Ulrich Beckin (1992) ajatus riskiyhteiskunnasta. Hänen mukaansa teollisten yhteiskuntien modernisointiprosessi itsessään alkoi luoda sosiaalisia taloudellisia, poliittisia ja yksilöllisiä uhkia ja riskejä, jotka eivät enää pysyneet turvainstituutioiden hallinnassa. Monet riskit koskevat niin ihmisten kuin luonnon hyvinvointia. (Beck 1992, 21; 1995,

16.) Kommunikaatio- ja informaatioteknologian kehitystä voidaan lähestyä yhtenä postmodernin ajan riskinä henkilökohtaisen turvallisuuden ja koskemattomuuden näkökulmasta. Vaikka kehitys on positiivisessa mielessä monipuolistanut, helpottanut ja nopeuttanut ihmisten välistä sosiaalista kanssakäymistä, on se kääntöpuolestaan lisännyt ei-toivottujen yhteydenottojen, seurannan ja tarkkailun keinovalikoimaa ja areenoita.

2.2 Vaino naiseen kohdistuvana lähisuhdeväkivaltana ja rikoksena

Tässä tutkimuksessa paikannan vainon naiseen kohdistuvaan eron jälkeiseen väkivaltaan. Yleisesti tieto eron jälkeisestä vainosta on lisääntynyt viimeisen kahden vuosikymmenen aikana (esim. Sheridan ym. 2003; Logan ym. 2007a; Logan & Walker 2009). Vainon ymmärtämisen eron jälkeisenä lähisuhdeväkivallan muotona on mahdollistanut aiemman lähisuhdeväkivaltatutkimuksen ja naiseen kohdistuvan väkivallan tutkimuksen tuottama tieto sekä teoreettinen pohja parisuhteissa ja perheissä tapahtuvasta väkivallasta (Douglas & Dutton 2001, 520). Eron jälkeisen väkivallan tunnistamisen tärkeys korostaa sitä, ettei naisen lähteminen parisuhteesta ratkaise välttämättä parisuhdeväkivaltaa. Väkivaltaisessa parisuhteessa pysyminen voi olla naiselle vaarallista, mutta niin voi olla myös naisen aikomus lähteä parisuhteesta (esim. Wilson & Daly 1993; Fleury ym. 2000; Enander & Holmberg 2008; Gousinsky & Yassour-Borochowitz 2012; Nikupeteri ym. 2016).

Parisuhde- ja perheväkivaltaa käsittelevät tutkimukset ovat kohdistuneet 2000-luvulta lähtien yhä enemmän eron jälkeen tapahtuvaan väkivaltaan. Eron jälkeisen väkivallan keskusteluissa korostuu huoli lapsista väkivallan jatkumisen mahdollistajina, esimerkiksi väkivaltaa käyttäneen etävanhemman tapaamisten kautta, ja lapset joutuvat usein osaksi väkivallan toteuttamista. Tämä mahdollistaa siten myös äitiin/naiseen kohdistuvan väkivallan jatkumisen. (Esim. Radford & Hester 2006; 2015; Nikupeteri & Laitinen 2015.) Väkivallan ilmeneminen ja jatkuminen eron jälkeen lasten ja väkivaltaa käyttäneen vanhemman tapaamisissa sekä huoltajuusriidoissa huomioidaan yhä kuitenkin heikosti. Väitteet perheväkivallasta tulevat helposti väheksytyiksi tai niiden voidaan katsoa kuuluvan historiaan. (Hautanen 2010; Radford & Hester 2015; Macdonald 2016.)

Eron jälkeisen vainon määrittämisessä väkivaltana on keskeistä vainon tunnistaminen suhteessa muuhun naiseen kohdistuvaan lähisuhdeväkivaltaan. Parisuhdeväkivallan luokittelussa vainon luonne on lähellä parisuhdeterrorismia ja henkistä piinaa, joissa ilmenevät piinaava uhkailu, kontrollointi ja fyysinen väkivalta eri muodoissaan. Parisuhdeterrorismi on väkivaltaa, joka tulee usein esille mediassa ja jota popularisoidaan. (Piispa 2002; 2008.) Parisuhteissa tapahtuvassa intiimissä terrorismissa yksittäiset väkivaltaiset teot ovat usein vain osa laajempaa vallankäyt-

töä, pelottelua ja kontrollointia (Mullen ym. 2000, 66; Johnson 2007). Verrattuna muuhun parisuhdeväkivaltaan vainossa onkin keskeistä yksittäisten tekojen, kuten lyöntien, uhkauksien ja nimittelyn, sijaan vainotekojen muodostama kokonaisuus. Vainoa tulisikin tarkastella suhteessa muuhun lähisuhdeväkivaltaan sen keston, intensiteetin, tunkeilevuuden, ajoittumisen sekä suorien ja epäsuorien uhkausten perusteella (Logan & Walker 2009, 254).

Parisuhteen päättymisen jälkeinen väkivaltainen käyttäytyminen on yleisesti tyyppisempää miehille kuin naisille ja se on luonteeltaan usein vakavaa (Kimmel 2002; Säävälä ym. 2006, 23; Williams ym. 2007, 111). Naisuhritutkimuksessa Minna Piispan (2006, 59) mukaan puolet miehistä, jotka olivat käyttäytyneet väkivaltaisesti parisuhteen aikana, jatkoivat väkivaltaista käytöstään parisuhteen päättymisen tai erilleen muuton jälkeen. Henkirikollisuuden seurantajärjestelmän mukaan henkirikoksen tekijä on pahoinpidellyt uhrina aiemmin lähes puolessa naisiin kohdistuneista parisuhdetapahtumista (Salmi ym. 2009, 3). Parisuhteen kariutumisen yhteydessä alkavalla väkivallalla ja vainolla on todettu olevan yhteys parisuhteessa jo aikaisemmin esiintyvään partnerin kontrollointiin ja psyykkiseen väkivaltaan (mm. Burgess ym. 1997; Douglas & Dutton 2001, 533; Brewster 2003; Ekbrand 2006; Ornstein & Rickne 2013). Vaino voidaankin nähdä parisuhdeväkivallan jatkumona (Logan & Walker 2009, 252).

Parisuhteen kariutumisessa kiintymys ja kontrolli toiseen ovat uhattuna, mikä luo areenan vainolle (Tjaden & Thoennes 1998, 8; Davis ym. 2000; Kamir 2001, 16). Eron jälkeen avautuu tila, jossa vainon lisäksi väkivallan käyttö yleisesti sekä sen erityiset muodot, kuten kunniaväkivalta ja vaino, voivat saada alkunsa (Tauro & Van Dijken 2009). Vainoaja tavoittelee uhrin hyvinvoinnin heikentämistä ja vaarantamista tilanteissa, joissa hänen oma asemansa vaarantuu tai kun hän joutuu kokemaan pettymyksiä. Kun parisuhde kariutuu, voi jätetty osapuoli asemoitua entistä kumppaniaan vastaan katkerana ja mustasukkaisena. Useimmiten motiivina on pyrkimys parisuhteeseen, joskin suhteen muodostamisen yritys tai sen ylläpitäminen on yksipuolista (esim. Spitzberg & Cupach 2007, 66). Sari Näreen (2008, 204) mukaan projektiiviset identifikaatiot voivat laukaista vainon, jolloin vainon kohdetta käytetään omien tunteiden, katkeruuden, kateuden ja mustasukkaisuuden käsittelyyn (ks. Siltala 1999, 432).

Vaikka naisia on perinteisesti pidetty emotionaalisempina ja elävän enemmän tunteiden varassa kuin miesten, miehet voivat myös kokea erilaisia tunteita, kuten ahdistusta ja epätoivoa sekä ristiriitaisuuden kokemuksia ja epäoikeudenmukaisuutta, jos he tulevat jätetyiksi. Jätetyksi tulleen miehen tunteet voivat liittyä miehisyteen, seksuaalisuuteen ja arjen järjestelyihin. Jätetyksi tulemisen haavoittavuuden ja tunteiden näyttäminen voi olla hankalaa, mikä saattaa johtaa väkivaltaisiin tekoihin tunnepurkausten seurauksena. (Nyqvist 2006, 99–100; Pusa 2006; Salonen & Säävälä 2006, 159–160.) Vaino voi siten ilmetä jätetyn osapuolen kanavana käsitellä eroon liittyviä negatiivisia tunteita.

Robert Emerson ja muut tutkijaryhmäläiset (1998) määrittävät vainon sosiaalisesti prosessiksi, joka saa alkunsa normaaleista (pari)suhteeseen liittyvistä ongelmista tai häiriöistä muodostettaessa uutta suhdetta tai päätettäessä suhdetta. Eron jälkeinen vaino paikantuu vaiheeseen, jossa epäonnistunutta suhdetta pyritään korjaamaan, kun taas esimerkiksi julkisuuden henkilön tai työtoverin vainoamiset paikantuvat suhteen muodostamisyrittäisiin. Kokemus vainosta muodostuu siten arkipäivän sosiaalisissa suhteissa ja kehittyy niihin liittyvissä eri vaiheissa; romanttisuuteen tai ystävyteen pohjautuvan suhteen rakentamisessa tai epäonnistuneen suhteen korjaamisessa (Emerson ym. 1998, 290–291). Prosessuaalinen näkökulma mahdollistaa näkemään yksittäisten tekojen taakse ja hahmottamaan vainon laajempia suhteissa rakentuvia syitä ja seurauksia.

Vaino on ilmiönä sukupuolittunut. Tutkimukset osoittavat, että heterosuhteissa naiset ovat useammin vainon uhreja ja miehet vainoajia (esim. Tjaden & Thoennes 1998, 3–5; Dovelius ym. 2006; Spitzberg & Cupach 2007). Brian H. Spitzbergin ja William R. Cupachin (2007) meta-analyysin (175 tutkimusta) mukaan 8–31 % naisista ja 2–13 % miehistä joutuu vainon kohteeksi jossain vaiheessa elämää. Euroopan unionin 28 maassa toteutettu naisiin kohdistuvan väkivallan tutkimus osoittaa, että 9 % yli 15-vuotiaista naisista on joutunut entisen kumppanin vainon kohteeksi (European Union Agency for Fundamental Rights 2014, 85–86). Vastaavasti Yhdysvalloissa tehty tutkimus kertoo, että 10,7 % naisista on ollut entisen kumppanin vainon kohteena jossain vaiheessa elämäänsä, kun miesten uhriluku on 2,1 % (Breiding ym. 2014). Tässä tutkimuksessa rajaudun tapauksiin, joissa mies on tekijä ja nainen uhri. Sekä miehet että naiset voivat kuitenkin olla niin uhreja kuin tekijöitä ja vainoa voi esiintyä myös samaa sukupuolta olevien välisessä suhteessa (esim. Mullen ym. 2000, 157–172; Strand & McEwan 2012).

Paul E. Mullen ja tutkijaryhmäläiset (2000, 2) toteavat, ettei vainoa voi ymmärtää, ellei tiedä vainoajan motiiveja ja käyttäytymisen taustalla olevia syitä. Vainoajan käyttäytymistä on pyritty selittämään typologisoimalla käyttäytymisen motiiveja, vainon taustalla olevia häiriöitä sekä uhrin ja tekijän suhdetta (Mullen ym. 1999; Häkkänen 2008, 753). Laurence Miller (2012) on jäsentänyt eri tutkimusten perusteella neljä yhteistä piirrettä, joita on tunnistettavissa vainoajien typologisoinneissa ja motiiveissa: 1) uuden suhteen perustamisyritys, 2) halu saada takaisin aiempi torjuttu suhde, 3) sadistinen tarve käyttää valtaa uhuriin ja piinata häntä sekä 4) psykoottinen tarve identifioitua kohteen kanssa tai halu korvata hänet. Suhteen takaisin saamisessa tekijä voi käyttää eri tavoin valtaa kohteeseensa ja piinata häntä. Uhrien näkökulmasta tehty tutkimus puolestaan osoittaa, että kontrolli ja pelon herättäminen ovat vainoajien yleisimpiä motiiveja (Tjaden & Thoennes 1998, 8). Brian H. Spitzbergin ja William R. Cupachin (2014, 168–187) jäsenyyksen mukaan eron jälkeisen vainon motiivi tai syy on luonteeltaan kontekstuaalinen eli parisuhteen kariutuminen, mikä toimii vainon laukaisijana. Usein vainon taustalla on kuitenkin moninaisia syitä, jotka

voivat olla myös keskenään ristiriitaisia. Tämä tulee esille myös tähän tutkimukseen osallistuneiden naisten kerronassa. Vainon syiden ja tekijän motiivien tarkastelussa onkin tärkeää, että siinä otetaan huomioon niin personaan liittyvät kuin kontekstuaaliset tekijät.

Kun tarkastellaan yleisesti tekijän ja vainon kohteena olevan naisen suhdetta, on entisen kumppanin vainon tai niin sanotun parisuhdevainon tutkittu olevan yleisintä verrattuna esimerkiksi tuttaviin, työtovereihin tai ulkopuolisen henkilön naisiin kohdistamaan vainoon (esim. Tjaden & Thoennes 1998, 6; Mullen ym. 2000, 45–57). TK Logan ja Robert Walker (2009) ovat tunnistanee viisi seikkaa, jotka erottavat parisuhdevainon toisilleen tuntemattomien henkilöiden välisestä vainosta: 1) yhteinen historia, 2) vainotekojen laajempi skaala ja tiheys, 3) kasvava riski uhkailulle ja väkivallalle, 4) vainon alkamisajan ajoitus sekä 5) suurempi psykologinen kärsimys. Entinen parisuhde mahdollistaa yksityiskohtaisen tiedon saamisen kohteen arjesta, kuten hänen harrastuksista, ystävistä, päivittäisistä kulkureiteistä ja rutiineista (Emerson ym. 1998, 302; Nikupeteri & Laitinen 2013). Lisäksi yhteiset lapset mahdollistavat erilaisia kontrolloinnin keinoja. Koska lapsiperheen arki on rutinoitunutta, on arjen rytmiä myös hankala muuttaa vainolta suojautumiseksi. (Esim. Douglas & Dutton 2001; Mullen ym. 2000, 45–47; Logan & Walker 2009, 249–250.) Vaino kestää yleensä muutamista viikoista vuosiin keskimääräisen kestön ollessa kaksi vuotta (esim. Spitzberg & Cupach 2007, 70). Parisuhdevainon on todettu kestävänsä merkittävästi pidempään verrattuna vainoon, jossa henkilöt eivät ole ennestään läheisiä (esim. Tjaden & Thoennes 1998, 12; Spitzberg 2002). Lisäksi vainon on todettu olevan fyysisesti väkivaltaisempaa, kun uhri ja tekijä ovat olleet seksuaalisessa suhteessa ja kun suhteen aikana on jo ilmennyt väkivaltaa (Coleman 1997; Farnham ym. 2000; Sheridan & Lyndon 2012). Vainoa on voinut ilmetä jo parisuhteen aikana (Logan & Walker 2009, 251).

Vaino koostuu kirjosta erilaisia tekoja ja käyttäytymistä ja se voi sisältää erimuotoista väkivaltaa: fyysistä, psyykkistä, henkistä, hengellistä, seksuaalista, taloudellista ja sosiaalista väkivaltaa sekä teknologia-avusteista väkivaltaa. Se voi koostua erilaisista väkivaltaisista ja ei-väkivaltaisista teoista. Teot voivat vaikuttaa utopistilta ja vain mielikuvitus on rajana niiden toteuttamiselle (Goode 1995, 198). Vainokäyttäytyminen kietoutuu ajallisesti menneeseen parisuhteeseen, nykyhetkeen ja tulevaan (Miller 2001; Nikupeteri & Laitinen 2013, 34). Vaino on väkivaltana epäselvää ja vaikeasti tavoitettavaa. Se voi alkaa ja loppua, alkaa uudelleen ja loppua jälleen – ainakin väliaikaisesti. Sitä voi tapahtua kotona, kadulla, työpaikalla, harrastuksissa, ulkomaanmatkalla tai vain, kun auto ajaa ohitse. (Miller 2001, 64.)

Yksinkertaisesti määriteltynä vaino on toistuvaa ja pakonomaista häirintää. Bernadette Schell ja Nellie Lanteigne (2000, 4; myös Williams ym. 2007) määrittävät vainon toimintamalliksi, joka on toistuvaa, epätoivottua ja varoittamatonta uhrin seuraamista ja ahdistelua. Mullen ja muut tutkijaryhmäläiset (1999, 1244–1245;

Mullen ym. 2000, 9) määrittävät vainon puolestaan jatkuvaksi ahdisteluksi, jossa vainoaja lähestyy uhriaan toistuvasti ei-toivotulla kommunikaatiolla tai kontakteilla, esimerkiksi puhelinsoitoilla, kirjeillä, sähköpostiviesteillä ja viestilappuja kirjoittamalla. Yleisimmät vainoteot ovat puhelinsoitot, henkilökohtaiset yhteydenotot ja paikalle ilmestyminen sekä seuraaminen ja tarkkailu (Spitzberg 2002; myös esim. Amar 2007). Väkivaltaisten tekojen lisäksi vaino voi sisältää toistuvaa ja näennäisesti normaalia ja rutiininomaista käyttäytymistä. Vainoteot voivat ilmetä flirttinä ja romanttisina yhteydettöinä, kuten kukkien lähettämisenä ja eroottisina puheluina.

Vainon katsotaan sisältävän kolme keskeistä elementtiä: 1) vaino on tarkoituksellista toimintaa, 2) se luo merkittävän uhan kohteelleen ja 3) aiheuttaa uhrissa pelkoa. Keskeisten elementtien painotus vaihtelee määrällisissä ja laadullisissa tutkimuksissa riippuen tutkimusastelemista ja metodologiasta sekä siitä, miten vaino on määritelty (esim. pakonomaisena käyttäytymisenä, pakonomaisena seuraamisena, häirintänä tai erotomaniana). Vaino nähdään käyttäytymismallina, joka on kohteen näkökulmasta ei-haluttua toimintaa ja luo suoran tai välillisen uhan uhrin turvallisuudelle. (Mm. Emerson ym. 1998; Sheridan & Davies 2001; Dennison & Thomson 2005, 387–388, 401; Meloy 2007; Spitzberg & Cupach 2007.) Erilaisissa vainon määritelmässä on vaihtelua sen suhteen, tuleeko esimerkiksi vainokäyttäytymisen olla itsessään pelkoa aiheuttavaa (kuten puukolla uhkaaminen) vai voiko se olla tavallista ihmisten väliseen kanssakäymistä (kuten kukkien lähettäminen entiselle kumppanille kaipuun osoituksena), joiden vainon kokonaisuudessa voidaan kuitenkin katsoa aiheuttavan uhrissa pelon tunnetta (Sheridan & Davies 2001). Usein tutkijat ovatkin käyttäneet omia määritelmiään vainosta (Dennison & Thomson 2005, 391).

Vaino tarkoituksenmukaisena, uhkaavana ja pelkoa aiheuttavana toimintana, siihen liittyvä tekijän kontrolloiva ote, lämpimän ja uhkaavan käytöksen vuorottelu sekä väkivallan normalisoituminen uhrin arjessa (esim. Lundgren 2012) luonnehtivat myös yleisesti parisuhdeväkivallan piirteitä. Vaino näyttyy kuitenkin erityisenä ilmiönä muihin lähisuhdeväkivallan muotoihin verrattuna erityisesti oikeudellisesta näkökulmasta; tekojen hankalana tuomittavuutena ja uhrin vastuun korostumisena (esim. Brady & Nobles 2015) sekä niiden aiheuttamasta ylimääräisestä piinaavuudesta uhrille.

Vaino kriminalisoitavana toimintana

Vaikka vainoaminen on lähes aina ollut osa ihmisen käyttäytymistä, on se kuitenkin rikoksena uusi (Spitzberg & Cupach 2014, 1–10). Ensimmäisenä vaino kriminalisoitiin Kaliforniassa vuonna 1990. Laissa vainoa kuvataan toistuvaksi tarkoituksenmukaiseksi ja pahantahtoiseksi seuraamiseksi ja häirinnäksi, mikä uhkaa uhrin turvallisuutta (California Penal Code §646.9). Euroopassa vainon vastainen laki säädettiin puolestaan ensimmäisenä Yhdistyneessä kuningaskunnassa vuonna 1997. Poikkeuksen tästä tekee Tanska, jolla oli jo vuonna 1933 säännös, joka käsittelee vai-

noa. Vähitellen myös muut maat alkoivat asettaa vainon vastaisia lakejaan. (Mullen ym. 1999, 1244; Schell & Lanteigne 2000, 13; Modena group on Stalking 2007; De Fazio 2009.) Vainoa onkin kutsuttu ”90-luvun rikokseksi” (Goode 1995). Lakien säätämisen taustalla olevat tarkoitukset, tavoitteet, sisällöt ja rangaistukset kuitenkin vaihtelevat. Joidenkin tutkimusten mukaan vainolakien tarkoituksena on varhainen puuttuminen vainoon ja estää siten vainon mahdollinen eteneminen fyysiseen väkivaltaan ja hengenriistoon, mikä erottaa vainolait muista väkivaltaa kriminalisoivista laeista (Dennison & Thomson 2005, 385). Usein ensimmäisten lakien tarkoituksena oli hillitä julkisuuden henkilöihin kohdistuvaa vainoa ja vasta myöhemmin lainsäätämisen taustalla yleistyi erityisesti lähisuhteissa esiintyvä vaino (Goode 1995; Mullen ym. 2000, 10). Vainokäyttäytymisen ja tekojen näkeminen väkivaltaisina ja kriminalisoitavina on sidoksissa aikaan ja sosiokulttuuriseen kontekstiinsa (Kotanan 2013, 43–46; myös Hong 2015).

Vaino on lainsäädännöllisesti vaikeasti haltuunotettavissa, koska se koostuu joukosta erilaisia väkivaltaisia ja väkivallattomia tekoja. Sitä on kuvailtu vaikeasti käsiteltäväksi ja kuvailtavaksi rikokseksi. Vainoteot ja niille uhriutuminen ilmenevät usein näkymättöminä ja suhteellisinä, mikä hankaloittaa vainon tunnistamista kriminalisoitavana käyttäytymisenä (vrt. Davies ym. 1999; Kotanan 2013, 43–46). Tekijän toiminnan määrätietoisuutta ja tarkoituksenmukaisuutta on hankala arvioida johtuen objektiivisesta ja subjektiivisesta arviosta sekä siitä, että tekijän motiivina on usein suhteen luominen tai sen jatkaminen, mikä ei itsessään ole harmia aiheuttavaa tai kriminalisoitavaa toimintaa. Lisäksi teot voivat ilmetä perusoikeuksien sallimina, kuten vapautena liikkua maassa ja valita asuinpaikkansa (Suomen perustuslaki 2: 9 §, 11.6.1999/731; ks. myös Dennison & Thomson 2005, 384). Usein laeissa tulee kuitenkin esille maininta abstraktista vaarasta eli siitä, että teko on ollut omiaan aiheuttamaan pelkoa ja ahdistusta kohteessa, ja että tekijä olisi voinut aavistaa tai hänen olisi pitänyt tietää tekojen mahdolliset seuraukset kohteelle (Dennison & Thomson 2005, 388–392; HE 19/2013, 52). Vainon kriminalisointi herättää monenlaisia kysymyksiä liittyen vainon monimutkaiseen luonteeseen: Miten suhtautua käyttäytymiseen, jossa tekijä seuraa kohdettaan tai tarkkailee häntä ilman, että se luo selkeän uhan kohteelle? Miten suhtautua siihen, että tekijä aiheuttaa kohteelle pelkoa, mutta itse tekoa voidaan pitää luonteeltaan viattomana? Kuinka rangaista vainoamisesta, jonka tuottama pelko ja uhka ovat läsnä kaikkialla? (Goode 1995; Sheridan & Davies 2001; Dennison & Thomson 2005.)

Vaino poikkeaa muista väkivaltarikoksista siinä, että vain harvoissa rikoksissa rikoksen tutkinta on niin riippuvainen uhrin todisteista ja että uhrin turvallisuus on niin pitkään aikaa uhattuna kuin vainossa on (Miller 2001, 65). Pelkkä puhelinsoitto tai sähköpostiviestin lähettäminen ei vielä määritä tekoa vainoksi, vaan todisteita teoista täytyy kerätä enemmän ja pitkällä aikajänteellä. Satu Lidman (2015, 28) kirjoittaa arvottavan hierarkisoinnin vaarasta, kun arvioidaan tekojen vakavuutta ja

rangaistuksia. Hän korostaa, että yksittäiset teot tulisi nähdä osana laajempaa kokonaisuutta. Vainolaeissa huomioidaan kuitenkin usein heikosti se, että yksittäisillä teoillaan tekijä alistaa kohdettaan ja muodostaa hänen arkeensa, eri elämänalueisiin ulottuvan ansan (Stark 2007, 257).

Suomessa vainon vastainen laki tuli voimaan 1.1.2014:

”Joka toistuvasti uhkaa, seuraa, tarkkailee, ottaa yhteyttä tai muuten näihin rinnastettavalla tavalla oikeudettomasti vainoaa toista siten, että se on omiaan aiheuttamaan vainotussa pelkoa tai ahdistusta, on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä yhtä ankaraa tai ankarampaa rangaistusta, *vainoamisesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.” (RL 25: 7 a §, 13.12.2013/879)

Ensimmäisenä vuotena 2014 Poliisin tulostietojärjestelmän mukaan poliisille ilmoitettiin 611 rikosta (nimikkeellä vainoaminen), mikä oli paljon yli odotusten. Vuonna 2015 ilmoituksia tuli yhteensä 664. Suuri käsiteltävien tapausten määrä viestii siitä, että laille oli tarvetta. Suomessa vaino on virallisen syytteen alainen rikos eli virallinen syyttäjä voi nostaa syytteen ilman asianomistajan myötävaikutusta. Tämä on tärkeää erityisesti vainon uhrin näkökulmasta, joka ei välttämättä itse uskalla tai kykene tekemään rikosilmoitusta vainoajan painostuksen ja hänen aiheuttaman pelon alaisena.

Vainon kriminalisointi tuo turvaa vainon uhreille ja auttaa tunnistamaan vainon rikollisena toimintana. Erityisesti se luo yhteiskunnallisesti tärkeän viestin siitä, ettei vainoaminen ole hyväksyttyä toimintaa. Rikosoikeudella, rangaistusuhilla ja rankaisemisella on aina välillinen vaikutus ihmisten moraalikäsitysten luomiseen, vahvistamiseen ja ylläpitämiseen. Rikosoikeus luo luottamuksensuojan kontrolloimalla ihmisten sosiaalista vuorovaikutusta ja tarvittaessa rankaisemalla siitä. (Tolvanen 2006, 569.) Lainsäätäminen ei kuitenkaan ratkaise ongelmaa – etenkin vainon kohdalla, koska vainoajat harvoin tunnistavat, että heidän tekonsa on lainvastaista, tai jos tunnistavat, he suhtautuvat siihen välinpitämättömästi (Goode 1995, 202). Lisäksi Johanna Niemi (2010, 1264) tuo esille, että tilanteissa, joissa vastuu sysätään parisuhdeväkivallan uhrille, oppii myös rikoksentehtyjä, että kontrolloimalla uhria hän voi kontrolloida myös rikosoikeusjärjestelmää.

Ennen kuin vaino kriminalisoitiin Suomessa, oli laki lähestymiskiellosta (4.12.1998/898) tärkeä ja keskeinen oikeudellinen keino suojata uhria epätoivoituilta yhteydenotoilta ja lähestymisiltä (esim. Häkkänen ym. 2003; Niemi 2010, 1256–1260). Vainon uhrin turvallisuuden takaaminen lähestymiskiellolla ei ole ollut kuitenkaan riittävää (esim. Dennison & Thomson 2005, 384–385; Uusivuori 2011, 166–167; Lindstedt 2013, 61–62). Esimerkiksi lähestymiskiellon noudattamisessa ja sen toteutumisessa vastuu on uhrilla ja tekijällä. Lisäksi lähestymiskieltolaki ei

esimerkiksi ota kantaa lasten tapaamista koskeviin kysymyksiin (Rantala ym. 2008, 207). Vainon erilliskriminalisointi parantaakin uhrin asemaa ja suojaa entisestään (Lindstedt 2013, 62).

Vainon kriminalisointi Suomessa asettuu muiden jo rangaistavina olevien tekojen välimaastoon: kotirauhan rikkomisen, salakuuntelun ja -katselun, pahoinpitelyn, lähestymiskiellon rikkomisen, laittoman uhkauksen, viestintärauhan rikkomisen, pakottamisen ja kunnianloukkauksen (Nissinen 2015; ks. kansainvälisesti Dennison & Thomson 2005, 385–387). Tekijä voi siis kohdistaa uhriinsa vainoamisrikoksen ohella myös muita eri rikoksia. Lain mukaisesti vainoamisesta rangaistaan vain, jollei teosta muualla laissa säädetä yhtä ankaraa tai ankarampaa rangaistusta. Muut rikokset voivat uhrin näkökulmasta näyttäytyä osana vainoamista, mutta rikosoikeudellisesti on kyse itsenäisistä rikoksista, joita vainoamisrikos ei sisällä. (HE 19/2013, 52.) Lisäksi vainoon liittyy läheisesti esimerkiksi toisen nimellä esiintyminen internetissä. Toisen nimen oikeudeton käyttö, identiteettivarkaus, on Suomessa kriminalisoitavaa toimintaa ja uusi rikoslain pykälä astui voimaan 4.9.2015 (Rikoslaki 38: 9 a §, 10.4.2015/368). Aiemmin identiteettivarkauksia on voitu käsitellä esimerkiksi petoksina (HE 19/2013, 8) tai kunnianloukkauksina. Vainolakeja on kuvailtu niin, että ne ”pakkaavat” yhteen erilaisia rikoksia sanktioiden tehostamiseksi (Stark 2007, 257). Keskeistä vainon kannalta onkin arvioida tekokokonaisuutta.

Tämän tutkimuksen toteuttamisessa en ole sitoutunut tai rajoittunut vainon juridiin määritelmiin. Tutkimuksessa olen määrittänyt vainon intensiiviseksi, tavoitteelliseksi ja uhria pakottavaksi käyttäytymiseksi, joka koostuu toistuvista, erilaisista väkivaltaisista ja ei-väkivaltaisista teoista. Määrittelyssä korostuvat subjektiivisuus ja kokemuksellisuus eli se, että uhri kokee teot epämieluisina, tungettelevina, uhkaillevina ja ahdistavina. Vainoajan teot aiheuttavat pelkoa ja turvattomuutta, tuottavat emotionaalista ahdistusta sekä fyysistä ja sosiaalista harmia uhrille. Tämän voidaan katsoa olevan linjassa suomalaisen vainon vastaisen lain kanssa, vaikka se ei siihen suoraan nojaudukaan. Lähestyn vainoa sosiaalitieteellisestä näkökulmasta ja lähisuhteeseen liittyvänä prosessina, erityisesti uhrien kokemuksellisuuden ja kokemusten tulkinnallisuuden näkökulmista katsottuna (Emerson ym. 1998, 292; Dennison & Thomson 2005, 391). Vainotuksi tuleminen kokemus muodostuu suhteissa ja sosiaalisessa ympäristössä.

2.3 Vaino sukupuolistuneena väkivaltana ja sen haavoittavuus

Vaino sukupuolistuneen väkivallan viitekehyksessä

Kiinnitän vainon sukupuolistuneeseen väkivaltakäsitykseen, jossa ilmiöt määrittyvät kulttuurisesti, rakenteellisesti ja toimijuuden tasolla (Ronkainen 1998, 2). Jo 1990-luvun lopulla Suvi Ronkainen (1998, 23–24) hahmotteli stalking-ongelmaa

parisuhde- ja perheväkivaltaan kuuluvaksi ja toi esille sen seurausten ja jälkinäytösten tutkimustarvetta erityisesti sukupuolistuneen väkivallan näkökulmasta. Myös Satu Lidman (2015) kirjoittaa väkivaltakulttuurista, jolla hän viittaa sosiaalisiin, oikeudellisiin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin, jotka tuottavat ja ylläpitävät väkivaltaa tai auttavat häivyttämään sitä. Väkivaltakulttuurin olennaisena osana ovat asenteet ja sukupuoli. Vainossa todentuvat sukupuolistuneen väkivallan tyypilliset piirteet: sukupuolistuneet käytännöt, vallankäyttö, tasa-arvokysymykset ja ihmisoikeuksien loukkaus.

Sukupuoli vaikuttaa siihen, miten väkivalta ilmenee, miten siihen suhtaudutaan, miten sitä selitetään, millaisia merkityksiä se saa ja miten siihen puututaan. Sukupuolistuneen väkivallan viitekehyksessä olen kiinnostunut siitä, miten kulttuuri, yhteiskunta ja institutionaaliset toimintatavat merkityksellistävät väkivaltaa ja liittävät siihen sukupuolen, ja miten sukupuolena elämisessä näkyy historiallisesti ja kulttuurisesti muodostuneet käytännöt. (Ronkainen & Näre 2008, 21–22; Morris 2009; Keskinen 2010, 243–244; Niemi 2010, 1255–1256; Lombard & McMillan 2013; Lidman 2015.) Väkivallan ja sukupuolen saamalla tulkinnoilla on merkitystä, sillä ne vaikuttavat poliittisiin ratkaisuihin ja lainsäädäntöön sekä siihen, miten auttamispalvelut järjestetään (Hautanen 2010).

Sukupuolistuneen väkivallan viitekehys korostaa, että naisten kokemukset eron jälkeisestä vainosta eivät ole irrallisia kulttuurisesta ja yhteiskunnallisesta kontekstistaan, vaan niiden käsittely edellyttää kokemusten kontekstisidonnaista tulkintaa (Bograd 1988, 14; Dobash & Dobash 1998a; Edwards 2011, 335–337; Liljeström 2004, 13; Lidman 2015). Kontekstierityisyys edellyttää yksilöllisen, ihmissuhteisiin liittyvän, institutionaalisen ja ideologisen lähestymistavan huomioimista väkivallan ilmenemisen ja sen jatkumisen ymmärtämisessä sekä siihen puuttumisessa (Dobash & Dobash 1998b, 9–10). Lähestyn vainoa sukupuolistuneen väkivallan viitekehyksessä erityisesti sukupuolisuuden sekä vallan ja intiimiyden ulottuvuuksista käsin (ks. Keskinen 2005a), jotka avaavat seuraavaksi.

Sukupuolisuus

Naisten eron jälkeisen vainon kokemuksia ja niiden tulkittamista määrittää se, miten sukupuoli ja sukupuolitapaisuus ymmärretään ja miten sitä tuotetaan yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti. Tässä tutkimuksessa lähestyn sukupuolta (*gender*) sosiaalisena konstruktiona, mikä eroaa sukupuolen biologisesta ymmärryksestä (*sex*) (Butler 1999). Konstruktionistinen käsitys sukupuolesta rakentuu kulttuurisessa ja yhteiskunnallisessa kontekstissa: Millaisia rooleja ja niihin liittyviä odotuksia naisille ja miehille asetetaan? Millaisessa suhteessa nämä roolit ovat toisiinsa nähden? Millaista arvoa näille rooleille annetaan ja miten ne asemoidaan sosiokulttuurisesti ja institutionaalisissa käytännöissä? Kysymys sukupuolesta ei kohdistu naiseen tai mieheen itsessään biologisesti tarkasteluna, vaan se palautuu sosiaalisesti ja kulttuurisesti määritettyihin

rooleihin, identiteetteihin ja vastuisiin, joita miehille ja naisille asetetaan. Sukupuolen ilmeneminen suhteissa ja siihen liitetyt käsitykset vastuista ovat jatkuvan kiistanalainen aihe ja niistä neuvotellaan niin ideologisella kuin institutionaalisella tasolla. (Sevenhuijsen 1998; Edwards 2011, 13; Lombard & McMillan 2013.)

Judith Lorber (1994) näkee sukupuolen instituutiona, sosialisaatioprosessin tuotoksena, joka luo malleja ja odotuksia yksilöille ja ohjaa arjen sosiaalisia prosesseja, joita yksilöt ja yhteiskunnalliset instituutiot myös ylläpitävät. Sukupuoli instituutiona pohjautuu muun muassa poliittisiin ja taloudellisiin rakenteisiin, perheeseen ja parisuhteeseen sekä erilaisiin ideologioihin. Sukupuolen ymmärtäminen sosiaalisessa ja kulttuurisessa kontekstissaan edellyttää sen analysoimista ja tulkitsemista jatkuvana ja muuttavana (Lundgren 1998, 169–170). Vainoteot mahdollistuvat ja naisten kokemukset merkityksellistyvät sosiokulttuurisesti määrittäneiden naiseuden, äitiyden ja entisen kumppanin rooleista käsin.

Sukupuolisen tietämisen merkitys on korostunut tieteellisen tutkimuksen lähtökohtana sekä arjen ja sosiaalisten suhteiden määrittämisessä ja tulkitsemisessä. Erityisesti feministinen perheväkivaltatutkimus on paikannut sosiokulttuurisessa kontekstissa naisten subjektiivisille kokemuksille annettua vähäistä tilaa käsitteellistämällä ja avaamalla väkivaltaa lähisuhteisiin liittyvänä ongelmana. Tähän kuuluu erityisesti naisten lähtökohtien, äänen ja kokemusten esiintuominen osaksi yhteiskunnalliskulttuurista väkivaltakeskustelua sekä auttamisinstituutioita. (Mm. Smith 1987; Kelly 1988; Harding 1991; Mooney 2000, 66; Höjer 2002; Goodman & Epstein 2008.) Yksityisestä ja intiimistä sukupuolisesta väkivaltakokemuksesta tulee jaettua, julkista ja poliittista, kun se määrittyy ja tulee tulkituksi yhteiskunnalliseen kontekstiin ja instituutioihin liitettynä (esim. Bograd 1988, 15).

Sukupuoleen, parisuhteeseen ja väkivaltaan kiinnittyy erilaisia, arkipäiväisiä kulttuurisia diskursseja (esim. Holma & Partanen 2008, 286–287), kuten ymmärrys heteroseksuaalisen parisuhteen moraalisesta järjestyksestä (Nikunen 2005, 125). Minna Nikunen (2005) on tarkastellut väitöskirjassaan murha-itsemurhien rikosuutisointia. Yleensä murha-itsemurha uutisoinnissa mies ja nainen nähdään kollektiivisesti ”miehenä” ja ”hänen (avo)vaimona/tyttöystävänä/exänä”, jotta miehen toiminta ja kokemus näyttäytyisivät yhtenäisinä. Tämä on yksi mahdollinen tapa hahmottaa heteroseksuaalisia suhteita. Heteroseksuaalisissa suhteissa tapahtuvaan väkivaltaan ja naisen surmaamiseen ei liiemmin etsitä selityksiä, sillä selitys tulee usein parisuhteesta, siinä ilmenneistä välienselvittelystä ja mahdollisesta erosta. Välienselvittelyyn voi liittyä myös sivullisia henkilöitä ja myös naisen läheiset voivat ulottua miehen vaikutuspiiriin. Tästä on esimerkkinä uutinen, kun mies surmasi entisen avovaimonsa äidin. Tapauksen taustalla kerrottiin olevan hiljalleen sattunut ero. Naisiin kohdistuvan väkivallan ja naisten henkirikosten sijoittamisella heteroseksuaaliseen parisuhteeseen ja sen kariutumiseen voidaan neutralisoida tapahtumia ja tehdä niitä hieman ymmärrettävämmiksi. (Nikunen 2005, 123, 125–126; ks. myös Romito 2008, 4–5.)

Valta ja sukupuoli

Sukupuoleen liittyvä vallankäyttö nähdään usein väkivaltaa selittävänä tekijänä. Valtasuhteet ovat väkivallan ja sukupuolisen kokemuksen ja tekemisen keskiössä määrittäen epäsuhteisessa vallan jakautumisessa. Sosiaalikonstruktivistinen ymmärrys sukupuolesta kietoutuu kysymykseen vallasta tekijän ja uhrin välisessä epätasa-arvoisessa suhteessa, mutta myös heidän suhteessa sosiokulttuuriseen kontekstiinsa (Nikunen 2005, 337–338). Vallankäyttö entistä kumppania kohtaan eron jälkeen usein tuottaa ja vahvistaa parisuhteessa rakentunutta sukupuolten epäsymmetrisyyttä. Feministisessä näkemyksessä ollaan kiinnostuneita naisten erilaisista alistamisen ja sorron kokemuksista sekä niiden syistä ja seurauksista yhteiskunnallisessa kontekstissa. Naisiin kohdistuva väkivalta nähdään miehisen vallan ilmentymänä, joka on sidoksissa laajempaan yhteiskunnalliseen rakenteelliseen eriarvoisuuteen. (Bograd 1988, 13–14; Kelly & Radford 1996, 19–21; Goodman & Epstein 2008, 2.)

Vainoajan käyttämä valta havainnollistuu hänen käyttäytymisessään ja toiminnassaan uhria kohtaan. Vainoaja hallitsee uhrin elämää väkivaltaisilla keinoin ja pakottavalla kontrollilla, missä yksilön subjektiivisuus anastetaan ja nainen menettää psyykkisen ja toiminnallisen vapautensa. Pakottava kontrolli rakentuu väkivallan, pelottelun, eristämisen ja kontrollin dynamiikassa. (Stark 2007, 241; Nikupeteri & Laitinen 2013, 33.) Evan Stark (2007, 230–232, 241) näkee pakottavan kontrollin dynamiikaltaan, ilmiänsuultaan ja seuraamuksiltaan sukupuolistuneena strategiana. Sukupuolistunut strategia sisältää kolme ulottuvuutta: sukupuolistuneen ideologian ja teknologian sekä toimintasuunnitelman. Sukupuolistunut ideologia käsittää naisiin ja miehiin liitettävät arvot ja uskomukset ja sukupuolistunut teknologia ne resurssit, välineet, taktiikat ja tekniikat, joilla näitä uskomuksia toteutetaan. Toimintasuunnitelma puolestaan soveltaa tätä teknologiaa tietyissä suhteissa uskomusten ja mieltymysten mukaisesti. Starkin mielenkiinto pakottavassa kontrollissa on erityisesti sukupuolistuneessa teknologiassa eli miten kumppania hallitaan. (Stark 2007, 232.)

Maria Wendt Höjer (2002) käsittelee väitöskirjassaan väkivallan valtaa, hallitsevuutta ja sukupuolta ruotsalaisessa demokratiassa. Hänen lähtökohtana on, että miesten naisiin kohdistama väkivalta ilmiönä ei vain ilmennä kahden henkilön sukupuolten välistä epätasaista valtasuhdetta, vaan auttaa myös rakentamaan ja ylläpitämään sitä. Sukupuolten epätasapainoinen valtasuhde on olemassa ilman konkreettista väkivaltaakin. Naiset elävät jatkuvan väkivallan uhan ja pelon alaisena kehollisen haavoittuvuuden kautta ja se vaikuttaa sukupuolisuhteiden määrittymiseen ja vallan epäsuhtaiseen jakautumiseen. Hän näkee miesten naisiin kohdistaman väkivallan ja naisten pelon ilmenemisen yhtenä keskeisenä rajoittavana tekijänä demokratialle sekä naisten ja miesten tasa-arvon toteutumiselle. Hän nimittääkin naisten haavoittavuutta miesten tekemälle väkivallalle yhteiskuntapoliittisella tasolla ”pelon politiikaksi”. Kokonaisuudessaan valta ja sukupuoli ovat toisiinsa kietoutuneita ja merkityksellistyneitä suhteissa yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen kontekstiinsa.

Intiimiys ja sukupuoli

Eron jälkeisessä vainossa korostuu heteroseksuaalisen intiimiyden merkitys osana vainoajan tekoja ja vainon uhriuttavaa luonnetta. Vaino satuttaa ja loukkaa uhrin mielen ja ruumiin eheyttä ja koskemattomuutta. Siihen liittyvät keskeisesti sukupuolisuus ja seksuaalisuus. Intiimiyteen ja seksuaalisuuteen kietoutuvat kehollisuus, luottamus ja tunteminen. (Ronkainen & Näre 2008, 8–11.) Sukupuolisuudessa, niin maskuliinisuudessa kuin feminiinisydessä, keho on läsnä symbolisesti ja fyysisesti, ja se on sukupuolisen kiinnostuksen ja toiminnan kohteena. Sosiaalisissa valtasuhteissa keho saa merkityksiä, tulkintoja ja kantaa symboleja. (Lundgren 1998, 169–170, 183–184.)

Intimiteettiin liittyy integriteetti, joka on keskeinen käsitteellinen ulottuvuus kuvaamaan vainon uhria haavoittavaa piirrettä ja toisaalta entisen kumppanin haavoittamisen väyliä. Sari Näre (2005a, 18) kuvaa integriteettiä julkisuuden ja yksityisyyden välisen suhteen tarkastelussaan seuraavasti:

”Integriteetti käsittää yksilön ruumiin, mielen ja identiteetin sekä tätä ruumiillista ja psykososiaalista minuutta suojaavat rajat, jotka ovat alttiita haavoitettaviksi. Yksityiseen alueeseen kuuluvat sekä tilallinen ja sosiaalinen puoli että ruumiillinen ja emotionaalinen puoli. Sosiaalinen koskee perhettä ja muita läheisiä suhteita ja tilallinen fyysisistä elämänpiiriä asuin- ja harrastustiloineen. Intimiteetin ytimessä on sen mentaalinen-fyysinen puoli: oma ruumis tunteineen sekä mieli fantasioineen ja ajatuksineen. Ruumiin ja mielen leikkauspisteessä on puolestaan seksuaalisuus, intimiteetin syvin kerros. Tällä intimiteetin ydinalueella viitataan integriteettiin, joka on altis haavoittumiselle.”

Eron jälkeisessä vainossa entinen intiimi suhde, yhteinen historia sekä läheisyys ja mahdollinen luottamus muodostavat areenan ja mahdollisuuden haavoittamiselle, mikä eroaa toisilleen tuntemattomien henkilöiden välisestä vainosta (Logan & Walker 2009, 249). Läheisyys ja tunteminen mahdollistavat entisen kumppanin integriteetin loukkaamisen. Vaino häpäisee ja loukkaa usein intiimisti tai intiimiyttä hyödyntävien tekojen avulla (Ronkainen & Näre 2008, 9–11). Kokemus vainottuna olemisesta syntyy, kun uhri kokee tekijän tietävän hänestä liikaa tai jotain sellaista, mikä on itselleen intiimiä (Emerson ym. 1998, 303). Vainoaja tuntee entisen kumppanin intiimeimmät ja hänelle merkitykselliset asiat, joita loukkaamalla tai joihin puuttumalla hän voi aiheuttaa pelkoa, häpeää ja nöyryytystä. Vainoja tietää esimerkiksi jonkin naiselle tärkeän esineen, kuten perintökorun, henkilökohtaisen arvon ja sen säilytyspaikan kotona. Vainoaja voi varastaa kyseisen korun, vaikkei sillä olisi rahallista arvoa, ja jättää ottamatta muut taloudellisesti arvokkaammat esineet ja tavarat. Toisaalta tekijä voi jättää tai viedä uhrin asuntoon jonkin tavarahan, jolla on merkitystä vain uhrille. Uhrin pelottelu voi perustua läheisyyden ja tuntemisen hyödyntämiseen: vainoaja voi käydä naisen kotona siirtämässä esimerkiksi tavaroiden paikkaa hyllyssä jättämättä

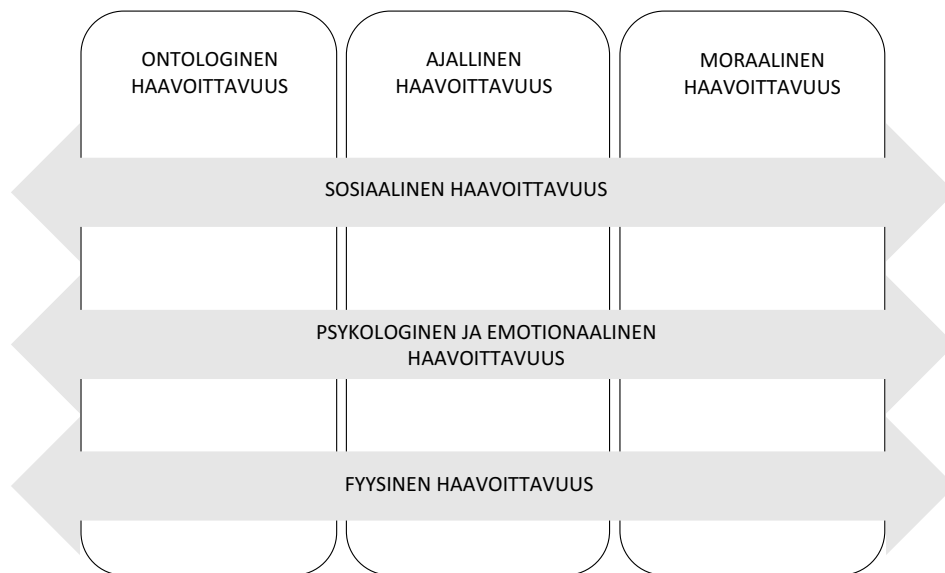
muutoin jälkeä käynnistään. Erityisesti lasten käyttäminen vainossa välineenä ja keinona lähestyä uhria sekä lasten loukkaaminen tai hyväksikäyttö on monelle tähän tutkimukseen osallistuneelle naiselle haavoittavinta (mm. Nikupeteri & Laitinen 2015; Johnson 2007, 261).

Vainossa intiimiys määrittänyt siten ruumiillisuuden ja seksuaalisuuden lisäksi yksilölle tärkeiden läheisten, kodin ja esineiden henkisen arvon mitätöintinä tai niiden riistämisenä (ks. Näre 2005a, 18). Intiimiyden turvaaminen parisuhteen aikaiselta väkivallalta ja sen jälkeiseltä vainolta vaatii emotionaalisen riskinarvioinnin ujuttautumista osaksi yleisesti turvallisena ja luotettavana pidettävää parisuhdetta (Näre 2005b, 191). Sukupuolistuneen väkivallan viitekehyksessä vainon intiimiys merkityksellistyy sukupuolisuuden ja subjektiivisesti tärkeiksi koettujen asioiden loukkaamisena ja käyttämisenä vallankäytön välineinä.

Vainon haavoittavuuden muodot ja seuraukset

Olen jäsentänyt vainon haavoittavuutta uhrin näkökulmasta jakaen sen *sosiaaliseen, psykologiseen ja emotionaaliseen* sekä *fyysiseen haavoittavuuteen*. Niitä sitovat vainon *ontologinen, ajallinen* sekä *moraalinen haavoittavuus*. Ontologinen, ajallinen sekä moraalinen haavoittavuus kiinnittävät yksittäiset vaino- ja väkivaltateot toisiinsa ja merkityksellistävät vainon sosiaalista, psykologista ja emotionaalista sekä fyysistä haavoittavuutta. Haavoittavuudella tarkoitan sitä, *miten* vaino haavoittaa uhriaan. Marianne Notko (2011) on käyttänyt puolestaan käsitteitä vahingoittaminen ja vahingoittuminen, joilla hän viittaa siihen, miten naiset kuvaavat vahingoittumistaan perhesuhteissa ja vahingoittavia perhesuhteita. Haavoittavuuden jäsennykseen on vaikuttanut aiemman kirjallisuuskatsauksen lisäksi tähän tutkimukseen osallistuneiden naisten kokemusten jäsentäminen. Olen havainnollistanut vainon haavoittavuuden muodot Kuvioon 1.

Keskeistä vainon haavoittavuudessa on, että haavoittavuuden muodot, tekijän käyttäytyminen, erilaiset yksittäiset teot ja niiden taustalla olevat asenteet eivät ole toisistaan irrallisia, vaan ovat päällekkäisiä ja sidoksissa toisiinsa tuottaen yhdessä uhrille kokemuksen vainottuna olemisesta. Vainon erilaiset haavoittavuuden muodot heikentävät kokonaisvaltaisesti uhrin hyvinvointia ja aiheuttavat uhrille ongelmia eri elämänalueilla. Vaino haavoittaa rikkomalla kohteensa itsemääräämisoikeuden toteuttamisen mahdollisuuksia sosiaalisesti, fyysisesti ja henkisesti sekä rajoittamalla uhrin perusoikeuksien, vapauksien ja ihmisoikeuksien toteuttamisen mahdollisuuksia. Vainon seuraukset uhrilleen ovatkin paljolti samanlaisia kuin muun pakottavan ja kontrolloivan lähisuhdeväkivallan, joka voi sisältää fyysistä ja psykologista väkivaltaa. Evan Stark (2012, 202, 207) kuvailee, kuinka pakottavan kontrollin taktiikat ja seuraukset muistuttavat kuitenkin enemmän esimerkiksi panttivankien uhrien ja siepattujen kokemuksia kuin tavanomaisen pahoinpitelyn kohteeksi joutuneiden uhrien kokemuksia. Seuraavaksi avaan vainon haavoittavuuden muotoja ja kuvaan vainoa edellä esitettyä jäsennystä noudattaen.

Kuvio 1. Vainon haavoittavuuden muodot

Sosiaalinen haavoittavuus

Vainon sosiaaliseen haavoittavuuteen kuuluu uhrin arjen, elinpiirin, liikkumatilan ja sosiaalisten suhteiden rajaaminen. Vaino ei jätä arjessa aluetta, johon se ei ulottuisi. Se leviää uhrin arjen ympäristöön ja sosiaalisiin suhteisiin, jolloin uhri joutuu esimerkiksi rajoittamaan liikkumistaan kotipaikkakunnallaan. Kathleen Lowney ja Joel Best (1995, 38) tuovat esille Wilcoxin (1982, 233)⁵ kuvauksen psykologisesta raiskaajasta, vainoajasta, joka rajoittaa uhrin elinpiiriä ja sosiaalista tilaa:

Basically, the psychological rapist works by gradually reducing the number of places a woman feels safe or functional in her daily life. This is why relatively harmless behavior, repeated over months of years, can inspire real terror. (Wilcox 1982, 233)

Kun Marita Husso (2003, 16; myös Niemi 2010) toteaa kodin olevan perhe- ja parisuhdeväkivaltaa kokeville naisille vaarallisin paikka olla, ulottuu vaino usein kodin lisäksi työpaikalle ja harrastuksiin sekä ujuttautuu uhrin läheisten ja tuttavien arkeen vähentäen siten uhrille turvallisia ja väkivallattomia alueita (Swanberg & Logan 2005; Logan & Walker 2009, 258; myös Stanko 1988 myytti turvallisesta kodista). Vainoaja voi tarkoituksenmukaisesti osallistua esimerkiksi samaan sosiaaliseen tapahtumaan, johon myös vainon kohde osallistuu. Vainoaja voi hankkia tietoa kohteen läheisiltä

5 Wilcox, B. 1982: Psychological rape. *Glamour* 80 (October), 232–233, 291–296.

tai esimerkiksi manipuloida ja käännäyttää uhrin läheisiä toimimaan – usein heidän tiedostamattaan – uhria vastaan ja hankkimaan esimerkiksi uhrin uuden kodin osoitteen tai uuden puhelinnumeron. Tämä voi edetä myös uhrin ja tekijän roolien vaihtumiseen. Vainoaja voi saada muut ymmärtämään, että hän on tilanteessa uhri todellisen uhrin sijaan.

Vainoajan verkostoituminen voi ulottua myös viranomaisiin. Hän voi saada viranomaiset uskomaan omaa tarinaansa entisen parisuhteen tai perheen tilanteesta. Tämä on ongelmallista uhrin kannalta, sillä se voi luoda epäuskoa avun saamisen mahdollisuuksista tai estää häntä saamasta apua ja pitkittää luottamuksen luomista suhteissa, joista voisi saada apua. (Mullen ym. 2000, 185–186, 191–192; Nikupeteri 2016b.) Toisaalta vainoaja voi houkutellessaan lähipiiristään välikäsiä tai edustajia (proxy-stalker), jotka hankkivat tietoa kohteesta. Tämä mahdollistaa tarkkailun ja tietojen keräämisen, vaikka tekijä olisi itse ulkomaan matkalla tai vankilassa. (Mullen ym. 2000, 173–186, 191–192.) Kun vaino ujuttautuu uhrin sosiaalisiin suhteisiin, eivät vainoajan teot useinkaan ole kulttuurisesti ymmärrettävissä ja tunnistettavissa sosiaalisena haavoittamisena. Vähitellen vaino voi kuitenkin estää uhrin sosiaalisista suhteistaan.

Sosiaaliseen haavoittamiseen liittyy myös prosessuaalinen ulottuvuus, jossa tekijä voi eron jälkeen hyödyntää oikeus- ja palvelujärjestelmää vahingoittaakseen uhria (esim. Miller & Smolter 2011; Watson & Ancis 2013; Kaittila & Nyqvist 2014, 270). Esimerkiksi perättömät lastensuojeluilmoitukset naisen toiminnasta, tahallinen huoltajuuksien pitkittäminen tai viranomaisille tehtävät kantelut heidän virheellisestä menettelystä tai laiminlyönnistä perheen asioiden käsittelyssä pakottavat uhrin olemaan yhteyksissä tekijän kanssa ja mahdollistavat siten vainon pitkittämisen (vrt. Hämäläinen 2011, 38). Vainon prosessuaalista luonnetta kuvastaa osaltaan myös konfliktieron käsite, joka auttaa ymmärtämään esimerkiksi pitkittyneitä huoltoriitoja. Konfliktierolla tarkoitetaan tilannetta, jossa osapuolilla on vastakkaiset intressit ja uskomus siitä, että toinen osapuoli tulee toiminnallaan estämään tai on estänyt toista saavuttamasta tavoitteensa. Siinä korostuu konfliktin luonne ja sen prosessimaisuus, ei vanhempien mahdollinen epätasa-arvoinen suhde tai heidän psykososiaaliset ongelmat. (Häkkänen-Nyholm ym. 2013, 12–13.) Vainossa prosessimaisuus voi ulottua erilaisiin naisen epäkohtien ilmituomiseen ja valitusprosesseihin, joissa tekijän motiivina on usein naisen nöyryyttäminen ja lisäharmin aiheuttaminen hänelle. Systemaattisen ja prosessuaalisen vainon seurauksena uhrille koituu usein paljon taloudellista harmia esimerkiksi toistuvista oikeudenkäyntikuluista (esim. Watson & Ancis 2013; Kaittila & Nyqvist 2014, 270).

Uhrin elinpiirin ja sosiaalisten suhteiden rajoittamisen sekä oikeus- ja palvelujärjestelmän hyödyntämisen lisäksi sosiaalisena haavoittamisena voidaan pitää esimerkiksi sitä, kun vainoaja jakaa julkisuuteen uhria koskevia loukkaavia yksityistietoja, levittää väärää tietoa uhrista hänen Facebook-tilillään tai nöyryyttää ja moittii uhria hänen

työpaikallaan (ks. myös työssäkäynnin rajoittaminen ja työnteon häirintä Kaittila & Nyqvist 2014). Sosiaaliseen haavoittamiseen liittyvät esimerkiksi naisen nimittely, kuten huorittelu, tai puhuminen naisesta vieraannuttavana äitinä. Vainoaja voi seipittää entisestä kumppanistaan tarinoita ja huhuja, joita hän levittää uhrin sosiaalisissa suhteissa kaventaen näin uhrin toimijuuden mahdollisuuksia ja itseään koskevan tiedon hallintaa (ks. Saarenpää 2006, 556–557). Nöyryyttävät teot ja sanat viestivät yksittäisinä tekoina tekijän asenteesta ja voivat tuottaa myös muunlaista väkivaltaa, kuten fyysistä väkivaltaa (Lidman 2015, 28). Esimerkiksi mustasukkaisuuteen ja miehiseen romantiikkaan puetun kontrollin ja vallan ilmaiseminen voivat viestiä tekijän toiminnan pakonomaisuudesta, mikä voi edetä uhrin haavoittamiseen sosiaalisesti, fyysisesti ja psyykkisesti.

Lisäksi vainon sosiaaliseen haavoittavuuteen voi sisältyä identiteettivarkauksia, joilla tekijä pyrkii arjen hankaloittamiseen ja uhrin nöyryyttämiseen muiden edessä. Tekijä voi käyttää uhrin henkilötietoja ja esimerkiksi tilata uhrin kotiin tavaroita tai vaatteita uhrin nimellä, kuten kodinkoneita, hiekkakuorman tai eroottisia vaatteita, joista koituu uhrille häpeää, harmia tai niistä eroon pääseminen tuottaa vaivaa. Lisäksi tekijä voi tehdä erilaisia laittomuksia uhrin nimellä (vrt. esimerkiksi huumausaineyden tilaaminen ulkomailta uhrin nimissä). Mahdollisuudet identiteettivarkauksien tekemiseen ovat moninaistuneet ja helpottuneet teknologian kehittymisen myötä. Tavaroiden tilaamisella, laittomuuksien tekemisellä ja muiden nöyryyttävien tekojen taustalla on usein tarve saada kohde tuntemaan häpeää (Näre 2008, 202).

Vainolla on negatiivisia sosiaalisia seurauksia uhrilleen. Uhri voi joutua esimerkiksi luopumaan sosiaalisista suhteista vainon seurauksena ja hänestä voi tulla sosiaalisesti arka. Hänen voi olla vaikea luottaa tuttaviiin tai viranomaisiin, jos hän epäilee, että entinen kumppani on manipuloinut heidät puolelleen, kerää heiltä tietoa tai on häpäissyt hänet muiden silmissä. Vainon kaventaman elinpiirin vuoksi uhri voi joutua muuttamaan uudelle asuinalueelle, vaihtamaan lasten koulua ja ennakoimaan arjessaan mahdollisia tilanteita vainoajan kohtaamiselle (Logan & Walker 2009, 259). Lisäksi uhri voi joutua vaihtamaan nimeään ja lopettamaan esimerkiksi julkisen elinkeinon harjoittamisen tai vaihtamaan ammattiaan vainon aiheuttaman sosiaalisen häpeän ja pelon vuoksi (esim. Pathé & Mullen 1997; Kaittila & Nyqvist 2014). Vainon sosiaalisesta haavoittamisesta koituu uhrille usein erilaisia taloudellisia menetyksiä ja lisäkustannuksia.

Vaino ja sen seuraukset eivät ole ongelmallisia pelkästään vainon kohteelle. Vaino voi ulottua uhrin lähipiiriin, työtovereihin ja perheenjäseniin tai muihin henkilöihin (vrt. Nikunen 2005, 125–126), jolloin esimerkiksi lapset voivat joutua osaksi vainotekoja tai vainon mahdollistamista. Vainon seurauksena lapset kokevat usein turvattomuutta ja pelkoa niin omasta jaksamisestaan kuin äidin ja sisarusten hyvinvoinnista ja turvallisuudesta (Nikupeteri & Laitinen 2015; Nikupeteri ym. 2015). Kokonaisuudessaan vainon sosiaalinen haavoittavuus kietoutuu uhrin elinpiiriin ja

sosiaaliin suhteisiin aiheuttaen sosiaalista, psyykkistä ja taloudellista harmia uhrille ja hänen läheisilleen.

Psykologinen ja emotionaalinen haavoittavuus

Vainoaja loukkaa kohdettaan emotionaalisesti ja henkisesti. Teot ovat usein psykologisia ja ne vaikuttavat uhrin mieleen. Henkisen väkivallan on koettu olevan jopa tuhoavampaa ja uhrin hyvinvointia rapauttavampaa kuin fyysisen väkivallan (esim. Follingstad ym. 1990; Siltala ym. 2014). Psykologinen ja emotionaalinen haavoittavuus ankkuroituu keskeisesti vainoajan käyttäytymiseen, kieleen, kuviin ja merkkeihin, joilla hän välittää informaatiota uhrilleen. Käyttäytyminen on sanattomanakin informaation ja viestin välittämistä. Välittämänsä informaation avulla vainoaja ohjaa, kontrolloi ja alistaa kohdettaan. (Saarenpää 2006, 552, 554.) Ahti Saarenpää (2006, 556) nimeää informatiiväkivallaksi toiminnan, joka laittomasti murtaa yksilön suojattua tiedollista itsemääräämisoikeutta. Vainon kohde joutuu silloin pakotetusti itselleen epämieluisien viestien kohteeksi.

Keskeistä vainon psykologisessa ja emotionaalisessa haavoittamisessa sekä informaation välittämisessä ovat erilaiset uhkaukset. Erään katsauksen mukaan noin puolet vainoajista esittää uhkauksia kohteelleen ja heistä neljännes toteuttaa uhkauksensa (Meloy 1996, 158). Uhkaukset kohdistuvat vaaran tuottamiseen tai harmin aiheuttamiseen. Ne voivat kohdistua uhriin, kolmanteen osapuoleen (esim. uhrin lapset, läheiset tai työtoverit), uhrin omaisuuteen tai vainoajaan itseensä (esim. pelottelu itsemurhan tekemisellä). (Esim. Mullen ym. 2000, 213; Spitzberg & Cupach 2007, 71.) Uhkaukset sisältävät usein myös taloudellisen ulottuvuuden. Tekijä voi esimerkiksi taloudellisilla keinoilla kiristää uhria (esim. kieltäytyy osallistumasta lasten harrastusten tukemiseen tai maksamasta yhteistä lainaa) tai uhkausten toteutuminen voi aiheuttaa selkeän taloudellisen menetyksen uhrille (esim. uhrin omaisuuden tuhoutuminen) (ks. Brewster 2003, 213; Branigan 2004; Kaittä & Nyqvist 2014).

Koska uhkaukset ovat keskeisessä roolissa vainokäyttäytymisessä, on tärkeää ymmärtää uhkausten moninaiset luonteet. Uhkaukset voivat ilmetä kolmella eri tavalla. Ensiksi uhkaukset voivat ilmetä uhkauksen tunteena (sense of threat). Vainoaja voi esimerkiksi jättää pelottavia lahjoja uhrin kodin sisäänkäynnin eteen tai ilmestyä odottamattomasti yllättävässä paikassa. Teot eivät suoraan ole uhkauksia, mutta ne sisältävät uhrille viestin siitä, että vainoaja voi aiheuttaa harmia ja on kykenevä tekemään jotain väkivaltaista. Tällaiset uhat muodostavat uhrissa mielentilan, tunteen jatkuvasta potentiaalisesta vaarasta. (Spitzberg & Cupach 2014, 203; ks. myös Nikupeteri 2016a.)

Toiseksi uhkaukset voivat ilmetä epäsuorana tai suorana sanallisena tai sanattomana puheena (speech act). Tällaiset uhkaukset ovat tarkoituksenmukaisesti tekijän kontrollin alaisena ja viestivät rankaisemisesta, jos uhri ei toimi tekijän haluamalla

tavalla tai ei ole tekijälle myöntyväinen. Tekijä voi esimerkiksi uhata, että pahoinpitelee lapsia, jos nainen ei suostu seksuaaliseen kanssakäymiseen hänen kanssaan. Tähän liittyvät myös varoitukset (warning), jotka eroavat uhkauksista. Uhkauksissa tekijällä on valta määrittää uhka ja kontrolloida sen toteutumista, kun taas varoitus ennakoi jonkin asian mahdollista toteutumista riippumatta uhrin tai tekijän toiminnasta. Uhkausten ja varoitusten rajanveto ei kuitenkaan ole aina selkeä. Esimerkiksi, jos tekijä sanoo ”Sinulle tulee tapahtumaan pahoja asioita”, voidaan katsoa joko uhkaukseksi tai varoitukseksi. (Spitzberg & Cupach 2014, 203.)

Uhkauksiin puheena liittyvät myös lupaukset. Lupauksissa päinvastaisesti luvataan mahdollinen palkinto (ei siis harmia), jos kohde toimii tekijän haluamalla tavalla, esimerkiksi ”jos lähdet nyt minun kanssa ulos, niin jätän sinut rauhaan viikoksi”. Lupaukset hankaloittavat teon tunnistamista uhkaavaksi tai kriminalisoitavaksi. Uhkaukset ja lupaukset usein myös sekoittuvat, esimerkiksi ”Jos lähdet minun kanssa nyt ulos, niin teen mitä haluat, jos kieltäydyt teen elämästäsi helvettiä”. Huolimatta siitä, onko uhri myöntyväinen tekijää kohtaan vai ei, tekijä ei välttämättä kuitenkaan toteuta uhkauksiaan tai lupauksiaan – ne voivat olla pelkkiä strategioita lähestyä kohdetta tai vaikka olisivatkin täydessä tarkoituksessa tehtyjä, tekijällä ei välttämättä ole resursseja tai kykyä toteuttaa niitä. (Spitzberg & Cupach 2014, 203–204.) Vainoajien, joiden toiminta johtuu katkeruudesta tai hylätyksi tulemisen kokemuksesta, kuten on usein entisen kumppanin kohdalla, on todettu toteuttavan todennäköisemmin uhkauksena verrattuna muihin vainoajiin (Mullen ym. 1999; ks. uhkauksista myös Spitzberg & Cupach 2007, 72).

Kolmantena vainokirjallisuudessa on tunnistettavissa uhkauksen hallinta ja arviointi (threat management), joka viittaa lähinnä asiantuntijoiden arviointiin, mutta myös uhrin itsensä arviointiin uhan toteutumisen riskistä ja vaarasta (Spitzberg & Cupach 2014, 204). Erilaiset uhan ilmenemisen, toteuttamisen ja kokemisen tavat haavoittavat uhria psykologisesti ja emotionaalisesti. Ne tekevät arjesta epävarmaa ja turvatonta. Vaikkei uhka olisi toteutunut vielä tähän mennessä, ei voi tietää, koska se toteutuu.

Psykologiseen ja emotionaaliseen haavoittamiseen voi sisältyä myös henkistä ja hengellistä väkivaltaa. Vainoaja voi esimerkiksi vääristää uhrille hengellistä sanomaa ja sen turvin oikeuttaa omaa toimintaansa. Henkisenä väkivaltana voidaan nähdä teot, joilla vainoaja manipuloi kohdettaan tai sepittää tarinoita. Hän voi esimerkiksi teeskennellä olevansa vakavasti sairas, minkä vuoksi tarvitsee entisen kumppanin antamaa huolenpitoa. Tällaisilla teoilla vainoaja yrittää saada herätettyä kohteessaan myötätuntoa ja että entinen kumppani ottaisi vastuuta hänen hyvinvoinnista ja huolenpidosta. Kokonaisuudessaan vainon psykologinen ja emotionaalinen haavoittavuus muodostuu siitä, kun vainon mieli ei uhrin kokemuksessa kommunikoi tavanomaisten ihmissuhteiden ja sosiaalisen kanssakäymisen periaatteiden kanssa. Vaino saa voimansa kuulijan tai kohteen älyllisestä ja emotionaalisesta häirinnästä (vrt. Ede 1975,

13). Tekijä rakentaa toiminnalleen merkityksiä tehden teoista, sosiaalisista suhteista ja normaalista käyttäytymisestä jännitteistä.

Vainoajan psykologisella ja emotionaalisella haavoittamisella on moninaisia kielteisiä vaikutuksia uhrin hyvinvoinnille. Vaino aiheuttaa uhrissa usein emotionaalista ja henkistä ahdistusta, kuten masennusta (Davis ym. 2002; Logan ym. 2007a; Logan & Walker 2009). Emotionaalisista kokemuksista erityisesti pelon tunne on keskeistä vainon uhreilla. Jos vaino sisältää myös fyysistä yhteydenottoa ja kontaktia, on pelon tunne usein vahvempi. (Esim. Tjaden & Thoennes 1998; Davis ym. 2002; Dietz & Martin 2007; Melton 2007.) Uhrille voi jäädä pelko siitä, että vainoteot toistuvat ja vaino jatkuu. Pelontunne kohdistuu niin omaan turvallisuuteen, läheissuhteisiin kuin sosiaaliseen ympäristöön (Höjer 2002, 8–11). Jan Kamphuisin ja Paul Emmelkampin (2001) tutkimuksen mukaan 97 % uhreista koki pelkoa vainon seurauksena. Osa tutkimuksista kuitenkin osoittaa, ettei vainoksi nähtävillä teoilla ja pelolla ole suurta yhteyttä (esim. Amar 2007). Lainsäädännön näkökulmasta katsottuna pelon tunteen määrittäminen on ongelmallista, koska se on subjektiivinen kokemus ja se voi olla osa vainoprosessia tai vainon seuraus (Dennison & Thomson 2005, 391–392; Amar 2007, 217; Spitzberg & Cupach 2007). Vainon kohdalla edellytyksenä ei ole, että teot ovat aiheuttaneet pelkoa ja ahdistusta, vaan että pelko tai ahdistus on menettelyn tyypillinen seuraus (HE 19/2013, 52).

Traumaattista stressiä käsittelevien tutkimusten mukaan vainossa on kolme tekijää, joiden perusteella voidaan arvioida sen aiheuttamia psykologisia seurauksia: kontrollin ja ennakoitavuuden menettäminen, koettu uhka fyysiselle ja psykologiselle integriteetille sekä sosiaalinen eristäminen. Vainon aiheuttamien psykologisten ja emotionaalisten seurausten yleisyyttä on kuitenkin hankala tutkia, koska seuraukset voivat olla peräisin jo parisuhteen aikana ilmenneestä väkivallasta. (Logan & Walker 2009, 252, 257.) Kokemuksellisesti vainon tulkinallisuudessa ja sen haavoittavuudessa on eroja myös sukupuolen suhteen. Naiset kokevat vainon ja väkivallan yleisesti usein pelottavampana, uhkaavampana, kokonaisvaltaisempänä ja intensiivisempänä kuin miehet. (Emerson ym. 1998, 304; Bjerregaard 2000; Davis ym. 2002; Dennison & Thomson 2002; Romito & Grassi 2007; Sheridan & Lyndon 2012; Sheridan ym. 2014.) Lisäksi myös uhrin läheiset, esimerkiksi lapset tai vanhemmat, voivat kärsiä erilaisten uhkausten seurauksena emotionaalisista ja psykososiaalisista ongelmista. Kokonaisuudessaan vainon aiheuttamalla pelolla ja tuskalla on moninaisia kielteisiä seurauksia uhrille. Emotionaalinen kuormitus voi vaikuttaa esimerkiksi työntekemisen mahdollisuuksiin, jolloin työn teho voi laskea tai työn tekeminen ylipäänsä voi osoittautua mahdottomaksi, mistä voi edelleen koitua uhrille taloudellisia ongelmia (esim. Pathé & Mullen 1997; Logan ym. 2007b).

Fyysinen haavoittavuus

Vaino voi ilmetä myös erimuotoisena fyysisenä haavoittamisena. Se voi sisältää esimerkiksi pahoinpitelyä ja pakottamista seksuaaliseen kanssakäymiseen sekä fyysistä seuraamista ja paikalle ilmestymistä (esim. Brewster 2003). Patricia Tjadenin ja Nancy Thoennesin (1998) tutkimuksen mukaan 81 % entisen tai nykyisen kumppanin vainon kohteena olevista naisista olivat myös tekijän fyysisen pahoinpitelyn kohteena ja 31 % seksuaalisen hyväksikäytön kohteena. Fyysinen haavoittaminen voi kohdistua myös muihin ihmisiin, kuten uhrin lapsiin, tai esimerkiksi uhrin omaisuuteen. Lapset voivat joutua vainoajan pahoinpitelemäksi ja koston kohteeksi, jos varsinainen kohde ei noudata vainoajan toiveita. Tähän liittyvät myös esimerkiksi lapsen kaappaukset ilmoittamatta niistä toiselle vanhemmalle. Lasten satuttamisen lisäksi vainoaja voi satuttaa kotieläintä, kuten koiraa, joka on ollut uhrin suojana ja turvana (esim. Mullen ym. 2000, 215–216). Fyysiseen haavoittamiseen voidaan laskea myös uhrin omaisuuden rikkominen tai varastaminen, kuten auton renkaiden puhkominen tai ikkunoiden särkeminen.

Verrattuna muuhun lähisuhdeväkivaltaan erotilanteeseen ja eron jälkeiseen aikaan kiinnittyvä vaino sisältää merkittävän riskin väkivallan kumuloitumisesta ja se voi edetä kohteen ja hänen läheistensä hengen riistämiseen. Amerikkalaisen tutkimuksen mukaan 76 % tehdyistä naisten tapoista ja 85 % tapon yrityksistä edelsi vainoa (McFarlane ym. 1999; ks. myös McFarlane ym. 2002; Goussinsky & Yassour-Borochowitz 2012). Vainokäyttäytyminen tai sen piirteitä sisältävä käyttäytyminen sisältää riskin uhrin menehtymisestä ja sillä on yhteys myös perhe- ja lapsensurmiin sekä murhaitsemurhiin (ks. Nikunen 2005; Ontario DVDRC 2015; Niiranen & Veikanmaa 2016). Suomessa esiintyi vuonna 2011 poikkeuksellisen paljon perhesurmia ja lapsen surmia (yhteensä 6 tapausta), minkä seurauksena sisäisen turvallisuuden ministeriryhmä teetti selvityksen, jossa kartoitettiin, olisiko viranomaisilla tai mahdollisesti muilla toimijoilla ollut mahdollisuus estää tilanteiden eteneminen henkirikoksiksi. Raportin mukaan surmia yhdistäviä taustatekijöitä olivat parisuhteen ongelmat ja erotilanteeseen liittyvä kriisi. Muina syinä olivat vanhemman mielenterveys- tai päihdeongelmat. (Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista...2012; ks. kansainvälinen tutkimus Brown ym. 2014.) Vastaavanlaisesti erään ruotsalaisen raportin mukaan useimmissa naiseen kohdistuneissa ja kuolemaan johtaneissa lähisuhteissa tapahtuneissa väkivaltatapauksissa motiivina oli ollut tekijän mustasukkaisuus tai parisuhteen päättymiseen liittyvät ongelmat (Rying 2007, 23–24). Tehdyt selvitykset siis osoittavat, että perheissä tapahtuvien tai naiseen kohdistuneiden henkirikosten taustalla on usein ollut syynä parisuhteeseen tai erotilanteeseen liittyvät ongelmat, mikä on voinut sisältää vainokäyttäytymistä.

Vainon fyysinen haavoittavuus voi aiheuttaa uhrille erilaisia fyysisiä oireita ja pitkäaikaisia vammoja (esim. Davis ym. 2002; Mechanic 2002) ja pahimmillaan edetä hengen riistoon. Lisäksi vainon fyysisen haavoittavuuden voidaan katsoa aiheutta-

van seurannaisesti myös taloudellista vahinkoa uhrille. Vainon ja siihen kuuluvien pahoinpitelyjen vuoksi uhri voi joutua pitkälle sairaalomalalle tai voi joutua jäämään aiottua aiemmin eläkkeelle. Vainon fyysisen uhan vuoksi uhri voi joutua hankkimaan turvajärjestelmiä kotiinsa, mistä koituu kustannuksia. Lisäksi esimerkiksi omaisuuden tuhoutuminen aiheuttaa uhrille taloudellista vahinkoa (esim. Brewster 2003, 213).

Ontologinen haavoittavuus

Yhtenä vainon haavoittavuuden muotona on tunnistettavissa ontologinen haavoittavuus. Se on sidoksissa vainon moraaliseen ja ajalliseen haavoittavuuteen. Ontologinen haavoittavuus syntyy vainotekojen toistuvuudesta. Toistuvuudessa vallan ja sukupuolen kysymykset ovat kietoutuneena toisiinsa naisten arjessa muodostaen verkostomaisen ansan. Ontologisessa haavoittavuudessa vaino muuttaa uhrin käsitystä ja tietoa todellisuudesta ja olemassaolosta sekä niiden saamia merkityksiä. Uhrit joutuvat käymään jatkuvaa neuvottelua todellisuutensa ja elämän ”normaalien” tapahtumien välillä sekä eläen rinnakkain todellisuutta ja epätodellisuutta (Williamson 2010, 1417–1419). Entinen kumppani voi esimerkiksi vähätellä tai mitätöidä naisen kokemuksia, mikä saa hänet kyseenalaistamaan kokemuksiaan, tietoaan ja uskomuksiaan. Tekijä käyttää valtaa määrittäen uhrin elämään kuuluvia ihmisiä, suhteita ja tapahtumia. Vainon ontologinen haavoittavuus kietoutuu aikaan, intiimiin tilaan, kehollisiin ja emotionaalisiin reaktioihin, sekä naisen suhteeseen itseensä ja muihin ihmisiin. Vainoaja siirtää oman mielensä maailman naiseen, mikä herättää pelkoa, turvattomuutta, kauhua, inhoa ja vastenmielisyyttä (Näre, 2005a, 59; Morris 2009, 417–418; Williamson 2010; Nikupeteri 2016a). Vaino ei anna tilaa uhrin toimijuudelle ja määrittelyvallalle omassa arjessaan.

Ajallinen haavoittavuus

Vainon ajallinen ulottuvuus yhtenä haavoittavuuden muotona kietoutuu ontologiseen ja moraaliseen haavoittavuuteen. Siinä konkretisoituvat mennyt aika, nykyisyys ja tulevaisuus. Vaino on kokemuksellisesti läsnä eletävässä hetkessä, ympäristössä ja sosiaalisissa suhteissa, mutta toisaalta vainon haavoittavuus yltyä kauas tulevaisuuteen, mikä ei ole tällä hetkellä tiedettävissä ja ennakoitavissa. Vainoteot ja uhkaukset voivat suuntautua lähitulevaisuuteen tai kauemmaksi tulevaisuuteen. Esimerkiksi puhelinsoitot, tekstiviestit tai kirjeet voivat sisältää uhrin lähitulevaisuuteen kohdistuvan uhkauksen, kuten seuraavan päivän tapahtumista varoittamisen tai yleisemmän uhkauksen kosta uhrin läheiselle uhrin tekemisistä tai tekemättä jättämisistä. Kokonaisuudessaan vaino voi kuitenkin luoda kohteelleen kokemuksen pitkäntähtäimen tulevaisuuden haavoittamisesta. Uhri voi kokea, ettei saa vainoa loppumaan, jos tekojen todistaminen on hankalaa tai jos vainoaja sosiaalisilla taidoillaan onnistuu saamaan viranomaiset puolelleen. Tulevaisuuden haavoittamiseen liittyy myös hengen riistämisen pelko, kun vainoaja voi uhata tappa uhrin.

Vainon ajallisuutta voi havainnollistaa läsnä- ja poissaolon problematiikan avulla. Väkivalta vaikuttaa nykyajassa, vaikka se ajoittuisi menneisyyteen tai suuntautuisi tulevaisuuteen. (Thiara & Humphreys 2015.) Erityisesti vainoajan tekojen ennakkoimattomuus vaikuttaa siihen, että uhrien arki on luonteeltaan epävarmaa ja riskien arviointi on heidän arkipäiväänsä. Toisin kuin monissa muissa traumaattisissa kokemuksissa, jotka tulevat elämään arvaamattomasti häiriten normaalia psykologista ja sosiaalista toimintaa, vaino voi korvata normaalien arjen säännöttömyydellään. (Logan & Walker 2009, 257–258.) Vainoaja riistää kohteeltaan tulevaisuuden. Se tekee tulevaisuudesta ennakoimattoman, odottamattoman, turvattoman, pelottavan ja uhkaavan. Tulevaisuus voi näyttää epätoivoiselta vainon päättymisen suhteen. Tulevaisuuden haavoittaminen korostaa vainoa erilaisena rikoksena: se suuntautuu tulevaisuuteen, kun yleisesti suurin osa henkilöihin kohdistuvista rikoksista ovat luonteeltaan historiassa tapahtuvia (Miller 2001, 64). Vaikka vaino suuntautuu tulevaisuuteen, merkityksellistyy se menneessä parisuhteessa. Tämä erottaa eron jälkeisen vainon toisilleen vieraiden henkilöiden välisestä vainosta.

Moraalinen haavoittavuus

Vaino haavoittaa kohdettaan myös moraalisesti kietoutuen ontologiseen ja ajalliseen haavoittavuuteen. Moraalisessa haavoittavuudessa tekijä kyseenalaistaa uhrin hyvänä ihmisenä ja hankaloittaa hyvänä ihmisenä toimimista. Tekijä voi esimerkiksi kiistää naiselta vanhemmuuteen ja äitiyteen liitettyjen oikeuksien ja velvollisuuksien toteuttamisen tai estää häntä toimimasta niiden mukaisesti (vrt. Notko 2011, 109 emotionaalinen hyväksikäyttö). Se voi johtaa siihen, että naisen on vaikea toimia johdonmukaisesti ja moraalisesti oikein (ks. Linjakumpu 2012, 121, 126).

Yhtenä keskeisenä moraalisen haavoittamisen muotona on välittämisen eleiden riistäminen, huolenpidon ja hyvien eleiden rajojen venyttäminen ja sekoittaminen, sekä merkityksellisen sosiaalisen suhteen hyödyntäminen osana vainoa (Laitinen 2004; Ronkainen 2008b, 64). Vainossa tekijän motiivit usein kätkeytyvät välittämisen eleiden taakse. Antti Häkkinen ja Mikko Salasuo (2015, 13) kirjoittavat, että salatuissa, hävetyissä ja vaietussa ilmiöissä ”näkyvät onkin yleistä, epäilty ilmeistä ja salattu avointa”. Vainoajan salassa ja ulkopuolisille piilossa oleva motiivi toteutuu ”tavallisen, yleisen ja enemmistön” kautta (Häkkinen & Salasuo 2015, 13). Pahan tekemisen motiivi piiloutuu normaalina pidettyyn toimintalogiikkaan ja näin ollen se jää ulkopuolisille usein piiloon ja siten tunnistamattomaksi. Se, mikä näkyy ulkopuolisille, on usein hyvänä tai normaalina pidettävä teko ja käytös, kuten eron jälkeinen normaali mustasukkaisuus tai isän kaipuu lapsistaan. Silloin jää huomaamatta se, että normaalina pidetty tai jopa suotava käytös ja toiminta merkityksellistyvät uhrin kokemuksissa päinvastaisesti negatiivisena kokemuksena ja moraalisesti vääränä.

Roland Barthes (1957/1973) kutsuu semioottiseksi ryöstöksi merkityksen siirtymää, jossa jonkin asian tai teon alkuperäinen merkitys muuttuu joksikin toiseksi. Siinä

tekijä riistää kulttuurisesti arvostetuiksi, hyvänä pidetyiksi ja viattomiksi määrittyneiltä hellyyden ja välittämisen teoilta, eleiltä ja ihmissuhteiden luonteelta alkuperäisen merkityksen (Ronkainen 2008b, 64). Tekijän kaipuuta ja huolenpitoa osoittavien tekojen taustamotiivina on yhteyden pitäminen kohteeseen ja pahan ilmentäminen hyvän kautta: vainossa teot voivat merkityksellistyä pahaksi hyvän avulla. Isä voi esimerkiksi ostaa koiranpennun houkutellessaan lapsia luokseen ja voidakseen näin pitää yhteyttä myös entiseen kumppaniinsa. Tällaisten tekojen ja käyttäytymisen julmuutta voi olla vaikea tunnistaa ja sen loukkaavuuden tunnistaminen edellyttää sensitiivisyyttä integriteetin ja rajojen tunnistamisessa (Näre 2008, 201).

Hyvän ja pahan sekä tutun ja vieraan ristiriitaisuuden ja toisaalta niiden samanaikaisuuden tunnekokemukseen liittyy myös Sigmund Freudin (1919) tarkastelu kammottavasta (uncanny) ja pelottavasta (fearful). Toisin kuin pelottava, kammottava herättää tunteen jostain jo tutusta mutta silti vieraasta. Kammottavuus sisältää tunteen oudolla tavalla tutusta sen sijaan, että se näyttäytyisi mysteerisenä. Kammottava on jonkin tutun peilikuva, mikä suurentaa arkipäivässä piilevän irvokkuuden ja merkitysten vääristyneisyyden (Heberlein 2011, 28). Niin vainon kohteille kuin ulkopuolisille vaino näyttää usein kammottavana. Tekijän pahat motiivit ja teot kiinnittyvät yleisesti tuttuihin, hyvinä ja turvallisina pidettyihin asioihin, kuten romanttisen parisuhteen kaipuuseen sekä lapsen ja vanhemman välittävään ja hoivaavaan suhteeseen. Kammottavuus liittyy siis vainon motiiveihin ja tekojen toteuttamistapoihin, jotka vääristävät asioiden alkuperäistä merkitystä. Uhrien kokemuksissa vaino saa usein myös pelottavia piirteitä. Pelottavuus konkretisoituu vainon dynamiikassa: tekojen ja tulevan ennustamattomuudessa (ks. Stanko 1988, 85 the fear of unknown).

Hyvien tekojen merkityksen ryöstöä vainossa voi kuvata myös puhtaan ja lian käsitteiden avulla. Mary Douglas (1966/1992) avaa hyvän ja pahan – puhtaan ja likaisen – todentumisen suhdetta. Ihminen tulkitsee ja näkee maailmaa kategorioiden kautta, jotka ovat kulttuurisesti normaaleina pidettyjä ja arvostetuiksi muodostuneita. Ne ilmenevät puhtaina kategorioina. Kategorioihin voi liittyä kuitenkin myös poikkeavuuksia ja epänormaaliutta, jolloin ne likaantuvat. Douglas (1966/1992) näkee lian suhteellisenä ja järjestystä loukkaavana kuvaten, että ”lika on ainetta väärässä paikassa”. Lika loukkaa normaalia ja se rikkoo arvostettuna pidettyä ja sen vuoksi se voidaan kokea uhkaavana. Vainon kontekstissa puhtaan likaantuminen ilmenee esimerkiksi, kun eron jälkeisen itsenäisen elämän jatkamisen loukkaamattomuus ja välittävä isyys saastuvat saadessaan poikkeavia merkityksiä vainon toteuttamisessa.

Moraalinen haavoittavuus nostaa esille uhrin henkilökohtaisen arvomaailman merkityksen sekä ihmisenä olemisen ja sen toteuttamisen mahdollisuudet vainon asettamissa reunaehdoissa. Vaino rajoittaa tai estää uhrin henkilökohtaisen arvomaailman mukaista hyväksi näkemäänsä toimintaa esimerkiksi äidin roolissa ja vääristää yhteiskunnallisesti, kulttuurisesti ja moraalisesti hyvinä pidettyjen suhteiden ja instituutioiden, kuten perheen, saamia merkityksiä.

2.4 Vaino ja auttamisjärjestelmä

Vainoon ja uhrien auttamiseen liittyy keskeisesti auttamisjärjestelmän ja yhteiskunnan mahdollisuudet tunnistaa vaino ja puuttua siihen. Uhrien auttaminen ilmenee auttamisjärjestelmässä erityisesti juridisena, sosiaalisena ja terveydellisenä kysymyksenä ja se edellyttää monialaista yhteistyötä. Kukin ammattilainen tulkitsee naisten ja heidän lasten tilanteita oman ammattialansa näkökulmasta sidottuna sosiokulttuuriseen kontekstiin sekä käsityksiin lähisuhdeväkivallan ilmenemisestä ja sen haavoittavuudesta sekä perheiden hyvinvoinnista ja toimivuudesta eron jälkeen. Keskeistä auttamisessa on arvioida riski vainon jatkumisesta ja mahdollisesta eskaloitumisesta sekä sen aiheuttamasta harmista uhrin hyvinvoinnille ja terveydelle. Vainoon puuttuminen ja uhrien auttaminen on julkinen ja poliittinen sekä ihmisoikeudellinen kysymys.

Vainon lähestyminen julkisena ja ihmisoikeudellisena kysymyksenä

Vaikka vaino on henkilökohtainen kokemus ja yksityisasia, on se myös ihmisoikeusloukkaus. Ihmisoikeussopimusten ja julistusten vuoksi valtion velvollisuutena on omalta osaltaan puuttua naisiin kohdistuvaan väkivaltaan, jottei se tekemättä jättämisellään tai omilla teoillaan syyllistyisi ihmisoikeuksien loukkaamiseen (Naisiin kohdistuvan väkivallan... 2010, 9). Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ja lopettamisen tarve kumpuaa sekä kansallisista että kansainvälisistä sopimuksista ja tarpeista ja puuttumisen taustalla ovat niin kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja maakohtaiset rikoslait. Suomen saamat huomautukset YK:n Naisten oikeuksien sopimuksen komitealta (CEDAW), Pekingin julistus ja toimintaohjelma (1996) naisten oikeuksien edistämisestä sekä Euroopan Unionin strategia sukupuolittuneen väkivallan vähentämiseksi ovat kansainvälisiä sopimuksia ja julistuksia, jotka velvoittavat Suomea toimimaan suunnitelmallisesti naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseksi. (Naisiin kohdistuvan väkivallan... 2010, 9–10.)

Suomi on hyväksynyt 2010-luvulla naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemistä ja torjumista koskevan Euroopan neuvoston yleissopimuksen, Istanbulin sopimuksen, joka on tullut voimaan elokuusta 2015 alkaen (CETS 210). Sopimuksessa tarkastellaan naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja perheväkivaltaa ihmisoikeusnäkökulmasta (ks. ihmisoikeusnäkökulmasta myös Kotanen 2013). Se on ensimmäinen eurooppalainen naisia koskeva ihmisoikeussopimus, jonka tarkoituksena on ehkäistä ja poistaa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa, suojata väkivallan uhreja ja saattaa tekijät vastuuseen teoistaan. Sopimuksen ratifioiminen edellyttää Suomelta poikkihallinnollisia toimintaohjelmia sekä velvoittaa Suomea koordinoimaan naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemistä ja torjumista laaja-alaisesti. Sopimuksen artikla 34 kohdistuu vainoon. Siinä edellytetään, että sopimuspuolet toteuttavat tarvittavia lainsäädännöllisiä tai muita toimenpiteitä varmistaakseen, että toiseen henkilöön kohdistuva tahallinen

ja toistuva uhkaava käyttäytyminen, joka saa henkilön pelkäämään turvallisuutensa vaarantumista, kriminalisoidaan. (CETS 210, 10.)

Lisäksi Euroopan Unionissa on määritelty vuonna 2012 uhridirektiivi liittyen rikoksen uhrien oikeuksiin sekä heidän saamaansa tukea ja suojelua koskeviin vähimmäisvaatimuksiin. Tämä koskee niin aikuisten kuin lasten saamaa turvaa ja tukea. Tämä edellyttää EU mailta rikoksen uhrin tukipalvelujen vähimmäistason saavuttamista. (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU.) Edellä mainitut velvoitteet ja myös muut aiemmin 1990-luvulla virinneet keskustelut sukupuolistuneen väkivallan tilasta Suomessa osoittavat, että naisiin ja lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan liittyvän tutkimuksen ja puuttumisen tarve on tullut suurelta osin Suomen ulkopuolisesta painostuksesta (Ronkainen 1998; Holma & Partanen 2008, 276–277; Kotanen 2013). Vahvempi ihmisoikeusnäkökulman tuominen osaksi naisiin kohdistuvan väkivalta kriminalisointia voisi vahvistaa uhrin asemaa ja suojaa entisestään (Kotanen 2013).

Vaikka naisiin kohdistuvan väkivallan eri esiintymismuotojen ehkäiseminen ja puuttuminen on ensisijaisesti valtion vastuulla erilaisten ihmisoikeussopimusten perusteella, on järjestöillä ollut ja on edelleen suuri merkitys naisiin kohdistuvan väkivallan ja vainon ennaltaehkäisemisessä ja siihen puuttumisessa (Laajapuro 2005, 50). Esimerkiksi Ensi- ja turvakotien liiton toiminnalla on vankka asema naisille ja perheille suunnattujen palveluiden kehittämisessä ja erilaisten toimenpideohjelmien toteuttamisessa. Perheiden auttamisen lisäksi Ensi- ja turvakotien liitolla on ollut merkittävä asema väkivaltailmiöiden esiin nostamisessa ja näin ollen myös vainon tutkimisen tarpeet ovat heränneet ensi- ja turvakotien työntekijöiden tekemästä väkivaltatyöstä, kun he ovat kohdanneet vainon uhreja.

Vainon tunnistaminen naisiin kohdistuvana väkivaltana edellyttää juridisen erityisosaamisen ja auttamisen asiantuntijuuden rinnalla ilmiön kytkemistä osaksi laajempaa yhteiskunnallista keskustelua naisiin kohdistuvasta lähisuhdeväkivallasta. Se voi mahdollistaa vainon syiden, seurausten ja kokemusten merkityksellistämisen ja auttamispalveluiden kehittämisen vainon uhreille. Vaikka vaino on kokemuksellisesti yksityinen, määrittyy se julkisesti jaetuksi ja uhri on riippuvainen yhteiskunnan tarjoamista tukipalveluista. Vainoon puuttuminen ja ennaltaehkäisy edellyttävät systemaattista yhteistyötä eri toimijoiden kesken niin kansainvälisellä ja valtiollisella tasolla kuin julkisten palveluiden organisoimisessa.

Vaino, auttamisjärjestelmä ja tulkinnalliset sisällöt

Vaino, parisuhde ja perhe

Vainon saamien erilaisten lähestymis- ja ymmärtämistapojen tarkastelu on tärkeää, koska ne määrittävät tuleeko uhri tunnistetuksi avunhakijana ja väkivallan uhrina, ja mahdollistavatko nämä tulkinnat sopivan avun antamisen. Vainon saamat lähestymistavat ja uhrien avunsaanti on paljolti sidoksissa siihen, miten eron jälkeinen

vaino ymmärretään yhtenä naisiin kohdistuvana lähisuhdeväkivallan muotona. Ammattilaisten vainolle antamissa tulkinnoissa korostuvat, millaisina perhesuhteet ja perheen yhteisyys nähdään, mitä parisuhteen päättämisen jälkeiseen aikaan katsotaan kuuluvan, sekä millaisena riskinä vaino ja sen tuottama harmi nähdään.

Vainon tunnistaminen ja uhrien kohtaaminen kietoutuvat käsityksiin perheestä ja parisuhteesta. Vaino tunnettiin 1990-luvun puoliväliin saakka pääasiassa naisiin kohdistuvana ongelmana, minkä jälkeen ilmiötä on lähestytty myös perheväkivallan viitekehyksestä (Lowney & Best 1995; Emerson ym. 1998). Käsitys perheestä rakentuu kulttuurisissa ja yhteiskunnallisissa käytännöissä, näkemyksissä ja vallitsevissa arvoissa. Perhesuhteita säätelevät lait ja institutionaaliset rakenteet ja niihin kiinnittyvät hoivan, huolenpidon ja välittämisen määreet. Ne ohjaavat sitä, mitä perheiltä ja perhesuhteilta odotetaan ja toivotaan. (Pösö 2008, 93; Sevón & Notko 2008, 13–17.) Eron jälkeen vanhempien esimerkiksi odotetaan usein jatkavan yhteishuoltajuutta ja toimivan vanhempina yhteistyössä (Kurki-Suonio 1999; Hester 2005; Eriksson 2011; Radford & Hester 2015, 124–125). Perheeseen ja eron jälkeiseen aikaan liitettyjen kulttuuristen käsitysten voidaan katsoa muodostavan perustan perheen, vanhemmuuden ja parisuhteen ideologialle. Perhesuhteissa elämiseen ja suhteita kuvaaviin määreisiin liittyy kuitenkin aina moraalisia kysymyksiä. Moraaliset kysymykset ovat vaikeita, koska niihin liittyy vallan epätasapainoa ja riippuvuutta. (Sevenhuijsen 1998, 84; Sevón & Notko 2008, 14–17.) Etenkin kun perhesuhdeideaaliin tunkeutuu paha – vaino, rikkoo se eron jälkeisen perheen ja vanhemmuuden sosiaalisen ja moraalisen järjestyksen.

Jaana Maksimainen (2012, 130) kirjoittaa erojen tutkimisen yhteydessä, että käsityksemme ja tuntemuksemme perheestä ja perhesuhteista ovat moraalisia. Moraalisesti latautuneet ilmiöt ja asiat kiinnittyvät usein sosiaalisiin suhteisiin, ovat normatiivisia ja siten merkityksellisiä. Niiden säilymisestä kannetaan huolta, vaikka niitä kritisoi täisiinkin. (Sayer 2011, 23; Maksimainen 2012, 130.) Perheen ja perhesuhteiden moraalinen luonne ja normatiivisuus tulevat usein esille myös, kun vainottuja naisia/äitejä ja heidän lapsia kohdataan auttamisjärjestelmässä. Perhe, perhesuhteet, niitä kuvaavat määreet (hoiva, huolenpito, välittäminen) ja niiden monimerkityksellinen moraalinen ulottuvuus nostavat esiin kysymyksen objektiivisesta ja/tai subjektiivisesta kokemuksesta perheestä instituutiona, perheen sosiaalisesta järjestäytymisestä ja perhesuhteiden laadusta (Smart & Neale 1999; Sevón & Notko 2008, 14–17). Perhesuhteista ja niiden toimivuudesta neuvoteltaessa usein osallisten subjektiivinen kokemus voi jäädä vahvojen kulttuuristen ja yhteiskunnallisten normien ja käsitysten varjoon. Tähän liittyy myös se, että usein niin ammattilaiset kuin apua tarvitsevat asiakkaat ovat abstraktilla tasolla samaa mieltä siitä, mikä on tilanteeseen moraalisesti ja eettisesti paras ratkaisu, mutta arjen käytännöissä oikeiksi koetut ratkaisut ja toiminnat voivat olla hyvinkin erilaisia (Mooney 2007, 160–162). Moraalisuus ilmenee, havainnollistuu ja todentuu loppujen lopuksi lähellä olevassa ja

jokapäiväisesti (Maksimainen 2012, 151). Tällaiset perheelle ulkoapäin määritellyt, konkreettiseen ajatteluun nojaavat, velvollisuudet ja oikeudet voivat estää tilanteiden tunnistamisen ja vainoon puuttumisen.

Siihen, millaisena vaino ymmärretään ja miten sitä tulkitaan auttamisjärjestelmässä, vaikuttavat myös ymmärrys sukupuolesta ja millaista puhetta sukupuolesta käydään. Esimerkiksi keskustelut osallistuvasta hoiva-isyistä ja isyyden vahvistamisesta osana lasten kasvatusta korostavat isyyden tärkeyttä myös eron jälkeen (esim. Huttunen 2001; Vuori 2001; Kuronen 2003, 109–112; Scourfield 2006; Eerola 2009; Julkunen 2010, 173–177). Sukupuoli kietoutuu osaksi eron jälkeen tehtäviä ratkaisuja sekä lasten ja vanhempien suhteita (Kuronen 2003). Tavoilla, joilla sukupuoli ymmärretään, sitä joko neutralisoiden tai korostaen, on merkitystä sille, miten ja millaisena eron jälkeinen vaino tulee tunnistetuksi ja saavatko uhrin tarvitsemaansa apua. Sukupuoli voi ilmetä auttamisprosessissa yhtenä kategoriana, joka voi lukkiuttaa ja estää vainon tunnistamista, uhrien kuulluksi tulemistä sekä heidän toimijuuttaan ja avunsaamista. Lukkiuttavat tulkinnat tulevat esille erityisesti sellaisissa tilanteissa, joita emme tunnista tai ymmärrä. Tällaisissa tilanteissa on turvallista nojautua tutunolaiseen sukupuoliseen ymmärrykseen, mikä voi estää uhrien avuntarpeen tunnistamisen mahdollisuuden ja toisin toimimisen. (Löyttyniemi 2003; Hurtig ym. 2014.)

Vainon tunnistamiseen auttamisjärjestelmässä ja auttamistapojen määrittymiseen liittyy myös se, miten väkivalta ymmärretään. Suomalaisessa auttamistyössä perheväkivalta-käsitteen käyttöä voidaan pitää dominoivana, kun puututaan perheessä tapahtuvaan väkivaltaan (Holma & Partanen 2008, 275). Perheväkivalta-käsitteen käyttö on kuitenkin ongelmallinen, koska se luo usein käsityksen väkivallasta perheen jäsenten välisenä vuorovaikutuksena, jossa vastuut jakautuvat (Keskinen 2005a; Hautanen 2010; Nikupeteri & Laitinen 2013, 36). Teija Hautanen (2010) on tutkinut huoltoriitojen oikeudenkäyntiasiakirjoja, joista hän tunnistaa yhtenä vuorovaikutusdiskurssin, jossa väkivalta käsitetään vuorovaikutuksena, riitana ja vaikean parisuhteen ilmentymänä. Kun puhutaan perheväkivallasta tai jos vaino ymmärretään vuorovaikutusongelmana, voi se estää näkemästä suhteissa piilevää vallankäyttöä ja siihen kietoutunutta kontrollointia ja väkivaltaa (Nikupeteri & Laitinen 2013). Kokonaisuudessaan vainon saamat tulkinnat auttamisjärjestelmässä muotoutuvat suhteessa perheeseen, parisuhteeseen, sukupuoleen ja väkivaltaan liitettyihin käsityksiin joko mahdollistaen tai estäen uhrin avunsaamista ja vainon tunnistamista.

Riskin ja harmin arviointia

Vainon ammatillisessa kohtaamisessa korostuu arviointi siitä, millaisen harmin vaino aiheuttaa uhreilleen sekä ovatko vainoteot toistuvia ja sisältävätkö ne riskin eskaloitumisesta. Vainossa yhdistyvät väkivaltaiset ja ei-väkivaltaiset teot voivat estää vainon vakavuuden tunnistamisen ja uhreille oikeanlaisen avun tarjoamisen. Richard Eiser ja muut tutkijaryhmäläiset (2012, 7) ovat tarkastelleet keskeistä kirjallisuutta liittyen

riskien tulkintaan sekä riskien ennakointiin ja estämiseen liittyvää toimintaa luonnon uhkien yhteydessä. He lähestyvät riskien tulkintaa prosessina. Heidän mukaansa riskien arvioinnissa on keskeistä tulevaisuuden kuvaamiseen liittyvä epävarmuus, jossa riskin ilmeneminen on joko mahdollinen tai tosiasiallinen. Epävarmuuteen liittyy keskeisesti aina myös toiminta. Velvoite tai tarve toimia tekeekin riskeistä tärkeän niistä seuraavan harmin estämiseksi. Se, että tietää riskin olemassaolon ei ole riittävä, vaan on tiedettävä myös miten vastata riskiin. (Eiser ym. 2012, 7, 13.)

Väkivallan uhrien avunhakua koskevat tutkimukset ovat osoittaneet, että uhrin yrittävät selvittää väkivallan kanssa mahdollisimman pitkälle ilman ulkopuolista apua käyttäen arjessa erilaisia strategioita suojatakseen itseään ja läheisiään. He voivat esimerkiksi rauhoitella tekijää ja vastustella väkivaltilanteissa tai ennakoita tulevia kohtaamisia tekijän kanssa, esimerkiksi muuttamalla kulkureittejä kaupungilla tai vaihtamalla puhelinnumeroa (ks. lisää uhrien selviytymisstrategioista ja taktiikoista Spitzberg & Cupach 2014, 225–238). Lisäksi usein ennen kuin uhrin turvautuvat auttamisjärjestelmään, hakevat he ensin apua läheisiltään ja tuttaviltaan jatkaen kuitenkin myös henkilökohtaisten strategioiden käyttöä. (Esim. Lempert 1996; Goodman ym. 2003, 179–180; Hydén 2005; European Union Agency for Fundamental Rights 2014, 90.)

Kanadassa väkivallan uhreille tarkoitetuille palveluille suunnattu kyselytutkimus osoittaa, että vainon kohteeksi joutuneet uhrin hakivat lähes kolme kertaa vähemmän ulkopuolista apua kuin seksuaalisen ahdistelun kohteeksi joutuneet uhrin (Schell 2003, 358). Tämä voi johtua esimerkiksi siitä, jos uhri pelkää vainoajan arvaamatonta käyttäytymistä, yleisestä tietämättömyydestä vainon luonteesta ja vainokäyttäytymisestä tai kohdennettujen tukipalveluiden vähyydestä. Uhrien erilaiset itsenäiset selviytymisstrategiat ja suojaamiskeinot voivat olla ongelmallisia, jos ammattilaiset eivät näe niitä keinoina vastustaa väkivaltaa. Lisäksi uhrien myöhäinen tai (näennäisesti) vähäiseltä näyttävä ulkopuolisen, virallisen avun tarve voi hankaloittaa naisten ja heidän lasten tunnistamista väkivallan uhreina ja estää vainon aiheuttaman riskin ja harmin arviointia. Tähän voi vaikuttaa myös se, että usein myös naisilla itsellään voi olla vaikeuksia tunnistaa tilanteensa ja kokemuksensa vainoksi (Nikupeteri & Laitinen 2013).

Vainon tunnistamista voidaan lähestyä harmismin (harm-ism) näkökulmasta. Harmismissä on taipumus nähdä asian (esim. vanhempien ero) aiheuttama harmi, haitta ja kärsimys, mikä voi estää näkemästä ilmiöiden ja tilanteiden monimutkaista kontekstia. (Smart ym. 2001, 37–38, 40–41.) Jos esimerkiksi viranomaiset jatkavat vanhempien yhteydenpitoa lasten tapaamisten kautta arvioiden, että eron jälkeinen tilanne aiheuttaa lapsille vain vähän harmia suhteuttaen arvionsa siihen yleiseen käsitykseen, että lapsella tulisi olla oikeus molempiin vanhempiinsa, saattaa se estää näkemästä tilanteessa olevan vanhempien välisen kontrollin ja väkivaltaisuuden. Lisäksi jos väkivallan kohteena oleva nainen itse uskoo ajatukseen, että lapsille tulee

voida antaa mahdollisuus tavata isäänsä, mikä on usein kulttuurisesti sisäistetty käsitys, voi se pitkittää vainon jatkumista ja estää väliintulon tekemisen. Tärkeää onkin erottaa toisistaan harmismi ja vainosta aiheutuvat seuraukset lapsille ja äidille. Harmismi on yleistä julkista keskustelua ja poliittista puhetta, jossa ihmisille tärkeisiin asioihin liittyvä emotionaalinen retoriikka (esim. vanhempien eron seuraukset lasten hyvinvoinnille) viritetään poliittisella agendalla. Tämä voi estää näkemästä ja kuulemasta osallisten todellisia kokemuksia. (Smart ym. 2001, 22–23, 41.) Vainon näkökulmasta on ongelmallista, jos interventiot perustuvat pelkästään harmismin näkökulmaan, sillä vaino koostuu usein harmittomista ja vaarattomista teoista, eikä vainon aiheuttamaa harmia ja kärsimystä voi arvioida pelkästään tekojen luonteen perusteella.

Vainon aiheuttaman harmin lisäksi siihen liittyvät kiinteästi riskien tulkitseminen ja riskinarviointi. Erilaiset ymmärrykset riskistä ja sen lähestymistavat, kuten riskin tulkitseminen epävarmuutena, fatalistisena (Green 1997⁶, Kemshallin 2002, 13 mukaan) tai mahdollisuuden kesyttämisenä (Hacking 1990), helpottavat meitä ymmärtämään käsiteltävänä olevaa ilmiötä, mutta toisaalta ne myös rajoittavat käsitystämme ilmiöistä ja niiden sosiaalisista ulottuvuuksista (Kemshall 2002, 13). Eron jälkeisessä vainossa riski syntyy epävarmuudesta. Epävarmuutta voi määrittää kahdesta näkökulmasta. Epävarmuus voi ilmetä joko puhtaasti mielentilana, jossa ammattilainen reflektoi omaa puutteellista tietoa, ilmeten siten epistemologisena epävarmuutena. Toisaalta epävarmuus voi liittyä tarkasteltavan asian todelliseen luonteeseen, kuten sen epävarmaan mahdollisuuteen tai tulokseen (vrt. vedonlyönti). (Kemshall 2002, 13; Eiser ym. 2012, 7.)

Teija Hautanen (2010, 164) tunnistaa huoltoriitoja ja väkivaltaa koskevassa tutkimuksessaan yhtenä riskidiskurssin, jota käytetään myöntämään tai kieltämään väkivallan vaikutus huoltoriitojen ratkaisuille. Tuomareiden kannanotoissa väkivaltaa kuvataan riskinä, uhkana ja turvallisuuden vaarantajana, kun taas osassa perusteluissa päätellään, ettei väkivalta aiheuta riskejä ja vaaroja tai sen uhka on pieni tai olematon. Esimerkiksi, jos väkivalta on esiintynyt menneisyudessa, voi se toisinaan merkitä sitä, ettei sen arvioida aiheuttavan riskitekijöitä nykyhetkeen. Hautanen määrittelee riskidiskurssin niin, että se sisältää ymmärryksen väkivallasta fyysisenä ja psyykkisenä uhkatekijänä sekä vaarana uhrien henkilökohtaiselle turvallisuudelle ja henkiselle hyvinvoinnille, ja sitä käytetään tilanteittain. Huoltoriitojen perusteluissa riskidiskurssia käytettiin useimmiten ja avoimimmin lasten turvallisuutta arvioitaessa, kun taas aikuisille väkivallasta koituvia riskejä pohdittiin harvemmin ja epäsuoremmin. Tämän lisäksi riskidiskurssi näyttäytyi sukupuolineutraalina, eikä miesten ja naisten eroja uhrin tai tekijän roolissa pohdittu avoimesti. (Hautanen 2010, 164.)

Hazel Kemshallin (2002; ks. myös Hautanen 2010, 166) mukaan riskien arvioinnista on tullut keskeinen osa nykyistä sosiaalipolitiikkaa ja sosiaalityötä, jota

6 Green, Judith 1997: Risk and Misfortune. UCL Press. London.

toteutetaan supistetuissa ja säännöstellyissä taloudellisissa puitteissa. Asiakkaiden tarpeiden arvioinnin sijaan on tullut riskejä arvioiva työskentelyote ja riskiperustainen hyvinvoinnin määrittäminen. Marianne Hester (2005, 16–19) näkee, että väkivallan arviointi esimerkiksi lasten huolto- ja tapaamiskäytännöissä uhrille koituvien riskien ja turvallisuuden näkökulmasta on parempi kuin ideologinen niin vanhempien kuin lapsen oikeuksiin pohjautuva tapaamisorientoitunut ajattelutapa. Tällöin keskiössä on huolto- ja tapaamiskäytäntöjen konkreettisen toteuttamisen mahdollisuudet: kuinka hyvin vanhemmat voivat toimia yhdessä mahdollistaakseen lasten hyvinvoinnin. Riskien arvioinnin keskeisyys, niiden tunnistaminen ja minimointi, auttamiskäytännöissä tarkoittaa auttamisen yksilöllistymistä, mikä voi toisaalta estää laajemman sosiaalisten ongelmien ja terveydellisten haittojen ennaltaehkäisemisen tavoitteen (Kemshall 2002).

Riskien tulkinta on prosessi, missä epävarmuus riskistä tekee ihmiset riippuvaiseksi toisistaan ja saa heidät jakamaan ja tulkitsemaan keskenään olemassa olevaa tietoa (Eiser ym. 2012, 7). Riskien tulkinta sisältää epävarman tiedon arviointia, riskien ottamista, valmistelua ja välttämistä (vrt. Nikupeteri ym. 2015). Eron jälkeisen vainon kohdalla väkivallan jatkumisen ja eskaloitumisen arviointi on keskeisessä osassa. Vainoon puuttuminen edellyttää eri asiantuntijoiden näkemyksiä ja tiedon jakamista perheen tilanteesta ja siinä esiintyvistä vainosta. Tämä edellyttää, että eri alojen ammattilaiset voivat luottaa toistensa tietoon ja ammattitaitoon käsitellessään epävarmuutta (Eiser ym. 2012, 11–12).

Riskien tulkinnassa ja arvioinnissa on keskeistä moniammatillinen työskentely. Suomessa käynnistyi vuonna 2010 erityisesti Englannissa laajassa käytössä olevan Moniammatillinen riskinarviointi kokous -menetelmän (MARAK) kokeilu. Ensimmäinen toiminta käynnistyi vuoden kestäväällä pilotilla ja jatkui hankkeena, joka päättyi vuonna 2014. Keväällä 2016 Suomessa toimi yhteensä 31 MARAK-työryhmää eri paikkakunnilla (Piispa 2016). MARAK-työryhmissä pyritään auttamaan moniammatillisessa yhteistyössä korkean riskin väkivallan uhreja ja parantamaan heidän turvallisuuttaan laatimalla turvasuunnitelma. Keskeistä riskin arvioinnissa on uhrin oma käsitys riskistä ja hänen kokemansa pelko. (Piispa ym. 2012; Piispa & Lappinen 2014; myös Radford ym. 2011.) MARAK-menetelmän tehokkuuden kokemusten tarkastelu osoittaa kuitenkin, että vaikka fyysinen väkivalta loppuisi MARAK-käsitelyn jälkeen, erilaiset vainoamisen muodot voivat jatkuva (Piispa ym. 2012; Piispa & Lappinen 2014, 33–34). Vainon ja korkean riskin uhrien tunnistamisen tueksi on kehitetty erillinen lomake vainon ja häirinnän kartoittamiseen, joka mahdollistaa väkivallan riskin arvioinnin erityisesti vainon näkökulmasta. Lomake täytetään aina, kun vainoamista tai häirintää on tapahtunut useammin kuin kaksi kertaa ja/tai asiakas on erittäin peloissaan. (Sheridan ym. 2009; suomenkielinen käännös Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2016.)

Kokonaisuudessaan eri tasoilla ilmenevät naisiin kohdistuvan väkivallan tulkitsemisen ja tunnistamisen tavat ovat merkityksellisiä eron jälkeiseen vainoon puuttumisessa ja tilanteiden väliintuloissa. Tähän tutkimukseen osallistuneiden naisten kokemukset havainnollistavat, kuinka moninaisesti ja ristiriitaisesti heidän kokemuksensa voivat tulla tulkituiksi auttamisjärjestelmässä. Tämä on tyypillistä sensitiivisten, tabuluonteisten ja moraalisesti latautuneiden ilmiöiden tunnistamisessa, käsittelyssä ja niihin puuttumisessa. Kulttuurisidonnaiset, vakiintuneet ja yksiselitteiset ymmärtämisen tavat voivat näyttäytyä tällaisissa tilanteissa keinoina tehdä vierasta, ehkä epämiellyttävää, tunnistettavaksi. Näin tapahtuessa uhrien kokemukset voivat tulla ohitetuiksi tai mitätöidyksi. (Esim. Laitinen 2004, 35–46; Keskinen 2005a, 262–274; Ronkainen 2006, 546.) Vallalla olevat puhetavat ja ymmärrys perheissä tapahtuvasta väkivallasta määrittää sen, miten vaino yhtenä monimutkaisena lähisuhdeväkivallan muotona tulee ymmärretyksi ja miten kokonaisuus kääntyy palvelukielelle. Nähdäänkö vaino esimerkiksi pitkittyneenä riitana huoltajuudesta ja lasten tapaamisista (Kääriäinen 2009, 59–61; Hämäläinen 2011, 38), ylitsepääsemättömän vaikeana erona (vrt. Maksimainen 2012, 126–127), pitkittyneenä erokokemuksena tai emotionaalisen haasteena (vrt. Maksimainen 2012, 127), lapsen vieraannuttamisena vanhemmastaan (esim. Gardner 2002; Häkkänen-Nyholm 2010; Häkkänen-Nyholm ym. 2013) tai eron jälkeisenä mustasukkaisuutena.

Se, että vaino tunnistetaan vakavaksi sosiaalisesti ongelmaksi yhteiskunnallisesti ja auttamisjärjestelmässä, edellyttää ilmiön näkyväksi tekemistä, sen prosessiluonteen ja yksittäisten tekojen välisten suhteiden, seurausten ja merkitysten hahmottamista ja ymmärtämistä. Lisäksi vainoilmiön luonteen ja piirteiden tietäminen sekä tieto siitä, millaisia seurauksia vainosta voi olla uhrille ja miten uhrin voivat reagoida vainoon auttavat tunnistamaan vainoa. Vainon sanoittaminen uhrien kokemusten näkökulmasta voi edesauttaa sitä, että vaino ilmiönä tulee paremmin tunnistetuksi ja että oikeus- ja palvelujärjestelmää voitaisiin kehittää auttamaan paremmin vainon uhreja.

3 Tutkimuksen toteutus

3.1 Tutkimustehtävä ja tutkimukselliset kehykset

Tutkimustehtävän ja tavoitteen muotoutumisessa on ollut tärkeässä osassa yhteistyö Ensi- ja turvakotien liiton Mikkelin ja Oulun jäsenyhdistysten Varjo-hankkeen (2016) työntekijöiden kanssa. Väkivalta- ja projektityöntekijöiden kanssa käytyjen keskustelujen jälkeen ja suhteuttaessani keskustelujen sisältöjä omiin tutkimusintresseihini, tutkimuksen yleiseksi tehtäväksi kiteytyi lisätä tietoisuutta ja tietoa eron jälkeisestä vainosta puuttumista vaativana sosiaalisena ongelmana ja naiseen kohdistuvana lähisuhdeväkivaltana. Teoreettisanalyttisenä tehtävänä on puolestaan tutkia sitä, millaisena ilmiönä eron jälkeinen vaino näyttäytyy uhrien arjessa ja auttamisjärjestelmässämme osajulkaisujen ja aineiston perusteella, sekä mitä vainoon puuttuminen ja uhrien auttaminen edellyttävät uhreja kohtaavilta ammattilaisilta.

Tutkimuksen tehtävän ja tavoitteen juuret kiinnittyvät vuosina 2008–2012 toteutettuun Ensi- ja turvakotien liiton Miina-projektiin. Projektin tavoitteena oli tukea väkivaltaa kokeneita naisia ja auttaa heitä voimaantumaan vertaistuen ja osallisuuden periaattein. Mikkelin VIOLA – väkivallasta vapaaksi ry perhe- ja lähisuhdeväkivaltatyön avopalveluyksikön yhtenä kehittämiskohteena oli lisätä tietoa eron jälkeisestä vainosta. Miina-projektin aikana Mikkelissä toimi viiden vainon uhriksi joutuneen naisen kokemusasiantuntijaryhmä. (Laitinen & Nikupeteri 2013.) Ryhmässä kokemusasiantuntijat ja väkivaltatyöntekijät suunnittelivat hanketta, jossa kehitettäisiin kohdennetusti palveluita eron jälkeisen vainon ennaltaehkäisyyn ja osallisten kuntoutukseen sekä tuotettaisiin yleisesti tietoa eron jälkeisestä vainosta. Varjo-hanke sai myönteisen päätöksen. (Ojuri 2013, 34–36.) Lisäksi tutkimuksen tehtävän ja tavoitteen muotoutumisen taustalla on Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelma, jossa esitetään tarve tuottaa tutkimustietoa vainon kohteena olevista naisista ja heidän kokemuksistaan auttamis- ja oikeusjärjestelmästä (Naisiin kohdistuvan väkivallan... 2010, 64).

Edellä kuvatut yhteiskunnallisen tason ja palvelujärjestelmätason tiedon tuottamisen tarpeet vainosta osuivat ajankohtaan, jolloin pohdin omaa tutkimusaihetta jatko-opintoihini. Eron jälkeisen vainon valikoituminen tutkimusaiheekseni oli siten luonnollista, ehkä jopa itsestään selvää: ilmiö vaikutti kiinnostavalta ja aiheen tutkimiselle oli yhteiskunnallista tarvetta. Valintaan vaikutti myös se, että Lapin yliopistossa ja erityisesti sosiaalityön oppiaineessa oli tehty jo pitkään tutkimus- ja kehittämissyhteistyötä Ensi- ja turvakotien liiton kanssa väkivaltailmiöihin liittyen.

Eron jälkeinen vaino tutkimusaiheena jatkoi myös pro gradu -tutkielmani tematiikkaa, jossa tarkastelin sanomalehtikirjoittelua lasten seksuaalisesta riistosta. Tutkielmassani olin kiinnostunut väkivallan kontekstuaalisista tekijöistä ja diskurssianalyttinen tarkastelu Lapin Kansan sanomalehtikirjoittelusta loi hyvää pohjaa ymmärrykseen väkivaltailmiöiden sosiaalisesta rakentumisesta ja siitä, mikä rooli medialla on käsitysten ja ilmiöiden rakentamisessa. Väkivaltailmiöiden tutkiminen jäi kiinnostamaan. Osittain mielessä kaihersi se, etten pro gradu -tutkielmassani päässyt kuulemaan väkivaltaa kokeneiden henkilökohtaisia kokemuksia ja kohtaamaan heitä.

Tutkimuksessa lähestyn ja käsittelen eron jälkeistä vainoa sosiaalitieteiden näkökulmasta ja tiedon tuottaminen kohdistuu erityisesti sosiaalialan ammattilaisille. Tästä huolimatta koen tutkimuksen tuottavan tietoa eron jälkeisen vainon luonteesta uhrien näkökulmasta myös muille ammattilaisille, jotka kohtaavat työssään vainon uhreja, kuten terveydenhuollon ammattilaisille, poliiseille ja oikeudenhoidosta vastaaville viranomaisille.

Tämän yhteenvedoartikkelin tutkimuskysymykset ovat:

1. *Mitä merkityksiä vaino saa uhrien kokemuksissa sekä tunnistamisen ja kohtaamisen prosesseissa?*
2. *Miten vainoa koskeva tieto muodostuu ja miten sitä tulkitaan?*

Aineisto olisi mahdollistanut myös erilaisten tavoitteiden ja tutkimustehtävien asettamisen, kuten naisten toimijuuden tarkastelun eron jälkeisessä vainossa. Keskeisenä aineistossa tulee kuitenkin esille se, kuinka vaino hallitsee sen kohteena olevien naisten arkea. Lisäksi siinä korostuu, kuinka vaino ilmiönä haastaa sosiaalityön käytäntöjen toimivuutta sekä asiantuntijuuden ja tiedon riittävyttä eron jälkeisen vainon tilanteissa.

Tutkimuksen taustalla on aina eri vaiheissa tehtyjä valintoja, jotka rajaavat ja mahdollistavat tutkimuksen toteuttamista ja vaikuttavat siten myös siihen, millaisia tutkimustuloksia saadaan. Valintojen lähtökohtana on, millainen tutkittavana oleva ilmiö on luonteeltaan ja keiden näkökulmasta tietoa halutaan saada (Laitinen 2004, 51–52). Näin ollen eron jälkeisen vainon tutkiminen uhrien näkökulmasta edellyttää sensitiivisyytensä vuoksi huolellista ja hienovaraista pohdintaa tutkimuseettisissä valinnoissa. Olen kiteyttänyt Kuvioon 2 keskeiset tutkimukselliset kehykset. Esitän siinä, miten lähestyn tieteenteoreettisia valintoja ja mitä ne ovat edellyttäneet minulta tutkijana.

Tutkimuksen kehys	Tutkimusote tai lähestymistapa	Tutkijuus
Tiedon tuottamisen motiivi	Sosiaalinen ja moraalinen oikeudenmukaisuus Ihmisoikeudet	Asianajaminen
Ymmärrys todellisuudesta	Sosiaalinen konstruktionismi Postmodernismi	Postmoderni herkistyminen
Tiedon intressi	Emansipatorinen	Vallan ja hallinnan rakenteiden purkaminen
Tietämisen tapa	Standpoint-teoria	Heikkojen äänten esiintuominen
Sosiaalinen vastuu	Lisätä ymmärrystä ja merkityksiä eron jälkeisestä vainosta	Vastuullinen tietäminen
Ymmärrys etiikasta	Suhdeperustainen etiikka	Tilannesidonnainen ja moraalinen toimiminen
Aineistonkeruu menetelmä	Sensitiivinen, kertojakeskeinen haastattelu Feministinen lähestymistapa	Sitoutuminen ja empaattinen kuunteleminen
Aineiston analyysi	Fenomenologinen	Todellisuuden ymmärtäminen sellaisena kuin tutkimukseen osallistuneet sen käsittävät, sitä kuvaavat ja merkityksellistävät
Aineiston tulkinta	Hermeneuttinen	Ymmärtämään pyrkiminen ja prosessuaalinen tulkitseminen

Kuvio 2. Tutkimukselliset kehykset ja tutkijuus

Seuraavissa luvuissa avaan kuviossa esiin tuomiani tutkimuksellisia kehyksiä. Niiden lisäksi kuvaan aineiston keruun ja esittelen tutkimusaineiston. Käytän päiväkirjoitteita havainnollistamaan tekemiäni valintoja ja rajauksia sekä tutkimusprosessissa heränneitä ajatuksia ja tunteita tutkijana. Koska eettisten ja metodisten valintojen jatkuva reflektointi on keskeisessä osassa sensitiivisen ilmiön tutkimisessa, kuten myös yleisesti laadullisessa tutkimuksessa, läpäisevät pohdintani omasta positioista tutkijana läpi koko luvun.

3.2 Eettiset ja metodiset lähtökohdat ja sitoumukset

Eettiset ja metodiset kysymykset pohjautuvat sosiaalitieteiden tutkimusprosesseja virittäviin sosiaalisiin, moraalisiin ja poliittisiin ulottuvuuksiin (Plummer 2001). Eettisten ja metodisten kysymysten pohdinta on keskeistä, kun tutkitaan sensitiivisiä ja piilossa olevia ilmiötä sekä salassa pidettäviä ja vaiettuja kokemuksia. Tekemäni metodologiset valinnat ohjaavat, näkökulmaistavat ja tietynlaistavat sitä, millaista tietoa on mahdollista tuottaa eron jälkeisestä vainosta sekä millaiseksi tämä tieto muokkautuu. Metodisilla valinnoilla on paljon valtaa: ne normittavat ajattelua sekä tarjoavat käsitteitä ja tulkintakehyksiä. (Ronkainen 2002a, 133–135.)

Eettisten ja metodisten valintojen tekeminen korostuu erityisesti, kun tutkimukseen osallistuu henkilöitä, joiden elämää vaino varjostaa tai jotka yhä käsittelevät vaikeita kokemuksiaan. Vaikka ajattelen, että eettisesti virittynyt reflektointi on luonnollinen osa sensitiivisen ilmiön tutkimusta ja tutkijuutta, voidaan sen nähdä myös parantavan kvalitatiivisen tutkimuksen laatua, koska se huomioi kontekstuaaliset tekijät tutkimukseen osallistujien merkityksenannoissa kuin myös tutkijan paikan, josta merkityksenantoja analysoidaan ja tulkitaan (Cooper & Burnett 2006). Seuraavaksi lähestyn tekemiäni eettisiä ja metodisia sitoumuksia tarkastelemalla ensin tutkimuksen sensitiivisyyttä tutkimuksen metodologisissa valinnoissa ja sen jälkeen suhdeperustaista eettisyyttä.

Sensitiivisyys tutkimuksen metodologisissa valinnoissa

Tutkimukseni pohjautuu sensitiiviselle tutkimusmetodologialle (esim. Lee 1993; Durham 2002; Laitinen & Uusitalo 2007; Liamputtong 2007; Kallinen ym. 2015), mikä mahdollistaa eron jälkeisen vainon ilmiön ja sen kohteeksi joutuneiden uhrien kokemusten tutkimisen. Useat sosiaalityön tutkimusaiheet ovat arkaluonteisia ja ne liittyvät ihmiselämän haavoittavuuteen ja sosiaalisiin suhteisiin ja ympäristöön, jotka tuottavat tai ylläpitävät niitä (Pohjola 2003b, 54; Liamputtong 2007; Rauhala & Virokannas 2011, 246). Tutkimusaiheen sensitiivisyys ei juonnu pelkästään tutkimusaiheesta itsessään, vaan aiheen ja yhteiskuntakulttuurisen kontekstin suhteesta (Lee & Renzetti 1990, 512; Hydén 2013). Tutkimuksessa lähestyn sensitiivisyyttä feministisesti virittyneestä ontologiasta ja epistemologiasta käsin (Smith 1987; Harding 1991; Campbell & Wasco 2000).

Tutkimukseni kiinnittyy sosiaalityön ja sosiaalitieteellisten sensitiivisten ja tabuoitujen kohdeilmiöiden tutkimusten joukkoon. Tutkimuksellani otan osaa erityisesti lähisuhdeväkivaltaa ja siihen puuttumista käsitteleviin aiempiin tutkimuskeskusteluihin (mm. Nyqvist 2001; Oranen 2001a; Husso 2003; Laitinen 2004; Ojuri 2004; Eskonen 2005; Keskinen 2005a; Lindholm 2008; Lindqvist 2009; Ronkainen 2008a; Nietola 2011). Tutkimuksissa määritellään lähisuhdeväkivaltaa sekä käsitellään väkivaltakokemuksia, niiden haavoittavuutta ja väkivaltaan puuttumisen haasteellisuutta uhrien, tekijöiden ja ammattilaisten näkökulmista. Niissä lähestytään väkivaltaa yksilöllisenä kokemuksena ja yhteiskunnallisena ongelmana. Lisäksi osallistun tutkimuksellani sosiaalityössä kohdattavien muiden sensitiivisten ja tabuoitujen kohdeilmiöiden, kuten nuorten itsemurhien, lastenkotielämää, naisten kodittomuutta ja vankilakokemuksia, adoptiovanhemmuutta sekä naisten huumeiden käyttöä, käsittelevien tutkimusten joukkoon (mm. Granfelt 1998; Väyrynen 2007; Eronen 2012; Kiuru 2015; Eriksson 2016). Sensitiivisten ilmiöiden tutkimusta yhdistää usein laadullinen tutkimusote. Asiakkaiden kohtaaminen edellyttää usein ammattilaisilta psykososiaalista työtettä ja asianosaisten kokemusperäisen tiedon huomioimista auttamisessa. Lisäksi sensitiivisten ilmiöiden ja kokemusten kohtaamisessa on myös vahva rakenteellinen ulottuvuus.

Sensitiivistä tutkimusta ja sen tekemistä on määritetty ja lähestytty eri tavoin. Sensitiivisyys tarkoittaa arkaluontoista, kipeää, vaikeaa ja henkilökohtaista. Sensitiivisessä tutkimuksessa voidaan erottaa toisistaan ainakin sensitiivinen aihe ja kohderyhmä. (Kallinen ym. 2015, 15–20.) Margareta Hydénin (2013) mukaan kaikki traumaattiset kokemukset tai tapahtumat eivät välttämättä tee aiheesta sensitiivistä. Se, mikä on sensitiivistä yhdelle, ei välttämättä ole sitä toiselle. Hän näkee sensitiivisen aiheen määrittyvän kulttuurisesti ja kiinnittyvän enemmän vuorovaikutuksellisuuteen, tutkijan ja haastateltavan suhteeseen, kuin henkilökohtaisuuteen. Kun puhutaan yleisesti sensitiivisestä tutkimuksesta tarkoitetaan, että tutkimus voi potentiaalisesti aiheuttaa merkittävän poliittisen tai yksityisyyteen tunkeutuvan uhan siihen osallistuville, tai että tutkimus voi luoda uhan osallistujille leimaamalla tai syylistämällä heitä jollain tavoin (Lee 1993, 4–11).

Raymond Lee ja Claire Renzetti (1990, 512) kirjaavat neljä tekijää, jotka tekevät jostain tutkimusaiheesta todennäköisemmin sensitiivisemmän ja uhkaavamman kuin jostain toisesta aiheesta: a) tutkimus tunkeutuu yksityiselle alueelle tai pureutuu johonkin syvästi henkilökohtaiseen kokemukseen, b) tutkimus koskee poikkeavuutta ja sosiaalista kontrollia, c) tutkimus loukkaa valtaapitävien henkilöiden tavoitteita tai pakottamisen ja valta-aseman harjoittamista sekä d) tutkimus käsittelee tutkittavien pyhiä asioita, joiden he eivät halua tulla häväistyiksi. Pyhät asiat ovat esimerkiksi perhesuhteet, rakkaus ja seksuaalinen integriteetti (Fontes 2004, 142). Merja Laitinen ja Tuula Uusitalo (2007, 317) ovat puolestaan tehneet jäsenyyksen yksityisiin, yhteiskunnan vastaisiin ja ihmisille häpeää tai psyykkisiä traumoja tuottaviin aiheisiin sekä tabuoituihin, torjuttuihin ja vaiettuihin, aiheisiin. Näiden kaikkien edellä mainittujen piirteiden voidaan katsoa toteutuvan, kun tutkitaan eron jälkeistä vainoa. Tutkimuksen tekemistä eron jälkeisestä vainosta ja sen mahdollisista seurauksista voidaan pitää uhkaavana niin tutkimukseen osallistuville kuin myös aiheen tutkijalle. Sensitiivisen ja vaietun aiheen tutkiminen voi esimerkiksi nostattaa vihapuhetta tutkijaa kohtaan heidän osalta, joille tutkimus ei näyttäydy suotuisana tai jotka tulevat leimatuiksi tai kritisoiduiksi.

Ilmiöihin kiinnittyvien piirteiden lisäksi voidaan nimetä erilaisia kohderyhmiä, joita voidaan pitää sensitiivisinä. Haavoittuvina tutkimuksen kohderyhminä voidaan pitää muun muassa lapsia, vanhuksia ja laitoksissa asuvia tai muutoin kokemuksiansa vuoksi haavoittuvassa tilassa olevia, kuten väkivallan uhreja (Nikander & Zechner 2006, 515; Liamputtong 2007, 2–7). Näiden lisäksi esimerkiksi perhettä tutkimuksen kohteena voidaan pitää sensitiivisenä ja haavoittuvaisena, sillä se sisältää erilaisia suhteita, käytäntöjä, ideologioita ja moraalisia ulottuvuuksia, jotka vaativat jatkuvaa neuvottelua ja ovat siten alttiita haavoittumiselle ja haavoittamiselle (Finch & Mason 1993; McGraw ym. 2000; Morgan 2011; Notko ym. 2013). Väkivallan uhreista tai heidän kanssaan tehtävää tutkimusta ja siihen liittyen haastavien perhesuhteiden tutkimusta voidaan pitää siten sensitiivisenä tutkimusaiheena. Sensitiivisten ilmiöiden

ja kohderyhmien jäsenystä mukaillen tähän tutkimukseen osallistuneiden väkivaltaa kokeneiden naisten lapset voidaan katsoa olevan kaksinkertaisesti haavoittuvassa asemassa. Edellä mainittuja aiheita, ilmiöitä tai ryhmiä tutkittaessa tutkimuseettiset pohdinnat nousevat erityisen huomion kohteeksi.

Sensitiivisten, haavoittavien ja yksityisten aiheiden kohdalla tutkija joutuu pohtimaan oikeuttaan ja motiivejaan sekä asettamia tavoitteita tutkia aihetta. Marginaaliset ja vaietut tutkimusaiheet saatetaan helposti mieltää sosiaaliseksi tirkistelyksi (Häkkinen & Salasuo 2015, 15). Perustelen eron jälkeisen vainon tutkimusaiheen valintaa moraalaisella ja sosiaalisella oikeudenmukaisuudella sekä ihmisoikeuksilla. Eron jälkeisen vainon uhreilla on oikeus tulla kuulluksi, tunnistetuksi ja autetuksi. Heillä on myös oikeus elää vapaasti ilman, että heidän oikeuksiaan ja integriteettiään loukataan, sekä tulla kohdatuksi ja kuulluksi tasa-arvoisesti palvelu- ja oikeusjärjestelmässämme. (Myös Hurtig 2013a.) Oikeudenmukaisuuden ja ihmisoikeuksien vaalimista voidaan pitää sosiaalityön ammattikäytäntöjen ja tieteen keskeisinä juonteina. Lisäksi ne sisältävät kysymyksen sosiaalityön tietoarvosta. (Rauhala & Virokannas 2011, 246–247; Hurtig 2013a.) Sosiaalityön eettisenä velvoitteena on tuoda esille yhteiskuntaan ja ihmisten arkeen liittyviä epäkohtia ja heikommassa asemassa olevien ääntä sekä toimia tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden puolesta (mm. Hurtig & Laitinen 2003; Raunio 2004, 242). Sosiaalityön tietoarvoon liittyy myös feministisesti orientoituneen tutkimuksen keskeinen tavoite, minkä mukaan tutkimuksella pyritään vaikuttamaan laajemmin yhteiskuntaan ja sosiokulttuuriseen kontekstiin, kuten naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseen (Keskinen 2010, 246; Hesse-Biber 2014, 185).

Sosiaalityön tietoarvoon ja sensitiivisen tutkimuksen tekemiseen liittyy keskeisesti pohdinta tutkimuksessa käytettävistä käsitteistä. Käsitteet sisältävät tutkimuksen näkökulman ja kytkeytyvät teoreettiseen pohjaan. Ne myös viestivät siitä, miten myöhemmässä vaiheessa tehtävä analyysi ja tulkinta suuntautuvat. (Pohjola 2003b, 61–62, 65; Pösö 2008, 96.) Tutkimuksen tekemisen alussa pohdin paljon käsitteellisiä valintoja siitä näkökulmasta, millainen käsite tavoittaisi parhaiten naisten kokemukset. Esimerkiksi arkikielessä paljon käytetty käsite stalkkaus tai stalkkerointi sekä esimerkiksi joissakin ulkomaisissa vainon vastaisissa laeissa käytetty käsite ahdistelu (harassment) luovat suomenkielessä tietynlaisia mielikuvia. Mielikuvissani stalkkaus ja stalkkerointi rajautuvat kohteen teknologia-avusteiseen tai fyysiseen seuraamiseen. Myös ahdistelu tuntuu liian kapealta käsitteeltä tavoittamaan naisten kokemuksia. Yhteistä näille käsitteille on etäisyys objektiin ja siten myös ajatus pienemmästä vahingoittavuudesta ja harmittomuudesta. Molemmat käsitteet kuvaavat väkivallan näkökulmasta kapeaa lähestymistapaa. Toki naisten ja lasten kokemukset sisältävät usein myös stalkkausta ja ahdistelua, mutta eivät rajoitu vain niihin. Käsitteelliset valinnat vahvistuivat tutkimuksen teon edetessä:

Vaino vs. stalkkerointi käsite vahvistui entisestään. Ei voi puhua stalkkeroinnista, kun on kyse raiskauksista, aborteista jne. Erityisesti abortit jäivät mieleen, miten vaino koskee elämän isoja päätöksiä. (Päiväkirjaote 14.5.2012)

Päiväkirjaote vahvistaa sitä, kuinka tärkeä merkitys käsitteillä on ilmiön kuvaamisessa. Käsitteiden käyttöön liittyy myös diagnostinen ulottuvuus, jolloin sosiaalityön asiakas tai tutkimukseen osallistuja nähdään tietynlaisen ongelman kantajana. (Pohjola 2003b, 62–63.) Tämän tutkimuksen kohdalla se tarkoittaa naisten näkemistä vainottuina, vaikka se on tutkimukseen osallistuneiden naisten näkökulmasta ahdas määrittely. Tutkimukseen osallistujat ovat paljon muutakin, kuten naisia, äitejä, sisaria, työntekijöitä ja ystäviä. Tutkimuksellisenä valintana vaino-käsitteen käyttäminen on mielestäni kuitenkin perusteltua, kun sen suhteuttaa sosiaalityön tietoarvoon ja myös tämän tutkimuksen henkilökohtaisiin motiiveihini eli ihmisoikeuksien vaalimiseen ja pyrkimykseen sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen (ks. Rauhala & Virokannas 2011, 246–247). Käsitteelliset valinnat mahdollistavat todellisuuden ja kokemusten nimeämisen niitä vastaavalla tavalla sekä sen, että naiset tulisivat tunnistetuiksi kokemuksiinsa vastaavalla tavalla avunhakuprosessissaan.

Kiinnostus tuottaa tietoa jostain ilmiöstä liittyy kysymykseen tiedon intressin arvosidonnaisuudesta. Tutkija on subjekti, jolla on aina oma tiedon intressinsä, mikä ohjaa tutkimuksen tekemistä. Intressin tiedostaminen ei vapauta tutkijaa tuotetun tiedon subjektsidonnaisuudesta, vaan se tekee näkyväksi niin tutkijalle itselleen kuin muille tiedon tuottamisen motiivien arvosidonnaisuudet. Tiedon tuottamisen subjekti- ja arvosidonnaisuus todentaa puhtaan teorian olemassaolon harhaa ja siten, toisaalta, edistää pyrkimystä objektiiviseen tiedon tuottamiseen. Naisten ja lasten kokemusten tutkimuksen taustalla oleva tiedon hankkimisen intressini pohjautuu emansipatoriseen eli vapauttavaan tiedonintressiin. Emansipatorinen intressi viittaa kriittiseen yhteiskuntatieteeseen, jossa on keskiössä hallinta ja valta sekä niiden tuottamista riippuvuussuhteista irtautuminen. Tiedon tuottamisen taustalla on halu nostaa esiin ihmisiä alistavia rakenteita ja riippuvuussuhteita käynnistämällä tietoista reflektioprosessia, mikä mahdollistaa vallitsevan vallan jaon purkamisen. (Habermas 1976, 133, 138.) Emansipatorinen tiedonintressini kytkeytyy sosiaalityön feministisesti orientoituneen tutkimuksen empowerment-sidoksiseen tietoarvoon, jossa tutkimuksen tuottaman tiedon katsotaan vapauttavan osallistujia ja lisäävän heidän voimavarojaan lähisuhteissaan, elinpiirissään ja yhteiskuntapoliittisella tasolla (mm. Lather 1991; Campbell & Wasco 2000, 778; McGraw ym. 2000; Liljeström 2004, 13; Rauhala & Virokannas 2011, 250). Jo tutkimukseen osallistuminen itsessään voidaan kokea voimaannuttavana riippumatta siitä, millaisia tutkimustuloksia saadaan tai mitä seurauksia tulosten julkaisemisella on (mm. Campbell & Wasco 2000, 788; Laitinen 2004; Eronen 2012).

Tiedonintressin lisäksi tutkijalla on aina käsitys siitä, miten hän ymmärtää todellisuuden rakentumisen. Tässä tutkimuksessa ymmärrän naisten ja lasten kertomukset ja

kokemukset eron jälkeisestä vainosta postmodernissa viitekehityksessä, mikä korostaa subjektiivisen kokemuksen merkitystä tiedon ja todellisuuden rakentumisessa ja tulkinnoissa. Postmodernismissä hylätään modernin mukainen ajatus yhdestä isosta totuudesta tai tarinasta ja sen sijaan nähdään useita totuuksia ja todellisuuksia, joista toinen totuustulkinta ei ole toista vahvempi. Kaikki tulkinnat ovat yhtä paikkansa-pitäviä. Postmodernismissä tieto ja todellisuus ilmenevät kaoottisina ja jatkuvasti muotoutuvina. Merkitykset ovat yksilöiden luomia vaatien neuvottelua ja tulkintaa. (Burr 1995, 12–14; Plummer 2001, 12; Grbich 2004, 25–28; Liamputtong 2007, 15; ks. myös Väyrynen 2007, 30–37.) Andrea Fontanan (2001, 162) mukaan postmoderni paljastaa monitulkintaisuuden ja korostaa merkitysten kontekstuaalisuutta. Lisäksi postmodernismi on vaikuttanut paradigmoihin ja tutkimuksessa käytettyihin metodologioihin muun muassa hämärtäen tutkijan ja tutkimukseen osallistujan rooleja ja suhdetta, korostaen tutkimukseen osallistujan henkilökohtaisten todellisuuksien tärkeyttä sekä moninaista tutkimuksessa käytettäviä aineistonkeruutapoja ja tutkimuksen raportointia. Useiden totuuksien ja todellisuuksien näkeminen ja niiden muotoutumiseen liittyvien mahdollisuuksien ja rajallisuuksien ymmärtäminen tutkijan ja tutkimukseen osallistujan vuorovaikutteisessa suhteessa edellyttää tutkijalta postmodernia herkkyyttä. (Fontana 2001, 162–163; myös Plummer 2001, 12.) Tutkijana olen pyrkinyt löytämään ja purkamaan naisten ja lasten kerronnasta ja kokemuksista erilaisia merkityksiä.

Postmodernismin viitoittamana ymmärrän todellisuuden ja siitä tuotettavan tiedon rakentuvan ihmisten välisessä sosiaalisessa ja kielellisessä vuorovaikutuksessa ja prosesseissa (Berger & Luckmann 1966/2009; Burr 1995, 2–7). Ymmärrys tiedon ja todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta pohjautuu Peter L. Bergerin ja Thomas Luckmannin (1966/2009) tiedonsosiologiseen tarkasteluun. Heidän mukaansa sosiaalinen todellisuus on merkitysjärjestelmä, mikä on ihmisten luoma. Sosiaalinen todellisuus ei pohjaudu suoraan heijastukseen luonnollisesta maailmasta, vaan se rakentuu ihmisten, yhteiskunnan ja kulttuurin välisen vuorovaikutuksen sosiaalisissa prosesseissa. Niin tutkimukseeni osallistuneiden naisten eron jälkeisen vainon kokemusten muotoutumisessa kuin sosiaalisessa konstruktionismissa on kielellä suuri merkitys. Kielen avulla muodostamme arkielämää koskevaa tietoa ja siten kokemusmaailmaamme. Kielenkäytössä luodaan merkityksiä ja seurauksellista sosiaalista toimintaa. (Berger & Luckmann 1966/2009; Burr 1995; Potter 1996.) Todellisuuden ja tiedon rakentumisessa sosiaaliset tekijät, kuten sukupuoli, luokka ja kulttuuri, eivät ainoastaan ole lasit, joiden kautta todellisuutta katsotaan, vaan tekijöitä, jotka muovaavat käsitystämme todellisuuden rakentumisesta (Campbell & Wasco 2000, 780). Eron jälkeinen vaino ilmiönä – sen todellisuus ja sitä koskeva tieto – sosiokulttuurisessa kontekstissaan ja merkityksessään konstruoituu tässä tutkimuksessa naisten ja heidän kerrontaa täydentävän lasten tiedon avulla.

Tutkimusprosessi on täynnä valintoja, jotka sisältävät eettisiä pohdintoja. Eettiset ja metodiset kysymykset kietoutuvat toisiinsa ja eettisyydestä tulee keskeinen aineiston keruun ja ilmiön lähestymistapaa, käsittelytapaa ja raportointia määrittävä tekijä (Pösö 2008, 93; Häkkinen & Salasuo 2015, 15). Eettisinä kysymyksinä voidaan pitää kaikkia niitä pohdintoja, joihin ei ole olemassa selkeitä, yleisesti hyväksytyjä vastauksia ja yhtä oikeaa tapaa toimia, vaan ratkaisuja pitää punnita ja perustella. Tämä on yksi tekijä, mikä erottaa etiikan moraalista. (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 23.) Valintojen tekemisen taustalla – ja tukena – ovat tutkijan huolellisesti pohditut tieteenfilosofiset sitoumukset ja tutkimukselliset intressit, jotka ohjaavat eettisten ja metodisten ongelmien käsittelyä (ks. Hurtig 2013a).

Tutkimuksen eettiset ja metodologiset kysymykset kietoutuvat ihmisen moraaliseen toimintaan ja moraalinen pohdinta on keskeisessä osassa tutkimuksessa tehtävissä valinnoissa ja niihin liittyvässä vastuullisuudessa (esim. Edwards & Mauthner 2002, 14; Pohjola 2003a). Sensitiivisten aiheiden ja ilmiöiden tutkimuksessa, jossa ujuttautaan yksityisyyteen, henkiseen ja fyysiseen turvallisuuteen tai jossa kyseenalaistetaan tai rikotaan yhteiskunnassa ja kulttuurissa vallitsevia käsityksiä ja odotuksia, nousee moraalinen erityisen keskeiseen osaan. Moraalilla voidaan perustella, miksi jokin asia jätetään tutkimatta tai miksi nojaututaan vain tietynlaisiin aineiston keruutapoihin ja aineistoihin. (Pösö 2008, 93.) Moraali ilmentää tutkijan arvomaailmaa, sitoumuksia ja sensitiivisyyttä. Tutkijan moraalisen toiminnan piirteet, kuten luottamuksellisuus, oikeudenmukaisuuden vaaliminen ja ihmisten kunnioittaminen, ovat perustana eettiselle toiminnalle ja tiedolle sekä valinnoille tutkimusprosessin aikana. (Kvale 1996, 117, 121.) Moraalinen katsominen on jonkin asian näkemistä arvokkaana, mikä on aina myös emotionaalinen ilmaisu ja kannanotto (Morgan 2011, 129). Siten tutkijuudessa otetaan aina kantaa ja se sisältää ideologisia ja yhteiskuntapoliittisia näkemyksiä (Hurtig & Laitinen 2003; Pohjola 2003b, 59).

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan mietinnössä (2009, 4–11) ihmistieteiden tutkimuseettiset periaatteet on jaettu kolmeen osa-alueeseen: tutkittavien itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen, vahingoittamisen välttämiseen sekä yksityisyyden ja suojan kysymyksiin. Ne ilmenevät tilannekohtaisesti, tutkijan ja tutkimukseen osallistujan kohtaamisessa. Edellä mainitut periaatteet koskevat sosiaalityössä tutkimukseen osallistuneiden lisäksi myös muita osapuolia, kuten tutkimukseen osallistuneiden naisten ja lasten läheisiä (Rauhala & Virokannas 2011, 239). Lisäksi yhtenä sosiaalityön tutkimuksen hyveenä pidetään sitä, että tutkimus pyrkii jollain tavalla hyödyttämään ja olemaan rakentavaa tutkimukseen osallistuneille. Tämä liittyy niin tutkimuksen tietoarvoon kuin sen konkreettiseen toteuttamiseen. (Rauhala & Virokannas 2011, 238.) Tutkimukseen osallistumisen henkilökohtainen hyödyttävyyks ei kuitenkaan ole yksiselitteistä. Esimerkiksi Merja Laitinen ja Tuula Uusitalo (2007, 324) pohtivat pitäisikö tutkimuksen hyödyttää suoraan tutkimukseen osallistuvia vai riittääkö, että tutkimukseen osallistujat kokevat olevansa välittäjiä yleisen hyvän tuot-

tamisessa. Samaa olen joutunut pohtimaan myös tässä tutkimuksessa. Käsitteisenä on, että suurin osa tähän tutkimukseen osallistuneista naisista on kokenut tutkimukseen osallistuminen rakentavana:

Haastateltava sanoi tulleen kuulluksi, ja kertoi kuinka tärkeää on, että molemmat saamme tästä jotain. (Päiväkirjaote 22.5.2012)

Hyvän tuottamisen periaate tutkimukseen osallistuneille naisille ja lapsille on ollut keskeisenä periaatteena tutkimuksessa, vaikka samalla tiedostankin sensitiivisten kokemusten tutkimuksen haasteet ja tutkimukseen osallistumisen tuottaman mahdollisen harmin. Tutkijan tulee ottaa eettisesti vastuu siitä, ettei tutkimukseen osallistuminen ja sen tulokset aiheuta harmia tai vaaranna tutkimukseen osallistuneiden asemaa (esim. Peled & Leichtentritt 2002, 150; Notko ym. 2013, 402). Tämä nähdään yhtenä keskeisenä eettisenä periaatteena, vaikka tutkittaessa sensitiivisiä ilmiötä voi olla mahdotonta ennustaa, miten tutkimukseen osallistujat yksilöinä reagoivat jakaessaan vaikeita kokemuksiaan ja toisaalta lukiessaan tutkijan tekemiä tulkintoja (Laitinen & Uusitalo 2007, 318). Ilmiön sensitiivisen luonteen sekä naisten ja lasten vaikeiden kokemusten vuoksi tutkimukseen osallistumisen heille tuottamaa mahdollista harmia ja kärsimystä voidaan pitää jopa lähtökohtaisena oletuksena, kun pohditaan tutkimuksen toteuttamisen eri vaihtoehtoja. Se on edellyttänyt minulta yleisten periaatteiden tiedostamisen ohella tarkkaa vaihtoehtojen punnintaa sekä omasta toimijuudesta ja valinnoista syntyvien seurausten eettistä ennakoarviointia.

Tutkimuksen toteuttamisessa onkin keskeistä pohtia sitä, miten minimoida tutkimukseen osallistumisen aiheuttama mahdollinen harmi, kärsimys ja turvallisuusriski. Eron jälkeisen vainon kohdalla tutkimukseen osallistumisen aiheuttama mahdollinen harmi on moniulotteista – psyykkistä, sosiaalista ja fyysistä – ja kaikki ulottuvuudet tulee ottaa huomioon tutkimuksen tekemisessä. David R. Langford (2000, 134) viittaa grounded theory -menetelmässä käytettävään tutkijan teoreettisen sensitiivisyyden kyvyn kehittämiseen (Glaser 1978; myös Laitinen & Uusitalo 2007, 317), mikä on tärkeää myös tutkittaessa väkivallan uhrien kokemuksia. Vaikka teoreettinen sensitiivisyys yhdistetään yleensä aineiston analyysiin, on se tärkeää jo tutkimuksen alusta lähtien. Teoreettisessa sensitiivisyydessä ilmiön ja asiaankuuluvien käsitteiden syvää ja hienovaraista ymmärrystä voidaan pitää edellytyksenä, kun ennakoitaan ja pyritään huomioimaan tutkimukseen osallistuvien naisten ja lasten mahdollisia turvallisuusriskejä sekä ennakoimaan tutkimuksen mahdollisesti aiheuttamaa harmia tutkimukseen osallistujille. Teoreettinen sensitiivisyys kehittyä henkilökohtaisen ja ammatillisen kokemuksen mukana, kirjallisuutta lukemalla sekä kysymällä. (Langford 2000, 134.) Teoreettinen sensitiivisyys mahdollistaa ja tukee oman tietämisen perustelujen pohtimista: miksi ajattelen niin kuin ajattelen ja miksi teen tietynlaisia valintoja.

Tutkimuksen tekemisessä voidaan erottaa toisistaan ahdistuksen tai kärsimyksen ja harmin tuottamisen riski tutkittaville (Hollway & Jefferson 2000, 86–87, 98–99). Henkilökohtaisista ja emotionaalisesti vahvoista asioista kertominen voi aiheuttaa tutkimukseen osallistuneille ahdistusta sekä lisätä tietoisuutta tilanteen toivotto- muudesta, mikä ei kuitenkaan välttämättä tarkoita harmin tuottamista. Marianne Notko ja muut tutkijaryhmäläiset (2013, 402) toteavat kuitenkin, että harmin ja ahdistuksen päällekkäisyys on mahdollinen ja se on hyvä ottaa huomioon. Kysymys harmin ja kärsimyksen tuottamisen riskistä kiinnittyy keskeisesti myös tutkijan ja tutkittavan valtasuhteen analyysiin. Tutkimukseen osallistujien liiallinen suojaami- nen voi sivuuttaa tutkittavien osallisuutta, alistaa ja mitätöidä heidän omaa kyky- ään arvioida tutkimuksen aiheuttamaa kärsimystä ja tutkimukseen osallistumisen seurauksia. Tämä voi tehdä tutkijan ja tutkimukseen osallistuneen naisen välisestä suhteesta dikotomisen, jossa vahvistetaan väkivallan uhrin näkemistä heikkona ja tutkija vahvana. Haastattelutilanteissa naiset tulee kuitenkin nähdä toimijoina ja osallisina, joilla on valta ohjata kertomaansa tai jättää halutessaan jotain kertomatta ja kontrolloida siten tilannetta. (Keskinen 2001, 29; Gabb 2010, 471.) Aineistonkeruun edetessä hyödynsin aiemmista haastattelutilanteista kertynyttä kokemusta ja pyrin ennakoimaan ja huomioimaan paremmin tutkimuksen osallistujilleen aiheuttaman mahdollisen kärsimyksen ja harmin tuottamista myöhemmässä vaiheessa tutkimusta.

Suhdeperustainen eettisyys

Luonnehdin tutkimuksen eettisyyttä suhdeperustaiseksi, mikä mahdollistaa tutki- muksen erilaisten suhteiden, ulottuvuuksien ja kontekstien huomioimisen. Suhde- perustaiseen eettisyyteen pohjautuvaa tutkimusta ohjaavat kontekstuaaliset tarpeet (Etherington 2007) ja siten se eroaa normiperustaisesta eettisyydestä, jossa normatiiv- visesti säännelty tutkimusetiikka ohjaa tutkimuksen tekemistä ja tutkijaa toimimaan puolueettomasti ja riippumattomasti (Pösö 2008, 94–96, 104). Suhdeperustainen eettisyys liittyy Ken Plummerin (2001, 229) nimeämään neljään muutokseen, jotka ovat virinneet postmodernina aikana sosiaalitieteiden tutkimusetiikassa ja siihen liittyvässä moraalisisessa keskustelussa. Hänen mukaansa eettiset kysymykset nähdään nykyään annetun sisällön sijaan ajattelemisen tapana ja ambivalenttisen prosessina. Toiseksi hän näkee, että abstraktin tason periaatteet ovat korvautumassa todellisilla tarinoilla. Kolmanneksi, yleiset, universaalit periaatteet ovat muuttumassa tilanne- ja kontekstisidonnaisiksi eettiseksi keskusteluksi. Neljänneksi hän nimeää muutoksena sen, että auktoriteettien antamien ohjeiden rinnalla nähdään tärkeinä ne pohdinnat, joita tutkijat käyvät tutkimusprosessinsa aikana. (Myös Pösö 2008, 96.)

Yleisiin tutkimuseettisiin periaatteisiin tuleekin suhtautua herkästi, koska ne eivät aina taivu kriittisiin moraalisiin pohdintoihin. Tutkijan tulee esimerkiksi arvi- oida tutkimuksen mahdollisia negatiivisia vaikutuksia osallistujilleen muun muassa autonomian näkökulmasta, eikä vain tutkimukseen osallistumisen aiheuttaman

mahdollisen sosiaalisen, psykologisen tai fyysisen harmin näkökulmasta. Sen sijaan, että tutkija lähestyy yleisiä eettisiä periaatteita kysyen ”mitä minun tulisi tehdä”, tulee hänen kysyä ”millainen minun pitäisi olla”. Tutkijuuden luonteeseen liittyvässä kysymyksessä huomio kiinnittyy tutkijan olemiseen tekemisen sijaan sekä tutkijan moraalisen toimijuuden piirteisiin varsinaisten valintojen ja tekojen sijaan. Nämä erilaiset tutkimuseettisten kysymysten lähestymistavat voivat olla myös yhtäaikaaisesti läsnä ja johtaa samoihin valintoihin ja toimintoihin, mutta niiden taustalla olevat perustelut, miksi on hyvä toimia kyseisellä tavalla, ovat erilaiset. (King & Churchill 2000, 711–712.)

Steinar Kvale (1996, 122) kirjoittaa puolestaan tutkijan kontekstuaalisesta, tilanteesta eettisestä positiosta, jossa korostuvat tutkijan moraaliset arvot ja eettiset taidot refleksiivisesti neuvotella eettisistä valinnoista ja kohdattavista ongelmista. Vastuu tutkimuksen eettisistä ja moraalisisista ratkaisuista on aina tutkijalla. Moraalisilla pohdintoilla ja järjellä onkin ollut keskeinen rooli tekemissäni tutkimuseettisissä valinnoissa. Moraalin ja etiikan suhde voidaan ymmärtää toisiinsa kietoutuneena ja arkisena tilannesidonnaisena arvottamisena (Forsberg & Autonen-Vaaraniemi 2012). Tässä tutkimuksessa tutkimuseettisiä ja moraalisia pohdintoja on ohjannut naisten ja lasten turvallisuuden ja hyvinvoinnin ensisijaisuus.

Suhdeperustaiseen eettisyyteen liittyy myös näkemys eettisyydestä prosessina, mikä korostuu erityisesti sosiaalitieteellisten kvalitatiivisten ja sensitiivisten aiheiden tutkimuksessa, jossa tutkimuksen riskejä ja vaikutuksia tutkittavilleen voi olla hankala ennakoita (Ramcharan & Cutcliffe 2001). Molemmissa, niin suhdeperustaisessa eettisyydessä kuin tutkimuseettikan lähestymisessä prosessina, on keskeistä minän suhde muihin ja muista riippuvaisena oleminen. Eettisiä ratkaisuja ei voi nojata normeihin, vaan pohdintoihin siitä, mitä tutkija aiheuttaa ratkaisullaan ja valinnoillaan tutkimuksen kohteelle, heidän suhteilleen ja arjelleen. Tutkimuksen eettinen sisältö muotoutuu tutkimuksen tekemisen edetessä ja on riippuvainen siihen osallistuneiden arjen sosiaalisista prosesseista. Tässä tutkijan velvollisuus on olla sensitiivisesti läsnä. (Plummer 2001, 227; Edwards & Mauthner 2002, 20; Ellis 2007, 210–211; Pösö 2008, 98.) Esimerkiksi Tarja Pösö (2008, 99) tuo kuitenkin esille kriittisen näkökulman siitä, että suhdeperustaisessa ajattelussa kysymys tutkimisen ja muun tekemisen rajoista voi hämärtyä, kun tutkimus ja tutkija kietoutuvat niin monin tavoin tutkimuskohteeseensa.

Suhdeperustaisessa eettisyydessä korostuvat neuvottelu, dialogisuus, reflektointi ja tilanteinen eettinen ajattelu. Siinä on keskiössä tutkijan ja tutkittavien suhde ja suhteissa tehtävä eettinen työ (Pösö 2008, 96–97; ks. myös Cater & Øverlien 2014). Eettinen velvoite neuvoteltavuuteen ja dialogiin pohjautuu myös sille, ettei kaikkia tutkimuksen etenemisen aikana kohdattavia dilemmoja voi ennakoita tai säädellä etukäteen (ks. Rauhala & Virokannas 2011, 243). Tämä on edellyttänyt minulta tutkijana epävarmuuden sietämistä. Tutkimusprosessin aikana kohdattavien eettisten

ongelmien ratkaisutavoille ei ole ollut yksiselitteistä arvojärjestystä tai hierarkiaa, vaan tilanteessa on pitänyt punnita erilaisia vaihtoehtoja (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 22–23; Nieminen 2011, 7).

Suhdeperustaisuus ja -riippuvaisuus ovat tulleet tutkimuksessani esille esimerkiksi siinä, että olen tutkijana joutunut pohtimaan, minkä verran voin kuormittaa tutkimuksellani osallistujia heidän hyvin/pahoinvointiin nähden ja kuinka turvallista heidän on osallistua tutkimukseen. Pohdintojani on määrittänyt se, kuinka intensiivistä vaino tutkimukseen osallistuneilla on haastatteluhetkellä. Vainon dynamiikka – aktiiviset ja passiiviset ajat – erottaa sen muista sellaisista väkivaltaa kokeneiden naisten tutkimuksista, joissa tutkimukseen osallistuneiden kohdalla väkivalta on jo loppunut tai viranomaiset ovat onnistuneet siihen puuttumaan. Joissakin väkivaltakokemuksia käsittelevissä tutkimuksissa on pidetty jopa eettisenä perusteena ja lähtökohdana sitä, että väkivalta on loppunut tutkimukseen osallistuneiden elämässä, jottei tutkimukseen osallistuminen riskeeraa uhrien elämää entisestään. Vainon päättymisen määrittäminen on kuitenkin hankalaa, sillä vainossa voi olla pitkä, esimerkiksi puolen vuoden mittainen tauko, jolloin vainoaja ei lähesty kohdettaan ainakaan niin, että kohde siitä tietäisi. Vainoa voi silti edelleen tapahtua, vaikka kohde ei olisi siitä tietoinen. Lisäksi vaino voi jatkua turvaamistoimenpiteistä, kuten lähestymiskiellon määrämisestä, huolimatta. Myöskään esimerkiksi tekijän vankilaan joutuminen ei välttämättä pääty vainoamista. Nämä asiat ovat vaatineet, että olen perehtynyt monipuolisesti ilmiöstä tehtyyn aiempaan tutkimus- ja teoriakirjallisuuteen.

Kokonaisuudessaan eron jälkeisen vainon uhrien kokemusten tutkiminen on eettisesti haastavaa ja se aiheuttaa tutkimuksen tekemisen eri käytännön toteuttamisen vaiheissa useita kysymyksiä, joita tutkijana joutuu pohtimaan tutkimukseen osallistuneiden naisten ja lasten turvallisuuden ja hyvinvoinnin – jopa hengissä säilymisen – nimissä. Tutkimusta ei voi lähteä tekemään ilman, että on ennakkoon käsitystä siitä, millainen tutkimuksen kohteena oleva ilmiö on dynamiikaltaan, miten tekijöitä voidaan tyypitellä ja mitkä heidän motiivinsa ovat (ks. Langford 2000, 134). Ilmiöymmärryksen lisäksi tutkimuksen tekeminen edellyttää, että tutkija tiedostaa omat motiivinsa sensitiivisen ilmiön ja kokemusten tutkimuksessa. Useaan kertaan olen joutunut palaamaan sosiaalityön tutkimustarpeen alkujuurille. Vaikka olisi helppoa pitää ohjenuorana, että eettisyys on sitä, mikä muuttaa kohdetta tai tilannetta vähiten, voi se sosiaalityön tutkimuksessa ilmetä päinvastaisena, epäeettisenä, jos ei tuo alistettujen asemaa esille ja puhu heidän sosiaalisten oikeuksien ja ihmisoikeuksien puolesta (esim. Hurtig & Laitinen 2003; Urponen 2003, 73). Taistelua pahuutta vastaan voidaan pitää sosiaalityön tärkeimpänä moraalisenä tehtävänä (Granfelt 2002, 137).

3.3 Tutkimusaineistojen kuvaus

Väitöskirjatutkimukseni on osa laajempaa tutkimuskokonaisuutta, mikä on määrittänyt tämän tutkimuksen näkökulmavalintoja ja aineiston keruuta. Tutkimus kiinnittyy Ensi- ja turvakotien liiton kanssa yhteistyössä toteutettuihin tutkimus- ja kehittämishankkeisiin, Miina- ja Varjo-projekteihin, sekä Alli Paasikiven Säätiön rahoittamaan ”Näkymättömät lapset – lasten ja nuorten selviytymisen tukeminen vainon varjostamassa arjessa” -hankkeeseen⁷. Jokaisessa hankkeessa on omat tavoitteensa ja näkökulmansa tuottaa tietoa eron jälkeisestä vainosta. Tässä tutkimuksessa rajaudun käsittelemään, miten eron jälkeinen vaino ilmenee arjessa vainon kohteena olevien naisten näkökulmasta.

Koska kyseessä on laaja tutkimuskokonaisuus, on muista eron jälkeisen vainon näkökulmista raportoitu tai niistä tullaan raportoimaan erillisissä tutkimuksissa. Tutkimuskokonaisuudessa on tarkasteltu esimerkiksi lasten turvallisuuden kokemuksia (Nikupeteri ym. 2015) ja heidän perhesuhteiden merkitystä (Nikupeteri & Laitinen 2016a) sekä lasten tiedon tuottamisen häiritsevyyttä (Laitinen ym. 2016) ja tiedon tuottamisen metodologisia kysymyksiä (Nikupeteri & Laitinen 2016b). Tutkimuskokonaisuudessa on tuotettu tietoa myös väkivallan uhrien kokemusasiantuntijuudesta, mikä on keskeinen osa vainoon ja väkivaltaan puuttumisen ja uhrien auttamiskäytäntöjen kehittämistä (Laitinen & Nikupeteri 2013). Lisäksi tietoa on tuotettu väkivaltaa kokeneiden tai siihen jollain tavalla osallisiksi joutuneiden palvelujärjestelmäkohtaamisista rakenteellisen oikeudenmukaisuustyön näkökulmasta (Hurtig ym. 2014). Yhden juonteen eron jälkeisessä vainossa muodostaa myös vainon ja perhesurmien yhteisten piirteiden analyysi (Niiranen & Veikanmaa 2016; Nikupeteri ym. 2016). Lisäksi eron jälkeistä väkivaltaa ja vainoa on tutkittu lastenvalvojien työkäytäntöjen näkökulmasta. Siinä kiinnostuksen kohteena on, miten työkäytäntöjä voitaisiin kehittää niin, että vaino ja muu eron jälkeinen väkivalta voitaisiin tunnistaa ja uhreja suojata paremmin. (Kinnunen 2016.)

Aineiston keruun yleiset lähtökohdat

Aineiston keruun yleiset lähtökohdat pohjautuvat ammattilaisten kanssa tehtyyn yhteistyöhön. Tutkimukseen osallistuneiden varsinaisten informanttien, naisten ja lasten, lisäksi ammattilaisten rooli on kietoutuneena läpi tutkimusprosessin, erityisesti aineiston keruuvaiheessa. Ammattilaiset ovat Varjo-hankkeen väkivaltatyöntekijöitä ja muita väkivallan uhrien kanssa työskenteleviä terapeutteja ja perheiden kanssa työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä. Yhteensä naisten aineiston keruuseen on osallistunut viisi ammattilaista, joista osalla oli asiakassuhde useampaan kuin yhteen naiseen.

7 Alli Paasikiven Säätiöltä saatu apuraha käytettiin lasten ja nuorten aineiston keruuseen, aineiston litterointiin ja hankkeen loppuseminaarin järjestämiseen Lapin yliopistolla 19.3.2015.

Varjo-hankkeen työntekijöiden rooli tutkimuksessa on kuitenkin aineistonkeruun toteuttamista laajempi ja olen heidän kanssaan yhdessä pohtinut tutkimustehtäviä, tavoitteita ja aineiston keruun sisältöjä sekä käynyt reflektioivia keskusteluja läpi tutkimusprosessin. Siten ajattelen, että heidän tuottama tieto ja rooli tässä tutkimuksessa havainnollistuvat parhaiten, kun he ovat sisäänrakennettuina läpi tutkimusprosessin. Varjo-hankkeen työntekijät ovat olleet ikään kuin kanssatutkijoita vainon sisällöllisiä kysymyksiä pohdittaessa, kun taas naiset ja lapset ovat tutkimukseen osallistujia. Cris Sullivan ja Debra Cain (2004, 616) kirjoittavat, että ammattilaisten osallistuminen tutkimukseen sen eri vaiheissa voi mahdollistaa sellaisen tutkimuksen tekemisen, josta saadaan uutta tietoa aiheeseen liittyen ja josta on hyötyä käytäntöjen kehittämiseksi. Vaikka näen ammattilaiset kanssatutkijoina, ovat teoreettis-metodologiset ja muut tutkimukselliset valinnat, aineistosta tehdyt tulkinnat sekä se, mitä tutkimuksesta raportoidaan julkisuuteen, minun vastuullani.

Tutkimuslupa vaadittiin ja sitä pyydettiin aineiston keruuta varten yhdeltä Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistykseltä ja se hyväksyttiin. Tutkimukseen osallistuneita naisia informoitiin tutkimuksesta, mutta heiltä ei kerätty kirjallista allekirjoitettua suostumusta osallistua tutkimukseen. Ilmiön luonteen huomioon ottaen tämä oli yksi keino suojata naisia, ettei heidän tutkimukseen osallistumisesta jäisi heille itselleen tai tutkijalle tietoja.

Koska aiempaa tutkimustietoa vainosta on Suomessa vähän ja kansainvälisesti erityisesti tieto lasten kokemuksista vanhempien eron jälkeisestä vainosta on lähes olematonta, voidaan pitää tärkeänä sitä, että aineistoa on kerätty naisten lisäksi lapsilta, ja että ammattilaiset ovat olleet mukana tutkimusprosessin eri vaiheissa. Näin ollen eri toimijat ovat mahdollistaneet vainoilmiön syventymisen ja eri näkökulmista tuotettavan tiedon vainosta ja siihen kiinnittyen perhesuhteista sekä perheen ja palvelujärjestelmän suhteista. (Myös Enroos 2015, 83.)

Tutkimusprosessin aikana olen kohdannut myös henkilöitä, jotka ovat epävirallisissa tilanteissa jakaneet oman kokemuksensa vainosta ja siten tuottaneet tärkeää tietoa – vahvistaneet varsinaisesta aineistosta tekemiäni tulkintoja ja vainoilmiön kokonaiskuvaa (myös Laitinen 2007, 84; Rastas 2007, 74–75). Heidän kanssa käytyjä keskusteluja en ole kirjannut ylös, enkä ole hyödyntänyt niitä analyysissä. Tällaisten aineistoon kuulumattomien naisten tai vainon kohteena olevien naisten läheisten tai tuttavien kertomukset ovat toimineet itselleni myös eräänlaisina saturaatiopisteen saavuttamisen testaajina, vaikka koen, että sen saavuttaminen vainoilmiön tutkimuksessa on suhteellista. Naisten ja lasten kokemukset ovat ainutkertaisia ja jokaisessa vainon kuvauksessa on jotain uutta: vaino kun ei noudata yleisiä, tuttuja sääntöjä. (Cutcliffe & McKenna 2002, 613–614; myös Virokannas 2007, 55.)

Feministisesti orientoituneen tutkimuksen, kuten laajemminkin laadullisen tutkimuksen, mukaisesti en pyri tutkimuksellani tilastolliseen yleistettävyyteen, vaan ilmiön käsitteellistämiseen ja teoretisointiin. Tämä on vaikuttanut siihen, millaiset periaatteet

aineistonkeruuta ovat ohjanneet. Tuon esille erilaisia prosesseja ja kokemuksia, mitkä mahdollistavat uudenlaista ymmärrystä vainosta ilmiönä suhteessa siihen, mitä jo tiedetään parisuhde- ja perheväkivallasta. Lisäksi tarkastelen naisten erityisiä eron jälkeisen vainon kokemuksia, jotka muodostavat erilaisia representaatioita ilmiöstä. Erilaiset representaatiot eron jälkeisestä vainosta ja niiden tulkinnat kiinnittyvät sosiokulttuuriseen kontekstiin ja vaikuttavat yleiseen ymmärrykseen ilmiöstä sekä väkivallan uhrien kokemusten kohtaamiseen palvelujärjestelmässä. Myös muut eron jälkeistä vainoa kokeneet henkilöt voivat kuitenkin tunnistaa samankaltaisia kokemuksia tähän tutkimukseen osallistuneiden naisten kanssa. (Plummer 2001, 153–154; Smart ym. 2001, 184; Durham 2002, 431–432; Oinas 2004, 216–217.)

Tutkimuksen tekeminen on usein suunnitellun ja sattumien yhteen kietoutuma (Laitinen ym. 2007). Myös tämän tutkimuksen kohdalla sattumat ovat olleet suunnitelmien rinnalla merkittävässä osassa erityisesti aineistonkeruussa ja tutkimuksen alkuvaiheessa. Sattumat houkuttelevat ja vaativat joustamaan huolellisessa ja määrätietoisessakin suunnitelmassa. Tutkimuksessani sattumat olivat houkuttelijoita: Ne houkuttelivat esimerkiksi siinä tilanteessa, kun pohdin lasten aineiston keruuta naisten aineiston rinnalla. Aineistonkeruu vainon kohteena olevien naisten lapsilta ei ollut tiedossa tutkimussuunnitelmavaiheessa. Sattumat ovat myös vaativia ja vaatiessaan ne saavat perustelunsa usein eettisistä periaatteista ja tässä tutkimuksessa erityisesti tutkimukseen osallistuvien henkilöiden turvallisuuden ja ilmiön luonteen huomioinnosta. Esimerkiksi aineistonkeruu naisilta ryhmähaastattelulla toteutettiin vain kerran, koska se osoittautui eettisin perustein ja naisten hyvinvoinnin huomioimisen kannalta kyseenalaiseksi. Lisäksi tutkimuksen tekemisen aikana vainoon liittyvien tutkimus- ja kehittämishankkeiden saamia rahoituksia voidaan pitää sattumina, jotka mahdollistivat aineistonkeruuta ja edistivät tutkimuksen tekemistä.

Aloitan aineiston esittelyn kuvaamalla ensin ensisijaisen aineiston eli naisilta kerätyn aineiston. Kuvaan tutkimukseen osallistujia ja käyn läpi aineistonkeruun toteuttamista, sekä millaista tietoa naiset ovat tuottaneet. Pohdin omana kokonaisuutena naisten kerrontaa vainosta, koska vaino ilmiönä tuottaa erityispiirteitä – rajoja ja mahdollisuuksia – vainosta tietämiselle, kokemiselle ja siitä kertomiselle. Sen jälkeen siirryn toissijaiseen aineistoon eli lapsilta ja nuorilta kerätyn aineiston esittelyyn. Lopuksi kuvaan aineiston analyysia ja tulkintaprosessia sekä siitä kirjoittamista.

Ensisijainen aineisto: naisten tuottama tieto

Tutkimukseen osallistuneet naiset

Tutkimukseen on osallistunut 20 eron jälkeisen vainon kohteena olevaa naista. Naiset ovat iältään 27–50-vuotiaita. Haastatteluhetkellä he olivat olleet vainon kohteena noin vuodesta reiluun 20 vuoteen. Kaikkien naisten kohdalla mies oli käyttänyt väkivaltaa jo parisuhteen aikana tai muutoin kontrolloinut parisuhdetta. Kaikki naiset olivat kokeneet eron jälkeen erilaisia tapahtumia, joissa heidän tur-

vallisuutena ja/tai henkensä oli tullut uhatuksi ja jotka olivat heikentäneet heidän hyvinvointiaan ja aiheuttaneet pelkoa ja turvattomuutta (ks. myös Pathé & Mullen 1997; Kamphuis & Emmelkamp 2001). He olivat hakeneet apua joko poliisilta, oikeudesta tai erilaisista sosiaali- ja terveystalvaeluista. Suurin osa oli hakenut apua kaikista edellä mainituista. Suurimmalla osalla naisista oli tai oli ollut yksi tai useampi lähestymiskielto miestä kohtaan. Ne naiset, jotka eivät olleet (vielä) hakeneet lähestymiskieltoa ajattelivat, että lähestymiskiellon hakeminen voisi provosoida tekijää entisestään tai he kokivat lähestymiskiellon hakemisen liian byrokraattiseksi ja raskaaksi prosessiksi. Aineistonkeruuvaiheessa naiset olivat edelleen vainon kohteena ja osan kohdalla vaino oli aktiivisempaa kuin toisten kohdalla. Kahden naisen kohdalla vaino päättyi tutkimuksen tekemisen aikana, kun mies menehtyi. Aineisto on kerätty vuosina 2011–2013.

Kaikilla muilla paitsi kahdella naisella oli lapsia (1–5 lasta naista kohden). Lapset olivat usein altistuneina vainolle, vainoajan koston kohteena ja/tai itse vainon kohteena. Vaikka sellaisten naisten määrä, joilla ei ole lapsia, on aineistossa vähäinen, tuottivat he kokonaisuutta monipuolistavaa tietoa vainosta ilmiönä ja sen seurauksista sekä naisten avunsaamisen mahdollisuuksista palvelujärjestelmässä. Osaltaan aineistonkeruun rekrytointikanavat (kuntien perheille suunnatut palvelut, ensi- ja turvakoti) ohjasivat siihen, että tutkimus tavoitti naisia, joilla on lapsia. Koen tärkeäksi saada tietoa enemmän myös naisilta, joilla ei ole lapsia. Usein väkivallan uhrina olevat lapsettomat naiset voivat jäädä marginaaliin avunsaannissa tai heidän kokemansa väkivallan tunnistamisen ja puuttumisen mahdollisuudet voivat olla vielä vähäisempiä verrattuna naisiin, joilla on lapsia (ks. Kuronen 2009, 114–115). Esimerkiksi usea tähän tutkimukseen osallistunut nainen kertoi, että alkoi hakea apua tilanteeseen lastensa vuoksi. Pohdinkin aineistonkeruun aikana, tulisiko sitä suunnata niin, että se sisältäisi enemmän myös sellaisten naisten kokemuksia, joilla ei ole lapsia. Ajattelin kuitenkin, että jokaisen naisen kokemus vainosta on tärkeä ja haluan sen kuulla, oli siihen altistuneina lapsia tai ei. Lisäksi lapsettomien naisten etsiminen tai tavoittaminen olisi saattanut pitkittää aineiston keruuta. Jatkossa käytän käsitettä ”nainen”, mutta kun haluan viitata erityisesti naisiin, joilla on lapsia, viittaan ”äiteihin”.

Naisten tavoittaminen tutkimukseen

Vainon kohteena olevien naisten tavoittaminen tutkimukseen ei ollut helppoa ja se vei aikaa. Mitä sensitiivisempi tai uhkaavampi tutkimuskohteena oleva ilmiö on, sitä hankalampi on saada tutkimukseen osallistujia, ja sitä enemmän tutkijan ja tutkimukseen osallistujien tulee itse pitää salassa tutkimukseen osallistuminen (Lee & Renzetti 1990, 516). Tutkimukseen osallistuvien naisten tavoittamisen hankaluus ja siihen kietoutuvat eettiset pohdinnat liittyvät kysymykseen tutkimusaineiston valikoituvuudesta. Tutkimusten mukaan vainon uhrin pyrkivät selviytymään mahdollisimman pitkälle omilla selviytymisstrategioilla tai tuttavien avustuksella ja

hakeutuvat vasta pitkän ajan kuluttua virallisen auttamisjärjestelmän piiriin (esim. Goodman ym. 2003; European Union Agency for Fundamental Rights 2014, 90–92). Tältä osin tutkimusaineistoa voidaan pitää siivilöityneenä ja valikoituneena, kun suurin osa tutkimukseen osallistuneista naisista on tavoitettu ammattilaisten avulla. Ammatillisen tuen piirissä on vain jäävuoren huippu vainotuista naisista ja heidän lapsistaan. Lisäksi ammattilaiset ja minä tutkijana olemme vaikuttaneet siihen, keitä jäävuoren huipusta arvioidaan voivan osallistua tutkimukseen. Tämä on huomioitava naisten ja lasten tuottaman tiedon luonteessa:

Pohdin haastatteluja myös tiedon tuottamisen ja tietämisen kannalta. Tuot-tavatko jo apua saaneet naiset erilaista tietoa verrattuna naisiin, jotka eivät ole saaneet kokemukselleen apua tai eivät ole edes hakeutuneet avun pariin. (Päiväkirjaote helmikuu 2012)

Naiset tavoitettiin erilaisia reittejä pitkin. Yhteensä 15 naista osallistui tutkimukseen Varjo-hankkeen työntekijöiden tai muiden ammattilaisten kautta. Naiset olivat jo entuudestaan heidän asiakkaitaan. Lisäksi olen satunnaisesti kertonut tutkimuksestani yksittäisille ammattilaisille, jotka kohtaavat työssään vainon uhreja tai toimittanut esitteen tutkimukseen osallistumisesta julkisen sektorin palveluihin (esim. lastensuojelu, perheneuvola) ja kolmannen sektorin yhdistyksiin, jotka puuttuvat väkivaltaan ja auttavat väkivallan uhreja. Tarkalleen ottaen en tiedä, mihin kaikkialle pyyntö tutkimukseen osallistumisesta on mennyt, koska annoin ammattilaisille luvan levittää tietoa tutkimuksesta kollegoilleen. Tiedon leviämisen seurauksena kaksi naista oli itse suoraan yhteydessä minuun. He olivat kuulleet tutkimuksesta työntekijältään. Kolme tutkimukseen osallistuneista naisista on tavoitettu muiden tuttujen tutkijoiden kautta, jotka työskentelevät väkivaltatutkimuksen kentällä. Tällaisten osin luonnollisten ja toisaalta sattumanvaraisten kontaktien käyttäminen muodostaa kuitenkin eettisen kysymyksen siitä, keitä tutkimukseen osallistuu (Laitinen & Uusitalo 2007, 318).

Ammattilaiset ovat olleet eräänlaisessa portinvartijan asemassa siinä, keitä tutkimukseen on osallistunut. Erityisesti turvakotien kautta tavoitetaan pääosin vakavaa väkivaltaa kokeneita naisiasiakkaita. Tästä huolimatta koen, että naisten tavoittaminen ammattilaisten kautta mahdollisti sellaisten naisten osallistumisen tutkimukseen, joita tuskin olisin voinut muutoin tavoittaa. Iso osa vainotuista naisista elää ”maan alla” tai ovat paossa, eivätkä halua tulla tunnistetuiksi. Siten, ensinnäkin heidän löytäminen tutkimukseen on hankalaa, ja toiseksi heidän tutkimukseen osallistuminen voi olla epäeettistä, jos se uhkaa heidän turvallisuuttaan tuomalla heitä esiin. (Liamputtong 2007, 52; Notko ym. 2013, 401, 405.) Kaikki tutkimukseen osallistuneet naiset olivat siis saaneet vainoon jonkinlaista apua. Heillä oli taustallaan esimerkiksi turvakotiasiakkuus tai he olivat saaneet apua asioiden käsittelyyn ammattilaisen kanssa esimerkiksi työterveyshuollon kautta. Tutkimuksen teon aikana pohdin kuitenkin

sitä, tulisiko aineistonkeruuta laajentaa myös naisiin, jotka eivät ole vielä palvelujärjestelmän piirissä:

Pohdinta siitä, pitäisikö aineiston keruuta laajentaa myös niiden naisten pariin, jotka eivät ole hakeutuneet avun pariin tai eivät ole sitä saaneet, on herännyt lehtikirjoittelun seurauksena [lisäys: lähiaikoina oli ollut paljon uutisointia perhesurmista ja entisen puolison henkirikoksista]. Mietityttää muun muassa tutkimuseettiset kysymykset. Voinko keskustella naisten kanssa sensitiivisistä ja aroista asioista, jos paikkakunnalla ei ole annettavana asianmukaista apua, asiantuntijuutta ja keinoja auttaa naisia ja siten naiset jäävät yksin kokemuksensa kanssa. Toisaalta naisten kokemusta voi tukea se, että ilmiö on alettu tunnistaa, siitä tehdään tutkimusta ja käytäntöjä kehitetään uhrien auttamiseksi ja palveluiden kehittämiseksi. (Päiväkirjaote helmikuu 2012)

Tutkimukseen osallistuneet ammattilaiset olivat ensisijaisen tärkeitä, kun he loivat tutkimuksen tekemiselle puitteet ja muodostivat eräänlaisen ”turvaverkon” tutkimukseen osallistuville naisille ja lapsille, mutta myös tutkijalle (Notko ym. 2013, 403). Tutkijana pystyin luottamaan siihen, että aineistoa kerättiin luottamuksellisesti, naisia kunnioittaen ja että naisten hyvinvointi ja turvallisuus menivät tutkimuksellisten tavoitteiden edelle. Tutkimukseen osallistujien rekrytoinnissa ammattilaisten kautta on kuitenkin otettava huomioon se, että osallistujat saattoivat kokea lojaalisuutta työntekijöitä kohtaan ja siten heillä saattoi olla vaikea toisaalta kieltäytyä tutkimukseen osallistumisesta (Fontes 2004, 147). Uskon kuitenkin, että moni nainen lähti mukaan sen vuoksi, kun kysyjänä oli heille tuttu ja läheiseksi kokemansa työntekijä.

Laadullisen tutkimuksen yhtenä periaatteena voidaan pitää sitä, että tutkimukseen osallistujat valitaan sen perusteella, miten hyvin heidän elämäntilanteensa vastaavat tutkittavaa ilmiötä (esim. Nelson & Quintana 2005, 344). Ammattilaisten ja tutkijan yhteinen arvio siitä, keitä tutkimukseen osallistui, pohjautui ensisijaisesti eettisiin periaatteisiin ja pohdintoihin sekä vainon kohteena olevien naisten turvallisuuden ja hyvinvoinnin huomioimiseen. Rekrytoitaessa tutkimukseen osallistuvia naisia pohdinta ja arvio kohdistuivat siihen, voidaanko naisen tai perheen tilanne tulkita eron jälkeiseksi vainoksi.

Työntekijät arvioivat yksilökohtaisesti asiakaskunnastaan naisia, jotka voisivat osallistua tutkimukseen. Väkivallan uhrien kanssa työskentelevät Varjo-hankkeen työntekijät ja terapeutit pohtivat naisten tilanteita ja kokemuksia suhteessa muuhun lähisuhde- ja parisuhdeväkivaltaan, mikä ei saa vainon piirteitä. Perheiden kanssa työskentelevät sosiaalityöntekijät pohtivat asiakasperheiden tilanteita suhteessa eron jälkeiseen vanhempien väliseen neuvotteluun ja huoltajuuskiistoihin. Työntekijät tunnistivat asiakasperheitä, joiden tilanne erosi niin sanotuista normaaleista huoltajuusriidoista. Sosiaalityöntekijät olivat myös saattaneet kokea erityistä ammatillista

asiantuntijuuden ja osaamisen rajallisuutta auttaessaan perheitä. Perheiden tilanteet näyttäytyivät heille erityisen haastavina tai poikkeavina suhteessa muuhun asiakaskuntaan. Ammattilaisten tekemän arvion jälkeen pohdimme yhdessä kunkin naisen osallistumista tutkimukseen. Tutkijakollegoiden kautta tavoitettujen naisten kohdalla kävimme etukäteen keskustelua, voiko naisen tilanteen katsoa sisältävän eron jälkeistä vainoa.

Joissain tapauksissa naisten elämäntilanteita ja kokemuksia olisi voinut ymmärtää myös muista näkökulmista ja väkivallan määrityksistä käsin. Naisten kokemusten määrittäminen vainoksi ilmeni osittain veteen piirrettyinä viivana sen suhteen, oliko kyseessä muu eron jälkeinen väkivalta tai esimerkiksi pitkittynyt huoltajuusriita, joka sisältää erimuotoista kiusaamista. Naisten kohdalla tutkimukseen osallistumisen kriteereiksi muodostui kolme tekijää: 1) naisen voitiin katsoa olevan entisen kumppanin vainon kohteena, 2) hän koki entisen kumppanin käyttäytymisen tunkeilevana ja uhkaavana sekä 3) nainen, työntekijä ja/tai tutkija arvioivat elämäntilanteen sellaiseksi, että tutkimukseen osallistuminen oli mahdollista.

Kun tehdään tutkimusta väkivaltaa kokeneiden kanssa, ovat turvallisuus ja luottamus keskeisessä osassa osallistujien rekrytoinnista tutkimuksen loppuun saattamiseen asti (esim. Fontes 2004, 153–155; Sullivan & Cain 2004). On ensisijaista ennakoita ja pohtia varotoimia, miten minimoida riski, että tutkimukseen osallistuminen voisi lisätä tai mahdollistaa entisen kumppanin tai lasten isän/isäpuolen väkivallan käyttöä (Sullivan & Cain 2004). Vaikka tässä tutkimuksessa naiset eivät enää eläneet yhdessä väkivaltaisen kumppanin kanssa, on tämä riski noteerattava yhtä suurella huomiolla etenkin, kun tiedetään vainon luonne ja että se voi edetä henkirikoksiin (myös Langford 2000, 135; Niiranen & Veikanmaa 2016). Ensimmäisten naisille tekemiä yhteydenottojen jälkeen myös myöhemmässä vaiheessa tehtävät yhteydenotot olivat mahdollisimman epätarkkoja sen suhteen, mitä yhteydenotto koski. Vainoaja saattoi seurata esimerkiksi naisen sähköpostiviestejä ja jos hän sai tietää naisen tutkimukseen osallistumisesta, saattoi se aktivoida häntä kostamaan naiselle. Yhteydenotoissa huomioin sen, että kuka tahansa (esim. vainoaja, lapsi, naisen ystävä tai naapuri) voi lukea viestiä tai kuunnella puhelua. Lähtökohtana yhteydenotoissa oli pahin mahdollinen skenaario. (Langford 2000, 137; Fontes 2004, 154; Sullivan & Cain 2004, 605–607.) Myös lapset saattoivat viestiä isälleen äidin tutkimukseen osallistumisesta (Sullivan & Cain 2004, 614–615). Lisäksi otin huomioon naisen turvallisuuden myös myöhemmissä haastatteluissa, enkä voinut nojautua siihen, että naisen tilanne väkivallan ja vainon suhteen olisi sama kuin edeltävän haastattelun aikana.

Niiden naisten kohdalla, jotka tavoitin tutkimukseen väkivaltatyön ammattilaisten tai muiden työntekijöiden kautta, tekivät työntekijät ensimmäiset yhteydenotot naisiin. Katsoimme työntekijän kanssa ensin useita yhteisiä sopivia aikatauluja haastattelua varten. Sen jälkeen työntekijä sopi aikataulusta naisen kanssa. Niissä tapauksissa, joissa itse sovin haastattelusta naisen kanssa, saatoin lähettää ensin tekstiviestin

ja kysyä, millainen tilanne naisella oli ja voisiko hän ehdottaa aikaa, jolloin voisin soittaa hänelle. Usein naiset pohjustivat omaa tilannettaan puhelimesta tai kertoivat sen hetkisestä tilanteestaan. Jo ensimmäisissä yhteydenotoissa kerroin naisille tietoja tutkimuksen toteutuksesta ja saatoinkin lähettää heille tiedotteen tutkimuksesta, elleivät he olleet saaneet sitä käsiinsä jo aiemmin. Ensimmäisissä yhteydenotoissa sovimme myös tapaamisajan, yleensä parin viikon, kuukauden tai kuukausien päähän riippuen sopivan ajan löytymisestä ja millä paikkakunnalla haastattelu toteutettiin. Koen tärkeäksi, että naisilla oli mahdollisuus tuona aikana harkita vielä osallistumisestaan tutkimukseen. Kukaan naisista ei vetäytynyt tutkimukseen osallistumisesta.

Tutkijana yhteydenotoissa oli aina epävarmuus mukana ja täytyi olla varuillaan, mistä asioista puhelimesta keskusteltiin. Usein puhe vainosta tuli kuitenkin naisten omasta aloitteesta. Silloin minun piti toisaalta luottaa naisen omaan arvioon tilanteestaan sekä siihen, että hän tuntee vainoajan ja hänen mahdollisen keinovalikoimansa vainota. Toisaalta mielessäni oli se, ettei nainen välttämättä tiennyt kaikkia mahdollisia keinoja, miten, missä ja milloin häntä voidaan seurata.

Tutkijana joutuu pelkäämään tutkimukseen osallistuvien naisten ja heidän lasten turvallisuuden puolesta ja olemaan siinä epävarmuudessa, onko tutkimukseen osallistuminen voinut vaarantaa heidän hengen (Langford 2000, 133; Laitinen & Uusitalo 2007, 328). Tutkimukseen osallistumisen yhtenä riskinä on myös, että se voi vaikuttaa negatiivisesti naisen asemaan ja hänen hyväksyntäänsä sosiokulttuurisessa yhteisössään (Langford 2000, 135). Käsitykseni mukaan vain harva nainen kuitenkaan kertoi tutkimukseen osallistumisestaan ulkopuolisille henkilöille tiedostaen, että se voi riskeerata heidän omaa turvallisuuttaan. Toisaalta monelle naiselle tutkimushaastattelu saattoi tuntua tavalliselta tapaamiselta tutun työntekijän kanssa niissä haastteluissa, joissa oli mukana naiselle läheinen työntekijä.

Olen omassa tutkimusprosessissani kohdannut samankaltaisia kysymyksiä, joita myös David R. Langford (2000, 137–138; myös Laitinen & Uusitalo 2007, 319, 328) tuo esille. Hän kysyy, kuka päättää, mikä on turvallista naisten tutkimukseen osallistumiselle ja tutkimukseen liittyvässä yhteydenpidossa. Olen pohtinut muun muassa, onko riittävää, että nainen itse arvioi turvallisuudestaan osallistua tutkimushaastatteluun tai tavoista, joilla voin olla häneen tarvittaessa yhteydessä myöhemmässä vaiheessa. Naiset voivat vähätellä vainon vakavuutta ja sen mahdollisia seurauksia. Lisäksi naisella voi olla kova tarve jakaa kokemuksiaan jonkun kanssa, mikä voi hämärtää mahdollisten turvallisuusriskien arviointia. Naisten arvioita tilanteestaan ei kuitenkaan saa vähätellä tai kieltää. Otin tämän huomioon tekemällä esimerkiksi tarkentavia kysymyksiä turvallisuuteen liittyen, kuten ”luuletko, että meidän on turvallista tavata ehdottamassasi paikassa?” tai ”miten voin olla sinuun jatkossa yhteydessä, uskotko että sinua voidaan seurata?”.

Useimmat naiset sanoivat tai antoivat ymmärtää, että heidän tutkimukseen osallistumisen motiivina oli, ettei kenenkään tarvitsisi tulevaisuudessa kokea samaa

ja he toivoivat, että tutkimuksen avulla voitaisiin parantaa ilmiöön puuttumisen mahdollisuuksia ja saataisiin kehitettyä auttamisjärjestelmää (myös esim. Laitinen & Uusitalo 2007, 324; Clark 2010, 413). Naisten motiivit ja heidän määrittymisen kokemuksensa kertojina tässä tutkimuksessa saavat piirteitä Arthur W. Frankin (1995, 137) hahmottamasta todistaja-kertojasta. Jakaessaan tarinaansa naiset käänsivät kokemuksensa moraaliseksi vastuuksi ja ikään kuin todistajan roolissa kertoivat, mitä on tapahtunut ja mikä on tunnustamaton ja tukahdutettu totuus.

Naisten haastattelujen toteutus ja niiden luonne

Kävimme etukäteen keskusteluja ammattilaisten ja naisten kanssa haastattelujen toteuttamisesta. Tulimme ammattilaisen kanssa osan naisen kohdalla siihen tulokseen, että ammattilaisen on hyvä olla mukana haastattelutilanteessa, koska vaino oli edelleen intensiivistä naisen elämässä. Haastattelutilanne olisi saattanut aiheuttaa naisessa ahdistusta vaikuttaen hänen toimijuuteensa niin, että se olisi voinut häiritä hänen arkeaan ja suojautumistaan vainolta haastattelutilanteen jälkeen. Osassa tapauksissa nainen itse toivoi, että hänelle läheinen ammattilainen tulee mukaan haastattelutilanteeseen. Neljä naista koki, että voi osallistua tutkimushaastatteluun ilman ammattilaisen läsnäoloa. Heilläkin oli tai oli ollut asiakkuus terapeutin kanssa.

Haastattelujen sisällöt määräytyivät väljästi naisten arjen kokemusten ja avun hakemisen ja sen saamisen ympärille. Aineistonkeruuta ja haastattelujen sisältöjä ohjasivat seuraavat kysymykset, jotka mahdollistivat naisia lähestymään kokemuksiaan avoimesti haluamallaan tavalla:

1. Miten ja millaisena eron jälkeinen vaino ilmenee uhrien arjessa?
2. Millaisia kokemuksia eron jälkeisen vainon uhreilla on kokemustensa tunnistamisesta ja avun saamisesta palvelu- ja oikeusjärjestelmässä?

Jälkeenpäin tarkasteltuna haastatteluissa käytiin eritellympää keskustelua ensimmäinen kysymyksen osalta. Toisen kysymyksen osalta keskustelu ilmenee yleisemmällä naisten kokemusten tunnistamisen tasolla palvelu- ja oikeusjärjestelmässä. Naisten palvelujärjestelmäkohtaamiset näyttäytyvät paljolti kokonaisuutena sisältäen lukuisia kohtaamisia eri sektoreilla eri alojen ammattilaisten kanssa. Aineiston luonne ei siten mahdollista eriteltyä tarkastelua tai johtopäätösten tekemistä, miten eri palvelujärjestelmän toimijat ovat kohdanneet väkivaltaa ja vainoa. Toimijoiden erittely ja heidän osaamisensa tarkastelu uhrien auttamisessa olisi vaatinut, että aineistonkeruussa olisi seurattu tarkemmin naisten avunhakemisen palveluprosesseja ja että naisten yksittäiset palvelujärjestelmäkohtaamiset olisi purettu auki tarkemmin.

Haastatteluissa oli mukana eri henkilöitä ja ne toteutettiin erilaisissa tiloissa. Suurimmassa osassa eli 12:ssa naisen haastattelussa oli mukana nainen, työntekijä ja tutkija. Neljän naisen haastattelun toteuttivat kahdestaan nainen ja työntekijä ja

neljässä haastattelussa oli mukana nainen ja tutkija. Kaikki haastattelut, joissa oli mukana naiselle läheinen työntekijä, toteutettiin työntekijän työhuoneessa. Niissä tapauksissa, joissa työntekijä ei ollut mukana, pohdimme haastattelupaikan valintaa yhdessä naisen kanssa. Osa naisista olisi voinut toteuttaa haastattelun julkisessa tilassa, kuten kahvilassa, mutta tutkijana koin sen kaltaisen paikan liian avoimeksi ja julkiseksi ottaen huomioon ilmiön luonteen. Näissä tapauksissa järjestimme käyt- töömme jonkin muun tilan keskustelulle ja yhden naisen kohdalla tapasimme hänen kotonaan. Nainen arvioi, että kotona tapaaminen oli haastattelupäivänä turvallista. Niin fyysisellä paikalla kuin tilan ilmapiirillä on merkitystä sille, voiko nainen jakaa turvallisesti ja luottamuksellisesti kokemuksiaan (Hydén 2013).

Naisia haastateltiin 1-3 kertaa riippuen, kuinka intensiivistä vaino oli, kuinka turvallista naisilla oli osallistua tutkimukseen ja miten haastattelut etenivät. Haas- tattelut kestivät 1-2,5 tuntia ja ne tallennettiin. Suurinta osaa naisista haastateltiin vain kerran. Se oli käytännön kysymyksen lisäksi myös eettinen kysymys vähentää riskiä, että he tulisivat löydetyiksi ja tunnistetuiksi tutkimukseen osallistumisestaan (Langford 2000, 136). Haastattelutilanteiden alussa kerroin tutkimuksestani vielä uudelleen tai haastattelun toteuttanut työntekijä kertoi naiselle tutkimuksestani. Samalla korostettiin entisestään naisten vapaaehtoisuutta ja mahdollisuutta vetäytyä tutkimuksesta niin halutessaan. Koen, että moni nainen oli valmistautunut hyvin haastatteluun ja koki siihen osallistumisen tärkeäksi:

Haastateltavalla oli mukanaan n. 5 päiväkirjaa, joita on käynyt läpi. Välissä on muutama vuosi, jolloin ei ole voinut kirjoittaa. On taas nyt alkanut kirjoit- tamaan. (Päiväkirjaote 22.5.2012)

Naisten haastattelut noudattelivat feministisesti orientoituneen, sensitiivisen haastattelututkimuksen periaatteita (Reinharz 1992, 18–45). Aineistonkeruutilanteet olivat vapaamuotoisia keskusteluja ja niissä tavoiteltiin syvällistä ymmärrystä ilmiöstä (Hesse-Biber 2014, 188–189). Pyrkimyksenä oli ymmärtää naisten arkea ja heidän yhteiskunnallisesti tunnistamattomia, alistettuja kokemuksia, edistää sosiaalista oi- keudenmukaisuutta ja muutosta sekä huomioida vallan ja auktoriteetin kysymykset tutkijan ja tutkittavan suhteessa ja dialogin toteuttamisessa (Hesse-Biber 2014, 189). Haastattelutilanteet olivat yhteinen, vuorovaikutuksessa rakennettu tuotos, eikä niitä voi pitää siten keinona päästä suoraan naisten autenttisiin kokemuksiin (ks. Alldred & Gillies 2002, 147). Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan objektiivisuutta ja neutraalisuutta voidaankin pitää osittain illuusiona (Pohjola 2003b, 54, 61; Hurtig 2013a, 92). Haastattelussa tutkimusmetodina korostuu objektiivisen ja subjektiivisen tiedon kysymyksen sijaan kysymys tiedosta, joka on tuotettu subjektien välisessä vuorovaikutuksessa (esim. Ronkainen 1989; Kvale 1996, 64–66; Campbell & Wasco 2000, 785–786; Grbich 2004, 26; Holtan ym. 2014). Anneli Pohjola (2003b, 57)

kirjoittaa subjektiivisesta sensitiivisyydestä, jossa tutkija ja tutkittava molemmat ovat tutkimustoiminnan subjekteja. Myös Carol Grbich (2004, 28–30) kirjoittaa, että post-modernistisessa tutkimuksessa tutkija ja tutkittava eivät ole toisistaan erillisiä, vaan rakentavat merkityksiä ja tekevät tulkintoja yhdessä. Näin ollen tässä tutkimuksessa tuotettua tietoa voidaan pitää vuorovaikutuksessa rakentuneena.

Feministisesti orientoituneen sosiaalitieteellisen tutkimuksen mukaisesti olen lähestynyt naisten kokemuksia legitiiminä tietona ja tiedon lähteenä. Standpoint-teoria korostaa naisten lähtökohtien ja heidän vaiettujen äänten esiintuomista. (Mm. Hartsock 1983; Harding 1991, 119–133; Campbell & Wasco 2000.) Standpoint-teorialla on yhtymäkohtia sosiaalityön tutkimuksen kanssa. Aineistonkeruussa olen ollut kiinnostunut naisten erilaisista vainon varjostaman arjen kokemuksista, jotka ovat usein jääneet niin palvelujärjestelmäkohtaamisissa kuin myös joidenkin heidän läheisten kohtaamisissa piiloon tai alistettuun asemaan (Hesse-Biber 2014, 184). Heidän kokemuksensa on marginaaliin sysätyjä ja valtavirtatulkintojen taakse jätettyjä.

Aineistonkeruutilanteessa tuotettu tieto on tilanteista, suhteellista ja paikantunutta. Se ei kuitenkaan tarkoita, että naisten merkityksenannot olisivat merkityksettömiä tai mitäänsanomattomia, tai ettei niistä voi tehdä tulkinallisia johtopäätöksiä. Tutkimukseen osallistuneet naiset kertoivat erilaisista kokemuksista vainon varjostamassa arjessa ja heidän niille antamista merkityksistä, mitkä mahdollistavat erojen ja samankaltaisuuksien havaitsemisen eron jälkeisen vainon tunnistamisen ja siihen puuttumisen tavoissa. (Oinas 2004, 224–225.)

Niin metodologialtaan kuin eettisiltä periaatteiltaan aineistonkeruutilanteiden voi luonnehtia noudattelevan sosiaalityön asiakkaan ja työntekijän suhdetta kehystäviä piirteitä (Butler 2002; Durham 2002; Sosiaalialan ammattilaisen eettiset...2013; Ulvik 2015, 196). Sosiaalityön tutkimuksen tekemisessä sekä sosiaalityön ammatillisissa käytännöissä ja asiakkaan kohtaamisessa on sama eettinen pohjavire, kuten asiakkaan tietojen käsittely luottamuksellisesti ja toiminnan seurausten pohtiminen (Urponen 2003, 72). Molemmissa ollaan tekemisessä ihmisten marginaalisten kokemusten kanssa, niiden tavoitteena on voimaannuttaminen ja lisäharmin aiheuttamisen välttäminen.

Haastattelutilanteet, jotka toteuttivat erityisesti väkivaltatyöntekijät tai terapeutit, virittyivät ja saivat piirteitä Carl Rogersin (1965) kehittämästä asiakas-orientoituneesta terapiasta. Henkilö- tai asiakaskeskeinen terapia pohjautuu filosofiseen orientaation ja asenteeseen, missä työntekijä kunnioittaa asiakkaiden kokemuksia empaattisella otteellaan ja jossa asiakkaiden käsitys tilanteestaan nähdään tärkeänä (Rogers 1965, 19–21). Nämä periaatteet ovat olleet keskeisiä myös tämän tutkimuksen aineistonkeruussa. Rajanveto terapeutteisessa ja tutkimushaastattelussa ei ole selkeä, sillä molemmat voivat johtaa osallistujan lisääntyneeseen ymmärrykseen omasta kokemuksestaan ja ilmiöstä sekä saada aikaan muutosta. Painotus terapeutteisessa haastattelussa on yksilön muutoksessa, kun taas tutkimushaastattelussa lisääntyy

tiedollinen ja älyllinen ymmärrys muutoksen seurauksena. Kun terapiatapaamisessa tavoitteena on auttaa väkivallan uhria käsittelemään vaikeita kokemuksiaan, tuotetaan siinä samalla tietoa ilmiöstä ja uhrien kokemuksista yleisemmällä tasolla. (Kvale 1996, 26, 155; Hydén 2014, 809.) Lähtökohtaisesti naisten haastattelutilanteet olivat kuitenkin tutkimushaastatteluita ja niissä oli tavoitteena tiedon tuottaminen tutkimusta varten. Tutkimushaastattelut järjestettiin naisten ja työntekijän sovittujen asiakastapaamisten rinnalla. Se, että haastattelutilanteissa oli mukana naiselle läheinen ammattilainen toisaalta lievensi omaa huoltani siitä, saavatko naiset oikeanlaista tukea, jos keskustelutilanne saa heissä aikaan ahdistavia tunteita ja herättää pintaan kipeitä muistoja. Ammattilaisen mukanaolo mahdollisti naisille ammatillisen tuen myös tutkimushaastattelujen jälkeen.

Tarkemmin aineistonkeruutilanteita voi kuvaila väkivaltatutkija Margareta Hydénin (2000; 2014) muotoilemana kertojakeskeisenä haastattelu- tai keskustelutilanteena (myös Keskinen 2005b, 35). Kertojakeskeinen haastattelutilanne on strukturoimaton haastattelu, joka pohjautuu narratiiviseen ja feministiseen metodologiaan, haastattelijan ja haastateltavan vuorovaikutukseen sekä dialektiseen kanssakäymiseen, missä haastateltava ja haastattelija muodostavat toisiaan täydentävän suhteen. Keskeisinä piirteinä kertojakeskeisessä haastattelussa ovat interaktiivisuus, moniäänisyys ja toistuvuus (Hydén 2000). Interaktiivisuudessa korostuu haastattelun keskustelunomaisuus sekä haastattelijan kuuntelijan positio ja haastateltavan tukeminen mahdollisimman moniulotteiseen kerrontaan (Hydén 2000, 141–149). Tutkittavan ilmiön nähdään rakentuvan sosiaalisissa suhteissa ja prosesseissa. Siinä tutkija ja tutkimukseen osallistuja kunnioittavat toisiaan ja heillä on yhteinen halu lisätä tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Tärkeää on, että keskustelutila ja -suhde muodostuvat turvallisiksi. (Hydén 2014, 797–800.) Ammattilaisten rooli ja oma roolinsa haastattelutilanteissa oli olla tukena auttamassa naisia kertomaan kokemuksistaan ja johtaa tarvittaessa keskustelua, kuitenkin niin, että naisten kertomus oli keskiössä ja he saattoivat kontrolloida omaa kertomistaan (Hesse-Biber 2014, 185–186; Hydén 2014).

Moniäänisyys haastattelussa tarkoittaa puolestaan haastateltavan mahdollisuuksia ilmaista itseään mahdollisimman moninaisesti niin sanoin kuin hiljaisuudella ja erilaisista perspektiiveistä (Hydén 2000, 149–152). Keskustelun kohdentuminen väljästi vainon ilmenemiseen naisten arjessa ja heidän avunsaannin kokemuksiin mahdollisti moniäänisyyden haastattelutilanteissa. Jos haastattelussa oli mukana myös ammattilainen, nosti hän usein keskusteltavaksi asioita, joita nainen oli tuonut esille heidän aiemmissa tapaamisissa. Ammattilaisen läsnäolo mahdollisti siten erilaisten lähestymistapojen huomiomisen haastattelutilanteessa rikastuttaen aineistoa ja tehden siitä moniäänistä. Moniäänisyyden edellytyksenä voidaan pitää haastattelun toistettavuutta erilaisina ajankohtina (Hydén 2000, 154–154). Tämän tutkimuksen kohdalla arvioin, että haastatteluun osallistuminen loi riskin monen naisen turvallisuudelle, mikä esti haastattelujen toistettavuuden.

Keskeistä haastattelutilanteissa oli merkitysten yhdessä luominen (Liamputtong 2007, 96–97; Hesse-Biber 2014, 203; Hydén 2014). Vaikka moni nainen oli käsitelty jo pitkään vaino- ja väkivaltakokemuksiaan, sisälsi naisten kerronta edelleen hämmennystä ja epäuskoa tapahtuneita asioita kohtaan. Ban Hong Lim ja tutkijaryhmäläiset (2015, 1075) tunnistavatkin kyvyttömyyden löytää järkeä väkivallasta yhtenä merkityksellistämisen kategoriana, jota naiset käyttävät väkivallan päättymisen jälkeen yrittäessään ymmärtää tapahtumia. Osan naisten kohdalla merkityksellistämisen prosessi edellytti, että naisten emic-tasoinen tieto eli heidän itsensä tekemät kuvailut ja merkityksenannot vainosta tuotettiin yhdessä haastattelijan kanssa. Tähän vaikutti se, minkä verran naiset olivat aiemmin käsitelleet kokemuksiaan ja kertoneet niistä. (Hydén 2014, 799.) Se, että naiset olivat palvelujärjestelmän piirissä ja osa oli käynyt jo usean vuoden ajan keskustelua ammattilaisen kanssa, tuotti pitkälle pohdittua tietoa:

Osa jo haastattelemistani naisista pystyy kertomaan kokemuksestaan hyvin seikkaperäisesti sekä analyysoimaan ja pohtimaan kokemaansa, kun on käsitelty asioita jo muutaman vuoden ammattilaisten kanssa. (Päiväkirjaote helmikuu 2012)

Haastateltava oli käsitelty asioita niin, ettei enää hae ns. syyllistä tapahtuneille. Ei edes syytä viranomaisia tai asiantuntijoita siitä, etteivät ole tunnistaneet ja auttaneet häntä. Haastateltava ymmärtää, että kyseessä on niin kulttuurille epäuskottava ilmiö, jota on viranomaistenkin hankala tunnistaa. Ehkä haastateltavaa vaivaa eniten se, ettei ole tullut kuulluksi ja arvostetuksi ihmisenä. (Päiväkirjaote 22.5.2012)

Henkilökohtaisten haastattelujen lisäksi toteutettiin yksi ryhmähaastattelukerta, johon osallistui kolme naista. Ryhmähaastattelutilanteessa tuli esille se, kuinka tutkimushaastattelutilanne voi legitimoida ”toivottomuutta”. Ryhmähaastattelutilanteessa naiset jakoivat kokemuksiaan vainon vaikeudesta, pitkäkestoisuudesta ja ammattilaisten rajallisista keinoista auttaa heitä. (Myös Rauhala & Virokannas 2011, 236–237.) Toivottomuus legitimoitui ryhmähaastattelussa, kun eräs naisista oli vastikään hakenut lupaa turvalaitteen hankkimiselle. Ryhmässä olevat muut naiset puhuivat omista kokemuksistaan, joissa nämä turvavälineet eivät olleet auttaneet heidän tilanteessaan. Tämä herätti toivottomuutta naisessa, joka oli kokenut helpotusta siitä, että hänellä olisi pian käytössään turvalaite. Toivottomuuden legitimoinnin välttäminen oli yksi syy, miksi ryhmähaastattelutilanteita ei enää toteutettu. Kahta naista haastateltiin ryhmähaastattelun jälkeen myös yksilöinä. Kolmannen naisen kohdalla arvioimme työntekijän kanssa, että yksilökohtaisen haastattelun toteuttaminen olisi ollut eettisesti kyseenalaista ottaen huomioon hänen elämäntilanteensa. Ryhmähaastattelutilanteessa tuli esille, että vainosta oli todennäköisesti muotoutumassa hänen kohdallaan

intensiivisempää ja siten tutkimukseen osallistuminen olisi voinut aiheuttaa naiselle turvallisuusriskin.

Tutkijuus ja vuorovaikutuksellisuus haastattelutilanteissa

Luonnehdin rooliani ja toimintaani haastatteluissa, joko kaksistaan naisen kanssa tai nais(t)en ja ammattilaisen kanssa, empaattiseksi ja sitoutuneeksi kuuntelijaksi, mikä ilmeni naisten kokemuksia ymmärtämään pyrkivänä otteena. Tehtävänäni oli kuunnella naisten kertomuksia ja etsiä erilaisia ulottuvuuksia ja näkökulmia eron jälkeiseen vainoon liittyen. Les Back (2007) puhuu sosiologisen, sitoutuneen kuuntelemisen puolesta nykyisessä puhetta täynnä olevassa ja huomionhakuksessa nyky-yhteiskunnassa. Sitoutunut kuunteleminen mahdollistaa avarakatseisuuden ja nöyryyden kautta erilaisten ei-valtaa pitävien äänten sekä tavallisten, mutta merkittävien arjen asioiden kuulemisen. Kuunteleminen voidaan nähdä postmodernissa ajassa tärkeänä moraalisenä tekona. (Frank 1995, 25; Back 2007, 12–15, 21–22.)

Empaattisena kuuntelijana sitouduin kuuntelemisen metodologian mukaisesti naisten kokemusten ja tutkittavan ilmiön ennakoimattomuuteen ja yllätyksellisyyteen. Empaattisessa kuuntelemisessä korostuu se, ettei tutkija anna oikeita ratkaisuja tai neuvoja tutkittaville sekä moraalisesti arvioi heidän emotionaalisia kokemuksiaan. Tutkimusaineiston kuulemisessa ääni ei ole pelkästään puhetta tai kasvokkaista vuorovaikutusta ohimenevässä hetkessä, vaan aikaa, joka on annettu sitoutuvalla ja empaattisella kuuntelemisella. (Liamputtong 2007, 97; Gabb 2010, 471; Souto ym. 2015, 153.) Anne-Mari Souto ja muut tutkijaryhmäläiset (2015, 141) tuovat esille rasismien tutkimuksen yhteydessä, että kiinnittämällä huomio kuuntelemiseen kyse ei ole vain tutkimusmetodologisesta kysymyksestä, vaan myös tiedonpolitiikasta: keiden ääniä tuodaan esille ja kuunnellaanko myös marginaalissa tai piilossa olevaa ei-verbaalista sanomaa, joka on katkonaista, hiljaista tai jota tutkijana ei haluaisi kuulla.

Osa naisista toivoi, että työntekijä tai tutkija esittäisi kysymyksiä, mikä auttaisi heitä kertomaan olennaisia asioita useiden vuosien aikajäniteellä ilmenneestä vainosta. Haastatteluissa työntekijän läsnäolo saattoi osaltaan luoda naisille tunnetta velvollisuudesta tuottaa tietoa. Naiset saattoivat kokea varauksellisuutta tai rajoittuneisuutta sen suhteen, mitä he haastattelutilanteessa toivat esille. Heille saattoi esimerkiksi olla vaikea tuoda esille näkökulmia tai kokemuksia, jotka haastoivat tai olivat ristiriidassa sen kanssa, mitä he olivat aiemmin ammattilaisen tapaamisissa tuoneet esille (myös Durham 2002, 438). Toisaalta koen näiden kriittisten näkökulmien olevan luonnollinen osa eettisesti toteutettua tutkimusta, jossa korostuu tutkimukseen osallistuneen vapaus tuoda esille vain niitä asioita, mitä he itse haluavat. Lisäksi ristiriitaisen tai aiemmin tuotettua tietoa haastavan tiedon tuottaminen on luonnollista, kun jaetaan sensitiivisiä kokemuksia.

Myös oma läsnäoloni saattoi vaikuttaa siihen, mitä naiset kertoivat. Työntekijä oli heille entuudestaan tuttu ja minä olin ulkopuolinen, uusi kuuntelija. Naiset eivät

ehkä halunneet jakaa haastattelutilanteessa kaikkea, mitä olivat aiemmin kertoneet työntekijälleen. Olin haastattelutilanteissa erilaisesta lähtökohdasta kuin naiset, sillä olen saanut elää turvallisissa läheissuhteissa ilman väkivallan pelkoa. Keskustelemamme aihe ei siis mahdollistanut samanlaisten kokemusten jakamista ja samaa kokeneiden kokemusten vertaamista. Sen sijaan naisten kokemusten vertaaminen ja niiden peilaaminen tapahtui suhteessa normaalina pidettyihin turvalliseen parisuhteeseen ja läheissuhteisiin. (Ronkainen 1989.) Kokemukseni on, ettei kyseinen asetelma juurikaan vaikuttanut naisten kerrontaan. Naisilla oli motiivi ja halu kertoa epäoikeudenmukaisista kokemuksistaan riippumatta kuuntelijan kokemuksista. Ja oimme yhdessä tämän epäoikeudenmukaisuuden murtamisen motiivin. Lisäksi koin, että positioni yliopistosta tulleen tutkijana saattoi mahdollistaa erilaista kerrontaa, mikä ei ehkä olisi ollut mahdollista esimerkiksi viranomaiselle. Viranomaispositio olisi saattanut hillitä tai päinvastoin lisätä naisten kriittistä kerrontaa palvelujärjestelmäkohtaamisistaan. (Myös Jansen 2015.)

Rebecca Campbellin ja tutkijaryhmäläisten (2010) tutkimuksessa feministiseen haastattelumetodiin liittyvien periaatteiden noudattaminen, emotionaalisesti tukevan ilmapiirin ylläpitäminen ja tutkijan empaattinen kuuntelu voivat mahdollistaa, että suuri osa traumaattisia tapahtumia kokeneista naisista voi tuntea haastattelutilanteen auttavaiseksi, tukevaksi ja ymmärrystä lisääväksi positiiviseksi kokemukseksi, vaikka kokemusten tutkimiseen liittyikin monia rajoitteita (myös Hollway & Jefferson 2000, 87; Laitinen & Uusitalo 2007, 324; Hydén 2014, 809; ks. Newman & Kaloupek 2004). Oma tulkintani on, että kyseisten periaatteiden noudattaminen myös tässä tutkimuksessa on mahdollistanut sen, että suuri osa naisista on kokenut haastattelutilanteet pääosin myönteisessä mielessä ja voimaannuttaviksi. Haastatteluun osallistuminen voi mahdollistaa naisille uudenlaisia, voimaannuttavia positioita verrattuna esimerkiksi ammatillisiin kohtaamisiin. Haastattelutilanteet pohjautuvat vapauteen kertoa avoimesti kokemusten monimutkaisuudesta, ristiriitaisuudesta ja monitulkintaisuudesta, kun taas yleensä ammatillisissa kohtaamisissa sen kaltainen puhuminen voi vaikeuttaa ratkaisujen ja oikeiden interventioiden löytämistä. (Jansen 2015.) Tutkimukseen osallistuminen ja oman tarinan (uudelleen)kertominen voi auttaa tunnistamaan sen hetkisen elämäntilanteen ja suhteen ympäröivään elinpiiriin ja sen perusteella suuntamaan tulevaa (Frank 1995, 53). Toisaalta tulkitseen, että osa naisista saattoi kokea haastattelutilanteen ahdistavana, kun heille todentui keskusteluissa oma epätoivoinen tilanteensa.

Haastattelutilanteissa keskusteltiin vainosta käsitteellisellä avoimuudella. Osassa haastatteluista tapahtumia ei nimetty suoralta kädeltä vainoksi. Usein keskusteluissa puhuttiin yleisesti eron jälkeisestä ajasta ja siihen liittyvistä tapahtumista sekä väkivallan, turvattomuuden, turvallisuuden ja pelon kokemuksista. Osaltaan tämä oli tarkoituksenmukaista välttämällä naisten kokemusten päälle tai ohi puhumista, ja antaen heille mahdollisuuden ottaa asioita puheeksi ja sanoittaa kokemuksiaan omalla

tavallaan (Souto ym. 2015, 150–151). Lopussa saatoinkin aloitteellisesti kysyä, miten vaino-termi suhteutuu naisten kokemuksiin.

Haastattelujen toteuttaminen vainon kohteena olevien naisten kanssa ja heidän kohtaaminen herättivät itsessäni monenlaisia tunteita epävarmuudesta itsestäni tutkijana ja kuinka pystyisin käsittelemään naisten kokemuksia persoonana. Pidän kuitenkin naisten ja heidän kokemusten kohtaamista edellytyksenä sensitiivisten kokemusten tutkimuksessa (Ronkainen 1989, 67; Pösö 2005). Esimerkiksi Suvu Ronkaisen (1989, 67) mukaan sisäänrakennettujen vääristymien korjaaminen ja käsitteellisen vankeuden purkaminen ei mahdollistu ilman kohtaamista. Tarja Pösö (2005) puolestaan pohtii paikan päällä olemista sekä lähellä ja kaukana olemista tutkimuksen tekemisessä ja erityisesti aineiston keruussa. Paikalla ja lähellä olemisen ehtona on sosiaalinen suhde kaikkine aisteineen ja tunteineen (Pösö 2005, 133; ks. myös Ezzy 2010). On myös todettu, että tutkijan tai ammattilaisen empatian osoittaminen fyysisellä läsnäolollaan, verbaalisti ja nonverbaalisti, luo naisille turvallisen tilan jakaa kokemuksiaan (Campbell ym. 2010). Lähelle meneminen, paikan päällä oleminen ja kohtaaminen eivät kuitenkaan ole välttämättä helppoja ja se onkin aiheuttanut omalla kohdallani pohdintaa tutkimuksen tekemisestä sekä tutkijan ja tutkimukseen osallistujan suhteesta:

Miten suojella itseään tutkijana? Olisiko helpompi, jos haastattelut videoitaisiin tai nauhoitettaisiin? Voisiko olla, että tarinoiden analysointi ei tuntuisi niin pahalta? Läsnäolo haastattelussa... siinä tuntee naisen tuskan, pelon, vapinan ja vihan. Jos se ei olisi niin paha silloin, kun sitä katsoo videolta. Entä jos aineisto kerätään vain nauhoittamalla puhe, enkä tapaisi naisia tai näkisi tai kokisi heidän keskustelujaan... Haluaisin kuitenkin olla läsnä, kun naiset kertovat tarinaansa. Tuntuu, että se loisi luottamuksellisempaa subdettia naisiin. Naiset voivat myös kieltäytyä, jos eivät halua, että tutkija on mukana. (Päiväkirjaote 27.11.2011)

Kun olen mennyt haastattelutilanteissa myös fyysisesti lähelle naisten kokemuksia, se on mahdollistanut naisten tunnekokemusten ja niiden huomioimisen myös analyysissä. Erityisesti sensitiivisten kokemusten kuunteleminen ja analysointi edellyttävät tutkijalta refleksiivisyyttä, itsensä havainnointia ja tietoisuutta itsestään (Holtan ym. 2014, 100). Nimenomaan tutkijan omien tunteiden tiedostaminen ja havainnointi mahdollistavat avoimen ja tarkkaavaisen keskustelun toteutumisen haastateltavan kanssa (Ezzy 2010, 168).

Koen, että tutkimukseen osallistuneet naiset ovat tulleet kasvokkaisissa kohtauksissa läheisemmiksi, mikä on edesauttanut aineiston analyysia ja tulkintaa. Visuaalisuus mahdollisti haastattelutilanteiden yleisen tunnelman, tunnekokemusten ja niiden erilaisten sävyjen tunnistamisen kuullun puheen lisäksi. Se myös auttoi

tarvittaessa reflektoimaan ja säätlemään tilanteittain naisten sekä tutkijan ja ammattilaisen suhdetta ja dynamiikkaa. (Hesse-Biber 2014, 221.) Lähelle meneminen on mahdollistanut hiljaisten ja sanattomien hetkien paremmin kuulemisen. Tarja Pösö (2005, 120) kirjoittaaakin, että hiljaisuus tai sanattomuus kuuluu läheltä eri tavoin kuin kaukaa. Lisäksi paikan päälle meneminen – naisen kotona oleminen, naisen ja ammattilaisen kanssa keskustelu, sekä haastattelua edeltävät ja sen jälkeiset vapaa-muotoisemmat, spontaanit keskustelut – ovat mahdollistaneet myös sellaisen tiedon saamisen, mikä ei tule esille tallennetussa ja litteroidussa haastattelussa, mutta ovat olleet läsnä aineiston analyysissa ja tulkinnoissa.

Naisten vainosta kertomisen ulottuvuudet

Tiedon tuottaminen vainosta on luonteeltaan erityistä ilmiön luonteen vuoksi monesakin mielessä. Sen lisäksi, että yleensä haastattelutilanteissa käydyssä keskustelussa tuotetaan tietoa tutkittavasta asiasta ja subjektiivisista kokemuksista, on vainon tutkimuksessa mukana vielä ylimääräinen ulottuvuus. Vaino oli läsnä haastattelutilanteissa niin kerrontana kuin konkretiana. Haastattelutilanteet eivät rajoittuneet keskusteluun vainosta ilmiönä, vaan ne ilmenivät myös vainosta kertomisen olosuhteena (Frank 1995, 1–2). Oli täysin mahdollista, että vainoaja saattoi tarkkailla haastattelupaikan ulkopuolella tai salakuunnella käymäämme keskustelua, esimerkiksi naisen puhelimeen asennetun kuuntelulaitteen avulla. Vaino oli konkretiana läsnä haastattelutilanteeseen tultaessa ja sieltä lähtiessä. Naiset kertoivat jättäneensä auton hieman kauemmaksi haastattelupaikasta harhauttaakseen vainoajaa omasta olinpaikastaan, tai haastattelutilanteen jälkeen nainen poistui rakennuksesta toisesta ovesta kuin mistä oli tullut sisään. Nämä olivat keinoja välttää vainoajan tapaaminen ja turvata itseään. Erityisesti mahdollisuus siitä, että vainoja saattoi salakuunnella haastattelutilanteita, toi minulle tutkijana jonkin verran varauksellisuutta haastattelutilanteisiin. Jälkeenpäin olen pohtinut, että tämä salakuuntelun mahdollisuus olisi ehkä pitänyt ottaa vielä enemmän huomioon. Kokonaisuudessaan naisten haastattelutilanteita ja kerrontaa varjosti tietoisuus mahdollisesta vainoajan tarkkailusta, jonka minä, nainen ja haastatteluun osallistunut työntekijä enemmän tai vähemmän tiedostimme.

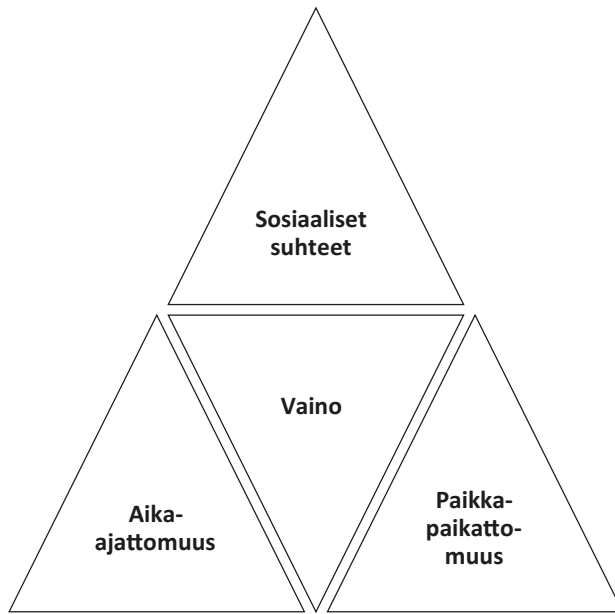
Naisten vainosta kertominen ja heidän kerronnassaan luoma sosiaalinen maailma on tulkittua. Kerronnassa ei tule esille pelkästään se, millaisia asioita heille on tapahtunut ja miten, vaan kerronta on itsessään jo tulkintaa (Davies & Harré 1991/1992, 3–4; Salo 2008, 87). Jo se, että naiset tunnistavat kokemuksensa vainoksi on tulkinnallinen prosessi. Naisten kokemusten merkityksellistämiseen ja tulkintaan liittyy myös Alfred Schütz (1932/2007) arkimaailmaan liittyvä fenomenologinen ajattelu. Naiset tuottavat puheessaan tietoa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa luoduista arkielämän konstruktioista ja merkityksellistävät niitä. Arkitodellisuuden tapahtumat ovat aina jo esitulkittuja, kun ne sijoitetaan kokemuskaavoihin eli kokemuksen kokonaisuuteen. (Schütz 1932/2007, 156–158.) Naisten kertomat kokemukset eivät

siten suoraan kuvasta todellisuutta. Todellisuus on luotua ja sen kuvaaminen mahdollistuu naisten ja tutkijan tulkintaprosesseissa. (Ramazanoglu & Holland 1999, 383; Saresma 2010, 62.)

Vainossa voidaan erottaa vaihe ennen tekijän tekojen ja uhrin kokemusten tunnistamista vainoksi (pre-stalking) ja loppuvaihe, jossa teot ja kokemukset tunnistetaan vainoksi (end-point). Arkiset teot, jotka myöhemmin voidaan katsoa olleen vainoa (pre-stalking), eivät tapahtumahetkellä ole näyttäneet sellaisina. Vasta jälkikäteen tapahtumien, tekojen ja kokemusten tarkastelu mahdollistaa niiden tunnistamisen vainona. Suurin osa vainosta tehdyistä tutkimuksista painottuu jälkimmäiseen vaiheeseen, jossa jälkikäteen tekojen todetaan olleen vainoa. (Emerson ym. 1998, 291–292.) Myös tässä tutkimuksessa painottuu haastateltujen uhrien kokemusten ja entisen kumppanin tekojen jälkikäteen tulkinta vainona. Vainosta tietämistä voidaan verrata myös Margareta Hydénin (2014, 799) tarkasteluun väkivallan *kokemisen* ja siitä *tietämisen* erosta. Kokemusten tulkinta vainoksi myöhemmässä vaiheessa siirtää uhrin position väkivallan kokijasta myös tietäjäksi.

Vainosta tietämisen mahdollisuudet ja sen tulkintaprosessi raamittavat naisten kerrontaa vainosta. Vainosta tietäminen pohjautuu konkreettiseen kokemiseen ja oletuksiin. Osin uhrit voivat siis kertoa vain epäilyksistä ja sattumuksista, joille ei ole todisteita. Naisten arjessa voi tapahtua erilaisia, kummallisia tai uhkaavia asioita, joille ei löydy välttämättä selitystä tai selityksille on hankala löytää todisteita. Vainosta *tietäminen* on siten rajallista, vaikka vainon *kokemus* olisi kokonaisvaltaista – sisältäen niin konkreettiset kokemukset kuin oletukset. Naisten kerrontatapaa voikin kuvailla vaikeasti tavoiteltavana diskurssina (discourse of elusiveness) (Hydén 2014, 800, 803), mikä johtuu ilmiön epämääräisestä ja ennustamattomasta luonteesta. Olen jäsentänyt naisten vainosta kertomista – vainon kokemuksellisuutta ja kertomisen tapaa – sosiaalisten suhteiden, ajan ja ajattomuuden sekä paikan ja paikattomuuden ulottuvuuksina (Kuvio 3).

Naisten kanssa käydyt keskustelut ajoittuvat tiettyyn ajankohtaan vainon jatkumossa. Naisten kerronta on siten suhteessa vainon intensiivisyyteen. Aikana, jolloin vaino on intensiivistä voi esimerkiksi pelon ja turvattomuuden tunne olla oletettavasti korkeampi verrattuna aikaan, jolloin vaino on passiivisempaa. (Ks. Hydén, 2014, 800.) Lisäksi naisten kerronnassa tulee esille se, että vainotapahtumat kiinnittyvät menneisyyteen, haastatteluhetkeen ja tulevaisuuteen (ks. luku 2 vainon ajallinen haavoittavuus). Kerronnassa ovat läsnä muistot menneestä sekä pelko ja turvattomuus suhteessa tulevaan. Harvalle naiselle tulevaisuus näyttäytyi toiveikkaana.

Kuvio 3. Vainosta kertomisen ulottuvuudet

Naisten kerronta oli paljolti episodimaista ja eteni tapahtumien kuvausten kautta. Naiset saattoivat kuvata tarkasti yhtä tapahtumahetkeä menneisyydessä ja muistivat tarkoin päivämäärän, milloin se tapahtui.

Lisäksi tässäkin haastattelussa tuli esille se, että naiset kertovat episodimaisesti kokemuksiaan, tapahtuma kerrallaan, joka kuitenkin muodostaa pitkän jatkumon. Naiset voivat muistaa tietyn päivämäärän, esim. päivän, jolloin uskalsi lähteä kotoa. (Päiväkirjaote 22.5.2012)

Toisaalta kerronnassa oli ajallista hämäryyttä ja rikkonaista muistamista. Osalle muistoista ja vainotapahtumista muodostui ajankohdaksi se, ”kun lapset olivat pieniä” tai ”kun elämä oli vielä normaalia”. Yksittäiset tilanteiden kuvaukset muodostivat kuitenkin jatkumon ja tapahtumien verkoston, mikä ilmeni kokemuksellisesti vainona.

Naisten vainosta kertomista kuvastaa myös ajattomuus, minkä katson johtuvan vainon ennakoimattomasta ja epäsäännöllisestä luonteesta. Naiset eivät tiedäneet, koska seuraava vainoteko tai vainoajan kohtaaminen tapahtuisi, eikä sitä, millainen se on luonteeltaan tai missä se tapahtuisi (myös Kirkwood 1993, 49). Vainotekojen ajallinen ennustamattomuus säilyi, vaikka naiset oppivatkin osittain tuntemaan vainoajan käyttäytymistä ja varautumaan siten tulevaan. Vainon pelko oli jatkuvasti läsnä mielen tilana (Nikupeteri 2016a). Aika ilmenee siten välineenä, jolla vainoaja käyttää valtaa ja kontrolloi kohdettaan (Davies 1989, 17). Vainoajan kohtaaminen

saattoi olla naiselle helpottava kokemus, kun hän tiesi, että teko oli alkamassa tai oli alkanut, eikä sinä hetkenä tarvinnut pelätä, milloin seuraava teko tapahtuu (Walker 1979⁸ Kirkwoodin mukaan 1993, 49; ks. myös Laitinen 2004, 108–109). Tällaisissa tilanteissa aika pysähtyi ja ajan merkitys – tässä ja nyt oleminen – todentui fyysisesti ja oli kokonaisvaltainen mielen ja kehon kokemus. Naisten kerronta ilmentää, miten vainon varjostamassa arjessa aika voi toisaalta menettää merkitystään, toisaalta se voi korostua voimakkaasti ja määrittäytyä vainotuksi tulemisen kokemuksen keskeiseksi tekijäksi. Ajattomuuden tunnetta värittää osaltaan se, että vainossa ”aika” on ennen kaikkea emotionaalinen kokemus. Näin ollen ajasta voi tulla merkittävä naisten subjektiivisuutta ja itseymmärrystä määrittävä tekijä. Kokonaisuudessaan naisten kerronta vainosta kuvastaa sitä, kuinka vainotun aika määrittäytyi suhteessa merkittävän toisen, vainoajan, aikaan. Aika on siten sosiaalisesti konstruoitua ja sillä on merkitystä naisten toiminnalle. (Davies 1989, 15–16, 75.)

Ajalla on keskeinen merkitys siinä, miten naiset kokevat, ymmärtävät ja sanoittavat kokemuksiaan vainon kohteena olemisesta (myös Husso 1997, 91–95). Väkivallasta kertominen ei etene lineaarisesti ja suoraviivaisesti, vaan on pikemminkin ristiriitaisten tunteiden spiraali (Forsberg 2003, 95). Aika ilmenee naisten kokemuksissa merkityksellisenä, sisältöä saavana ja riippuvuussuhteena (ks. Pohjola 1991, 250–251). Anneli Pohjola (1991, 250–254) puhuu ajan monidimensionaalisuudesta, ajan eritasoisuudesta, eriuottuvuudesta ja eriaikaisuudesta. Hän erottaa toisistaan lineaarisen ja syklisen aikakäsityksen. Naisten kerronta vainosta mukailee syklisiä aikoja, joka ei etene lineaarista ja kronologista aikaa. Syklisessä ajassa korostuvat ”tapahtumien prosessit epäsäännöllisyyksineen, katkoksineen, murtumakohtineen, palautumisineen ja sykkyksineen eteenpäin” (Pohjola 1991, 251). Syklit eivät etene kronologisesti eteenpäin, vaan niihin liittyy myös toistoa ja palautumista. Lineaarinen ja syklinen aika voivat ilmetä samanaikaisesti ja syklisyys voi etäältä vaikuttaa lineaarisena. (Davies 1989, 19; Pohjola 1991, 252.) Naiset kertovat siten, miten he ovat asian kokeneet ja kerronta voi vaikuttaa kaaosmaiselta (Frank 1995, 97). Eheidän, ajassa kulkevien tarinoiden kuulemisen lähtökohtaa voi harvoin olettaa, kun on kyse sensitiivisten kokemusten kertomisesta. Tutkijalta se vaatii keskeneräisyyden ja rikkonaisten tarinoiden sietämistä. Toisaalta tutkijana pystyin etäältä hahmottamaan naisten elämän tapahtumia myös lineaarisesti. Ajan monimerkityksisyyden huomioiminen uhrien arjessa voi auttaa ymmärtämään vainon aiheuttamia tunnekokemuksia ja arjen epävarmuuden muodostumista (Husso 1997, 95).

Naisten haastattelutilanteet rakentuivat ajallisesta näkökulmasta katsottuna eri tavoin. Osa naisista koki luontevasti aloittaa kertomisen nykyhetkestä, kun taas osa aloitti siitä hetkestä, kun hän tapasi entisen kumppaninsa. Jokaisen naisen kerronnassa voidaan kuitenkin erottaa neljä aikaan liittyvää jäsennystä: parisuhteen

8 Walker, Lenore E. 1979: *The Battered Woman*. Harper & Row. New York.

muodostamisen ja siinä elämisen aika, eron suunnittelu ja eroyritys, nykyhetki sekä tulevaisuus. Jokaisena aikana naiset pohtivat suhdetta entiseen kumppaniinsa, väkivaltaa, vainoa, lapsia sekä nykyistä tai tulevaa parisuhdetta. Mennyttä aikaa tulkitaan haastatteluhetkestä käsin, joten kerrottu on naisten subjektiivista tulkintaa heidän merkitysrakenteen näkökulmasta katsottuna, ja koettu tulee haastattelutilanteessa uudelleen muodostetuksi. Tähän tulkintaan vaikuttavat myös naisten tulevaisuuden pyrkimykset. (Pohjola 1991, 256.)

Sen lisäksi, että aineistonkeruu ja naisten kerronta vainosta ajoittuvat tiettyyn henkilökohtaiseen ajankohtaan ja aikaan, kiinnittyy kerronta myös tiettyyn yhteiskunnalliseen aikaan. Aineistonkeruu on toteutettu ennen vuonna 2014 voimaan tullutta vainolakia, mikä määrittää aineistoa ja kerrontaa tietynlaiseksi. Ainakin voisi kuvitella, että naiset kertoivat enemmän kohtaamattomuuden ja tunnistamattomuuden kokemuksistaan palvelujärjestelmässä sekä palvelu- ja oikeusjärjestelmän kyvyttömyydestä puuttua vainoon verrattuna aineistoon, joka olisi kerätty vainolain voimaan astumisen jälkeen.

Aika todentuu aina suhteessa paikkaan. Paikka ja paikattomuus ilmenevät naisten kerronnassa maantieteellisenä konkreettisenä paikkana sekä sosiaalisena kokemuksellisenä ilmiönä. Kokemus paikasta on aina subjektiivinen. (Erkkilä 2005, 202–205.) Pauli Tapani Karjalaisen (1997) mukaan paikkojen olomuodot ovat erilaisia eri elämäntilanteissa ja -käänteissä. Rutinoidussa ja turvallisessa arjessa paikat tulevat helposti näkymättömiksi, eikä niitä kyseenalaisteta. Paikat tulevat kuitenkin näkyviksi, jos esimerkiksi muutamme uudelle paikkakunnalle. Naisten kerronnassa arkiset ja rutinoituneet paikat, kuten lenkkipolku, lastentarha tai tori, muuttuvat näkyviksi. Näkyvät paikat tulevat merkityiksi ja merkityskellistetyiksi ennakoimattomuudella, varauksellisuudella ja pelolla. Aiemmin turvallisista paikoista voi tulla jopa uhkaavia. Karjalaisen (1997) esittämän kolmen perspektiivin mukaan tällaiset paikat saavat merkityksiä niin fyysis-sijainnillisesti, sensuaalis-emotionaalisesti kuin sosiaaliskulttuurisesti. Paikat liittyvät muistoihin ja keholliseen kokemukseen. Muistot ja kehollinen muisti eivät toimi tahdonalaisesti, vaan ovat tahdosta riippumattomia ”otollisina hetkinä äkillisesti havahtuvia ja yllättävästi assosioivia” (mt. 44). Eletyt ja koetut paikat, kehollinen muisti, tunteet ja mielikuvitus ovat sidoksissa toisiinsa (ks. mt., 46). Vainossa paikat saattavat siten ilmetä kehollisena ja emotionaalisenä kokemuksena.

Naisten kerronnassa sosiaaliset suhteet määrittivät paljon sitä, miten he tunnistivat vainon ja vainottuna olemisen. Sosiaaliset suhteet toimivat refleктоivana pintana kertoa vainosta ja yrittää ymmärtää kokemustaan vainon kohteena olemisesta. Sukulaiset, muut läheiset ja ammattilaiset rakensivat osaltaan naisten tietoisuuden kontekstia vainosta, missä he käsittelivät tietoa vainosta. Tietoisuuden kontekstissa kilpailivat naisten omat ja muiden käsitykset kokemusten tunnistetuksi tulemisesta sekä naisten kokemuksia mitätöivät käsitykset. Tietoisuus vainosta saattoi vaihdella suljetun ja

avoimen tietoisuuden välillä. Suljetussa tietoisuudessa korostuvat sosiaalisissa suhteissa rakentunut ei-tietäminen ja vainon mitätöinti, kun taas avoimessa tietoisuudessa nainen ja ulkopuoliset henkilöt tunnistavat vainon uhkaavuuden ja sen vaarallisuuden. Avointa tietoisuuden kontekstia voidaan pitää siten tavoiteltavana tilana, jotta naiset tulevat tunnistetuiksi vainon uhreina. Tieto vainosta ja sen dynamiikasta voi mahdollistaa siirtymisen suljetusta tietoisuuden kontekstista avoimen tietoisuuden kontekstiin. Tiedon siirtymässä ei riitä pelkkä tieto itsessään, vaan miten sitä käsitellään emotionaalisesti sosiaalisissa suhteissa. (Glaser & Strauss 1965; Timmermans 1994.)

Aineiston keruussa suhteet ilmenivät myös kerronnan tapana. Kerrontaa ja merkityksenantoja voikin kuvailla moniäänisiksi. Naisten kerronnassa tuli paljon esille vainoajan sekä lasten ääni ja toiminta. Naiset kertoivat paljon siitä, mitä vainoaja on sanonut ja tehnyt, sekä mitä lapset ovat sanoneet, tehneet ja ajatelleet, ja miten he ovat reagoineet isänsä tai isäpuolen vainoon (myös Lassila & Holma 2007, 15). Naisten kerronta vainoajan toiminnan kautta voi johtua osittain siitä, että naiset ovat tottuneet alisteiseen asemaan parisuhteessaan ja tuottavat siten myös kerrontaa valtaapitävän, väkivallan tekijän, äänellä (Hydén 2014, 802). Sellaisten naisten kerronnassa, joilla oli lapsia, oli lasten ääni vahva ja tulkitsen, että monen naisen kerronnassa lasten ääni ja heidän kokemuksensa menivät osittain naisten oman äänen ja kokemusten edelle. Lasten ja vainoajan ääneen perustuvan kerronnan lisäksi naiset kertoivat myös viranomaisien ja muiden läheisten äänellä: miten viranomaiset sekä sukulaiset ja ystävät olivat nähneet naisen tilanteen ja miten tulkinneet sitä. Margareta Hydén (2014, 802) pohtii naisten moniäänistä kerrontaa kriittisesti. Hän kysyy, tuleeko tällaisessa kerronnassa naisten subjektiiviset kokemukset loppujen lopuksi missä määrin esille. Omassa tutkimuksessani toisinaan haastattelutilanteen lopussa esitin naisille sellaisia lisäkysymyksiä, jotka korostivat naisten subjektiivutta ja henkilökohtaisia kokemuksia, kuten miten nainen koki vainon vaikuttaneen naiseuteensa ja seksuaalisuuteensa sekä uuden parisuhteen mahdollisuuteen. Jos halusi kuulla naisten autenttisen subjektiivisen äänen, edellytti se aika ajoin sen esiin johdattelua.

Toissijainen aineisto: lasten ja nuorten tuottama tieto

Tutkimuksen toissijaisena aineistona on lapsilta ja nuorilta kerätty aineisto, joka täydentää naisten/äitien kerrontaa vainosta lasten näkökulmasta. Naisten vainottuna olemisen kokemus muodostuu sosiaalisissa suhteissa ja merkityksellistyy erityisesti suhteessa lapsiin. Äidin ja lapsen suhde ilmenee naisten kerronnassa keskeisenä vainoajan väylänä haavoittaa kohdettaan. Monelle äidille huoli lasten hyvinvoinnista ja turvallisuudesta oli heidän vainokokemustaan keskeisesti määrittävä tekijä (myös Keskinen 2005b, 40; Laitinen & Väyrynen 2011). Naiset joutuivat kohtaamaan ja ottamaan vastaan lasten kokemukset ja heidän vainolle antamansa merkitykset. Lisäksi naiset määrittyivät avunhakijoina viranomaiskohtaamisissa usein äitiyden kautta (Nikupeteri 2016b).

Äitien kerronta herätti siten kiinnostuksen ja tarpeen kerätä aineistoa myös lapsilta. Valinta oli tietoinen ja tässä tutkimuksessa kohdistun katsomaan lapsilta ja nuorilta kerättyä aineistoa äitien kokemusten sekä äidin ja lapsen suhteen näkökulmista. Lasten näkökulman yhdistäminen tähän tutkimukseen omanaan ei olisi antanut oikeutta heidän kokemuksille ja tiedolle. Sen vuoksi lasten näkökulmasta on raportoitu tarkemmin tämän tutkimuksen ulkopuolella erillisissä artikkeleissa. Vaikka olen tässä tutkimuksessa analysoinut lasten aineistoa vain yhdessä osajulkaisussa (osajulkaisu III Nikupeteri & Laitinen 2015), en ole voinut välttää olemaan hyödyntämättä lasten aineistoa myös muissa osajulkaisuissa tekemissäni tulkinnoissa, joita olen työstänyt lasten aineiston keruun kanssa yhtä aikaa tai sen jälkeen.

Lasten aineiston keruun toteutti kokonaisuudessaan kuusi Ensi- ja turvakotien liiton väkivaltatyöntekijää. Työntekijät arvioivat asiakaskunnastaan lapsiperheitä, jotka voisivat osallistua tutkimukseen. He ottivat yhteyttä perheisiin, jotka täyttivät seuraavat kriteerit: 1) perheen asiakkuus ensi- ja turvakodin avopalveluihin oli pitkittynyt isän tai isäpuolen vainon vuoksi tai 2) lapsi oli itse avopalveluiden piirissä ja 3) lapsen katsottiin voivan osallistua muutoin tutkimukseen (ikä, perhetilanne, traumatisoitumisen aste). Jokaisen tutkimukseen osallistuneen lapsen ja hänen perheensä kohdalla käytiin yksilökohtaista pohdintaa. Lasten aineiston keruussa lupa pyydettiin sekä äidiltä että isältä niissä tapauksissa, kun kyseessä oli yhteishuoltajuus. Vanhemmille kerrottiin, että tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tietoa lasten huolenaiheista ja turvattomuuden tunteista vanhempien eron jälkeen sekä miten perhesuhteita voitaisiin tukea. Aineistoa on kerätty erilaisilla laadullisilla menetelmillä, joilla on pyritty tuottamaan tietoa vainon varjostamasta arjesta, prosesseista, merkityksistä ja monimutkaisuudesta. Lapsilta ja nuorilta kerättyjen aineistojen rooli ja käyttö on erilainen riippuen, miten ne vastaavat asetettuihin tutkimuskysymyksiin ja näkökulmavalintoihin. Aineistonkeruu lapsilta ja nuorilta toteutettiin vuosina 2012–2013. Seuraavaksi avaan tarkemmin lapsilta ja nuorilta kerätyn aineiston.

Tutkimukseen osallistuneet lapset ja nuoret

Lapsilta kerättyyn aineistoon osallistui yhteensä 13 lasta tai nuorta. Heistä kolme oli poikia ja kymmenen tyttöjä. Lapset olivat iältään 2–21-vuotiaita. Huollettavana olevat lapset asuivat äidillään, mutta olivat edelleen yhteyksissä isänsä kanssa vähintään valvotuissa tapaamisissa. Osalle isistä oli annettu lähestymiskielto lapsia kohtaan. Aineistonkeruutavat suunniteltiin yhdessä väkivaltatyöntekijöiden kanssa. Aineistonkeruutapoja pohdittaessa otettiin huomioon lapsen ikä ja perheen tilanne sekä se, miten voitaisiin parhaiten tukea ja vahvistaa lapsen hyvinvointia ja turvallisuutta. Ammatillisessa miljöössä toteutettu aineistonkeruu mahdollisti lasten turvaamisen ja suojaamisen. (Myös Sullivan & Cain 2004, 604; Överlien & Hydén 2009; Hydén 2010, 134.) Lisäksi väkivaltatyöntekijöiden ammattitaito mahdollisti sen, että he

pystyivät arvioimaan mahdollisia riskejä, joita voisi aiheutua tutkimukseen osallistumisesta ja aineiston keruun toteutuksessa.

Lapsilta ja nuorilta kerättiin aineistoa ensinnäkin haastattelemalla. Haastattelumateriaali muodostaa keskeisen lapsilta kerätyn aineiston tässä väitöskirjakokonaisuudessa. Väkivaltatyöntekijät haastattelivat kahdeksaa lasta, joista seitsemän oli tyttöjä ja yksi poika. Lapset olivat iältään 8–21-vuotiaita. Haastatteluista kaksi oli yksilöhaastattelua ja kolme sisarusparihaastattelua. Kolmen lapsen kohdalla isä oli kuollut hiljattain, joten heidän kohdallaan vaino oli jo päättynyt. Haastattelujen pohjana oli yhdessä väkivaltatyöntekijöiden kanssa suunniteltu teemarunko. Valittuja aihealueita teemoille olivat vainoteot, väkivallan kokemukset, tunteet, läheiset suhteet, tukea antavat voimavarat ja avun tarve. Haastattelut toteutettiin kuitenkin avoimesti. Haastattelujen kestot vaihtelivat 18–74 minuutin välillä. Yksilöhaastatteluissa vanhin osallistuja, 21-vuotias nuori aikuinen, pystyi kertomaan vainosta reflektiivisesti ja pohtimaan, miten muut perheenjäsenet, sisarukset ja äiti, ovat siihen reagoineet, sekä miten väkivalta ja vaino ovat ilmenneet perheessä vuosien varrella. Sisarusparihaastattelut mahdollistivat löytämään lasten yksilöllisiä kokemuksia vaimon varjostamasta arjesta, mitkä saattoivat erota toisistaan intensiivisyydeltään tai olla keskenään ristiriitaisia jopa saman perheen sisällä. (Myös Smart ym. 2001, 177.) Sisarusten erilaiset kokemukset vainosta aiheuttavat äidille haasteita sen suhteen, miten vastata lasten erilaisiin kokemuksiin. Kokonaisuudessaan haastattelut tuottivat tietoa lasten näkökulmasta siitä, miten vaino ilmenee äidin ja lasten elämässä ja miten se vaikuttaa heidän arkeensa.

Haastattelujen lisäksi lapsilta kerättiin tietoa terapeuttisesti orientoituneella toiminnallisella ryhmällä, johon osallistui viisi lasta (3 tyttöä ja 2 poikaa) kahdesta eri perheestä. Ryhmään osallistuneet lapset olivat 2–10-vuotiaita. Ryhmässä kerätty aineisto tuottaa lasten näkökulmasta tietoa siitä, miten he kokevat suhteensa äitiinsä ja isäänsä/isäpuoleensa ja miten he toimivat suhteessa heihin ja sisariinsa. Tapaamisia järjestettiin yhteensä kymmenen kertaa. Jokainen tapaaminen kesti 90 minuuttia ja ne videoitiin. Ryhmätapaamisten videomateriaali sisältää lasten keskustelua, piirustuksia, toimintaa ja keskinäistä vuorovaikutusta (ks. myös Eskonen 2005). Ryhmä antoi lapsille mahdollisuuden jakaa ja ilmaista kokemuksiaan vertaistuellisessa ilmapiirissä. Ensisijaisesti ryhmässä tavoiteltiin terapeutista tilaa, jossa lapset voisivat käsitellä väkivaltakokemuksiaan. Ryhmätoiminnalla oli lähtökohtaisesti vahvempi terapeutinen ulottuvuus verrattuna lasten ja nuorten kanssa toteutettuihin haastatteluihin. Ryhmän toiminnassa korostettiin lasten autonomiaa ja se perustui huolenpidon etiikalle (Hutchfield & Coren 2011; Eriksson & Näsman 2012). Väkivaltatyöntekijät suunnittelivat tutkijaryhmän kanssa käydyn keskustelun jälkeen kunkin tapaamisen teeman ja miten tapaamisessa teemaa lähestyttiin. Tapaamisissa käsiteltiin lasten lähisuhteita, tunteita, kuten pelkoa ja turvattomuutta, sekä tukea antavia voimavaroja. Lasten kanssa toteutettujen ryhmätapaamisten jälkeen ammattilaiset kävivät vielä

epävirallisia, reflektoivia keskusteluja, jotka tallennettiin. Keskusteluissa työntekijät pohtivat ryhmän dynamiikkaa ja vuorovaikutussuhteita sekä arvioivat yleisesti ryhmätapaamisen onnistuneisuutta. Lasten ryhmätapaamisten videomateriaalia ei ole litteroitu, koska litterointi ei olisi mahdollistanut tapaamisten toiminnallisen luonteen tavoittamista ja toisaalta osallistujien puheen päällekkäisyyttä. Ryhmässä tuotetun tiedon rooli tässä väitöskirjakokonaisuudessa on lapsille ja nuorille tehtyjen haastattelujen lisäksi keskeinen.

Lapsilta ja nuorilta kerätty aineisto sisältää myös yhden äiti-lapsi terapia -casen, johon osallistui lapsi ja äiti, joita oli aiemmin myös haastateltu erikseen. Tässä väitöskirjassa äiti-lapsi terapia täydentää lasten ryhmätapaamisissa ja haastatteluista kerättyä tietoa, ja aineistoa on hyödynnetty enemmän muissa lasten kokemuksia tarkastelevissa tutkimuksissa (esim. Laitinen ym. 2016; Nikupeteri & Laitinen 2016a). Terapia perustui vuorovaikutteiseen kehityspsykoterapiaan (DDP-terapia), jota käytetään traumaperäisten kiintymyshäiriöiden hoidossa. Tavoitteena terapiassa oli vanhemman vakauttaminen sekä äidin ja lapsen suhteen vahvistaminen. Äiti-lapsi terapiaistunnot toteutettiin kymmenen kertaa ja ne olivat kestoltaan tunnin mittaisia. Jokainen tapaaminen videoitiin ja ne litteroitiin.

Lasten ja nuorten kanssa tehtävä tutkimus ja heiltä kerättävä tutkimusaineisto edellytti omanlaista eettisten periaatteiden pohdintaa ja tutkimusta koskevien valintojen reflektointia läpi tutkimusprosessin verrattuna aikuisten kanssa tehtävään tutkimukseen (Punch 2002). Eettiset pohdinnat pohjautuvat erityisesti sukupolvien väliseen suhteeseen liittyvään vallan epäsymmetriaan ja siihen, miten valtaa voidaan purkaa niin tutkimuksellisissa kuin ammatillisissa käytännöissä. Aiemmin lapset tutkimukseen osallistujina ja tutkimustiedon tuottajina on nähty passiivisina objekteina ja alistettuina suhteessa aikuisiin – niin väkivallan tekijöihin kuin tutkijoihinkin – pohjautuen aikuisten auktoriteettiasemaan ja ikään. Nykyisin kuitenkin ajatellaan, että lapsia koskevaa ja heidän kanssaan tehtävää tutkimusta koskee periaatteessa samat eettiset periaatteet kuin aikuisten kanssa tehtävässä tutkimuksessa. (Nikander & Zechner 2006, 516–517; Cater & Øverlien 2014, 67–68; Ulvik 2015.)

Lasten näkökulma on alettu nähdä tärkeänä eri tieteenaloilla sosiologisen lapsuuden tutkimuksen seurauksena (James & Prout 1999). Siinä korostuu lasten oikeuksien näkökulma (esim. Lundy & McEvoy 2012; Bradbury-Jones 2014; Ulvik 2015) ja se, että lapset nähdään aktiivisina toimijoina (James & Prout 1999). Lasten kokemuksellisen väkivaltatiedon tuottamiseen on vaikuttanut myös se, että lapset nähdään myös kokijoina ja aktiivisina toimijoina perheissä tapahtuvan väkivallan prosesseissa, eikä pelkästään väkivallan kuulijoina tai sen todistajina. Nämä muutokset ovat mahdollistaneet sen, että lasten kokemukset, tieto ja toimijuus nähdään tärkeinä niin heidän omassa arjessaan kuin yhteiskunnallisissa ja ammatillisissa käytännöissä ja prosesseissa (esim. Karttunen 2010; Ellonen & Pösö 2011; Helavirta 2011; Morris ym. 2012; Cater & Øverlien 2014; Katz 2015a). Nämä periaatteet muodostavat lähtökohdat

myös tämän tutkimuksen aineiston keruulle. Toisaalta on tärkeää ylläpitää myös perinteisempää näkemystä lapsista haavoittuvina ja suojelun tarpeessa olevina, mikä muistuttaa eettisten pohdintojen tärkeydestä, kun tehdään tutkimusta lasten kanssa (Cater & Øverlien 2014). Åsa Cater ja Carolina Øverlien (2014, 76) korostavat perheväkivaltaa kokeneiden lasten tutkimuseettisessä tarkastelussaan, että tutkimuseettisiä periaatteita ei tule käsitellä rutiininomaisesti. Sen sijaan he peräänkuuluttavat kaikkien tutkimukseen osallistuneiden aikuisten reflektiivisen vastuun ottamista.

Se, että aineistonkeruu toteutettiin ammatillisessa miljöössä, ei takaa lasten turvallisuutta ja hyvinvointia, mutta voi pienentää harmin aiheuttamisen riskiä verrattuna siihen, että aineisto olisi kerätty muulla tavoin. Jos lähtökohtaisesti nähdään, että lasten osallistuminen tutkimukseen on mahdollista vain ammatillisessa ympäristössä, korostaa se lasten näkemistä haavoittuvina ja siten voi vähentää heidän näkemistä kyvykkäinä toimijoina (Cater & Øverlien 2014, 71). Myös Oddbjørg Skjær Ulvik (2015, 195) tuo esille kriittisen näkökulman, minkä mukaan institutionaaliset tilat ovat lapsille poikkeuksellinen arjen ympäristö, mikä voi vaikuttaa lasten kerrontaan ja toimintaan. Tiedon tuottaminen lasten arjen kokemuksista saattaisi olla autenttisempaa lasten omissa arjen ympäristöissään.

Tämän tutkimuksen kohdalla, kun isän tai isäpuolen vaino oli monen lapsen kohdalla edelleen käynnissä, näen että lapsilta kerättävä aineisto oli mahdollista vain ammattilaisten toteuttamana. Ammatillaiset mahdollistivat sen, että lapset ylipäänsä tavoitettiin tähän tutkimukseen. Tähän liittyy myös, se että tieto vainosta lasten arjessa on edelleen vähäistä, jopa olematonta. Tässä oli tärkeää ammattilaisten kokemuksellinen tieto, kun pohdittiin sellaisia asiakasperheitä, joiden voidaan katsoa elävän eron jälkeisen vainon varjossa. Näenkin, että jatkossa lasten ja erityisesti nuorten kokemuksia eron jälkeisestä vainosta voitaisiin kerätä myös muulla tavoin huomioiden eettiset periaatteet, heidän hyvinvointinsa ja turvallisuutensa.

3.4 Aineistojen analyysi ja tulkinta

Naisilta kerätyn aineiston analyysi pohjautuu haastattelutallenteiden kuuntelulle ja litteroitujen tekstien lukemiselle. Kaikki haastattelut on litteroitu sanojen ja hiljaisuuksien tasolla. Naisten haastattelumateriaalia on litteroituna yhteensä 507 sivua (fontilla Calibri 11, riviväli 1). Pisin hiljaisuus naisten haastatteluaineistossa on 1 min 30 sek. Olen itse litteroinut viiden naisen haastattelut ja kaikki muut haastattelut on litteroitu litterointipalvelussa. Käyttämässäni aineistoesimerkeissä olen poistanut täytesanoja ja sanojen toistoja lukemisen sujuvoittamisen lisäämiseksi.

Kaikissa neljässä osajulkaisussa olen käyttänyt naisilta kerättyä aineistoa. Ainoastaan osajulkaisussa III (*Children's Everyday Lives Shadowed by Stalking: Postseparation Stalking Narratives of Finnish Children and Women*) olen analysoinut myös

lapsilta ja nuorilta kerättyä aineistoa omana itsenäisenä aineistokokonaisuutena. Siinä naisten/äitien kerronta ja väkivaltatyöntekijöiden keskenään käymät sekä tutkijan kanssa käymät reflektoivat keskustelut läpi aineistonkeruun auttoivat löytämään yksityiskohtaisia merkityksiä lasten ja nuorten aineistosta, ja lisäksi ne toimivat lasten kerronnan tukena. Äitien kerronta muodosti lasten kerronnalle perheen kontekstin ja auttoi hahmottamaan lapsi-äiti suhdetta parisuhteen aikana ja sen jälkeen (Morris ym. 2015, 21). Naisten/äitien aineiston tulkinta on saanut siten reflektiopintaa lasten aineistosta. Vaikka näen tähän tutkimukseen osallistuneet ammattilaiset tärkeinä henkilöinä niin naisten kuin lasten tuottaman tiedon muodostamisessa, olen käyttänyt heidän kerrontaa analyysissä ja aineistoesimerkkitasolla ainoastaan osajulkaisussa II (Vaino naisiin kohdistuvana eron jälkeisenä väkivaltana).

Olen lähestynyt analyysia fenomenologisesta näkökulmasta. Se on tarkoittanut, että olen pyrkinyt olemaan avoin naisten ja lasten kokemuksille ja heidän ymmärrykselle ja tietoisuudelle vainosta ilmiönä sekä, miten he käsittävät ja kuvailevat ilmiötä osana arkeaan. Todellisuus (vainotodellisuus) muotoutuu sellaisena, kun naiset ja lapset sen käsittävät ja sitä kuvaavat aineistonkeruutilanteissa. (Kvale 1996, 38, 52.) Lähtökohtaisena oletuksena on, että ne kokemukset (esim. tapahtumat, tilanteet, suhteet ja tunteet), jotka naiset ja lapset tuovat esille aineistossa, ovat merkityksenantoja ja muodostavat merkityssuhteita – ja ovat todellisia. Tämä siitäkin huolimatta, että kokemuksen tai merkityksenannon alkuperä voi olla hankala tunnistaa tai kokemus voi olla osin tiedostamaton. Kokemus syntyy kokevan subjektin ja koetun kohteen suhteessa. (Latomaa 2005, 27–28; Perttula 2005, 116–119.) Avoimuus naisten kokemuksista ja kerrontaa kohtaan ja heidän todellisuutensa tavoittaminen on edellyttänyt ihmettelevää otetta aineistoa kohtaan (esim. Väyrynen 2007, 47) ja kysymysten esittämistä aineistolle.

Aineistojen analyysi noudattelee sisällönanalyysin periaatteita. Kunkin osajulkaisun analyysimenetelmä on yksilöllinen ja se on määrittynyt tutkimustehtävän asettamien vaateiden mukaisesti. Jokaista artikkelia on ohjannut avoin, aineistolähtöinen luku-tapa ja naisten subjektiivisten kokemusten kunnioittaminen. Käyn seuraavaksi läpi tutkimuksen analyysin vaiheita sekä osajulkaisuissa käytettyjen analyysimenetelmien yhteisiä keskeisiä piirteitä ja periaatteita.

Naisten aineiston analyysin voidaan katsoa alkaneen jo haastatteluvaiheessa ja litteroidessani ensimmäisiä haastatteluja. Varsinaisen analyysin aloitin lukemalla litteroitua materiaalia, kun haastattelut olivat vielä tuoreessa muistissa. Naisten litteroidun haastatteluaineiston analysoin hyödyntäen Atlas.ti-ohjelmaa. Aineistojen analyysissä olen ollut kiinnostunut siitä, mitä naiset kertovat. Se, miten he kokemuksistaan kertovat, on tukenut sisällöllisen kerronnan analyysiä (Eskonen 2005; ks. Laitinen & Uusitalo 2008, 131). Analyysin ensimmäisessä vaiheessa koodasin aineiston etsien siitä aiheita, tilanteita, eleitä, reagoiteja, tunteita ja käsitteitä, jotka vastasivat aineistonkeruuta ohjanneisiin kysymyksiin: millaista vainon varjostama arki

on ja millaisia kokemuksia naisilla on avunhakuprosessistaan. Olen pyrkinyt lukemaan herkästi aineistossa esiin tulevia eroavaisuuksia, miten naiset ovat kokeneet vainon ja arkensa. Toisaalta kiinnitin huomion myös siihen, millaisia samankaltaisuuksia ja yhteisiä kokemuksia aineistosta löytyy. Tässä vaiheessa analyysiyksiköt olivat esimerkiksi: pelko, turvattomuus, uhkailu, mitätöinti, erotilanne, fyysinen väkivalta, henkinen väkivalta, uskonto, oikeudenkäynti ja lähestymiskielto.

Ensimmäisen vaiheen koodauksen jälkeen ryhmittelin koodeja laajempiin kokonaisuuksiin, kuten palvelujärjestelmäkohtaaminen, erotilanne, vainomuodot, oikeusjärjestelmä ja tunteet. Yksittäiset koodit ja niistä tehdyt ryhmittelyt ovat toimineet osajulkaisujen analyysin pohjana. Osajulkaisuissa olen yhdistellyt ryhmittelyjä laajemmiksi teemoiksi asetetun tutkimustehtävän mukaisesti. Tällaisia laajempia teemoja osajulkaisuissa ovat vainoon liittyvät tunnekokemukset (osajulkaisu I), vainon ilmeneminen arjessa (osajulkaisu II), vaino lasten arjessa (osajulkaisu III) ja avun hakeminen (osajulkaisu IV). Kunkin osajulkaisun analyysissä olen purkanut teemoja takaisin ryhmiin ja yksittäisiin koodeihin, joita olin löytänyt jo ensimmäisessä aineiston analyysivaiheessa. Aineiston analyysi on siis koostunut useista eri vaiheista, joissa olen purkanut ja eritellyt aineistoa, sen jälkeen ryhmitellyt yksittäisiä koodeja, teemoitellut ryhmittelyjä laajempiin kokonaisuuksiin ja jälleen purkanut teemoja ryhmiin ja yksittäisiksi koodeiksi. Naisten haastattelujen lisäksi olen käyttänyt analyysissä oheismateriaalina muutaman naisen kanssa käymääni sähköpostikeskustelua. Niiden rooli on ollut lisätä ymmärrystä vainosta ilmiönä, mutta ne eivät ole olleet varsinaisen analyysin kohteena.

Aineiston analyysissä koodaus ja ryhmittely ovat staattista, teknistä toimintaa ja väistämättä aina yksinkertaistavat tutkimukseen osallistujien todellisuutta. Se voi estää näkemästä naisten arjen totaalisuutta ja kokonaisvaltaisuutta, asioiden yhteyksiä ja irrottaa kokemukset kontekstistaan. (Davies 1989, 74.) Aineiston kokonaismerkitys on ollut mahdollista tavoittaa kokonaisuudessaan vain todellisessa kerronta- tai tapahtumatilanteessa (Salo 2008, 87). Siten analyysivaiheessa visuaaliset muistot mahdollistivat tärkeiden ulottuvuuksien löytämisen, joita pelkässä puheessa tai litteroinnissa ei olisi ollut mahdollista tavoittaa (Hesse-Biber 2014, 221).

Lasten ja nuorten tuottaman materiaalin analysointi toteutui eri tavoin kuin naisten haastatteluaineiston analyysi limittyen osaksi tutkijaryhmän yhteistä analyysiä lasten aineistosta. Lapsilta ja nuorilta kerättyä haastatteluaineistoa on litteroituna yhteensä 111 sivua (fontilla Calibri 11, riviväli 1). Lasten aineiston analyysin aloitin ensin kuuntelemalla ja lukemalla haastattelut ja sen jälkeen katsoin ja kuuntelin ryhmätapaamiset. Käytännössä kuuntelin, katsoin ja luin kirjaten sanan tai lyhyen lauseen pituisia muistiinpanoja litteroituihin tiedostoihin ja papereihin ilman teknistä ohjelmaa. Samoin kuin naisten aineiston analyysissä huomiota kiinnitettiin siihen, mitä lapset kertovat ja miten he kokemastaan kertovat. Erityisesti videomateriaali ja niissä havainnollistuva sisarusparien vuorovaikutus mahdollistivat sen, että analyysissä

pystyi kiinnittämään huomiota siihen, miten lapset kertovat. Vuorovaikutus tuki lasten sanallista kerrontaa. Äidin ja lapsen terapia -aineisto oli täydentävässä roolissa lasten aineiston analyysissä. Lasten aineiston analyysi on ollut luonteeltaan naisten aineiston analyysia vuorovaikutteisempaa, koska samaan aikaan olen työstänyt yhdessä muiden tutkijaryhmäläisten kanssa lasten aineistosta tehtäviä muita julkaisuja.

Lasten aineiston analyysin pohjalta väitöskirjatutkimuskokonaisuuteen valikoitui kaksi keskeistä teemaa: miten lapset altistuvat isän/isäpuolen äitiin kohdistamalle vainolle sekä millaiseksi äidin ja lapsen suhde muodostuu vainon varjostamassa arjessa. Nämä olivat kaikkein merkityksellisimpiä äitien arjen, toimijuuden ja tunteiden rakentajia. Se, miten vaino lasten arjessa ilmenee, luo äideille odotuksia, miten suojata, turvata ja pitää huolta lapsista.

Monivaiheisessa naisten ja lasten aineistojen analyysissä olen tavoitellut vainoilmiön luonteen, dynamiikan ja ulottuvuuksien tavoittamista naisten näkökulmasta. Se on edellyttänyt, että olen pyrkinyt tiedostamaan, tunnistamaan ja liikkumaan analyysissä naisten ja lasten kerronnan eri tasoilla sekä kunnioittanut heidän kerronnan tapoja ja eri kerronnan tasojen läsnäoloa (Laitinen & Uusitalo 2008, 136). Konkreettisesti se tarkoittaa sitä, että olen analysoinut yksittäisen naisen tai lapsen kerrontaa autenttisenä kokemuksena itsessään – tunteineen ja kehollisine kokemuksineen – ja toisaalta pyrkinyt huomioimaan, miten kerronnassa ilmenevät laajemmat ulottuvuudet, kuten arvot, normit ja ideologiat sekä yhteiskunnallinen ulottuvuus. Se on edellyttänyt myös, että olen analyysissä kvalitatiivisen tutkimuksen mukaisesti sensitiivinen ja joustava sosiaaliselle kontekstille, jossa aineistoa on tuotettu (esim. Smart ym. 2001, 175). Olen esimerkiksi ymmärtänyt lasten toiminnan ja sisarusten välisen vuorovaikutuksen suhteessa perheen aiempiin tapahtumiin.

Aineiston analyysissä ja siitä tekemissäni tulkinnoissa on moninaisesti läsnä valta ja siitä ei voi välttyä. Analyysiä on ohjannut teoreettiset ja metodologiset valintani, tutkimustehtävä ja tutkimukselle asettamani tavoite sekä henkilökohtaiset arvoni ja ennakkokäsitykseni (ks. Loseke 2013, 23–24). Aineiston rikkaus vaati rajaamista ja kaikki aineistossa esiin tulevat teemat eivät ole mahtuneet tähän tutkimukseen, joten olen niistä kirjoittanut muissa yhteyksissä. Suvi Ronkainen (2002a, 135) kirjoittaa, että oleellista on tietämisestään tietäminen, mitä tietää ja millä kriteereillä tietää sen, mitä tiedoksi kutsuu. Lisäksi tutkijana on hyväksyttävä se, että tutkimukseen osallistujat kertovat vain sen, minkä siinä tilanteessa haluavat tai minkä pystyvät kertomaan. Näin ollen tutkimusaineistosta jää aina puuttumaan jotain oleellista ilmiötä mahdollisimman kattavasti kuvaavasta todellisuudesta. Naiset saattoivat myös haastattelutilanteissa jättää kertomatta vaikeimpia tai äärimmäisiä väkivaltakokemuksiaan suojatakseen kuuntelijaansa (myös Nousiainen 2015, 134).

Aineistojen analyysissä on ollut keskeisessä roolissa niin tutkimukseen osallistuvien naisten ja lasten kuin tutkijan omat tunteet. Väkivallan kokeminen sisältää laajan skaalan erilaisia ja voimakkaita tunteita. Tunteiden merkitys korostuu ja on

luonnollinen osa kerrontaa verrattuna suojattuun ja turvattuun arkeen. Naiset kertovat myös hetkistä, jotka ovat kuulijalleen vastenmielisiä, luotaan työntäviä ja ehkä pelottavia (Pösö 2005, 126). Näistä ei voi tutkijana välttyä. Feministisesti orientoituneessa tutkimuksessa onkin kyse niin tunteista kuin ajattelusta (Campbell & Wasco 2000, 788). Tunteiden sosiologian mukaan tunteet ovat jopa välttämättömiä tiedon tuottamisessa (Holland 2007). Tutkimusprosessissa heränneet tunteet voivat kertoa jotain oleellista tutkittavasta ilmiöstä ja ihmisistä ja tunnetyö voidaan siten nähdä tietoa tuottavana elementtinä. Tunteet voivat olla osa kriittisen tietämisen tapaa ja ilmiön ymmärrystä. (Mm. Young & Lee 1996; Campbell & Wasco 2000, 786–787; Pösö 2005, 122; Holland 2007; Holtan ym. 2014.) Vaikka tunteiden rooli on tärkeä, samalla ne voivat kuitenkin myös vaikuttaa tutkimuksen tekemiseen sokeuttaen ja rajoittaen sekä sivuuttaen ehkä jotain muuta oleellista (Pösö 2005, 125–126).

Naisten arkeen, ympäristöön ja lähisuhteisiin liittyvä epävarmuus, ennustamattomuus ja pelko aiheuttivat itsessäni varauksellisuutta erityisesti aineiston analyysivaiheessa. Intensiivisimmässä haastattelu- ja aineiston analyysivaiheessa naisten kertomukset tulivat mieliin esimerkiksi illalla, pimeällä kadulla kävellessä. Pelko voi siten välittyä myös tutkijaan eräänlaisena varauksellisuutena arjessa. Tutkijan konkreettinen keino pitää yllä omaa hyvinvointiaan ja turvallisuuttaan on esimerkiksi, ettei analysoi aineistoa illalla pimeään aikaan tai on varauksellinen henkilökohtaisten tietojen jakamisessa sosiaalisessa mediassa. Haastattelutallenteet ja -tekstit eivät ole vain tekstuaalista ja äänimaailmaa, vaan kohdatuiksi ja tutuiksi tulleiden ihmisten kertomaa elämän raakuudesta, epäoikeudesta ja vääryydestä (Pösö 2005, 125). Yksittäiset haastattelutilanteet saattoivat nousta mieleen ja tuntua hetkessä läsnä olevilta, kun niitä luki tekstimuotoisena tai kun perehtyi aiheeseen liittyvään muuhun kirjallisuuteen.

Hävettääkö se, että en tutkijana pysty analysoimaan kaubukertomuksia. Jos en siis halua niitä kuulla tai pysty tutkijana käsittelemään. Haastatteleman naiset ovat sen kokeneet henkilökohtaisesti, ja minulle heidän tarinoiden kuuleminen on tuskaa ja aiheuttaa sydämen tykytystä. (Päiväkirjaote 27.11.2011)

Aineiston keruu- ja analyysivaiheen jälkeinen tulkintojen tekeminen ja aineistojen jäsentäminen laajemmassa teoreettisessa kehyksessä auttaa kuitenkin etäännyttämään aineistoa. Lisäksi se, että useita aiheeseen liittyviä tekstejä on kirjoitettu tutkijaryhmässä, on mahdollistanut sen, että olen voinut jakaa aineiston herättämiä tunteita ja päässyt reflektoimaan tulkintojani. Tutkijaryhmätyöskentelyllä on pyritty välttämään aiemmin havaittuja kriittisiä kohtia tehtäessä tutkimusta vaativasta ja sensitiivisestä ilmiöstä. Tämä on ollut tärkeää myös työnohjauksellisesta näkökulmasta. Tutkimusryhmätyöskentelyä voidaan siten pitää myös eettisenä valintana. (Esim. Laitinen 2004, 85–86; Bahn & Weatherill 2013.) Lisäksi läpi tutkimusprosessin mukana olleet

Varjo-hankkeen työntekijät ovat olleet myös tärkeässä osassa niin työnohjauksellisessa mielessä kuin tutkimusaiheen sisällöllisessä ohjauksessa:

Lähdin tekemään Ouluun haastattelua väkivaltatyöntekijän kanssa. Nainen kuitenkin sairastui, eikä päässyt paikalle. Keskusteltiin sitten varattu aika työntekijän kanssa. Hän esitti sisällön kannalta hyviä kysymyksiä; jonkinlainen työnohjaus ja tutkimuksen ohjaussessio. Jälleen heräsi ajatus romaninaisen haastattelusta, ei niinkään etnisestä näkökulmasta vaan vainon yhteisöllisyyden ja sidoksellisuuden näkökulmasta. Täytynee vapautua näkökulmasta (vainon etniset selitykset) ja tarkastella vainon luonteen ja piirteiden näkökulmasta. (Päiväkirjaote 17.12.2012)

Näenkin, että vaikka nykyinen yliopistollinen julkaisukulttuuri painottaa yhteisöllistä julkaisemista ensisijaisesti tehokkuutta, laadukkuutta ja tuloksellisuutta ajatellen, korostuu yhdessä kirjoittamisen tarve erityisesti sensitiivisistä aiheista kirjoittaessa. Yhdessä kirjoittaminen ja tutkiminen mahdollistavat tutkijoiden keskinäisen kokemusten jakamisen ja aineiston reflektoinnin. Se on sekä tutkijoiden hyvinvointiin liittyvä tekijä, mutta myös tutkimukseen osallistujia suojaava tekijä. Esimerkiksi aineisto-otteiden valintaa, tehtyjä tulkintoja ja kirjoittamisen tapaa on silloin mahdollista arvioida yhdessä niin, että tutkimus mahdollisimman vähän loukkaaisi tutkimukseen osallistujia ja että tutkimukseen osallistuneiden turvallisuusriski olisi mahdollisimman pieni.

Tulkinta ja kirjoittaminen

Aineistojen analyysissä korostuu tulkinnallisuus, merkitysten löytäminen naisten ja lasten kerronnasta sekä niiden ymmärtäminen suhteessa sosiokulttuuriseen kontekstiin. Aineiston tulkinta noudattelee siten hermeneuttista lähestymistapaa. Siinä on keskeistä aineistossa esiin tulevien asioiden ja kysymysten prosessuaalinen tulkinta, jossa tulkinnan aiemmat vaiheet luovat pohjaa myöhemmille tulkinnoille. Hermeneutiikan mukaisesti ymmärtäminen tarkoittaa tulkintaa. (Tuomela & Patoluoto 1976, 118–120; Kvale 1996, 38; Niskanen 2005, 110–111; Perttula 2005, 147–148.) Tulkinta voidaan siten ymmärtää prosessina, jossa edetään välittömästä ilmaisusta ja sisällöstä tulkinnan kohteen piilossa olevaan merkitykseen (Tuomela & Patoluoto 1976, 119). Hermeneuttiselle lähestymistavalle on tyypillistä, että tutkittavan ja tutkijan välinen objektiivinen etäisyys katoaa ja väliin tulee tulkinta, ja tutkija on siten osa konstruoimaansa todellisuutta (Wager 1999, 328).

Aineistoa ja siinä ilmenneitä tapahtumia, kokemuksia ja tunteita voidaan pitää merkityksen tekemisen ääneen sanomattomina vihjeinä tai kätkettyinä merkityksinä, jotka viestivät enemmän kuin kertoja itse tilanteesta tunnistaa (Tuomela & Patoluoto 1976, 118–119; Ochberg 1996, 111). Se tarkoittaa, että analyysivaiheessa tehty staattiseksi

ja tekniseksi luonnehdittava koodaus ja ryhmittely suhteutuvat yhteiskunnalliseen kontekstiinsa. Yksittäiset koodit merkityksellistyvät vasta, kun ne suhteutetaan laajempiin ryhmiin ja teemoihin ja edelleen sosiokulttuuriseen kontekstiinsa. Tulkitavaiheessa olen mennyt analysoidun tekstin, äänen ja kuvan taakse, ja kohdentanut huomion siihen, mitä aineistossa ei ole suoraan sanottu, mutta on silti läsnä. Olen tuonut esille aineistosta keskeisesti nousevia teemoja, aiheita ja kokemuksia ja pohtinut niiden merkitystä. Niin osajulkaisuissa kuin tässä yhteenvetoartikkelissa tavoitteena on ollut ymmärtää yksilön sosiaalisia prosesseja sekä kokemuksen ja sosiaalisuuden monimutkaista suhdetta. Tulkinnessa on ollut lähtökohtaisena ajatuksena se, miten naiset ymmärtävät ja merkityksellistävät kokemuksiaan vainottuna olemisesta.

Aineistoissa merkitykset eivät piile itsessään, vaan ovat riippuvaisia siitä, miten niitä luetaan ja lähestytään ja miten ne suhteutetaan muihin teksteihin ja laajempiin tehtäväkäsittelyihin (Liljeström 2004, 19). Anneli Pohjolan (2003b, 55–57) jäsenyyksen mukaisesti se on tarkoittanut erityisesti kontekstuaalisten, ideologisten ja poliittisten ulottuvuuksien huomioimista aineiston tulkinnessa. Tämä tarkoittaa, että olen etääntynyt aineistosta käsitteellistämällä sitä uudestaan suhteessa sosiokulttuuriseen kontekstiin sekä yksilön ja yhteiskunnan suhteeseen: parisuhteeseen, perheeseen ja sukupuoleen liittyviin käytänteisiin sekä aikaisempaan käsityksiin naisiin ja lapsiin kohdistuvasta väkivallasta. Se on tarkoittanut aineiston jäsentämistä ja kehystämistä etäämmältä yhteiskunnallisessa kehyksessä ja merkityssuhteiden etsimistä. (Ks. Tuomela & Patoluoto 1976, 120; Kvale 1996, 201.)

Olen pyrkinyt tekemään aineistosta mahdollisimman paljon tutkimukseen osallistuneiden naisten kokemuksia vastaavia tulkintoja. Tästä huolimatta tekemäni tulkinnot ovat rajoittuneita, paikantuneita ja henkilökohtaisia ja siten vastuu tulkinnoista ja tuotetusta tiedosta on itselläni. Tässä mielessä tutkimuksessa esiin nostamani asiat ovat siivilöinnin tulosta. Olen pyrkinyt tulkinnoissani välttämään suoraa raportointia siitä, millainen yksittäisen tutkimukseen osallistuneen naisen todellisuus on kokemukseen, ajatuksiin ja tunteisiin. (Oinas 2004, 223; Laitinen & Uusitalo 2007, 328.) Kerronnassa esimerkiksi tunteet voivat sisältää erilaisia tulkinnan mahdollisuuksia. Tekemieni tulkintojen tarkastamiseksi muutama nainen on lukenut joitain tekstejäni niiden työstämisen vaiheessa. Artikkeleiden englanninkielinen on osittain aiheuttanut pohdintaa siitä, minkä verran voin pyytää naisia kommentoimaan tekstejä. Lisäksi Varjo-hankkeen työntekijät ovat kommentoineet kirjoittamiani tekstejä tutkimuksen eri vaiheissa. Tämä on mahdollistanut sen, että tekemäni tulkinnot naisten tilanteista ja kokemuksista olisivat mahdollisimman oikeansuuntaisia.

Pohdin pitkään, tulisiko tämä raportti kirjoittaa suomeksi vai englanniksi. Keskeisenä syynä siihen, että päädyin kirjoittamaan suomeksi on, että koen tärkeäksi, että tutkimukseen osallistuneet naiset voivat lukea tätä omalla äidinkielellään. Suomenkielellä kirjoittamista voidaan pitää yhtenä valintana sille, että tutkimukseen osallistumisen tulisi tuottaa osallistujilleen jotain hyvää. Sen lisäksi koin tärkeäksi tuottaa tietoa

eron jälkeisestä vainosta suomenkielellä niin yleiseen kuin ammattilaisten käyttöön. Kirjoittaminen sensitiivisistä kokemuksista ei kuitenkaan ole koskaan yksinkertaista. Tarja Pösö (2005, 128) kirjoittaa sanoiksi siirtämisen vaikeudesta. Tähän liittyy se, miten raportoida hiljaisista, mutta merkityksellisistä hetkistä haastattelutilanteissa, tutkittavan ja tutkijan tunteiden purkauksista sekä haastattelutilanteiden ilmapiiristä (myös Granfelt 2004). Niin tutkimukseen osallistujan kuin tutkijan tunteisiin ja aineiston käsittelyyn vaikuttaa myös konkreettisesti kielivalinta:

Kuinka kertoa vieraalla kielellä naisten kokemuksista? Englanninkielen taitoni ei riitä kuvailemaan kokemuksia. Sanavarasto ei riitä. Pitäisikö kuitenkin tehdä tutkimus suomenkielellä? Mitä jos kokemukset ja tunteet eivät tule esille englanninkielellä? Vääristäkö vieraalla kielellä kokemuksia? Entä onko itselle helpompaa kirjoittaa vieraalla kielellä, kun ei tarvitse asioita käsitellä omalla äidinkielellään? Jos silloin paha olo ei olisi niin paha, kun ei ajattele omalla äidinkielellään. (Päiväkirjaote 27.11.2011)

Kirjoittamisen ja raportoinnin eettisyys kietoutuu naisten kokemusten tutkimuksessa julkisen ja yksityisen rajapinnoille. Läpi tutkimuksen olen joutunut pohtimaan, mitä tutkijana voi kirjoittaa raportteihin, ettei se riskeeraa naisten ja lasten elämää. Tutkijana olen käynyt rajankäyntiä paikalla ja lähellä olemisen kokemusten sanoittamisesta sekä mahdollisista salaisuuksista (Pösö 2005, 128). Vainon kohdalla salaisuudet ilmenevät erityisesti riskinä. Olen joutunut jatkuvasti miettimään, mitä voi jakaa tutkimusraporteissa ja minkä tiedon julkisuuteen saattaminen voisi vaarantaa tutkimuksen osallistuneiden naisten ja lasten paljastumisen. Näille kysymyksille herkimyminen on ollut tärkeää läpi tutkimusprosessin. (Ks. Pösö 2008, 104–105.)

Olen käyttänyt osajulkaisuissa esimerkkejä naisten ja lasten aineistoista. Olen anonymisoinut esiin tuomia aineisto-otteita viitaten pelkästään ”naiseen” tai ”lapsen”. Aineisto-otteissa korostuu joidenkin naisten tai lasten kerronta enemmän kuin toisten (ks. Granfelt 2004, 147–148). Se ei kuitenkaan tarkoita, että muiden kokemukset tai kerronta olisi vähäpätöisempää tai merkityksettömämpää. Käytetyt aineisto-otteet kuvaavat kokonaisvaltaisesti aineistoa siltä osin, kun jokin asia aineistossa ilmenee niiden naisten ja lasten kohdalla, jota kokevat asian samankaltaisena. Laadullisessa sensitiivisessä aineistossa voidaan katsoa olevan tyypillistä, että aineistossa korostuvat tietyt informantit, joiden ääni tulee enemmän esille tutkimusraportissa. Rehellinen raportointi kuitenkin edellyttää, että myös puhumattomat kokemukset tulevat esille ilmiöstä tehdyissä tulkinnoissa. Tutkijalta vaaditaan kykyä tuoda esille aineistosta myös sellaiset kokemukset, joita ei ole ilmaistu sanallisesti. (Granfelt 2004; Laitinen 2004; Laitinen & Uusitalo 2007, 323.)

Tässä tutkimuksessa aineisto-otteiden määrän valintaan ja tunnistettavuuden pohdintaan on vaikuttanut myös se, kuinka intensiivistä vaino on naisten ja lasten

elämässä. Aineisto-otteiden valinnassa olen useaan kertaan pohtinut, ja edelleen pohdin, voiko naisten ja lasten turvallisuus vaarantua, jos he tulevat tunnistetuiksi aineisto-otteissa. Toisaalta koen, että aineisto-otteiden anonymisointi (esim. naisen ikä, sosioekonominen asema, asuinpaikka, perhesuhteet, lasten määrä, lapsen ikä, tapahtumien kulku, murteen hävittäminen) on tehnyt otteista yleisiä ja ne voisi periaatteessa kuvastaa kenen tahansa väkivaltaisessa suhteessa tai perheessä ja eron jälkeisen vainon varjossa elävän tai eläneen naisen ja lapsen kokemuksia. Esimerkiksi aineisto-otteissa esille tulevat vainoteot ovat hyvin yleisiä, kun vertaa niitä muihin laadullisiin vainotutkimusten raportointeihin. Vaikka tutkimukseen osallistuvien yksilöllisen tiedon suojaaminen ja turvaaminen sekä heidän kanssaan luodun luottamuksellisen suhteen kunnioittaminen on tärkeää, Klaus Mäkelä (2005) muistuttaa tutkijan velvollisuudesta tuottaa vääristelemätöntä tietoa tutkimukseen osallistuneiden arjesta ja vastuusta olla kaventamatta julkisuudessa esitettävän tiedon luonnetta ja todellisuutta (myös Granfelt 2002). Sosiaalityön tutkijan yhtenä velvoitteena näen sen, että vainon varjostama arki tulee kuvatuksi sellaisena kuin se uhreille ilmenee. Arki tulee parhaiten kuvatuksi ja tutkimukseen osallistuneiden kerronta kunnioitetuksi, kun käyttää esimerkkeinä naisten ja lasten autenttista kerrontaa.

Aineisto-otteiden valinnan jälkeen sama ahdistus jatkuu tekemissäni tulkinnoissa ja niistä kirjoittamisessa. Pohdin, mahdollistaako teksti tutkimukseen osallistuneille naisille ja myös muille lukijoille kokemuksen Harriet Bjerrum Nielsenin (1995, 9) kuvaamasta tutkimuksen spontaanista validiteetista: eli ovatko tehdyt tulkinnat tunnistettavia ja saavatko ne lukijoissa vastakaikua. Kirjoitetussa raportissa tutkimukseen osallistuneiden emotionaaliset, mentaaliset ja fyysiset kokemukset ovat ahdettuja, eivätkä siten saa ansaitsemaansa arvoa. Siten jokainen yritys kirjoittaa toisen henkilön elämästä on väistämättä hänen integriteetin loukkaamista. Aineisto-otteiden valintaan ja kertomusten ja tapahtumien siteeraamiseen liittyvä epämieluisa tunne on sekoitus häpeää, syyllisyyttä ja pelkoa. Tunne ei välttämättä helpota, vaikka tutkimukseen osallistunut henkilö kokisi asian positiivisena ja voimaannuttavana. (Josselson 1996, 62–65, 69–70.) Tutkijana pohdin yhä merkitysten tekemisen oikeutta toisten elämästä. Tunnetta kehystää jatkuva epävarmuus tehdyistä valinnoista. Edellä mainitut häpeän, pelon ja syyllisyyden tunteet toisaalta ovat tärkeitä tutkimuksen tekemisessä, koska ne mahdollistavat tutkimukseen osallistuneiden kunnioittamisen (Josselson 1996, 70).

Tutkimusraportissa käytettyjen aineisto-otteiden käyttöön liittyy myös pohdinta siitä, miten siteeratut henkilöt tunnistavat itsensä tekstistä ja miten he kokevat heidän tilanteistaan tai kokemuksistaan tekemäni tulkinnat. Tämä kiteytyy kysymykseen tutkijan ja tutkimukseen osallistuneen vuorovaikutuksen luottamuksesta. Osa naisten ja lasten kerronnasta on sellaista, mitä voi sellaisenaan käyttää anonymisti raportoinnissa. Osa on puolestaan sellaista, minkä tutkimukseen osallistuja jakaa, muttei halua, että se jaetaan muiden kuin tutkijan kanssa. Tähän liittyy toisaalta myös tutkijana arvio siitä, haluaisiko tutkimukseen osallistuja jakaa kyseisen kokemuksen

myös muun kuin minun kanssa, ja jos, niin kuinka yksityiskohtaisesti sen voi jakaa. (Laitinen & Uusitalo 2007, 323.)

Yhdyn Ruthellen Josselsonin (1996) kokemukseen siitä, kuinka vaivaannuttavaa on tutkijana ajatella, arvella tai kuulla tutkimukseen osallistuneiden reaktioita siitä, miten tutkijana olen kirjoittanut ja tulkinnut heidän yksityisiä ja sensitiivisiä kokemuksiaan tai miten olen nostanut analyysin kohteeksi jonkin yksittäisen, ehkä pienen, tapahtuman pitkään kestäneestä keskustelusta. Tämä herättää erilaisia kysymyksiä aineisto-otteiden valinnassa: Onko kertoja itse kokenut tapahtuman merkittäväksi vai olenko minä vain tutkijana tehnyt siitä merkittävän? Pohjautuuko tuotettu tieto siten missä suhteessa tutkimukseen osallistuneiden kokemuksiin ja kerrontaan vai tutkijana tekemiini päätelmiin ihmisten vainon varjostamasta arjesta? Mitä nainen/lapsi ajattelee siitä, että kyseinen tapahtuma/aineisto-ote tulee esille tutkimusraportissa? Jos nostan tämän aineisto-otteen esille, loukkaanko sillä kertojaa tai voinko vaarantaa hänen turvallisuuttaan, ja jos, niin uskaltaako nainen siitä kertoa minulle? Voinko jakaa naisen/lapsen kertoman intiimin kokemuksen suurelle yleisölle? Kaikki edellä mainitut kysymykset ja niihin tehtävät ratkaisut ovat tunnepohjaisia ja niissä rationaalinen ajattelu esittää vähäistä roolia.

Vaino ilmiönä luo oman lisänsä myös aineistonkeruun jälkeisissä tutkimuksen tekemisen vaiheissa. Pohdintaa aiheutti muun muassa, miten toimittaa työstämäni tekstit käsikirjoitusvaiheessa naisille luettavaksi ja kommentoitavaksi sekä miten toimittaa heille osajulkaisut. Muutamassa haastattelussa pohdimme näitä yhdessä myös työntekijän kanssa jakaen saman huolen käsikirjoitusten toimittamisesta niin perinteisesti postitse kuin sähköpostitse. Jaoin näkemyksen siitä riskistä, että jos vainoaja saa tiedon naisen osallistumisesta tutkimukseen, voi se mahdollistaa vainoajalle uusien motiivien löytymisen teoilleen. Osalle naisista sain toimitettua tekstit välikäden kautta tai toimitin ne sähköpostin tiedostona, jonka avaamiseen vaadittavan salasanan toimitin erikseen. Myöskään nämä tavat eivät suojaa täysin tutkimukseen osallistuneita.

Vainoilmiön luonne haastaa siten tutkijan ”tietämisen” testaamisen mahdollisuuksia (esim. Cutcliffe & McKenna 2002) sekä mahdollisuudet toteuttaa hyvänä pidettävän laadullisen tutkimuksen eettisiä periaatteita ja feministisesti orientoituneen sosiaalityön tutkimuksen periaatteita tutkimukseen osallistuneiden osallistamisesta tutkimusprosessiin. Vaativimmaksi koinkin eettisen pohdinnan siitä, otanko riskin naisten turvallisuuden vaarantamisesta, jotta voin tarkastaa heiltä tekemieni tulkintojen oikeellisuuden (Cutcliffe & McKenna 2002, 615–616) ja osallistaa heitä tutkimukseen noudattaen siten tutkimukseni tieteenfilosofisia lähtökohtiani. Tämä ilmeni yhtenä keskeisenä ja stressaavimpana pohdinnan kohteena tutkimusprosessin aikana. Koenkin tärkeänä, että sosiaalityön tutkimuskeskusteluissa tuotettaisiin enemmän pohdintoja ilmiön erityisen luonteen aiheuttamista haasteista tutkimuseettisille – ja myös feministisesti orientoituneen, osallistavan sosiaalityön – periaatteille ja tavoitteille.

Sen lisäksi, että tutkijana on vastuussa tekemisistään tutkimukseen osallistujille ja akateemiselle yhteisölle, joutuu tutkimuksestaan keskustelemaan erilaisissa sosiaalisissa tapahtumissa. Kun olen esittänyt tutkimuksen alustavia tuloksia ja pohdintojani erilaisissa kotimaisissa ja kansainvälisissä konferensseissa ja seminaareissa sekä kertonut arkisissa, spontaaneissa keskusteluissa tekemästäni tutkimuksesta, on tutkimusaihe herättänyt kahdenlaisia reaktioita. Kuulijat ovat joko samaistuneet ja tunnistaneeet vainon ilmiönä sekä uhrien kokemusmaailman tai he ovat kokeneeet tutkimusaiheen etäiseksi. Kuulijat, jotka tunnistaavat ilmiö- ja kokemusmaailman, ovat usein tulleet esityksen jälkeen jakamaan joko henkilökohtaisen tai tuttavansa kokemuksen vainon kohteena olemisesta ja esittäneeet lisäkysymyksiä aiheeseen liittyen. Tarve jakaa ja jatkaa keskustelua omasta kokemuksesta tai lähipiirissä tapahtuvasta vainosta on ollut suuri.

Osa kuulijoista on reagoinut puolestaan vaieten ja hiljentyen, tai heidän tekemänsä lisäkysymykset ovat kohdistuneet yleisesti tutkimuksen tekemiseen ja esimerkiksi sen aikatauluun. Tulkitsen, että näissä tilanteissa kuulijat eivät ole ehkä tunnistaaneeet sitä, mistä puhun tai aihe on tuntunut heille vieraalta ja osalle heistä on siten saattanut tuntua vaivaannuttavalta jatkaa keskustelua. Tiedän, että monelle vaino ilmiönä on edelleen vieras ja outo. Usein olen myös tarkentanut arkisissa keskusteluissa tutkimusaiheeni liittyvän väkivaltaan, eroihin ja huoltajuusriidoista käytyihin keskusteluihin ajatellen, että ne tarkentavat kuulijalle, millaisten asioiden parissa työskentelen, kun tutkin eron jälkeistä vainoa. Samalla tiedostan sen, etteivät edellä olevat kuvailut riitä kertomaan sitä todellisuutta, mitä tutkin: eli mitä naiset ja lapset ovat kokeneeet. Lisäksi vainon todellisuutta ja totaalisuutta ei voi lyhyessä kuulumisten vaihdossa edes kattavasti avata, vaan se jää aina vajaaksi. Luulenkin, että monelle on keskustelumme jälkeen jäänyt edelleen epäselväksi, mitä oikeastaan tutkin.

Keskustellessani ihmisten kanssa tutkimusaiheestani olen ehkä myös halunnut suojella kuulijaa, samoin kuin naiset ovat voineeet suojata minua jättäen kertomatta kaikkia kokemuksiaan. Toisaalta koen, että olisi eettisesti väärin kertoa tutkimusaiheesta piirtäen kauhukuvia naisten ja lasten kokemuksista. Usein olen kokenut oloni kiusaantuneeksi keskustellessani tutkimusaiheestani sellaista ihmisten kanssa, jotka ovat hiljentyneeet. Tämän seurauksena olen kokenut jonkinasteista häpeää ja nolostumista. Myös Merja Laitinen ja Tuula Uusitalo (2007, 327) kertovat omien tutkimusaiheidensa, lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja itsemurhamenetysten, aiheuttaneen häpeän tunnetta, kun oma tutkimusaihe on tullut esille sosiaalisissa tilanteissa. Tutkimusprosessin aikana kuulijoiden erilaiset reaktiot ja heidän toimiminen reflektiopintana omille reaktioilleni ovat kuitenkin muodostuneet merkittäväksi osaksi tutkimuksen tekemistä ja tutkijana olen kokenut ne tärkeiksi hahmottaessani ja yrittäessäni ymmärtää tutkimusaiheeni osana kulttuurista ja yhteiskunnallista ympäristöä. Ymmärtämään pyrkiminen on päättymätön prosessi, joka jatkuu myös tämän väitöskirjatutkimuksen jälkeen.

4 Eron jälkeisen vainon kokemusten tarkastelu osajulkaisuissa

Väitöskirjatutkimukseni koostuu neljästä julkaistusta vertaisarvioidusta artikkelista, joista jokainen rakentaa pohjaa tämän yhteenvedon artikkelin tutkimuskysymyksille ja tavoitteille. Osajulkaisuista yksi on suomenkielinen ja kolme englanninkielistä. Olen työstänyt artikkelit sen mukaan, millaiset asiat korostuivat aineistossa naisten näkökulmasta ja toisaalta sen perusteella, mikä auttoi itseäni hahmottamaan aineiston luomaa kuvaa uhrien kokemuksista eron jälkeisestä vainosta sekä vainosta ilmiönä.

Aloitin artikkeleiden työstämisen tarkastelemalla naisten tunnemaailmaa (osajulkaisu I Nikupeteri 2016a). Vainon vaikutus uhrien subjektiiviseen kokemus- ja tunnemaailmaan suhteessa itseensä kuin myös suhteessa muihin tulee merkittävänä esille aineistossa. Lisäksi tunteet olivat naisten keskeinen kerronnan tapa aineistonkeruutilanteissa (vrt. Eskonen 2005). Keskeistä vainottuna olemisessa ovat alituinen pelko, huoli ja turvattomuuden tunne, jotka kohdistuvat itseen sekä muihin ihmisiin. Vainoajan kohteessaan aiheuttama pelko ja turvattomuus, ilman että osapuolet ovat fyysisesti tekemisissä, tekee vainosta erityistä suhteessa muihin lähisuhdeväkivallan ilmenemisen tapoihin.

Tunteita käsittelevän artikkelin jälkeen aloin työstää artikkeleita, joissa käsitellään vainon ilmenemistä naisten arjessa ja sosiaalisissa suhteissa. Naisten vainottuna olemisen kokemukseen liittyvät tunteet syntyvät ja muodostuvat vainon varjostamassa arjessa ja suhteessa vainoajan toimintaan (osajulkaisu II Nikupeteri & Laitinen 2013) sekä naisten sosiaalisissa suhteissa, erityisesti suhteessa lapseen (osajulkaisu III Nikupeteri & Laitinen 2015).

Viimeisenä kirjoitin artikkelin, joka liittyy naisten määrittymiseen avunhakijoina ja miten naiset kokevat ammattilaisten asemoineensa heidät (osajulkaisu IV Nikupeteri 2016b). Tunnekokemukset ovat keskiössä myös avunhakuprosessissa kietoutuen kysymykseen kohdatuksi ja tunnistetuksi tulemisesta ja mahdollisesta kokemusten mitätöinnistä. Avunhakuprosessista kirjoittaminen viimeisenä oli luontevaa myös sen vuoksi, että avunhakemisen ja -saamisen haasteiden pohdinta edellytti vainon tarkastelua ensin ilmiötasolla.

Olen tiivistänyt osajulkaisujen keskeiset tiedot Kuvioon 4. Kunkin artikkelin sisällön kuvauksen lisäksi olen nimennyt artikkelista tiedon muodon, joka kuvastaa naisten kokemustietoa vainosta. Artikkelit ovat kokonaisuudessaan tämän yhteenvedon artikkelin lopussa.

Osajulkaisu	Tutkimustehtävä ja tavoite	Keskeiset havainnot	Kokemustiedon muoto
I Nikupeteri, Anna: <i>Stalked Lives: Finnish Women's Emotional Experiences of Post-Separation Stalking</i>	Miten tunteet ilmenevät uhrien arjessa ja millaisia merkityksiä ne saavat? Tehtävänä lisätä tietoa vainon uhrilleen aiheuttamista emotionaalisista kokemuksista, jotta uhrien subjektiivinen kokemusmaailma voitaisiin tunnistaa ja siten auttaa heitä paremmin.	Aineistosta on tunnistettavissa kaksi naisten emotionaalisia kokemuksia määrittävää kategoriasta: vainon aiheuttama emotionaalinen verkko (<i>the emotional web of stalking</i>) ja vainon aiheuttama mielenmaailma (<i>the spectre of stalking</i>). Naisten emotionaaliset kokemukset ilmenevät autenttisine avuntarpeen osoituksina.	Tunnetieto
II Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja 2013: <i>Vaino naisiin kohdistuvana eron jälkeisenä väkivaltana</i>	Mitä vaino on, miten se ilmenee uhrien arjessa ja millaisena sitä voidaan tulkita lähisuuhdeväkivallan kehyksessä? Tehtävänä jäsentää vainoa naisiin kohdistuvana lähisuuhdeväkivaltana.	Vaino ilmenee uhrien arjessa verkostomaisesti ja rihmastomaisesti luoden verkon - ansan, joka sitoo uhria. Vainossa valta näyttäytyy hajautuvana ja moniulotteisena väkivaltana lähiverkoston ja auttavien tahojen välisissä suhteissa.	Arjen toiminnallinen tieto
III Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja 2015: <i>Children's Everyday Lives Shadowed by Stalking: Postseparation Stalking Narratives of Finnish Children and Women</i>	Millaisia muotoja vaino saa lasten arjessa vanhempien eron jälkeen ja millaisia seurauksia sillä on? Tehtävänä lisätä tietoa vainosta lasten näkökulmasta sekä lapsi-äiti suhteesta vainon varjostamassa arjessa.	Aineistosta on tunnistettavissa neljä vainon muotoa lasten arjessa: 1) pelon ilmapiiri ja turvattomuus, 2) naamioidut teot, 3) lasten riisto vainoteoissa sekä 4) fyysinen väkivalta ja hengen uhkaaminen. Vaino merkityksellistää lapsen ja vainon kohteena olevan äidin suhdetta. Lasten vainokokemukset määrittävät osaltaan sitä, miten naiset kokevat vainon. Lasten altistuminen vainolle aiheuttaa naisille huolta lasten hyvinvoinnista ja miten voisi parhaiten suojata ja turvata heitä.	Suhdetieto
IV Nikupeteri, Anna: <i>Professionals' critical positionings of women as help-seekers: Finnish women's narratives of help-seeking during post-separation stalking</i>	Miten naiset kokevat tullessaan asemoiduiksi avunhakijoina ammattilaisten kanssa käydyissä kohtaamisissa? Tehtävänä tuottaa tietoa ammattilaisille vainosta ilmiönä ja uhrien toiminnasta vainon varjostamassa arjessa.	Aineiston perusteella työntekijät ovat asemoineet naiset avunhakijoina: 1) vieraannuttavaksi vanhemmaksi, 2) ei-suojelevaksi äidiksi, 3) vainoharhaiseksi naiseksi ja 4) epäuskottavaksi uhriksi. Ammattilaisten tulkinnat pohjautuvat naisten toimintaan ja tilanteeseen liittyen kysymyksiin moraalista, vastuusta, rationaalisuudesta ja toimijuudesta.	Ammatillinen tulkintatieto

Kuvio 4. Osajulkaisujen tiedot ja kokemustiedon muodot

Yksittäisten osajulkaisujen kokemustiedon muodot – tunnetieto, arjen toiminnallinen tieto, suhdetieto ja ammatillinen tulkintatieto – kuvastavat keskeisiä aineistossa esiin tulevia naisten kokemuksellisen tiedon muotoja. Aineistossa ne ilmenevät rinnakkain eivätkä ole toisiaan poissulkevia. Kokemustiedon muodot kuvastavat vainokokemuksen kerrottavuutta: miten sensitiivisistä kokemuksista kerrotaan ja millaisista asioista kokemuksesta kerrotaan (Eronen 2012). Vaikka jokaiselle osajulkaisulle on nimettävissä oma kokemustiedon muotonsa, sivuavat muodot kaikkia osajulkaisuja. Muodot toimivat käsitteellisinä työkaluina, joita hyödynnän vastatessani yhteenvetoartikkelille asettamiini tutkimuskysymyksiin (luvuissa 5 ja 6).

Seuraavaksi avaan lyhyesti kunkin osajulkaisun tutkimuskysymyksen, aineistot ja keskeiset havainnot. Osajulkaisujen empiirisenä aineistona käytetty naisten määrä vaihtelee sen mukaan, missä vaiheessa aineistonkeruu on ollut artikkelin kirjoittamishetkellä. Lisäksi empiirisen aineiston käyttöön eri osajulkaisuissa on vaikuttanut ilmiön haastava lähestyttävyyys, naisten turvallisuustilanteen huomioon ottaminen sekä osajulkaisuille asetetut tutkimuskysymykset.

4.1 Vainon uhrien emotionaalinen kokemusmaailma

Tutkimuskokonaisuuden ensimmäinen artikkeli *Stalked Lives: Finnish Women's Emotional Experiences of Post-Separation Stalking* käsittelee vainon kohteena olevien naisten tunnekokemuksia ja vainon uhrille luomaa emotionaalista maailmaa. Artikkelin vastaa aineistonkeruuta ohjanneeseen toiseen kysymykseen eli millaisia kokemuksia eron jälkeisen vainon uhreilla on kokemustensa tunnistamisesta ja avun saamisesta palvelu- ja oikeusjärjestelmässä. Aineisto koostuu 15 naisen ja viiden ammattilaisen kanssa käydyistä keskusteluista. Ammattilaiset olivat mukana neljää haastattelua lukuun ottamatta.

Aineisto on analysoitu sisällönanalyysiä hyödyntäen. Analyysissa huomio on kiinnitetty aineistossa oleviin tunnekuvauksiin, jotka liittyvät vainoajan ja uhrin kohtaamiseen, vainoajan käyttäytymiseen, uhrin lähisuhteisiin ja lapsiin sekä avunhakemiseen. Aineisto osoittaa, että naiset kokevat erilaisia tunteita turhautumisesta ja ahdistuksesta kuoleman pelkoon.

Aineistosta on tunnistettavissa kaksi kategoriaa, jotka kuvaavat vainon aiheuttamaa naisten tunnekokemusten luonnetta: vainon aiheuttama tunteisiin pohjautuva verkko (*the emotional web of stalking*) ja vainon aiheuttama mielenmaailma (*the spectre of stalking*). Vainon aiheuttamat erilaiset tunteet ja niiden muodostama emotionaalinen mielenmaailma rakentuvat suhteessa naisen aiempaan romanttiseen parisuhteeseen miehen kanssa sekä suhteessa läheisiin, ystäviin ja viranomaisiin. Tunnemaailman muodostumiseen vaikuttavat myös vainon kaksijakoinen ja ennakoimaton luonne sekä sosiokulttuurinen konteksti, jossa vainon tunnekokemukset tulevat tulkituiksi.

Tulokset korostavat, että naisten tunteet ilmenevät tosina ja autenttisina naisen avun tarpeen osoituksina. Tiedon lisääminen vainon aiheuttamasta tunnemaailmasta voi auttaa sosiaalityöntekijöitä ja muita ammattilaisia tunnistamaan ja auttamaan uhreja paremmin. Osajulkaisu käsittelee naisten *tunnetietoa* osana vainottuna olemisen kokemusta.

4.2 Vainon moniulotteisuus uhrien arjessa

Toisen artikkelin *Vaino naisiin kohdistuvana eron jälkeisenä väkivaltana* työstäminen on aloitettu osin yhtä aikaa naisten tunteita käsittelevän artikkelin kanssa. Artikkelin vastaa aineistonkeruuta ohjanneeseen ensimmäiseen kysymykseen, miten ja millaisena eron jälkeinen vaino ilmenee uhrien arjessa. Artikkelissa kiinnostus on siinä, mitä vaino on, millaisena se ilmenee naisten arjessa, millaisia merkityksiä se saa, ja miten sitä voidaan tulkita naisiin kohdistuvan lähisuhdeväkivallan kehyksessä. Tutkimuskokonaisuudessa artikkelin merkitys on sukupuolistuneen väkivallan viitekehyksen avaamisessa vainoilmiössä.

Artikkelissa on käytetty aineistona 16 naisen ja viiden työntekijän kanssa käytyjä keskusteluita. Naisten haastatteluissa neljää lukuun ottamatta oli mukana naiselle läheinen työntekijä. Aineiston analyysi on aineistolähtöinen. Aineiston analyysissä kiinnostus oli siinä, miten vaino ilmenee naisten arjessa sekä siinä, millaisia tunnistamisen ja tulkitsemisen mahdollisuuksia vainon ilmenemiseen liittyy. Artikkelissa tulee esille, kuinka vainoteot koostuvat erilaisista väkivallan muodoista, ovat tilanteittaisia ja saavat merkityksensä paikkaan ja aikaan kietoutuneina. Vaino on luonteeltaan prosessuaalista, uhria pakottavaa toimintaa ja se rajaa naisten vapautta ja elinpiiriä.

Artikkelissa käytetään verkoston, rihmaston ja verkon metaforia kuvaamaan sitä, millainen ilmiö vaino on uhrien kokemuksissa ja miten se ilmenee heidän arjessaan. Se, millaisena vaino ymmärretään ja määritetään vaikuttaa uhrien ihmisoikeuksien toteutumiseen. Artikkelissa korostetaan myös, että väkivallassa valta tulisi nähdä hajautuvana ja moniulotteisena väkivallan osapuolten ja auttavien tahojen välisissä suhteissa.

Näiden lisäksi aineisto mahdollistaa johtopäätöksen, minkä mukaan sukupuolistuneen väkivallan teoriassa kontekstilla, sen sisältämien tilojen yhteyksillä ja suhteilla on suuri merkitys eritasoisten ja -suuntaisten sosiaalisten prosessien ilmenemisessä ja käynnistymisessä. Ne vaikuttavat siihen, miten vaino ilmiönä ja vainon uhrius tulevat tunnistetuiksi ja kohdatuiksi. Artikkelin avaa uhrien *arjen toiminnallisen tiedon* muotoa, joka muotoutuu vainoajan toiminnasta, käyttäytymisestä ja erilaisista teoista. Artikkelin on neljästä osajulkaisusta ainoa, joka on kirjoitettu ja julkaistu ennen vainolain voimaantuloa.

4.3 Vaino, perhesuhteet ja äitiys

Kolmas artikkeli *Children's Everyday Lives Shadowed by Stalking: Postseparation Stalking Narratives of Finnish Children and Women* käsittelee naisten vainokokemusten lisäksi lasten kokemuksia vanhempien eron jälkeisestä vainosta. Myös tämä artikkeli vastaa osaltaan aineistonkeruuta ohjanneeseen ensimmäiseen kysymykseen, miten ja millaisena eron jälkeinen vaino ilmenee uhrien arjessa. Artikkelissa kysytään, millaisia muotoja vaino saa lasten arjessa vanhempien eron jälkeen, sekä millaisia vaikutuksia ja seurauksia sillä on lapsille sekä lapsen ja äidin suhteelle. Artikkelin tehtävänä on lisätä tietoa vainosta lasten näkökulmasta ja osallistua vainon osalta keskusteluihin lasten lähisuhteissaan kokemasta väkivallasta.

Artikkelissa käytetty aineisto koostuu 13 lapsen/nuoren ja 20 naisen tuottamasta tiedosta. Artikkelin on neljästä artikkelista ainoa, jossa on analysoitu myös lapsilta ja nuorilta kerättyä aineistoa. Aineisto on analysoitu sisältölähtöisesti. Aineiston analyysissä huomio oli erilaisissa vainoteoissa ja miten lapset asemoituvat ja millaisia rooleja he saavat vainon varjostamissa perhesuhteissa ja vainon tapahtumissa. Lisäksi analyysissä kiinnitettiin huomio vainon lapsille aiheuttamiin erilaisiin tunteisiin sekä fyysisiin, sosiaalisiin ja psykosomaattisiin seurauksiin.

Tutkimustulokset osoittavat, että vainolla on negatiivisia psykososiaalisia, emotionaalisia ja fyysisiä vaikutuksia lasten arkeen ja hyvinvointiin. Aineistosta on tunnistettavissa neljä erilaista vainon ilmenemisen muotoa lasten arjessa: 1) pelon ilmapiiri ja turvattomuus, 2) naamioidut teot, 3) lasten riisto vainoteoissa sekä 4) fyysinen väkivalta ja hengen uhkaaminen. Vaino rajoittaa lasten arkea ja vangitsee arjen verkostomaiseksi kokonaisuudeksi. Vaino voi ulottua lasten arjessa epämääräisistä, ei-väkivaltaisista teoista systemaattiseksi ja fyysiseksi väkivallaksi. Vaino kaventaa lasten sosioemotionaalista ja fyysistä tilaa sekä rajoittaa heidän mahdollisuuksiaan toimia ja puolustaa itseään ja hakea apua.

Vaino merkityksellistää lasten ja vainon kohteena olevan äidin välistä suhdetta emotionaalisesti ja fyysisesti. Lapset aistivat äidin pelon, huolen ja turvattomuuden tunteen ja voivat todistaa isän äitiin kohdistamaa vainoa. Äidillä ja lapsilla on yhteinen huoli turvallisuudestaan: miten varmistaa turvallisuus ja hyvinvointi sekä suojata ja suojautua fyysiseltä väkivallalta? Naisten vainottuna olemisen kokemus moninkertaistui suhteessa lasten hätään ja kärsimykseen. Lasten altistuminen vainolle luo äideille huolta lasten hyvinvoinnista ja lisäksi he voivat kokea syyllisyyttä siitä, etteivät ole voineet suojata ja turvata lapsiaan isän/isäpuolen vainolta. Äitiys ilmeni siten keskeisenä haavoittuvuuden väylänä. Tulokset osoittavat, että ammattilaisten on tärkeää nähdä myös lapset vainon osallisina varsinaisen kohteen eli äidin lisäksi. Artikkelin avaa naisten vainottuna olemisen kokemuksen *subdetiedon* muotoa, joka merkityksellistyy perhesuhteissa ja erityisesti äidin ja lapsen suhteessa.

4.4 Kokemustiedon ja ammatillisen tulkintatiedon kohtaaminen

Neljäs artikkeli *Professionals' critical positionings of women as help-seekers: Finnish women's narratives of help-seeking during post-separation stalking* vastaa aineistonkeruuta ohjanneeseen toiseen kysymykseen eli millaisia kokemuksia eron jälkeisen vainon uhreilla on kokemustensa tunnistamisesta ja avun saamisesta palvelu- ja oikeusjärjestelmässä. Artikkelin tehtävänä on tuottaa tietoa ammattilaisille vainosta ilmiönä sekä uhrien toiminnasta ja selviytymiskeinoista, jotka voivat osaltaan hankaloittaa naisten avuntarpeiden tunnistamista. Tutkimuskysymyksenä on, miten naiset kokevat tullessa asemoiduiksi avunhakijoina ammattilaisten kanssa käydyissä kohtaamisissa. Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä on hyödynnetty asemointi-teoriaa (positioning theory) (Harré & van Langenhove 1999). Ammattilaisten tekemät tulkinnat naisten asemoinneista on nimetty kriittisiksi, koska ne eivät ole mahdollistaneet vainoon puuttumista ja naisten avun saamista.

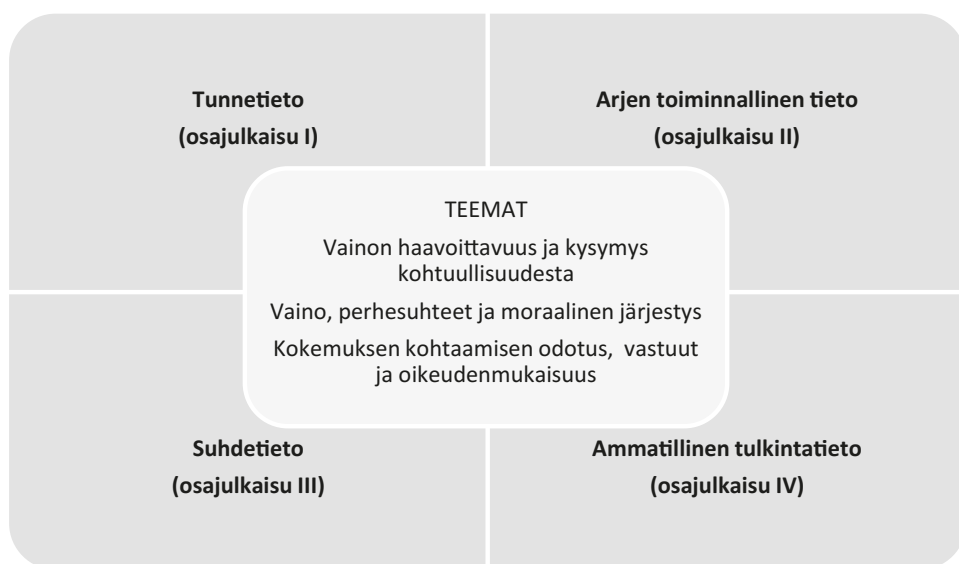
Aineisto koostuu 15 naisen haastattelusta. Kaikissa muissa paitsi neljässä haastattelussa oli mukana naiselle läheinen työntekijä. Aineistonkeruussa oli mukana yhteensä viisi ammattilaista. Myös tämän artikkelin aineisto on analysoitu sisällönanalyysia hyödyntäen. Analyysissä kiinnostus oli naisten ja viranomaisten kohtaamisissa sekä siinä, kokivatko naiset viranomaisten tarjoaman avun auttavaksi ja hyödylliseksi. Analyysi osoittaa, että naisten käsitykset siitä, miten he ovat kokeneet tuleensa asemoiduksi voidaan jakaa neljään kategoriaan: 1) vieraannuttava vanhempi, 2) ei-suojaava äiti, 3) vainoharhainen nainen ja 4) epäjohdonmukainen uhri. Ammattilaisten tulkinnat naisista avunhakijoina pohjautuvat kysymyksiin moraalista, vastuusta, rationaalisuudesta ja toimijuudesta.

Analyysin mukaan vainon vaikeaselkoinen luonne, se miten naiset reagoivat vainoon sekä naisten ristiriitaiset strategiat käsitellä vainoa ja turvata itseään ja läheisiään vaikeuttavat ammattilaisia asemoimaan naisia avunhakijoina ja vainon uhreina. Yleisesti aineistossa tulee esille, että monet naiset olivat turhautuneita ja tyytymättömiä palvelu- ja oikeusjärjestelmän mahdollisuuksiin puuttua vainoon ja kokivat auttamiskeinot usein riittämättömiksi.

Tuloksissa korostuu havainto siitä, että ammattilaisten on tärkeää huomioida paremmin naisten oma käsitys ja antaa arvoa naisten omille tulkinnoille, kun he analysoivat naisten elämäntilanteita ja määrittelevät naisten avuntarvetta. Artikkelin korostaa, kuinka ammattilaisten tulkinnat vaikuttavat naisten vainokokemusten muotoutumiseen ja siihen, tunnistetaanko heidät vainon uhreina. Ammatilliset tulkinnat voivat siis pahimmillaan haavoittaa naisia entisestään, jos he eivät tule tunnistetuiksi avunhakijoina. Artikkelin käsittelee siten *ammatillisen tulkintatiedon* vaikutusta naisten subjektiivisen vainokokemuksen muotoutumisessa.

5 Eron jälkeisen vainon kokemuksen kohtaaminen

Kaikki neljä osajulkaisua luovat pohjaa tämän yhteenvetoartikkelin synteesille ja johtopäätöksille. Osajulkaisuissa olen jäsentänyt neljä naisten kokemustiedon muotoa (tunnetieto, arjen toiminnallinen tieto, suhdetieto ja ammatillinen tulkintatieto), jotka ovat keskeisiä naisten kerronnassa ja eron jälkeisen vainon kokemusten muotoutumisessa. Kokemustiedon ulottuvuuksia läpäisee kolme teemaa: 1) vainon haavoittavuus ja kysymys kohtuullisuudesta, 2) vaino, perhesuhteet ja moraalinen järjestys sekä 3) kokemuksen kohtaamisen odotus, vastuut ja oikeudenmukaisuus. Teemat kiinnittyvät laajempiin sosiokulttuurisiin ja ammatillisiin käytäntöihin, ideologioihin ja käsityksiin, joihin syventymistä artikkeleiden rajatut tutkimustehtävät ja käytettävissä oleva tila eivät ole mahdollistaneet. Teemat havainnollistavat, miten kokemus vainottuna olemisesta määrittyy yksilön ja yhteiskunnan suhteessa ja muotoutuu arjessa yhteiskunnallisten normien sekä ammatillisten ja kulttuuristen käytäntöjen vuorovaikutuksessa. Olen havainnollistanut naisten kokemustiedon muodot ja niitä yhdistävät teemat Kuviossa 5.

Kuvio 5. Kokemustiedon muodot ja niitä yhdistävät teemat

Teemat kuvastavat eron jälkeisen vainon kohteena olemisen kokemukseen liittyvää ongelmallisuutta – vainoilmiön tunnistamisen, tulkitsemisen sekä uhrien kohtaamisen haasteita. Niissä merkityksellistyvät tieto ja valta sekä se, miten niitä käytetään ammatillisissa käytännöissä. Avaan seuraavaksi vainokokemuksen muotoutumista yhdistävät teemat osajulkaisujen ja koko aineiston perusteella.

5.1 Vainon haavoittavuus ja kysymys kohtuullisuudesta

Yksi keskeinen teema osajulkaisuissa ja koko aineistossa on se, kuinka moninaisesti vaino voi haavoittaa uhrejaan. Osajulkaisuissa esiin tulevat naisten kokemustiedon muodot havainnollistavat, kuinka haavoittavuuden kokemukset kietoutuvat naisten tunnekokemuksiin, arkeen, sosiaalisiin suhteisiin ja avunhakuun. Haavoittavuus ilmenee aineistossa kysymyksenä kohtuudesta ja kohtuuttomuudesta sekä inhimillisestä kärsimyksestä ja sietämisestä. Kysymys kohtuullisuuden toteutumattomuudesta syntyy, jos vaino ei tule tunnistetuksi naisten arjessa ja sen vaikutuksia naisen ja mahdollisten lasten hyvinvointiin ja turvallisuuteen ei tunnisteta (Metteri 2012). Kohtuuttomuuden kokemus voi määrittyä myös vääryyden kokemukseksi (Hirvilampi & Laatu 2008). Hyödynnän vainon haavoittavuuden ja kohtuullisuuden kysymyksen tarkastelussa luvussa 2.3 esittämäni vainon haavoittavuuden muotojen kuvausta.

Naisten kokemustiedon muodoissa korostuvat ”väkivallan vallan” (Ronkainen 2002b) vaikuttamiskeinojen ymmärtäminen yli ”normaalin” väkivallan muotojen. Eron jälkeen tekijä ja uhri ovat fyysisesti erillään, mikä edellyttää vainoajalta fyysisen väkivallan ja vallan käytön lisäksi muunlaista väkivallan ja vallan käyttöä. Vaino eron jälkeisenä väkivaltana ilmenee usein hankalasti tunnistettavissa olevana pakottamisena ja kontrollointina sen sijaan, että se esiintyy erillisinä, selkeästi nähtävissä ja nimettävissä olevina yksittäisinä tekoina – sanallisina tai fyysisinä loukkauksina (esim. Radford & Hester 2006; Morris 2009; Stark 2007; 2009; Anderson 2010; Kuennen 2013). Pakottamisen ontologia perustuu toteutuneeseen tai toteutumattomaan tekijän ja uhrin vastavuoroisuuteen: vainoaja voi saada uhrin tekemään tai jättämään tekemättä jotain tai uhri tekee tai kieltäytyy tekemästä jotain (Anderson 2010). Pakottavuus ja tekijän toiveiden noudattaminen sitovat uhria.

Vainossa pakottavana kontrollointina korostuvat uhrin autonomian, persoonallisuuden ja päätöksenteon vahingoittaminen (Stark 2009) sekä vainon kaksijakoisen ja piilevän luonteen uhrille aiheuttama pelko ja epäusko niin itseään kuin muita kohtaan. Se tekee naisesta kiinnisidotun, alistetun ja kontrolloidun ja voi estää häntä näkemästä prosessiin kietoutuvaa väkivaltaa (Laitinen 2011, 61–63). Pakottava valta korostaa uhrin subjektiivisen kokemuksen tärkeyttä väkivallan vakavuuden ja sen aiheuttaman turvallisuusriskin arvioinnissa (ks. Kuennen 2013, 18–20).

Vainon haavoittavuus ilmenee aineistossa vainoajan systemaattisena ja tarkoituksenmukaisena väkisin tunkeutumisena uhrin arkeen, sosiaalisiin suhteisiin ja ympäristöön ilmeten piilevänä ja hienosyisenä rakenteellisena vallan käyttönä (ks. Niemi 2013, 48–49). Tämä tulee esille erityisesti naisten arjen toiminnallisen tiedon ja suhdetiedon muodoissa. Vaino rikkoo naisten arjen rakentamisen mahdollisuuksia ja tekee sosiaalisesta elinpiiristä rajatun ja ahdistetun. Aineistossa arjen toiminnallinen haavoittavuus konkretisoituu, kun vainoja haavoittaa uhriaan fyysisesti ja sosiaalisesti erilaisin tavoin. Aineisto sisältää naisten kerrontaa erilaisista väkivaltaisista teoista, kuten lasten sieppaamisesta, kirveellä uhkailusta ja naisen omaisuuden rikkomisesta. Vaino haavoittaa rihmastomaisuudellaan, systemaattisuudellaan ja verkostomaisuudellaan muodostaen kokonaisuuden, jossa erilaiset teot, käyttäytyminen ja tunteet vahvistavat toinen toistaan luoden haavoittavuuden kokemuksen (vrt. a web of emotional abuse Kirkwood 1993, 44–61). Vainoajan erimuotoisen väkivallan ja vallan käyttö todentuu uhrien arjessa tahmaisena seittinä, mikä rajoittaa naisen autonomiaa, yksilönvapautta ja toimintamahdollisuuksia sekä estää häntä toimimasta ja hakemasta apua (Kirkwood 1993, 58–61; Nikupeteri & Laitinen 2013). Monet naiset kertovat esimerkiksi siitä, kuinka entinen kumppani on kertonut yhteisille ystäville perättömiä juoruja naisesta ja saanut heidät kääntymään naista vastaan. Naisen luottamus itseensä, läheisiin ja viranomaisiin voi kadota kokonaan. Kokonaisuudessaan vainon seurauksena elämisestä ja arjen rutiinien toteuttamisesta tulee haavoittavaa: eläminen on epävarmaa, ennakoimatonta sekä aiheuttaa pelkoa ja turvattomuutta (Laitinen 2006, 215). Arkeen kuuluva ennakoimattomuus, pelko ja turvattomuus konkretisoidut Susan J. Brisonin (1998, 21) kuvaamana aistien riittämättömyytenä, kun uhri joutuu esimerkiksi kadulla kulkiessaan vilkuilemaan taakseen olan yli varmistaakseen turvallisuutensa.

Arjen sekä sosiaalisen tilan haavoittamisen lisäksi naisten kerronta kuvastaa, kuinka vaino haavoittaa kohteensa mieltä (myös Brison 1998). Se tulee esille naisten tunnetietona vainosta. Tunnetieto sisältää vainon emotionaalisen ja psykologisen sekä ontologisen ja moraalisen haavoittavuuden. Tunnetiedon ulottuvuudet korostavat, että väkivalta ei ole vain sitä, mitä fyysiselle ruumiille tehdään (Ronkainen & Näre 2008, 18; Brison 1998). Aineisto kuvaa, kuinka naiset elävät psykologisella miinakentällä, jota määrittää vainoajan mielivaltaisuus ja jatkuvan jännitteinen ilmapiiri (Uusivuori 2011, 164–165). Vaino luo naisille tilan, jossa he ovat paradoksaalisesti yhtä aikaa vangittuina ja karkotettuina omasta elämästään – sekä syvällä sisällä että samaan aikaan ulkopuolella suhteessa omaan elämäänsä (Rose 1996). He joutuvat elämään varoen, kaventaen toimijuuttaan, rajoittaen tunnemaailmansa sekä luopuen moraalista oikeuksistaan ja osin myös ihmisoikeuksistaan. Monelle naiselle tämä tarkoittaa irtautumista henkilökohtaisesti tärkeäksi näkemästään arvomaailmasta. Psykologisessa miinakentässä eläminen siirtää vastuun vainosta ja sen seurauksista uhrille (Uusivuori 2011; Hurtig 2013a, 176).

Vainon haavoittavuus merkityksellistyy suhteissa, mikä muodostaa keskeisen ulottuvuuden naisten kokemustiedossa. Vaino sotkee naisen läheissuhteita aiheuttaen epäjärjestystä ja kaaosta sekä moraalisia ja emotionaalisia ristiriitoja (Notko 2011, 83–84; Hurtig 2013b, 138). Erityisesti äidin ja lapsen suhde on tärkeä vainon haavoittavuuden ja kärsimyksen aiheuttamisen merkityskenttä. Vainon ilmeneminen lasten arjessa ja sen lapsille aiheuttamien negatiivisten seurausten havaitseminen haavoittaa naisia entisestään. Lasten arjessa isän vaino todentuu puolestaan väkivaltaisen käytöksen lisäksi isän ja lapsen suhteeseen kuuluvan läheisyyden, luottamuksen ja suojan antamisen hyödyntämisenä. Tällainen kytkös on pettava, kun se uhkaa lasten ontologista turvallisuutta ja luottamusta tehden läheissuhteista epävarmoja ja turvattomia. Isän suhde lapsiin perustuu näennäiseen hoivaan, huolenpitoon ja välittämiseen. (Giddens 1991; Laitinen 2006, 212, 214; Nikupeteri & Laitinen 2015; Cater & Sjögren 2016.) Lasten tarpeiden hyväksikäyttö, mitätöinti tai isän lapsiinsa kohdistaman huolenpidon merkityksen vääristäminen lisää naisten kokemusta vainon moraalisesta haavoittavuudesta (ks. Barthes 1975/1973).

Vaino toteutuu ja merkityksellistyy usein äitiyden kautta: se on riiston, hyväksikäytön, aliarvioimisen ja sabotoinnin keskeinen kohde. Vaino tihkuu naisten arkeen äitiyden kautta (Morris 2009, 417–418). Vaikka äitiys on henkilökohtaista ja herkkää, ja siinä mielessä suljettua, on se samalla altis ja avonainen haavoittamisen kohde. Siten äitiys ilmenee aineistossa helppona haavoittamisen kohteena. Uhrin haavoittuvaisuus äitiyden kautta toteutuu usein sosiaalisesti, kuten naisen nimitteilynä, hyväksikäyttöilmoitusten sepittämisenä tai häpeän tuottamisena, kulminoituen naisen moraaliseen haavoittamiseen. Silloin äitinä toimimisen tila ja mahdollisuudet ovat ahtaita ja ulkoapäin rajoitettuja. Äitiyden haavoittaminen tekee naisen alttiiksi kivulle, epävarmuudelle ja pelolle (Kausalainen 2009, 63). Äitiyden haavoittuvuus ilmenee kokonaisvaltaisesti naisten kerronnassa niin arjen toiminnallisessa tiedossa, tunne- ja suhdetiedossa sekä siinä, millaisia tulkintoja ammattilaiset tekevät naisista avunhakijoina.

Äidillinen vieraannuttaminen (maternal alienation) vainon osana on väkivaltaa niin naista kuin lasta kohtaan ja se tekee muiden väkivallan muotojen vaikuttavuuden entistä tehokkaammaksi (Morris 2009, 417). Äitiyden kautta vainoaja liimaa itsensä kiinni entiseen kumppaniinsa ja etenee naisen suhteissa ja elinpiirissä verkostomaisesti (esim. Kirkwood 1993; Yoshihama 2005; Morris 2009 417–418; Nikupeteri & Laitinen 2013). Myös perheväkivallan vastaisessa Duluthin mallissa on kuvattu naisiin kohdistuvan eron jälkeisen väkivallan kietoutumista erityisesti lapsiin ja äitiyteen. Siinä on keskiössä eron jälkeisen vallan ja kontrollin käyttö, jossa teot kulminoituvat lapsen ja äidin hyvinvoinnin ja turvallisuuden sekä heidän keskinäisen suhteen väheksymiseen ja mitätöimiseen. Tekojen motiivina ja kehyksenä on tekijän hetytämätön huomio entisessä kumppanissa, missä lapset ovat usein välineellisessä arvossa. (Duluth model 2013.) Tämän tutkimuksen empiiriset havainnot osoittavat,

että vaikka entinen kumppani ja lasten isä on poissaoleva, hän voi silti olla läsnä ja vahingoittaa äidin ja lapsen suhdetta (myös Thiara & Humphreys 2015).

Vaino haavoittaa rajoittaen ja estäen naisen mahdollisuuksia toteuttaa henkilökohtaista ja yhteiskunnallista äitiyytään (ks. Julkunen 2010, 19; Laitinen 2011, 65–66; Nousiainen 2013, 107). Naiset ottavat helposti itselleen vastuun vainosta ja sen aiheuttamasta kärsimyksestä ja seurauksista. Kärsimyksen luonne moraalisena ongelmana näyttäytyy monelle naiselle ennemmin vastaamisvelvoitteiden kuin oikeuksien ristiriitana. Eron jälkeinen vaino vaikeuttaa naisten mahdollisuutta ottaa vastuuta lapsistaan ja läheisistään ja toteuttaa vastuuntuntoa. Silloin asettuvat vastakkain naisen vanhemmuuteen ja äitiyteen liittämät henkilökohtaiset arvot ja niiden rajatut toteuttamisen mahdollisuudet vainon varjostamassa arjessa. (Ahokas ym. 2005, 134–135.) Vaino kaventaa naisen äitiyteen ja huolenpitoon liittyviä moraalisen toimijuuden mahdollisuuksia. Sukupuoliroolit ja niihin liittyvien vastuiden ja odotusten määrittäminen ja rajoittaminen on yksi keino, millä vainoaja voi haavoittaa kohdettaan.

Vainon pakottavuus sisältää erilaisia hyvän ja pahan vallan muotoja, joita vainoaja voi käyttää kumuloidakseen vainon haavoittavuutta ja saadakseen uhrin kokemaan itsensä ja tekonsa merkityksellisenä. Tämä tulee esille erityisesti ontologisena, moraalisen ja psykologisen haavoittavuutena. Negatiivinen vainon haavoittava valta ilmenee naisten arjessa muun muassa väkivaltana, voimankäyttönä, pakottamisena, propagandana, manipulaationa, sortona, hyväksikäyttönä, uhkauksena, mielivaltana, tunkeutumisena, kontrollointina, vaientamisena ja ylivaltaana (mm. Scott 2001, 1–28; Laitinen 2004, 107–108; Niemi 2013, 44–48). Positiivinen valta ilmenee puolestaan muun muassa hyvittäväenä, viettelevänä, kaipaavana ja huolenpitoa oikeuttavana valtaana (vrt. Laitinen 2004, 107–108). Positiivisesti sävyttyvä valta ilmenee vainon kontekstissa ja tekijän motivaatioon suhteutettuna negatiivisena vallan käyttönä. Suunnitelmallinen ja tarinan muotoon puettu erilaisten hyvän ja pahan vallan muotojen sekoittaminen ilmenee tehokkaana. Vainoaja voi rakentaa ja syöttää omaa fiktiivistä, moraalista tarinaansa niin uhreille kuin ammattilaisille. Tarinan keskeinen juoni on, että tekijä asemoituu itse uhriksi. Sen vaikuttavuus piilee voimakkaissa emotionaalisissa reaktioissa, joita se muissa ihmisissä herättää. Tarina voi estää kuuntelijan rationaalista ajattelua ja toimii usein propagandana. (Morris 2009, 418.) Hyvän ja pahan vallan yhdistelmä voi harhauttaa niin naisten kuin ammattilaisten moraalista arviointia tilanteesta (Hurtig 2013a, 174).

Hyvän ja pahan vallan sekoitus sekä tekijän sepittämä moraalinen tarina (Morris 2009, 418) eron jälkeisen perheen ja parisuhteen tilanteesta voi ajaa naisen loukkoon, jossa toisin toimimisen mahdollisuuksia ei ole tai niitä on vähän. Vainoajan levittämä propaganda tuhoaa tai rajoittaa naisen sosiaalisia suhteita, kaventaa hänen elinpiiriään sekä estää tai hankaloittaa avunhaunyrityksiä. Hyvän ja pahan sekoitus tulee esille erilaisin keinoin toteutettuna fyysisenä, sosiaalisena, emotionaalisenä

ja ontologisena haavoittamisena, joka rakentuu uhrin arkeen. Vaino muodostaa sosiaalisesti, emotionaalisesti ja fyysisesti kahlitsevan kokemuksen (myös esim. Kirkwood 1993; Husso 1997; Morris 2009, Williamson 2010), mikä tulee ilmi naisten kokemustiedon eri ulottuvuuksissa. Verrattuna niin sanottuun perinteiseen väkivaltaymmärykseen naisten ja lasten kokemukset eron jälkeisestä vainosta näytettyvät äärimmäisenä, jatkuvana väkivaltana tekijän ja uhrin fyysisestä etäisyydestä ja erillisyydestä huolimatta (vrt. esim. Williamson 2010; Øverlien 2013). Kahlitsevuudesta pakeneminen ja sen välttäminen ei ole aina fyysisesti eikä psyykkisesti mahdollista (Laitinen 2006, 216).

Vaikka aineistossa korostuu vainon haavoittavuus naisten arjessa ja heidän toimijuutensa rajoittuneisuus, sisältää naisten arjen toiminnallinen tieto myös kerrontaa erilaisista tavoista, joilla naiset ovat luovineet arjessaan eteenpäin. Haavoitetuksi tuleminen on edellyttänyt naisilta vahvaa toimijuutta ja erilaisia tilanne- ja kontekstisidonnaisia selviytymisstrategioita (ks. lisää Spitzberg & Cupach 2014, 225–238). Naisten selviytymisstrategiat liittyvät keskeisesti turvallisuuden tunteen luomiseen ja vainon haavoittavuuden – tekijän uudelleen kohtaamisen ja hänen kanssaan tekemisiin joutumisen – ennaltaehkäisyyn sekä vainon ennakoimattoman luonteen aiheuttaman pelon tunteen helpottamiseen. Haavoitetuksi tulemisen välttämiseksi ja lieventämiseksi naiset säätelevät esimerkiksi sosiaalisia suhteitaan (esim. mitä voi kertoa ja kenelle, kenet voi kutsua kotiin), arjen toimintojaan (esim. milloin voi käydä julkisissa tiloissa), omia tunteitaan (esim. vähättelemällä tapahtumien vakavuutta) ja pitävät yllä valmiustilaa, jos koittaa hätätilanne (esim. hätänumeron näppäily valmiiksi puhelimeen). Erilaiset strategiat ja taktiikat suojaavat ja vähentävät pelkoa usein vain kuitenkin hetkellisesti.

Kysymys kohtuudesta ja kohtuuttomuudesta ilmenee aineistossa vainon ontologisena ja moraalisen haavoittamisena. Ne tulevat esille naisten kokemustiedon eri ulottuvuuksissa nostoen kysymyksen kärsimyksestä ja sietämisestä (Honkasalo ym. 2004). Haavoittavuuden ja kärsimyksen kokemuksessa yhdistyvät ruumis, minuus ja mentaalisuus (Ronkainen & Näre 2008, 18). Tämä yhtälö tuottaa kohtuuttomuuden kokemuksia. Naisten käsitys kohtuuttomuudesta ja kärsimyksen sietäminen on yksilöllistä ja jokainen määrittelee sen suhteessa omiin kokemuksiinsa, odotuksiinsa sekä arvomaailmaansa. Kärsimyksessä ja kohtuuttomuuden tunteessa merkityksenantokyky heikkenee ja kokemuksille on hankala löytää mieltä. Ne kertovat uhatuksi tulemisesta ja menettämisestä, minkä seurauksena elämä ja olemassaolo voivat rajoittua tai estyä. Siihen liittyy myös vainon ajallinen haavoittavuus, kun pitää kestää ja alistua sietämättömään ennalta määrittämättömän ajan verran. (Kleinman 1994, 174; Honkasalo 2004, 54; Utriainen 2004.) Naiset pohtivat, kuinka pitkään täytyy sietää tai kuinka paljon täytyy kärsiä, jotta tulee tunnistetuksi avuntarvitsijana ja on oikeutettu apuun. Kohtuuttomuus ilmenee usein turvattomuuden ja epäoikeudenmukaisuuden kokemuksena sekä liian vähäisenä tai olemattomana avunsaamisena

(Metteri 2012, 45). Naisten kokemus kärsimyksen kohtuullisuudesta havainnollistaa sitä, kuinka yksilöllisestä kärsimyksestä tulee sosiaalisesti tunnustettua vasta, kun sille on tarpeeksi puolestapuhujia (Honkatukia 2011, 55).

Vaikka naiset määrittävät kokemuksensa kohtuuttomiksi, voi jaettu ymmärrys ilmiön käsittämättömyydestä auttaa kestäämään arkista kärsimystä. Tämä tulee esimerkiksi esille silloin, kun työntekijä on tunnistanut naisen tilanteen epäoikeudenmukaisuuden ja kertoo olevansa kykenemätön puuttumaan tilanteeseen. Tällöin naisten tilanteiden tosiasiallinen luonne ja asioiden väliset suhteet ovat tulleet kohdatuiksi kokonaisvaltaisesti, naisten kokemuksia on kunnioitettu ja niitä on lähestytty oikeina ja uskottavina. (Ojanen 2004, 25–26, 33; Metteri 2012, 46, 54; vrt. myös Rissanen 2015.) Kohtuuttomuuden kokemusten sietämistä voi lievittää myös se, että tekijä vastuullistetaan teoistaan, jolloin vaino nähdään oikeustajun vastaisena toimintana (Uusivuori 2011, 167; Metteri 2012, 53). Naisten kohtuuttomuuden kokemukset määrittävät siten moraaliseksi, arvosidonnaiseksi ja oikeudenmukaisuuden kysymykseksi. Ne kietoutuvat kysymykseen ihmisarvosta ja sen tunnustamisesta.

Aineistossa ja erityisesti osajulkaisussa IV (Nikupeteri 2016b) käsiteltävät ammattilaisten tekemät tulkinnat havainnollistavat, kuinka vainon haavoittavuus ja naisten käsitys kohtuudesta ja kohtuuttomuudesta kietoutuvat tekijän ja uhrin epätasapainoisen suhteen lisäksi naisen avunhakuprosessiin, kulttuurisiin yhteyksiin ja institutionaalsiin käytäntöihin. Niissä kuvastuu se, kuinka vainon haavoittavuus ulottuu myös varsinaisen tekijän ja uhrin suhteen ulkopuolelle. Naisen haavoittumiseen vaikuttaa ja siihen altistavat siten myös yhteiskunnallisesti neuvoteltu käsitys sukupuolesta, perheestä ja väkivallasta (Ronkainen & Näre 2008, 19). Naisten subjektiiviset kokemukset kohdatuksi tulemisesta muodostuvat tunnistamisen prosesseissa ja niihin liittyvissä tunteissa ja asenteissa. Se, miten ammattilaiset ja muut ulkopuoliset, kuten ystävät ja sukulaiset, tulkitsevat ja merkityksellistävät kokemuksia, vaikuttaa siihen, miten uhrit kokevat ja muodostavat käsityksen tilanteestaan. Subjektiivisten kokemusten tunnistamattomuus avunhaussa ilmentää vainon toissijaista sosiaalista haavoittavuutta. Marja-Liisa Honkasalo (1999) nimeää vastaavanlaisesti pitkäaikaissairaiden kivun kokemuksen kulttuurisissa yhteyksissään sosiaalisesti kivuksi, mitä vahvistaa toistuva kokemus siitä, ettei tule uskotuksi yhteiskunnallisissa instituutioissa. Vainon toissijainen sosiaalinen haavoittaminen avunhakuprosessissa ulottuu sitä kautta ontologiseen haavoittamiseen, jossa naisen todellisuus tulee ulkoapäin määritetyksi myös ammatillisen avunhaun prosessissa. Tämä ilmentää virallistettua naiseutta, jossa ammattilaiset määrittelevät naisen paikan, oikeudet ja velvollisuudet suhteessa subjektiivisiin kokemuksiin vainosta (Laitinen 2011, 68–69). Abby L. Wilkerson (1998, 134) korostaakin, että uhrien kohtaamisen voi mahdollistaa tiedon malli, jossa huomioidaan subjektiivisuus sekä siihen kiinnittyvien epistemologisten kysymysten lisäksi moraaliset kysymykset.

Avunhakuprosessiin ja ammatillisiin tulkintoihin kiinnittyvä vainon haavoittavuus ilmenee myös moraalisesti. Tällöin nainen voi ottaa moraalisen toimijan aseman. Hän

voi syyllistää itseään, jos vainoaja vakuuttaa hänen olevan syyllinen tilanteeseen. Jos viranomaiset uskovat vainoajan sepityksen siitä, että nainen on aiheuttanut perheen tilanteen, vahvistaa se usein entisestään naisen syyllisyyden kokemusta. Lisäksi jos esimerkiksi erilaiset vainoajan käyttäytymisen ennustamisen strategiat, kuten vainoajan kanssa myötäeläminen tai hänen vastustaminen, eivät osoittaudu toimiviksi, voi se lisätä naisen itsesyyllistämistä tilanteesta (ks. Linjakumpu 2012, 121, 126). Itsensä syyllistämiseen kietoutuvat myös epävarmuus ja häpeä. Vainoajan toiminta, naisen reagointi siihen ja hänen oma toimintansa, lasten osallisuus sekä ammattilaisten reagointi ja toimenpiteet tilanteesta muodostavat sotkuisen vyyhdin, josta oikeaa ja väärää on enää hankala erottaa (Laitinen 2011, 64).

Avunhakuprosessissa pelon, turvattomuuden ja häpeän tunteiden rinnalla voi ilmetä moraalitunteita, joiden perusteella nainen arvioi itseään ja vainoajan toiminnan vääryyttä ja oikeutusta suhteessa ulkopuolisten tilanteesta tekemiin tulkintoihin (Laitinen 2006, 216–217). Moraalitunteita voivat värittää epävarmuus ja riittämättömyyden kokemus. Naisen mukautuminen vainoajan selontekoihin tilanteesta ja ammattilaisten tekemiin tulkintoihin sekä itsensä syyllistäminen voivat hämärtää naisen moraalista tajua siitä, miten eri osapuolten tulisi toimia. Epävarmuus johtaa haluun päästä varmuuteen, jolloin nainen voi alistua tekijän toiminnalle. Varmuus omasta moraalista toimijuudesta voi hapertua, kun toimijuuutta ei voi rakentaa uskollisesti omille kokemuksille ja henkilökohtaisille arvoille. (Linjakumpu 2012, 121, 126; Hurtig 2013b, 139.) Itsensä syyllistäminen ja vainon tulkitseminen joksikin muuksi voi toimia toisaalta keinona torjua tai siirtää vainon haavoittavuutta ja mahdollistaa arjen toimijuuutta ja selviytymistä (Nousiainen 2013, 91, 100). Moraalinen epävarmuus puolestaan voi johtaa vainon ajalliseen haavoittavuuteen, jolloin ei voi tietää, koska vaino päättyy. Jos todellisuus rakentuu ammatillisen avunhaun prosesseissa vääristyneen tiedon varaan, voi uhri joutua elämään epävarmuudessa sen suhteen, saako hän apua ja koska todellisuutta vastaavat tulkinnat aukeavat.

5.2 Vaino, perhesuhteet ja moraalinen järjestys

Toinen keskeinen teema naisten vainokokemusten muotoutumisessa ja sen kohtaamisessa on vaino, perhesuhteet ja moraalinen järjestys. Teemassa on keskeistä, miten ammattilaiset ymmärtävät vanhemmuuden, perhekäytännöt ja -suhteet, sekä millaisia merkityksiä niissä annetaan vainolle ja väkivallalle. Perhesuhteet eivät ole vain ihmissuhteita, vaan ne sisältävät myös kulttuurisia käsityksiä ja institutionaalisia käytäntöjä (Forsberg & Pösö 2009, 150). Se, mitä yhteiskunta ja lähiympäristö odottavat naisilta ja missä ongelman katsotaan olevan, vaikuttaa osaltaan naisten olemiseen, toimimiseen, kokemiseen ja sanoittamiseen tapaan (vrt. Krok 2009). Vaino merkityksellistyy eron jälkeisiin perhesuhteisiin ja -käytäntöihin sidoksissa olevissa

sosiaalisissa normeissa, joita yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti tuotetaan ja ylläpidetään (ks. Morgan 2011) ja jotka pohjautuvat moraaliseen järjestykselle. Ymmärrän tässä moraalisen järjestyksen ohjaavan yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti tavoiteltavaa sosiaalista järjestystä – mikä nähdään hyvänä ja tavoiteltavana perhesuhteena. Toisaalta sosiaalinen järjestys tuottaa ja uusintaa moraalista järjestystä. Tutkimuksen empiiriset havainnot ilmentävät, kuinka naisten kokemukset ja niitä normittavat yhteiskunnalliset kehykset ilmenevät ristiriitaisina.

Perhesuhteet ja moraalinen järjestys tulevat esille aineistossa naisten suhdetietona, mitä käsittelem erityisesti osajulkaisussa III (Nikupeteri & Laitinen 2015). Perhesuhteet ja moraalinen järjestys ovat kuitenkin läsnä myös naisten tunnetiedossa, arjen toiminnallisessa tiedossa ja ammatillisessa tulkintatiedossa. Ne kuvaavat perhesuhteiden merkityksen tärkeyttä naisten vainotuksi tulemisen kokemuksessa sekä siinä, miten naisten tilanteet tulevat tulkituiksi ammatillisissa kohtaamisissa.

Eron jälkeinen vaino rikkoo ymmärrystä parisuhteesta ja väkivallasta, kun väkivalta ei välttämättä pääty eroon. Väkivallan jatkuminen eron jälkeen esimerkiksi lasten tapaamisten kautta on yksi keskeisin eron jälkeisen väkivallan ja vainon toteuttamiskeino (esim. Eriksson & Hester 2001; Radford & Hester 2006; 2015; Harrison 2008; Thiara & Gill 2012). Aineistossa ja osajulkaisuissa perhe ja vanhemmuus tulevat esille äitiyden ja isyyden toteuttamismahdollisuuksissa sekä siinä, miten lapset altistuvat vanhempien eron jälkeiselle vainolle ja millaisia vaikutuksia vainolla on lapsille. Tämä vaikuttaa merkittävästi naisten elämään ja toimintaan.

Peter Jaffe ja tutkijaryhmäläiset (2009, 171–172) ovat nimenneet seitsemän tekijää, jotka on otettava huomioon väkivallan arvioinnissa lasten huoltajuus- ja tapaamisasioissa, kun perheessä on ollut väkivaltaa: 1) perheväkivalta ei aina pääty eroon, 2) naisiin kohdistuvan väkivallan yhteydessä ilmenee usein myös lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa, 3) väkivallan tekijät ovat huonoja roolimalleja, 4) väkivallan tekijä voi heikentää uhrin vanhemmuutta, 5) käräjöinnistä voi tulla keskeinen väline kontrolloinnin ja häirinnän toteuttamisessa, 6) eron jälkeinen väkivalta voi olla kuolettavaa ja 7) väkivalta voi vaikuttaa negatiivisesti uhrin kykyyn olla vanhempi. Eron jälkeisen väkivallan toteuttamiskeinot, kontekstit, tavoitteet, motiivit ja laajuus ovat kuitenkin erilaisia, mikä haastaa ammattilaiset tunnistamaan erilaista vallankäytön ja kontrollin dynamiikkaa. Lisäksi erityyppisellä väkivallalla on myös erilaiset todennäköisyydet edetä henkirikoksiin. (Jaffe ym. 2009; Stark 2009.) Vainon kohdalla perheiden kanssa työskentelevien ammattilaisten ja erityisesti sosiaalityöntekijöiden tehtävänä on pääasiassa arvioida entisen kumppanin aiheuttaman väkivallan mahdollista riskiä ja sen aiheuttamaa harmia ja haittaa entiselle kumppanille ja lapsille, sekä rajoittaa sen mukaisesti perhesuhteita ja vanhemmuuden järjestelyjä. Periaatteena on lapsen etu, vaikka erityisenä tarkastelun kohteena ovat riskit. (Enroos 2012, 71; Pösö 2012a, 93–94.)

Tutkimukseen osallistuneiden naisten kerronta vahvistaa sitä, että erityisesti pohjoismaisessa perhepolitiikassa korostetaan usein jaettua vanhemmuutta ja van-

hempien yhteistyötä parisuhteen päättymisen jälkeen. Taustalla on vahva lapsen parhaan periaate, joka ohjaa ja normittaa lasten suhteiden ylläpitämistä molempiin vanhempiin. Lisäksi sillä pyritään sukupuolten välisen tasa-arvon lisäämiseen. (Esim. Kurki-Suonio 1999; Eriksson & Pringle 2005, 7; Jaffe ym. 2009; Stark 2009; Bruno 2015; Forssell 2016.) Nämä näyttävät usein tavoiteltavina periaatteina, vaikka toinen vanhemmista olisi käyttäytynyt väkivaltaisesti toista vanhempaa tai lapsia kohtaan. Oletus lasten ja vanhempien, myös väkivaltaisen vanhemman, välisestä yhteydenpidosta on usein vahva ja voi mennä lasten ja väkivallan kohteena olevan vanhemman turvallisuuden edelle niin oikeudellisissa (esim. Bruno 2015, 172–173) kuin lastensuojelullisissa käytännöissä. Aineistossa tulee esille se, kuinka sosiaalityöntekijät pyrkivät usein perheen ylläpitämiseen väkivaltaisen parisuhteen kariutumisen jälkeen ja vainon jatkuessa. Näissä tapauksissa mahdollinen parisuhteen ja perhe-elämän aikainen väkivalta sekä eron jälkeinen väkivalta mitätöityvät, selittyvät pois tai niitä vähätellään suhteessa perheen ja vanhemmuuden moraalisen ja sosiaalisen järjestyksen ylläpitämisen tärkeyteen.

Vaino kyseenalaistaa perheen ja vanhemmuuden sosiaalisen ja moraalisen järjestyksen sekä sen, millaista on hyväksyttävä, odotusten mukainen ja tavoiteltava vanhemmuus tai perhe-elämä eron jälkeen. Perheen ja vanhemmuuden moraaliset järjestykset rakentuvat kulttuurisissa ja yhteiskunnallisissa käytännöissä, näkemyksissä ja vallitsevista arvoista. Moraalinen ja sosiaalinen järjestys muodostavat tietopohjan ja resurssit asiakkaan ja työntekijän kohtaamiselle sekä tulkintojen tekemiselle ylläpitäen samalla sosiaalista järjestystä. Vanhemmuuteen, äitiyteen ja isyyteen sidotut oikeudet ja velvollisuudet rakentavat moraalista järjestystä. (Jayyusi 1991, 241, 246–247; Juhila 2012a, 132–134.) Perhesuhteet nähdään yleisesti jäsenilleen suojaa ja turvaa antavina, mutta perinteinen käsitys perheestä särkyy, kun kumppani tai toinen vanhempi ei mahdollista turvan tunnetta.

Vanhemmuuden välineellisyys

Tämän tutkimuksen empiiriset havainnot ja niistä tehdyt tulkinnot osoittavat, kuinka vanhemmuus on usein tekijälle välineellisessä roolissa eron jälkeisessä vainossa. Kun yleisesti perheväkivallassa koti ja perhe muodostavat keskeisen kontekstin väkivallan teoille ja prosesseille, vainossa korostuu väkivallan kiinnittyminen perhesuhteisiin ja verisiteisiin (vrt. Hämäläinen 2012). Tämä tulee esille äitiyden, isyyden ja vanhemmuuden korostuneena asemana eron jälkeisessä vainossa. Vaikka perheyksikkö murtuu, verisiteet ja vanhemmuus säilyvät. Isä voi käyttää suhdetta lapsiinsa mahdollisuutena pitää yhteyttä entiseen kumppaniinsa ja kontrolloida häntä. Tässä tekijän performanssissa perheen aidon ja kulttuurisesti hyvänä pidetyn merkityksen korostuminen peittää alleen suhteen välineellisyyden, mikä tekee tilanteesta ammatillisille hankalasti tulkittavan tai voi jopa harhauttaa heitä. (Keskinen 2005b, 42; Enroos 2012, 57–60.)

Vainon ja väkivallan ymmärtäminen pakottavana kontrollointina voi mahdollistaa näkemään vainon toteuttamiskeinot esimerkiksi vanhemmuutena tai isän käyttäytymistapana. Vainoamiseen voi kietoutua erilaisia tekoja, joissa vanhemman vastuuta, oikeuksia ja velvollisuuksia käytetään väärin. Näitä voi olla hankala tunnistaa nojautumalla normittaviin ja yleisiin käsityksiin lapsen ja isän suhteesta. Isän käyttämä performatiivinen väkivalta – kaipuun ja huolenpidon – osoittaminen lapsille vääritynein motiivein vaikeuttaa isän tekojen tunnistamista lasten hyvinvointia ja turvaa uhkaavina (Nikupeteri & Laitinen 2015). Teot vaikuttavat näennäisesti normaaleilta ja ylläpitävät siten moraalista ja sosiaalista järjestystä (vrt. Linjakumpu 2012, 218). Valta piiloutuu silloin rutiiniin ja luonnolliseen isän huolenpitoon lapsista (ks. Julkunen 2010, 162). Vanhemmuuden ja isyyden moraalinen järjestys ei tällöin nähtävästi murru, kun tekoja tai niiden seurauksia ei tunnisteta tai ne selitetään pois, eikä niistä siten vaadita selontekoja (Juhila 2012a, 132–133).

Se, että väkivallan toteuttaminen ja kohdistaminen kietoutuu vanhemmuuden, isyyden ja äitiyden, ympärille sekä niihin sidottuihin oikeuksiin ja velvollisuuksiin haastaa ammatillaisia tunnistamaan eron jälkeistä vainoa ja väkivaltaa. Käytännöt, jotka tavoittelevat, kannustavat ja tukevat isän ja lasten valvottuja tapaamisia ja isän yhteydenpitoa lapsiinsa, esimerkiksi isän ollessa vankilassa, voivat mahdollistaa vainon jatkamisen ammatilaisten oikeuttamana (ks. Forsberg & Pösö 2009; Enroos 2012; Forssell 2016). Vainon tunnistaminen ilmiönä edellyttää, että ammatillaiset tunnistavat tällöin isyyteen kietoutuvan piilevän vahingoittavuuden ja kyseenalaistavat siten eron jälkeisen isyyden oikeutusta.

Äitiyden ja isyyden sukupuolinormittavuus

Vanhemmuuteen liitetyt sosiaalisen ja moraalisen järjestyksen käsitykset ilmenevät tässä tutkimuksessa tehdyissä havainnoissa sukupuolittuneina. Vanhemmuuden määrittämisessä heteronormatiivisuus toimii sosiaalisen järjestyksen perustana ilmeten normalisoivana valtana (Julkunen 2010, 18–19). Vanhemmuus ilmenee äitien vastuuna lasten hyvinvoinnista ja huolenpidosta, kun taas isän kannustus lasten tapaamisiin ilmenee mahdollisuutena isyyteen (myös Eriksson & Hester 2001; Keskinen 2005b, 47; Hiitola 2011; Hannus 2011, 206–208). Viranomaiset pyrkivät mahdollistamaan isyyden toteuttamisen. Vaikka mies olisi väkivaltainen puoliso ja isä, voi hän silti olla riittävän hyvä isä. Aineistossa instrumentaalinen ja isyyttä ideologisoiva lähestymistapa ilmenivät usein isän oikeutena lapsiin ja isyyden toteuttamiseen sen sijaan, että isyydessä korostettiin sen hoivaavaa luonnetta. (Myös Peled 2000, 28–29; Eriksson & Hester 2001, 791; Smart 2004b; Forsberg & Pösö 2009, 152–153.) Isän tapaamiset lasten kanssa mahdollistivat kontrolloinnin ja väkivallan jatkamisen, ja usein myös estivät lapsen oikeutta riittävään ja hoivaavaan vanhemmuuteen tapaamisten aikana (myös Peled 2000, 28–29; Holt 2015). Tulokset vahvistavat aiempien tutkimusten havaintoja siitä, että eron jälkeen väkivaltaa käyttävän miehen yhteydenpitoa lapsiin

tulisi tarkastella enemmän lapsen ja isän tapaamisten ja niiden lapsille ja entiselle kumppanille aiheuttaman mahdollisen riskin näkökulmasta sen sijaan, että isyys nähtäisiin vahvan ideologisena ja käytäntöjä normittavana (vrt. Holt 2015, 178–179).

Aineistossa korostuu se, kuinka vainon kohteena olemisen nähtiin usein määrittävän ja rajoittavan äitiyttä ja sen toteuttamisen mahdollisuuksia. Monet naiset tuovat esille, että esimerkiksi lastensuojelun sosiaalityöntekijät eivät nähneet heidän olevan kykeneviä pitämään huolta lapsistaan, suojelemaan heitä ja vastaamaan heidän tarpeisiinsa. Usein äitiyden mahdollisuudet nähtiin ongelmallisena sen sijaan, että huomiota olisi kiinnitetty vainoavaan isään. (Myös esim. Ladd-Taylor & Umansky 1998; Eriksson & Hester 2001, 791–792; Keskinen 2005b, 37–41; Hughes ym. 2015.) Kun väkivallan uhreja lähestytään pelkästään traumaorientoituneesti tai perhedynaamisesta näkökulmasta, voi se estää näkemästä yksilöllisiä eroja äitiydessä ja äiti-lapsi suhteessa (Keskinen 2005b, 39). Näkökulman kapeus voi rajoittaa ymmärrystä naisten sukupuolen toteuttamisen tilasta ja toimijuuden toteuttamisen mahdollisuuksista (ks. Hurtig 2013b).

Äitiyteen ja isyyteen liitettyjen institutionaalisten käytäntöjen voidaan nähdä noudattelevan laajempia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia sukupuolisdonnaisia diskursseja, sukupuolidynamiikkaa ja sukupuolijärjestystä (Julkunen 2010; Lidman 2015; ks. myös Romito 2008). Äidit rakentuvat sukupuolittuneissa, institutionaalisisa käytännöissä usein moraalisesti riittämättömiksi ja vastuullisiksi perheissä tapahtuvista ongelmista ja isät puolestaan etuoikeutetuiksi ja moraalisiksi auktoriteeteiksi ilman selontekovelvollisuutta (Ladd-Taylor & Umansky 1998; Morris 2009, 420–423). Perhedynaaminen, sukupuolineutraali ja sukupuolten tasa-arvoa tai sukupuolia hierarkisoiva ja erillään pitävä näkökulma voivat estää näkemästä suhteisiin kietoutuvan vallan dynamiikan (esim. Nyqvist 2004; Julkunen 2010). Naisiin ja miehiin liitettyjen erilaisten perhevastuiden ja -velvoitteiden toteuttamisen odotuksen voidaan nähdä olevan tyypillistä laajemminkin sosiaalityön kohdeilmioissa, ei vain väkivaltailmioissa. Äidit nähdään vahvoina perheen yhtenäisyyden ylläpitäjinä ja usein vastuullisina perheen ongelmista ja hyvinvoinnista esimerkiksi, jos perheessä on alkoholismia (Nätkin 2009) tai jos oma lapsi on joutunut seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi (Laitinen & Värynen 2011). Äidit voidaan nähdä pahoina ja syyllisinä perheen ongelmiin, mitä voi kuvailla sukupuolisena ansaan joutumisena avunhakuprosessissa (Ladd-Taylor & Umansky 1998; Radford & Hester 2006).

Lasten häivyttäminen

Äitien lisäksi myös lapset voivat kadota eron jälkeisessä väkivallan ja vahvan vanhemmuuden puheessa. Tällä on suuri merkitys sille, miten äidit lasten hyvinvoinnin turvaajina ja asioiden ajajina tulevat kohdatuiksi ja kuulluiksi avunhakuprosesseissa. Tutkimus toistaa aiempien väkivaltatutkimusten havaintoa siitä, että ensiksi lasten oikeuksilla ja tarpeilla on tapana kadota institutionaalisisa käytännöissä ja toiseksi

perheväkivalta muuntuu usein muuksi kuin kysymykseksi väkivallasta, esimerkiksi kysymykseksi vanhemmuudesta tai äitiydestä, mikä ei mahdollista lasten ja äitien turvaamista (Radford & Hester 2015, 114–115). Aineistosta tehdyt havainnot osoittavat, miten viranomaiset usein edellyttivät naisia mahdollistamaan lasten ja isän yhteydenpidon ja tapaamisten toteuttamisen. Hannele Forsberg ja Tarja Pösö (2009) ovat jäsentäneet neljä normia, joiden perusteella perheyhteyden ylläpitoa eron jälkeen usein perustellaan ja siten pidetään yllä moraalista ja sosiaalista järjestystä. Ensimmäiseksi normiksi he nimeävät sen, että side lapseen nähdään etävänhemman ”oikeutena”. Toisena normina voidaan pitää sitä, että lapsen on tavattava etävänhempaansa. Kolmantena oletuksena on, että ammattilaisten on kannatettava perheyhteyttä silloin, kun se on uhattuna. Neljäntenä normina he listaavat ajatuksen siitä, että aika kultaa perhesidoksen, jolloin perheen yhteydenpitoa perustellaan sillä, että lapsen ero vanhemmasta on riski lapsen identiteetin kehitykselle. (Ks. lapsen ja isän tapaamis-suosituksista perheväkivaltilanteissa myös Macdonald 2016, 842–844.) Perustelut kuvastavat aikuislähtöistä lähestymistapaa lasten kokemuksiin ja oikeuksiin ja ne ovat nähtävissä myös erityisesti tämän tutkimuksen osajulkaisussa IV (Nikupeteri 2016b), jossa tarkastellaan naisten avunhakua, sekä miten ja millaisin perustein naiset kokevat työntekijöiden perustelevan heidän avuntarvettaan tilanteessa ja siinä tarvittavia interventioita.

Naisten kerronnassa tulee esille myös se, kuinka sosiaalityöntekijät näkivät lapsen ja isän yhteydenpidon tärkeänä, vaikka lapset saattoivat kokea yhteydenpidon epämieluisana. Sen sijaan, että lapset itse saivat äänensä kuuluville heitä koskeissa asioissa, kävivät aikuiset ideologista taistelua vanhemmuudesta (Smart 2004b; Väyrynen 2008; Holt 2015, 179). Lapset voidaan pakottaa yhteydenpitoon, muttei vanhempia (Forsberg & Pösö 2009, 154–155; Bruno 2015, 179). Vanhempien oikeudet saatetaan nähdä normittavampina kuin lasten oikeudet, sillä ne ylläpitävät yleisesti hyvänä pidettyä ja tavoiteltavaa perheen sosiaalista järjestystä. Koska lapset kietoutuvat yhä enemmän eron jälkeisen vainon ja väkivallan toteuttamiseen, on se lisännyt lasten näkökulmien kuulemisen tärkeyttä niin ammatillisissa käytännöissä kuin tutkimuksellisesti. Myös tässä tutkimuksessa äitien ja lasten kerronta herättää kiinnittämään enemmän huomiota lapsiin tiedon tuottajina ja aktiivisina toimijoina perhesuhteiden määrittämisessä ja ylläpitämisessä vanhempien eron jälkeen (esim. Holt 2015). Kysymys on siitä, mahdollistaako vahva normittava kulttuurinen käsitys perheestä ja perhesuhteista vanhempien eron jälkeen lasten tiedon tunnistamisen. Toiseksi herää kysymys, kuka määrittää lasten turvalliset suhteet ja millaiseksi ne määritetään. (Ks. tarkemmin Nikupeteri & Laitinen 2016a.)

Perheeseen ja vanhemmuuteen liitetyt diskurssit ilmentävät todellisuuden ja ilmiöiden kategorisointia, millä ylläpidetään sosiaalista ja moraalista järjestystä (Juhila 2004, 261). Isän äitiin (ja lapsiin) kohdistama vaino rikkoo vanhemmuuden idealin, joka rakentuu sosiaaliselle ja moraalille järjestykselle. Tällöin sosiaalinen

ja kulttuurinen kategorioihin perustuva selitysvoima ja päättelykyky eivät ole riittäviä (Juhila 2012a, 151), vaan tarvitaan herkkyyttä ja rohkeutta kuulla osallisten ääntä. Jos ammattilaiset nojautuvat perheinstituutiolle ja vanhemmuudelle asetettuihin yleisiin moraalisiin käsityksiin, voivat ne estää vainon tunnistamisen ja siihen puuttumisen. Sillä, miten väkivalta ymmärretään perhesuhteisiin kietoutuneena, on merkitystä uhrien auttamisen mahdollisuuksille. Se, ettei väkivalta ole aina yhtä ja samaa, edellyttää erilaisia sosiaalisia ja lainsäädännöllisiä interventioita ja järjestelyjä perheenjäsenten yhteydenpidossa eron jälkeen. (Kelly & Johnson 2008; Jaffe ym. 2009, 173–174; Stark 2009; Haselschwerdt ym. 2011; Saunders 2015, 83–84.) Vainon dynamiikan tunnistamisessa ja uhrien kokemuksen kohtaamisessa on tärkeää väkivallan ja perheinstituution moraalisen järjestyksen väljentäminen, jotta naisten ja lasten tilanteisiin voitaisiin puuttua yksilöllisesti ja tilannetta vastaavalla tavalla (Raitakari & Juhila 2011, 210–211).

5.3 Kokemuksen kohtaamisen odotus, vastuut ja oikeudenmukaisuus

Kolmantena keskeisenä osajulkaisuja ja aineistoa yhdistävänä teemana on kokemuksen kohtaamisen odotus, vastuut ja oikeudenmukaisuus. Oikeudenmukaisuudessa korostuu menettelyllinen oikeudenmukaisuus, mikä ilmenee naisten äänen kuulemisena ja heidän kohdatuksi tulemisena, eikä niinkään lopputulokseen perustuva oikeudenmukaisuus eli tekijän rankaiseminen (Ervasti 2004, 175–176). Naisten käsitykset oikeudenmukaisuudesta rakentuvat vuoropuhelussa suhteessa vainoon väkivaltana sekä yksilön ja yhteiskunnan suhteessa. Oikeudenmukaisuuden kokemukseen vaikuttavat, miten kokemukset vainottuna olemisesta ja siitä kumpuavat avuntarpeet tulevat konkreettiseksi kohdatuiksi auttamisjärjestelmässä sekä yleisesti suomalaisessa sosiokulttuurisessa kontekstissa ja oikeuskäsityksessä. Naiset odottavat, että ammattilaiset kohtaavat heidän kokemuksensa ja ottavat vastuun puuttua heidän tilanteeseensa. Yleisesti aineistossa korostuvat naisten negatiivisävytteiset kokemukset palvelu- ja oikeusjärjestelmän mahdollisuuksista kuulla, kohdata ja auttaa heitä (myös Laitinen 2004, 281).

Keskeisenä tekijänä naisten vainokokemusten tunnistamisessa sekä kohdatuksi ja autetuksi tulemisessa on kysymys tulkinta- ja määrittelyvallasta. Miten väkivallan uhrius ja väkivalta ymmärretään? Kuka määrittää naisten kokemuksen, millaiseksi se määritetään ja millaisia merkityksiä se saa? Näkevätkö viranomaiset ja naisten lähipiiri vainon esimerkiksi entisen kumppanin mustasukkaisuutena, huoltajuusriitana tai että nainen vieraannuttaa lapsia isästään? Erilaisilla tulkinnoilla on merkitystä naisten avun saamisen ja turvallisuuden toteutumisen kannalta. Kokemuksen kohtaamisen odotusta, vastuuta ja oikeudenmukaisuutta käsittelem erityisesti osajulkaisussa IV

(Nikupeteri 2016b), jossa tarkastellaan ammatillisen tulkintatiedon merkitystä osana naisten kokemustietoa. Kohdatuksi ja tunnistetuksi tulemisen odotus tulee esille myös naisten tunne- ja suhdetiedon muodoissa sekä arjen toiminnallisen tiedon muodossa, joissa kohdatuksi tulemisen odotus ilmenee ennen kaikkea oikeudenmukaisuuden kysymyksenä.

Vainon kohteeksi joutuneet naiset heijastelevat odotustaan kohdatuksi ja tunnistetuksi tulemisesta erityisesti suhteessa yleiseen käsitykseen siitä, että lähisuhteissa tapahtuva väkivalta on moraalisesti väärin ja se on aina tekona juridisesti ja eettisesti tuomittava. Yksimielisyyden löytäminen siitä, että pahuus ja väkivalta on väärin, ei aina todennu konkreettisella tasolla, kun väkivalta tulee osaksi omaa lähipiiriä tai vaatii ammatillista puuttumista. Vaikka naiset ja työntekijät jakavat ymmärryksen siitä, että väkivalta on moraalisesti väärin, voi yhteisymmärrys murtua ammatillisissa kohtaamisissa ja väkivallalle saatetaan etsiä erilaisia syitä ja selityksiä. Siihen liittyy myös se, että vaikka pahuus ja väkivalta tunnistetaan yhteiskunnallisella tasolla sosiaalisena ongelmana, edellyttää sen tunnustaminen yksilötasolla herkkyyttä. (Sipilä 1979, 48; Husso 2003, 71; Hurtig ym. 2014, 253.) Pahuuden kuulemisen ja vaikean totuuden kieltäminen voi olla työntekijän luontainen tapa suojata itseään, mutta se tulee ongelmalliseksi, jos se estää asiaan puuttumisen (Laitinen & Hurtig 2002, 11–13). Avunhakuprosessissa ja institutionaalisissa käytännöissä vaino sosiaalisena ongelmana saattaa helposti yksilöllistyä naisen tai perheen ongelmaksi, jolloin uhrin kokemusten sosiaalinen ja yhteiskunnallinen luonne sivuutetaan ja yksilö nähdään ongelmallisena (Loseke 2003, 32–33; Forsberg 2011, 272; Jokinen 2012, 250–251) tai hänen kokemansa vaino yksilöllisenä ongelmana. Tällöin pahuus voidaan oikeuttaa vielä suuremman pahan välttämiseksi (esim. väkivaltarikoksesta syyttäminen väärin perustein) ja suuremman hyvän tavoittamiseksi (esim. lapsen yhteydenpidon tärkeys isän kanssa) (Niemi 2013, 44–45).

Empiiriset havainnot osoittavat, kuinka naisten kokemusmaailma ei lähtökohtaisesti mukaudu palvelukieleen sekä hallinnollisiin raameihin ja normittaviin sosiokulttuurisiin käsityksiin (myös Törrönen & Välipakka 2007, 33; Hurtig ym. 2014). Esimerkiksi perheiden kanssa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden on ollut vaikea ymmärtää, kohdata ja tunnistaa naisten käsittämättömiltä vaikuttavia kokemuksia. Vainosta kuuleminen on voinut murtaa työntekijöiden moraalisen ajattelun rajat. Naisten kerronta on voinut olla hankalasti yhdistettävissä työntekijän aiempaan kokemusmaailmaan ja henkilökohtaiseen arvomaailmaan, mistä on voinut seurata kuullun tiedostamaton kieltäminen tai sen totuudenmukaisuuden epärointi. Silloin naisten kerronnan omaksuminen tai kuulemansa avoin tunnustaminen on voinut olla hankalaa. Naisten kokemusten kuuleminen on voinut johtaa siten uhrin tuomitsemiseen tai sille on alettu etsiä selityksiä laajemmista yhteyksistä, jotta se olisi ymmärrettävä. (Cohen 2001; Linjakumpu 2012, 161; Hurtig ym. 2014.) Naisten vainokokemusten kohtaaminen palvelu- ja oikeusjärjestelmässä on voinut saada eri-

laisia tiedostamattomia näkymätöntämisen piirteitä (esim. isän kaipuun näkeminen perhettä kohtaan aitona) sekä tiedostettuja näkymättömäksi tekemisen piirteitä (esim. naisten kokemusten vähättely), jotka ovat estäneet vainon ja naisten avun tarpeiden tunnistamista (Näre 2000, 83). Edellä kuvatut torjumisen ja mitätöinnin prosessit liittyvät vainon tabuluonteeseen: vaino kulttuuristuneena ilmiönä, tabuna vastustaa tietoa. Tabuluonteisuus synnyttää psykokulttuurisen prosessin ja voi aiheuttaa mitätöimiskierteen yksilön – niin uhrien kuin auttajien – ja yhteiskunnan tasoilla. (Leira 2002, 286–287.)

Ammattilaisten tulkinnat, jotka estävät naisten avunsaantia, voivat pahimmillaan vahvistaa naisten kokemusta lyödyksi ja ulosuljetuksi tulemisesta, jolloin palvelujärjestelmä auttamisen sijasta haavoittaa avunhakijaa (Hurtig ym. 2014). Tämä ilmentää institutionaalista identiteettiväkivaltaa, jossa naisen ja hänen perheensä kohtelu ei vastaa naisen omaa kokemusmaailmaa (Metteri 2012, 222–224). Silloin auttajien hyväksi tarkoitama valta muuttuu pahaksi, mikä ilmenee esimerkiksi ylivaltaana ja sortona. Pahan vallan käyttö kaventaa ja estää naisten hyvän, turvallisen elämän toteuttamismahdollisuuksia. Tätä voidaan pitää eettisesti tuomittavana vallankäyttönä. Pahuuden olemassaolo ja valta tulisi tunnistaa osana ihmisyyttä, kokemusmaailmaa, auttamisjärjestelmää sekä osapuolten välisiä suhteita. (Laitinen & Hurtig 2002, 11–13; Niemi 2013.)

Silloin kun naisten eron jälkeisen vainon kokemukset eivät tule kohdatuiksi, ovat naisten henkilökohtaiset arvot ja niihin kytkeytyvät moraaliset perustelut ristiriidassa ammattilaisten moraalisten perusteluiden kanssa. Kokemusten kohtaaminen ja tunnistaminen edellyttävät, että naisten henkilökohtaista tietoa ja kokemusmaailmaa kunnioitetaan ja että heidän kokemuksiaan lähestytään uskottavina (Lillrank 2003; Metteri 2012, 54; Alhanen 2014, 56–58; Rissanen 2015). Anna Metterin (2000, 250) nimeämä ”kun ei uskota -kokemus” tulee esille siinä, ettei naisten omalla näkemyksellä tai kokemuksella ole merkitystä häntä itseään koskevassa päätöksenteossa. Vastaavanlaista subjektiivisen kokemuksen tunnistamattomuutta on ilmennyt myös lääketieteessä kivusta kärsivän ja terveydenhuollon välisenä kohtaamattomuutena. Tunnistamattomuuteen liittyy kehon ja mielen ristiriitaisuus sekä sosiaalinen leimautuminen moraalisenä kysymyksenä, kun ammattilaiset eivät ota kipua todesta. (Honkasalo 1999; Lillrank 2003.) Vaikka naiset puhuisivat vainokokemuksistaan rikkoen väkivaltaan liittyvän häpeän hiljaisuuden, ei ääntä väkivallasta silti välttämättä kuulla, uskota tai se voi tulla ohitetuksi (Romito 2008, 3–4). Naisten tilanteiden ja kokemusten monitulkintaisuus ja ristiriitaisuus estävät asioiden nimeämistä ja siten naiset voivat olla palvelujärjestelmässä näkymättömiä (Honkasalo 1999, 85). Tämä estää naisten oikeudenmukaisuuden kokemuksen toteutumista.

Aineisto osoittaa, kuinka ammattilaiset käyttävät eri tavoin valtaa tulkitessaan ja määrittäessään naisten tilanteita ja todellisuutta. Se, ettei naisten kokemukset ole tulleet aina kohdatuiksi, on voinut ilmetä muun muassa asiakkaan avoimena epäilynä

(Metteri 2012, 182–186). Silloin esimerkiksi lastensuojelun sosiaalityöntekijä on voinut epäillä naisen tuottaman tiedon todellisuutta. Avoimessa epäilyssä naiset voivat tulla tulkituiksi esimerkiksi vieraannuttajina vainon uhrin sijaan (ks. Harrison 2008) tai perheen tilanne voi näyttäytyä konfliktina tai lievänä ja epäselvänä väkivaltana. Lisäksi naisten tilanteiden määrittelyssä ja tulkinnassa on saatettu käyttää myös mahdollisia kriteerejä (Metteri 2012, 186–187). Naiset eivät ole välttämättä pystyneet osoittamaan ja todistamaan entisen kumppanin vainoamista. Lisäksi naiset voivat kokea olevansa voimattomia, jos vainoaja on estänyt heidän avunhaunyrityksensä tai vastannut avunhaunyrityksiin tavalla, jolla naisten avuntarve tulee mitätöidyksi. Naiset haavoittuvat ja uhriutuvat tällöin toissijaisesti tai uusiutuvasti, jos heidän kerrontaansa ei uskota tai jos he eivät pysty kertomaan tapahtumista vakuuttavasti (esim. Honkatukia 2011).

Lisäksi tämän tutkimuksen empiirisistä havainnoista tehdyissä tulkinnoissa tulee esille, kuinka työntekijät ovat voineet käyttää mekaanista tulkintaa, kun he ovat yrittäneet ymmärtää ja ottaa selkoa naisen ja perheen tilanteesta. Silloin työntekijät ovat voineet puuttua tilanteeseen rutiininomaisesti ja järjestelmäkakeskeisesti. (Metteri 2012, 177–182.) Naisten kerronta entisen kumppanin tekemästä väkivallasta on saatettu tulkita kuuluvan alueelle, jossa konfliktit on ratkaistavissa rutiininomaisesti ilman kriittistä arviointia ja tilanteen selvittämisen ei ole katsottu edellyttävän erityistä tietoa ja osaamista väkivallasta (Jaffe ym. 2009, 174–175, 178, 185). Asiat, jotka vaikuttavat työntekijälle vierailta tai vaikeilta, saattavat jäädä silloin helposti tietoisuuden ulkopuolelle ja oleellinen tieto voi ohittua (Ikonen-Varila 2005, 107; Metteri 2012, 177–182; Alhanen 2014). Esimerkiksi naisten tunnetieto sekä vainon aiheuttama ontologinen, psykologinen ja emotionaalinen haavoittavuus voivat jäädä huomioimatta. Tällöin moraaliset kysymykset ratkaistaan objektiivisesti nojautuen puolueettomiin, yleisiin periaatteisiin ja normeihin (Ahokas ym. 2005, 134). Tämä voi ilmetä esimerkiksi siten, että työntekijä kannustaa äitiä sitkeyteen ja sietokyvyn pitkittämiseen.

Monella naisella on ollut avunhakuprosessin alkaessa odotuksia siitä, että ammatillaiset puuttuvat vainoon ja saavat sen loppumaan. Vahva kokemuksen kohtaamisen odotus kumpuaa osaltaan myös siitä, että naisilla on usein asiakkuuksia moneen auttavaan tahoon. Tämä luo odotuksia, että joku taho tunnistaisi ja tunnustaisi heidän kokemuksensa. Usein naiset ovat kuitenkin joutuneet toteamaan, ettei auttamisjärjestelmä ole kyennyt auttamaan heitä tai sen mahdollisuudet puuttua eron jälkeisen vainon tilanteisiin ovat vähäiset. Monen naisen vainokokemuksen kohtaamista kuvaavatkin tunnistamattomuuden, tietämättömyyden ja puuttumattomuuden kulttuuri. Jos heidän kokemuksiansa on reagoitu, on se voinut pahimmillaan auttamisen sijaan vaarantaa tai hankaloittaa naisten tilannetta. (Lillrank 2003; Metteri 2012, 211–213.)

Naisten kokemusten kohtaamisen odotus ja vastuu kietoutuvat kysymykseen siitä, tunnistetaanko heidän kokemuksensa palvelujärjestelmässä ja avunhakuprosesseissa.

Siihen, ettei naisten kokemusia ole tunnistettu ja niihin ei ole puututtu, on voinut vaikuttaa muun muassa palvelujärjestelmän pyrkimys sukupuoliseen tasa-arvoon ja oikeudenmukaiseen kohteluun sekä rikoksenteijän oikeuksien huomioimiseen ja heidän vähäiseen vastuuttamiseen teoistaan. Pohjoismaisen hyvinvointivaltion universaaliuden periaate ja yhtenäiskulttuurinen näkemys voivat kapeuttaa palvelukriteerejä ja estää sosiaalisten tilanteiden monimuotoisuuden, monimutkaisten prosessien ja suhteiden tunnistamisen sekä avoimen sukupuolivallan kysymyksiin puuttumisen. (Pringle 2005; Törrönen & Välipakka 2007, 32–33; Julkunen 2010, 180.) Naisten negatiivisiin kokemuksiin on voinut vaikuttaa se, että mielikuva suomalaisesta hyvinvointiyhteiskunnasta ja sen tarjoamasta avusta viimeisenä avun saamisen mahdollisuutena murtuu (ks. Laitinen 2004, 281). Naisten kokemus oikeudenmukaisuudesta ilmenee siten aineistossa oikeudenmukaisuuden mahdollisuutena ja mahdollistamisena niin palvelujärjestelmäkohtaamisissa kuin yhteiskunnallisesti.

Lisäksi aineistosta tehdyt havainnot saavat tukea nykypäivän feministisistä keskusteluista liittyen oikeudenmukaisuuteen ja sen toteutumisen mahdollisuuksiin. Naisten kokemusten tunnistaminen edellyttää oikeudenmukaisuutta, joka tunnistaa ja tunnustaa erilaisuuden ja haastaa käsitykset universaalista naiseudesta. Käsitys universaalista naiseudesta ja siitä, että naiset ovat yhtenäinen ryhmä, jossa kokemukset on jaettu ja yhteneviä, estää näkemästä eroja naisten välillä. Erojen tunnistamattomuus ja naisten asettaminen kulttuurisissa instituutioissa vallitseviin diskursseihin vaikuttavat naisten kohdatuksi tulemisen kokemukseen ja toimivan avun saamisen mahdollisuuksiin. (Esim. Keskinen 2004, 27–31; Kroløkke & Sørensen 2006, 15–21; Snyder 2008, 180–181, 184–185; ks. myös Saresma 2010, 67–68.) Tämän tutkimuksen perusteella oikeudenmukaisuus on mahdollista toteuttaa, kun sukupuolirooleihin liittyviin odotuksiin ja stereotyyppioihin suhtaudutaan kriittisesti ja niistä pyritään eroon.

6 Vainon uhrien tunnistaminen ja auttaminen

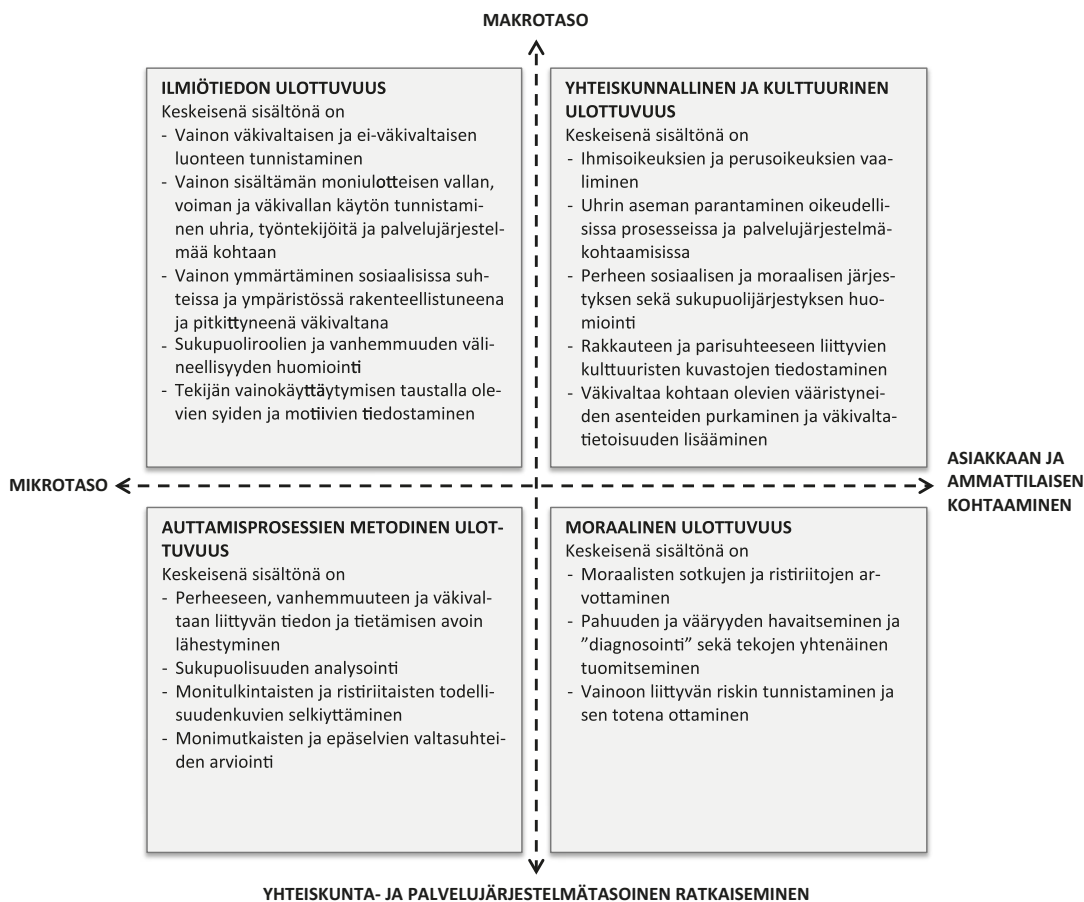
Tässä luvussa tarkastelen vainon uhrien tunnistamista ja auttamista. Aloitan tarkastelun jäsentämällä vainon ja siihen liittyvän tiedon moniulotteista muodostamisen, tulkitsemisen ja merkityksellistämisen prosessia uhreja auttavien ammattilaisten näkökulmasta. Sen jälkeen tarkastelen uhrien auttamista epävarman vainotiedon reunaehdoissa. Seuraavaksi teen näkyväksi uhrien keskeiset avuntarpeet tämän tutkimuksen perusteella ja pohdin, mitä niihin vastaaminen edellyttää vainon uhreja kohtaavilta ammattilaisilta. Lopuksi nostan esille kysymyksen moninaisista vastuista, jotta uhrien tarpeisiin voitaisiin vastata paremmin.

6.1 Vainotiedon ulottuvuudet

Edellisissä luvuissa esittämäni vainokokemuksen muodot ja niitä läpäisevät teemat johdattelevat kysymykseen *vainotiedon* muodostumisesta eron jälkeisen vainon uhrien kokemuksen tunnistamisessa ja heidän auttamisessa. Vainotiedolla tarkoitan uhreja kohtaavien ammattilaisten vainon tunnistamiseen liittyvää tietoa ja osaamista, johon vaikuttaa erilaisia, tiedostettuja ja tiedostamattomia, sosiokulttuurisia käsityksiä, normeja, arvoja sekä ammatillisia käytäntöjä, jotka suuntaavat vainosta tietämistä yksittäisen uhrin kohtaamisessa ja avuntarpeen arvioinnissa. Samalla vainotieto määrittää vainoon puuttumista laajempänä yhteiskunnallisena kysymyksenä.

Olen jakanut vainotiedon muodostumiseen ja vainoon puuttumiseen liittyvät tekijät neljään eri ulottuvuuteen. *Ilmiötiedon ulottuvuuteen* liittyy tieto vainon luonteesta, dynamiikasta ja sen uhriuttavasta luonteesta. Se tekee näkyväksi ilmiökohtaisen tiedon tärkeyden vainoon puuttumisessa. *Moraalinen ulottuvuus* tulee näkyväksi pahuuden ja vääryyden arvioinneissa sekä niistä tehtävissä kannanotoissa: nähdäänkö vainokäyttäytyminen ja teot pahoina ja moraalisesti väärinä. *Auttamisprosessien metodinen ulottuvuus* ilmenee vainon tunnistamisessa ja uhrien auttamisessa ja erityisesti siinä, miten ammattilaiset analysoivat, arvioivat, suhteuttavat ja tulkitsevat vainotilanteita avun antamisen näkökulmasta sekä miten ammatilliset käytännöt mahdollistavat vainon tunnistamisen ja uhrien auttamisen. Auttamisprosessien metodinen ulottuvuus painottaa yksilökohtaisen kohtaamisen tärkeyttä osana uhrin avunhakuprosessia. *Yhteiskunnallinen ja kulttuurinen ulottuvuus* ohjaa ja kehystää vainon tunnistamista ja siitä tietämistä luoden yhteiskunnallisia ja kulttuurisia selittämisen ja ymmärtämisen keinoja tilanteissa, joissa vainon uhreja kohdetaan. Yhteiskunnallinen ja kulttuurinen

ulottuvuus on usein myös muiden ulottuvuuksien taustalla. Lisäksi ulottuvuuteen liittyy vainon ratkaisemisen kysymys yhteiskunnallisesti naiseen kohdistuvana väkivaltana. Jotta vainotiedon muotoutuminen ja vainoon puuttuminen on yksilöllisesti ja yhteiskunnallisesti mahdollista, edellyttää se mikrotasoisesta – asiakkaan ja ammattilaisen kohtaamisen – sekä makrotasoisesta – yhteiskunnallisen ja palvelujärjestelmän tasoisesta – ratkaisemisen yhdistymistä. Olen jäsentänyt Kuvioon 6 vainotiedon muodostumisen ulottuvuudet ja niiden keskeiset sisällöt, jotka pohjautuvat tutkimuksessa tekemiini havaintoihin.

Kuvio 6. Vainotiedon muodostumisen ja vainoon puuttumisen ulottuvuudet

Vainotiedon ulottuvuudet voivat mahdollistaa tai estää uhrien avuntarpeen tunnistamisen ja vainoon puuttumisen. Ulottuvuudet ovat vuorovaikutuksessa keskenään, ilmenevät dynaamisesti ja sisältävät syy-seuraussuhteita. Ne muodostavat merkityksenanto- ja tulkintaprosessin määrittäen vainosta tietämistä, vainon tunnistamista ja siten myös uhrien auttamisen mahdollisuuksia niin yksilökohtaisesti kuin yhteiskun-

nallisesti. Ulottuvuuksien tiedostaminen ja niiden sisältöjen analysointi ja reflektointi osana työntekijän ymmärrystä vainosta on tärkeää, jotta vainon kohteena olevat naiset ja lapset tulisivat tunnistetuiksi ja autetuiksi. Seuraavaksi avaan vainotiedon muodostumisen prosessia ja siihen kuuluvien ulottuvuuksien vuorovaikutuksellista suhdetta.

Vainotiedon muotoutumisessa on keskeistä vainon tunnistaminen väkivaltana ja erityisesti yhtenä naiseen kohdistuvan lähisuhteiden väkivallan muotona. Siinä on tärkeää kulttuurisen tietouden ja yleisen lähisuhteissa tapahtuvan väkivallan teoreettisen ymmärryksen syventäminen. Uhrien tunnistamiseen ja auttamiseen tarvitaan ymmärrystä ja tietoa vainosta ilmiönä: vainoteoista, tekijän käyttäytymisen motiiveista ja syistä, tekijän ja uhrin suhteen dynamiikasta sekä vainon seurauksista uhrille.

Vaino kokoo sisällöllisesti ja käsitteellisesti erimuotoisen vallan, voiman ja väkivallan käytön, jossa tavoitteena on vahingon tuottaminen kohteelle. Voima asettuu väkivallan ja vallan käytön rajapinnalle merkityksellisten mahdollistamisena, rajoittamisena ja hallitsemisena. (Ks. Scott 2001.) Vainoteot voivat ilmetä näkyvinä ja näkymättöminä tai väkivaltaisina ja väkivallattomina. Vaino voi ensinnäkin ilmetä väkivaltana, joka sisältää voimankäyttöä sen negatiivisessa merkityksessä: vainoaja rajoittaa ja hallitsee teoillaan uhrin. Teot havainnollistuvat usein esimerkiksi konkreettisina fyysisinä tekoina ja sanallisina uhkauksina, kuten uhrin pahoinpitelynä ja teräaseella uhkaamisena, joissa väkivalta on usein todennettavissa. Vaino voi ilmetä myös vallankäyttönä, missä on keskeistä tekojen moniulotteisen ja kaksijakoisen vallan tunnistaminen. Silloin väkivaltaisen ja ei-väkivaltaisen käytöksen luonne on epäselvää ja tilanteet voivat tulla tulkituiksi ei-väkivaltaisina. Vainoaja voi esimerkiksi hyödyntää palvelujärjestelmää ja oikeudellisia prosesseja tekemällä esimerkiksi perättömiä lastensuojeluilmoituksia naisesta. Tällöin vainoaja käyttää valtaa, mikä ei merkityksellisty niinkään voimana tai väkivaltana, vaan pahan vallan käyttönä (esim. Niemi 2013).

Käytöksessä, joka ei sisällä väkivaltaa, voimankäyttö voi ilmetä positiivisena, mikä hankaloittaa vainon tunnistamista väkivaltana. Esimerkiksi kukkien lähettäminen entiselle kumppanille voidaan nähdä kaipuuna sen sijaan, että se tunnistettaisiin ahdistuksen ja pelon tunteen herättämisenä kohteessa. Lisäksi vaino voi ilmetä performanssina, jossa hyviltä ja normaaleilta asioilta ryöstetään merkitys. Tekijä voi esimerkiksi osoittaa, että välittää lapsista, vaikka todellinen motiivi on yhteyden pitäminen entiseen kumppaniin. (Nikupeteri & Laitinen 2015.) Uhrien avunhakuprosesseissa teot voivat tulla tulkituiksi positiivisina, koska ne ylläpitävät kulttuurisesti yleistä ja hyväksyttyä perheen sosiaalista ja moraalista järjestystä.

Vallan, voiman ja väkivallan moninaisuus ilmenee myös naisen lähisuhteissa, erityisesti äidin ja lapsen suhteessa, sekä äitiyden instrumentaalisen roolin vainon toteuttamisessa (Radford & Hester 2006; Humphreys ym. 2011; Thiara & Humphreys 2015). Vainotiedossa korostuvat ilmiötiedon ja ammattilaisten tekemän sukupuolisuuden analyysin tärkeys, mikä voi mahdollistaa sukupuoleen kietoutuvan

vallan ja väkivallan käytön näkemisen osana vainoa. Vainoajan toiminta sisältää usein sukupuoliroolien hyödyntämistä ja niihin liitettyjen vastuiden ja velvoitteiden, kuten vastuullisena äitinä toimimisen, hankaloittamista. Vaino toteutuu eron jälkeen usein lasten tapaamisten kautta ja kietoutuu äidin ja lapsen suhteen mitätöimiseen ja sabotoimiseen. Ammattilaisten käsitykset ja tulkinnat yhteiskunnallisesta sukupuolijärjestyksestä (Julkunen 2010) ja sukupuoliroolien vastuista vaikuttavat uhrien avunsaantiin. Naisten avunsaanti voi estyä, jos heidät nähdään esimerkiksi vastuullisina lasten hoidosta ja huolenpidosta sekä vainon lopettamisesta tai sen kanssa selviytymisestä (esim. Virkki 2015). Äidin vastuuttaminen lasten hyvinvoinnista ja turvallisuudesta voi kummuta yleisestä yhteiskunnallisesta ja kulttuurisesta perheeseen ja sukupuoleen liitetystä sosiaalisesta ja moraalista järjestyksestä. Äitiyden hyödyntäminen ja loukkaaminen osana vainon prosessia voi silloin helposti mitätöityä. Äitiys vaatii näkyväksi tulemista vainon tunnistamisessa ja uhrien auttamisessa. Sukupuolta tulee eritellä niin tekijyydessä, kokijudessa ja vainoon puuttumisen käytännöissä sekä niitä perustelevissa moraalisisissa arvioinneissa.

Ilmiötiedon ulottuvuus korostaa ymmärrystä vainosta pakottavana kontrollointina, mikä on naisten arkeen sekä sosiaalisen ympäristöön rakenteellistunutta ja pitkitettyä väkivaltaista käytöstä. Vainoteot ilmenevät usein hankalasti tunnistettavina ja puettuina, ja ovat usein ulkopuolisille näkymättömiä ja siten poissaolevia. Silloin pahuus, vääryys ja väkivalta eivät ole selkeästi havaittavissa ja ”diagnoisoitavissa”. Tilanne ei silloin ole selkeän yhtenäisesti tuomittavissa oleva, vaan sen moraaliset arviot ja kannanotot voivat jakaantua, mikä ilmentää vainotiedon moraalista ulottuvuutta. Vainotietoon kuuluvassa auttamisprosessien metodisessa ulottuvuudessa korostuukin, että näkymättömät ja possaolevat teot ja käyttäytyminen otetaan huomioon ja että ne tulevat nähdyiksi ja nimetyiksi väkivaltaisena käytöksenä.

Vainon kohteena olevan naisen tai perheen auttamista voi vaikeuttaa se, että vainoaja määrittää naisten avunhakuprosessin reunaehdot ja mahdollisuuksia. Vainoaja voi kaventaa ammattilaisten toiminnallisia vaihtoehtoja luomalla vääristynyttä, mutta uskottavaa todellisuuskuvaa (ks. Hurtig 2013b, 138). Ammattilaiset ovat voineet tiedostamattaan joutua osaksi vainoajan manipuloivaa prosessia. Tekijä voi pyörittää suurta viranomaisverkostoa ja jatkaa loputonta valituskierrettä viranomaispäätöksistä (Pohjoisvirta 2011, 137). Puheellaan ja toiminnallaan tekijä ohjaa muiden toimintaa sekä tietämisen ja tulkittamisen mahdollisuuksia vainosta. Vainoaja voi kohdistaa työntekijöihin manipulatiivista valtaa, jolloin hän ohjaa ja harhauttaa auttajia vääristämällä todellisuudella. Sen seurauksena vainoajan ja uhrin toimijuudet voivat hämärtyä, jolloin varsinainen uhri voi määrittyä pahaksi ja tekijä hyväksi. Manipulatiivisella vallalla vainoaja voi sumentaa työntekijöiden ammattietiikan toteuttamista ja estää näkemästä väkivaltaa vääränä ja tekemästä tekijää vastuulliseksi väkivaltaisesta käyttäytymisestään. (Ks. Niemi 2013, 45–46, 54.) Silloin valtasuhde voi näyttäytyä persoonattomana, ei-hierarkkisenä ja lähteeltään epäselvänä, mikä

estää tunnistamasta tekijyyttä ja toimijuutta (Hurtig 2013b, 127). Se tekee vainon tunnistamisesta ja siihen puuttumisesta hankalaa. Tärkeää on, että ammattilaiset tunnistavat vainoajan monimuotoisen vallan käytön niin uhria kuin myös heitä itseään kuin palvelujärjestelmää ja oikeusprosesseja kohtaan, mikä korostaa ilmiökohtaisen tiedon ja moraalisen arvioinnin tärkeyttä.

Vainotiedon muodostaminen sekä naisten ja lasten tilanteiden tulkinnat sisältävät usein monitulkintaisia, vaikeasti tavoitettavia ja kilpailevia todellisuuden kuvauksia. Osapuolilla – niin äidillä, isällä, lapsilla kuin työntekijällä – voi olla arvo-, normi-, valta- tai intressiristiriitoja ja yhteisen käsityksen jakaminen tilanteesta voi olla hankalaa (Forsberg 2012, 12). Perheen sisäisen vallankäytön mekanismit eivät ole helposti tunnistettavissa ja ne ilmenevät usein epäselvinä, epämiellyttävänä ja hankalina vallan jakoina ja suhteina, jolloin perhesuhteiden vahingoittavuus ja epätasainen vallan jakautuminen voivat jäädä tunnistamatta (Notko 2011, 101). Perheiden arki voi näyttää sotkuiselta (Forsberg 2012, 15), tilanteet monimutkaisilta ja osallisten valtasuhteet epäselvinä. Työntekijät joutuvat arvioimaan kumman todellisuus on uskottavampi – uhrin vai tekijän kertoma todellisuus. Lisäksi työntekijät joutuvat ottamaan huomioon sen, onko naisen selonteot tilanteesta vainoajan painostuksen alla tehtyjä. Vainon näkyväksi ja tunnistetuksi tuleminen korostaa ammattilaisten aktiivisuutta selvittää moraalisia sotkuja ja ristiriitoja sekä arvottaa interventioiden taustalla olevia moraalisia näkökulmia ja tulkintoja. Vainotiedon muodostaminen haastaa työntekijöitä punnitsemaan tilanteesta tuotettua tietoa yksilön vapauden ja ihmisoikeuksien toteutumisen, vanhempien välisen tasa-arvon vaalimisen ja perheenjäsenten turvallisuuden näkökulmista (ks. Saunders 2015, 79).

Ammattilaiset yrittävät usein selkiyttää naisten ja heidän perheidensä tilanteita nojautuen aiempaan lähisuhdeväkivaltatietoonsa, perheeseen liitettyihin sosiokulttuurisiin käsityksiin ja väkivaltaan liitettyihin kulttuurisiin myytteihin sekä henkilökohtaiseen ja ammatilliseen arvomaailmansa (esim. Jayyusi 1991, 246–247; Suoninen 2001, 374–375; Nyqvist 2004, 104–106; Haselschwerdt ym. 2011). Kulttuuriset käsitykset esimerkiksi sitkeästä tai mustasukkaisesta rakkaudesta voivat vaikuttaa ilmiötiedon muodostamiseen, mikä taas voi puolestaan ilmetä siinä, miten tilanne arvioidaan moraalisesti ja millaisena ammattilaiset tulkitsevat tilanteen. Silloin on vaarana, että väkivaltaa luokittelevat aiemmin tutut ja yksinkertaistavat tulkintatavat määrittävät uhrit ja heidän avuntarpeensa ulkopäin yhden kategorian näkökulmasta (ks. Sipilä 1979, 53; Juhila 2012b, 184). Aineistosta tehdyt havainnot korostavat, että vainon tunnistaminen ja näkyväksi tekeminen edellyttää ammattilaisilta metodista työtettä sekä irtaantumista väkivaltaan ja perheeseen liittyvien kulttuuristen ja moraalisten käsitysten ja kategorisointien normittavasta käytöstä.

Kokonaisuudessaan vainotiedon ulottuvuudet kuvaavat vainon erityisyyttä osana perhe- ja parisuhdeväkivaltaan puuttumista. Vainotieto on siten ammattilaisten olemassa olevaa väkivaltaosaamista, väkivallan tunnistamista ja siihen puuttumista

täydentävää tietoa. Vainotiedon ulottuvuudet muodostavat kokonaisuuden, joka nostaa esiin omanlaisia moraalisia, auttamiskäytäntöihin liittyviä, oikeudellisia ja sosiokulttuurisia kysymyksiä verrattuna muuhun parisuhde- ja perheväkivaltaan. Vainotiedon muodostaminen ja tulkitseminen on prosessi, jossa työntekijän tieto vainosta ilmiönä, moraaliset pohdinnat, ammatillinen asiantuntijuus ja käytännöt, sekä yhteiskunnallinen ja kulttuurinen tietous ja käsitykset ovat vuorovaikutuksessa. Vainotiedon muodostuminen ja tulkitseminen sekä vainosta tietäminen on moniulotteinen prosessi ja kertoo siitä, ettei vaino ole useinkaan suoraan nähtävissä tai diagnosoitavissa (vrt. Richmond 1917). Vainotieto määrittäyty siten monimutkaiseksi, monitulkintaiseksi ja se on usein epävarmaa.

6.2 Uhrien auttaminen epävarman vainotiedon reunaehdoissa

Vainon uhreja auttavien ammattilaisten työ kiteytyy vainoajan tekojen ja käyttäytymisen muodostaman prosessin sekä siitä uhrille koituvien seurausten näkyväksi tekemiseen, jotta vaino tulee tunnistetuksi ja uhreja voidaan auttaa. Siinä korostuu päätöksenteon taustalla olevan tiedon tuottaminen ja tiedon käyttäminen olosuhteissa, joissa varmuutta on usein vähän ja epävarmuutta paljon. Epävarmuus syntyy, kun ammattilaisilla on usein käytössään rikkonaista, vääristynyttä tai ristiriitaista tietoa pohjautuen osapuolten selontekoihin tilanteesta.

Vainotiedon monimutkaisuus, monitulkintaisuus ja epävarmuus

Vainotieto muotoutuu jännitteisessä kentässä. Tilanteet voivat näyttäytyä näennäisesti selkeinä, johdonmukaisina ja siten näennäisesti varmoina, tai ne voivat näyttäytyä epävarmoina. Näennäisesti varmaa tietoa voi olla esimerkiksi se, että nainen nähdään vieraannuttavana äitinä, jos vainoajan väitteet ja tarina ohjaavat ammattilaisia sellaiseen ymmärrykseen ja tulkintaan. Epävarmuutta aiheuttaa puolestaan se, että osapuolten selonteot ovat usein keskenään ristiriitaisia ja siten muodostunut tieto tilanteesta sisältää usein näkymättömiä tiedon kohtia. Näkymättömiin ja puutteellisiin tiedon kohtiin kietoutuu usein epävarmuus tulevasta. Vainon uhka ja tekojen eteneminen vaarallisemmiksi on otettava huomioon tässä hetkessä. Vainon tunnistaminen vaatii ammattilaisilta epävarman, monimutkaisen ja monitulkintaisen tiedon sietämistä ja sen selventämistä mahdollisuuksien mukaan (ks. Brandon ym. 2009). Tieto vainosta rakennetaan asiakkaan ja työntekijän kohtaamisessa ja ”diagnoosi” vainosta muotoutuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa neuvotellen ja tulkiten (Hood 2014, 33).

Vainoon liittyvä epävarmuus ja monimutkaisuus tarkoittavat jotain sellaista, mitä koetaan ja jota perheet ja ammattilaiset pyrkivät hallitsemaan. Monimutkaisuudessa ja epävarmuudessa on kyse käsityksistä, ymmärryksestä, tulkinnoista ja neuvotteluista. Auttamissuhteeseen tunkeutuva epävarmuus ja monimutkaisuus eivät ole ulkopuolisia,

persoonattomia voimia, jotka muodostavat syy-seuraussuhteita, vaan ne ovat todellisia ja ihmissuhteissa luotuja. (Hood 2014, 28–29.) Epävarman tiedon tila voidaan nähdä edellytyksenä ja mahdollisuutena tilanteiden tunnistamiselle ja uhrien auttamiselle. Kun työntekijän ammatillinen vastuuntunne värityy epävarmuudella, voi se mahdollistaa kriittistä analyysiä asiakkaan ongelmatilanteesta ja toimia signaalina asioiden todellisesta monisyisestä luonteesta ja osallisten avun tarpeista. (Parton 1998; Hurtig ym. 2014.) Nigel Parton (1998, 23) kirjoittaa, kuinka epävarma, monitulkintainen ja monimutkainen tieto on sosiaalityössä yleistä ja sosiaalityön interventioille keskeistä (myös Macdonald & Macdonald 2010, 1179). Tiedon epävarmaan luonteeseen sitoutuminen ja sen hyväksyminen mahdollistavat luovuutta ja uudenlaisia ajattelutapoja, mitkä ovat vaarassa hävitä riskin kontrolloinnin ja hallinnan alla (Parton 1998, 23).

Vainoon liittyvä epävarma tieto haastaa vainoon pureutuvien interventioiden tekemistä. Tiedon varmuutta pidetään länsimaissa yhtenä tärkeänä tekijänä, jotta voidaan tehdä toimenpiteitä tai välittää tietoa eteenpäin (Venkula 2011, 21). Noora Ellonen ja Tarja Pösö (2014) tuovat esille lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa ja siihen puuttumista käsittelevässä tutkimuksessaan, että epäröinti on yksi suomalaisen palvelujärjestelmän tapa reagoida ja vastata sellaiseen lapseen kohdistuvaan väkivaltaan, joka näyttäytyy epäselvänä. Epäröinti tarkoittaa, että työntekijät nojaavat tiettyihin norminmukaisiin käytäntöihin pohtiessaan, onko tilanteessa ilmennyt väkivaltaa. Silloin keskeisinä toimenpiteitä ohjaavina tekijöinä ovat väkivallan välittömyys ja todisteiden kiistattomuus. Kyseiset lähtökohdat eivät mahdollista puuttumista sellaisiin tilanteisiin, joissa väkivalta on piilotettua, tilanteet monimutkaisia ja monitulkintaisia sekä tieto epävarmaa, kuten usein vainon kohdalla on.

Epävarmuus ammattilaisten vainotiedon määrittelijänä

Epävarmuuden vaikeasti jäsentyvässä tilanteessa työntekijöiden totutut ajattelumallit ja tavat eivät usein ole riittäviä tai toimivia. Tietämättömyys ja epävarmuus naisten ja perheiden tilanteista voi tuntua epämieluisalta, mikä osaltaan viestii siitä, että työntekijän entinen tieto tai tapa ei ole pätevä kyseisessä tilanteessa (Venkula 2011, 113). Varma ja totunnainen tieto voivat ohjata yritykseen luoda turvallisuutta keinoilla, jotka päinvastoin lisäävät turvattomuutta. Silloin vainon rihmastomaista ja verkostomaista todellisuutta yritetään hallita tiedolla, mikä ei ulotu monimutkaisten suhteiden ja prosessien tavoittamiseen. (Ks. Venkula 2011, 37.) Pahimmillaan tilanteen epävarmuus voi ohittua tai epävarmuus voi tulla käsitellyksi varmuutena organisatoristen paineiden ja lakisääteisten toimimisen velvoitteiden kehystämänä (White 2009, 233–234).

Epävarma tieto vainosta haastaa moraalisesti ammattilaisia tunnistamaan varman tiedon rajat, koska varman tiedon muuttuessa epävarmaksi joutuu toimimaan toisin (Pösö 2012b, 172). Epävarman tiedon käsittelyssä työntekijä tunnistaa ja reflektoi omaa toimintaansa: mitkä tavat viittaavat varmuuden ajatteluun ja sen mukaiseen

toimintaan, sekä milloin ja miten omaa toimintaa pitää muuttaa, jotta se mahdollistaisi epävarmuuden ajattelun ja siinä toimimisen (Venkula 2011, 94). Tunteet ovat merkityksellisessä roolissa tiedostamisen ja ymmärtämisen prosessissa, sillä ne motivoivat sekä ohjaavat toimintaa, kokemisen tapoja, ajatuksia ja tekoja sekä jäsentävät moraalialueita (Saariluoma 2003, 52–53; Ikonen-Varila 2005, 107–108; Hurtig 2013a, 284).

Uhrien kohtaamista ja tunnistamista värittää osaltaan naisten kokemusten ja tunteiden realistisuuden arviointi. Ammattilaiset suhteuttavat naisten pelkoa usein omaan väkivallattomaan ja niin sanottuun tavalliseen arkeensa (Ronkainen 2006, 545). Arviontiosessia kuvastaa myös laajemmin yhteiskunnallinen emotionaalinen lukutaidottomuus tilanteissa, jotka ovat tabuja, epämieluisia tai itselle vieraita (Brisson 1998, 19). Silloin kuulemansa kognitiiviset, emotionaaliset ja moraaliset seuraukset saatetaan neutralisoida, järkeistää toisenlaisiksi tai torjua (Cohen 2001, 1; Mooney 2007). Työntekijä voi tulla tunnottomaksi vieraille ja pahoille viesteille, jotka eivät sovi omaksuttuun arvomaailmaan ja sen seurauksena osa todellisuudesta voi jäädä huomiotta (Venkula 2011, 62). Pierre Bourdieu (1972/1977, 164–171) kuvaa tällaista tilannetta doksan käsitteellä, millä hän tarkoittaa sosiaalisen maailman näkemistä ongelmattomana, itsestään selvänä, keskustelemattomana ja vaihtoehdottomana. Silloin työntekijä seuraa vallitsevia sosiaalisia, totunnaisia sääntöjä niitä kyseenalaistamatta. Sen sijaan, että vainon ja väkivallan nähtäisiin olevan syynä perheen ongelmiin, naisten ja lasten ongelmatilanteet saattavat näyttäytyä viranomaisille esimerkiksi siten, että perheellä on monimutkaisia tarpeita (Radford ym. 2011) tai perhe on muutoin ongelmallinen (Alderson ym. 2015, 183–184). Realistisuuden arviointi on ongelmallinen erityisesti oikeudellisissa käytännöissä, mutta myös muissa viranomaiskäytännöissä, joissa pelkoa ja muita tunteita arvioidaan ja käsitellään usein rationaalista näkökulmasta (Ronkainen 2006, 545–546). Kuulemansa rationalisoinnilla tai sivuuttamisella on seurauksia naisten avunsaannin mahdollisuuksille.

Usein naisten odotukset avunsaamisesta ja työntekijöiden moraalinen vastuutunne vainoon puuttumisesta on huolen ja riskin näkökulmasta katsottuna kuitenkin vastavaroista ja jaettavaa. Naisen ja työntekijän kohtaamisessa molemmat osapuolet voivat jakaa pelon ja huolen tunteen tilanteen etenemisestä vaarallisemmaksi (ks. Stanford 2010). Perheiden tilanteiden ja todellisuuden hallitsemattomuus, uhkaavuus, ennakoimattomuus ja epävarmuus voivat nostaa työntekijässä huoliontologiaa (Harrikari 2008, 133), mikä voi lisätä ammatillista turvattomuutta ja pelkoa perheen tilanteesta. Ammattilaisten avun antamisen ja puuttumisen vastuun tunnetta eivät vähennä viimeaikaiset mediassa huomiota saaneet perhesurmat ja entisten puolisoitten henkirikokset. Työntekijät voivat pelätä, että he aiheuttavat interventiollaan lisää harmia uhrille tai vaarantavat hänen turvallisuuttaan, jos he eivät arvioi oikein naisen tai perheen tilannetta ja siihen liittyvää riskiä (Stanford 2010, 1073; Pohjoisvirta 2011, 141). Pelontunne on puolustava ja strateginen tekijä päätöksenteossa, kun pyritään turvaamaan asiakasta. Pelko saa toimimaan ja tekemään päätöksiä, mutta

se voi myös heikentää kykyä toimia objektiivisesti ja auttaa. Työntekijän pelko siitä, toiminko oikein, ilmenee moraalisenä kysymyksenä suhteutuen ammattieettiseen sitoutumiseen. (Stanford 2010; myös Hannus 2011, 211–213.) Työntekijöiden pelkoon kietoutuu myös epävarmuus. Se voi syntyä siitä, että työntekijä kokee, ettei hänellä ole riittävästi todisteita väkivallasta. Varmojen todisteiden puuttuessa voi olla helpompaa ja kannattavampaa ohittaa ja mitätöidä väkivallan tulkintamahdollisuus, koska tilanteen näkeminen väkivaltana edellyttäisi voimakkaampia interventioita ja voisi heikentää työntekijän ja asiakkaan luottamuksellista suhdetta. (Ellonen & Pösö 2014, 738, 741; ks. Venkula 2011, 21.)

Epävarman vainotiedon selkiyttämisessä on tärkeää tilanteiden tunnistaminen ja uuden tiedon etsiminen, mikä edellyttää erityistä tilanneherkkyyttä (Forsberg 2012, 15). Vainoon liittyvässä päätöksenteossa on usein riittävä, että saavuttaa käytännön varmuuden sen sijaan, että pyrkisi epistemologiseen varmuuteen, jossa tiedon varmuuden tulee olla taattu ja turvattu. Käytännön varmuus muodostuu suhteessa siihen, mitä on yleisesti tehtävissä ja odotettavissa kyseisessä kontekstissa ja tilanteessa. Tilaneessa on tärkeää, että vainon mahdollisuus on tiedostettu ja että työntekijällä on riittävästi ilmiökohtaista tietoa vainosta. Silloin käytännön varmuus mahdollistaa virheiden tekemisen ja siinä on tilaa valinnoille ja toimimiselle. (Beresford 1991; ks. Venkula 2011, 24.) Voidaankin kysyä, onko auttamistilanteessa saavutettu tieto koskaan täydellistä ja epistemologisesti varmaa, koska inhimillinen ja ihmisten välissä syntyvä tieto on aina sosiaalisesti rakennettua, epätäydellistä ja tietäminen siten epävarmaa (Venkula 2011, 14).

Kun työntekijä arvioi tietoa ja totuudenmukaisuutta vainotilanteissa, on faktojen huomioimisen lisäksi punnittava myös niihin liittyviä merkityksiä. Faktat ovat tosiasioita ja luotettavana pidettävää tietoa, ja ne ovat toimivia varmoissa, toistuvissa ja rutiininomaisissa tilanteissa. Faktat voivat kuitenkin merkityksellistyä eri tavoin tilanne- ja kontekstisidonnaisesti. Faktojen saamat merkitykset ovat oleellisempia moraalisisessa pohdinnassa, tulkinnoissa ja johtopäätöksissä kuin faktat sinänsä. (Venkula 2011, 108; Enroos 2012, 63–64.) Se, millaisia johtopäätöksiä tehdään olemassa olevalla tiedolla sekä faktoilla ja niiden saamalla merkityksillä vaikuttaa esimerkiksi siihen, minkä verran ammattilaiset pitävät yllä perhesuhteita ja minkä verran niitä rajoitetaan (Enroos 2012, 62) sekä kuinka varauksella perhesuhteita tulee käsitellä. Tämä konkretisoituu esimerkiksi siinä, mitä tietoja ammattilainen voi antaa vainon osapuolille eroprosessissa, jottei uhrien turvallisuus vaarannu.

Totuudenmukaisuuden arviointi ja faktojen tulkinta on tärkeää, koska työntekijöiden tekemät tulkinnat voivat pahimmillaan estää tai hankaloittaa osallisten avunsaamista myöhemmässä vaiheessa, kun tapahtumien ja tilanteiden todellinen luonne sekä perheen tilanne on dokumentoitu vääristyneesti. Väärin tehdyt tulkinnat voivat ketjuuntua ja vahvistua (moni)ammattillisissa kohtaamisissa. Vääristymien oikaiseminen vaatii ammattilaiselta rohkeutta poiketa aiemmista ammattilaisten

tekemistä tulkinnoista ja nähdä tilanne toisin. Tehdyillä tulkinnoilla voi siten olla uhrien kannalta vakavia ja pitkäaikaisia negatiivisia seurauksia.

Tutkimuksessa tehtyjen havaintojen perusteella tiedon muodostaminen ilmiöstä – vainosta, joka sisältää suuren riskin väkivallan kumuloitumisesta ja etenemisestä henkirikoksiin, mutta jota kohdataan työssä määrällisesti vähän, vaatii työntekijöiltä erilaisten tiedon muotojen hyödyntämistä ammatillisessa toiminnassa. Tiedon muodostamisessa on tärkeää teoreettinen, empiirinen, persoonallinen ja menettelytavallinen tieto sekä käytännön viisaus (Drury-Hudson 1999). Teoreettinen ja empiirinen tieto vainosta mahdollistavat naisten kokemustiedon eri ulottuvuuksien huomioon ottamisen ja tunnistamisen: Millaisia eri ilmenemismuotoja vaino voi saada uhrin arjessa? Mikä sen dynamiikassa uhriuttaa? Keitä kaikkia vaino voi koskea ja millaisia asioita se voi sisällyttää mukaansa? Miten uhrin voivat reagoida vainoon? Millaiset syyt ja motiivit voivat olla vainoajan tekojen taustalla? Teoreettisen ja empiirisen ilmiökohtaisen tiedon lisäksi vainotiedon tunnistamisessa korostuvat erityisesti työntekijän persoonallinen tieto ja käytännön viisaus. Ammatillaisen persoonallinen tieto mahdollistaa tiedon yleistämisen, siirrettävyyden ja sen tilannekohtaisen soveltuvuuden arvioinnin. Se on tärkeä osa tiedon muodostamisessa, epävarmuuden käsittelyssä ja vainon näkyväksi tekemisessä. (Laitinen & Nikupeteri 2013, 431–432.)

Aiempien vainotapausten systemaattinen tarkastelu ja uhrien auttamiseen liittyvien kriittisten kohtien – niin onnistumisten kuin epäonnistumisten – tunnistaminen sekä kriittisiin tapahtumiin liittyvän ammatillisen toiminnan jälkikäteinen reflektointi voivat edesauttaa tulevien vainotilanteiden tunnistamista ja niihin liittyvän epävarmuuden hallintaa (Jaakola ym. 2014; Niiranen & Veikanmaa 2016; Nikupeteri ym. 2016). Epävarmuuden tunnistamisessa ja sen käsittelyssä korostuu avoin, reflektointi ja moninaisuuden hyväksyvä tiedon ja todellisuuden käsittäminen sekä objektiivisen totuuden tavoittelusta luopuminen. Reflektioivassa käytännössä huomioidaan kokonaisuus ja se läpäisee yksilö, yhteisö ja yhteiskunta tasot. (Esim. Karvinen 1996; Taylor & White 2000; Venkula 2011, 37–38, 94.) Vainotietoon liittyvä epävarmuus viestii auttamistilanteissa tarvittavan moniulotteisen tiedon tärkeydestä ja työntekijän valmiudesta toimia epävarman tiedon reunaehdoissa.

Riskien ymmärtämistä, tunnistamista ja arviointia

Vainotietoon kietoutuu keskeisesti kysymys riskistä. Epävarmaan tietoon liittyy aina riski: tämän päivän epävarmuudesta voi tulla huomisen riski. Epävarman tiedon tarkentuminen ja täydentyminen voi kuitenkin mahdollistaa riskin arvioinnin. (Knight 1921/2002; Macdonald & Macdonald 2010, 1178.) Eron jälkeisessä vainossa epävarmaan tietoon liittyvän riskin ongelmallisuus kulminoituu uhrien turvaamiseen: naisten ja lasten turvallisuutta ei saisi vaarantaa epävarman tiedon varassa.

Sosiaalityössä keskustelu riskeistä niin Suomessa kuin kansainvälisesti on viime vuosina liittynyt erityisesti perheiden ongelmatilanteisiin, lasten kaltoinkohteluun

sekä perhe- ja lapsensurmiin. Riskinarviointi on kohdistunut yksilöön tai yksilöihin kohdistuvaan turvallisuusuhkaan. (Esim. Howe 1992; Kuijvenhoven & Kortleven 2010; Macdonald & Macdonald 2010; Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista... 2012; ks. laajemmin riskipolitiikasta Harrikari 2008.) Erityisesti perhe- ja lapsensurmat ovat herättäneet niin julkista keskustelua kuin ammatti- ja tieteenalan sisäistä keskustelua, miten tunnistaa ”riskiperheet” ja miten suojata ja turvata lapsia. Riskien arviointiin liittyen on 2000-luvulta lähtien vahvistettu erityisesti lastensuojelussa varhaisen puuttumisen ja ennaltaehkäisyyn käytäntöjä ja toimintatapoja. Niiden lisäksi riskin arvioinnin menetelminä voidaan pitää erilaisia huolen arvioimiseen kehitettyjä menetelmiä. (Harrikari 2008, 117, 121–127.)

Vainossa riski on hankalasti tunnistettavissa ja se voi helposti mitätöityä. Uhrien auttamisessa on keskeistä, miten saada näkymätön, poissaoleva tieto vainosta läsnä olevaksi ja näkyväksi, jotta voi tehdä jotain päätelmiä riskin suhteen. Naisten avunhakuprosessissa vainoon liittyvät näkyvät ja näkymättömät teot luovat jännitteisen tilan, missä työntekijän on tärkeä neuvotella merkityksistä ja tulkinnoista sekä nähdä erilaisuutta (Derrida 1976/1994; Thiara & Humphreys 2015). Poissaolevan näkymättömän tiedon merkityksellistäminen mahdollistaa selkiyttämään työntekijöiden oikeaa ja tavoiteltavaa toimintaa naisten ja perheiden tilanteisiin puuttumisessa ja riskin arvioinnissa.

Eron jälkeisessä vainossa, niin kuin sosiaalityössä yleisesti, riskit liittyvät pahuuteen tai äärimmäiseen pahuuteen (Macdonald & Macdonald 2010) ja pahan eskaloitumisen arvioimiseen (Harrikari 2008, 120). Eron jälkeisen vainon kohteiksi joutuneissa perheissä arvioidaankin äärimmäisen pahuuden toteutumisen riskiä ja sitä ovatko merkit sellaisia, että tilanne voi edetä naisen ja/tai lapsen henkirikoksiin. Väkivallan jatkumisen ja kumuloitumisen riski ei ole välttämättä suoraan näkyvissä tai helposti tunnistettavissa. Peter Jaffe ja tutkijaryhmäläiset (2008, 504–506) tuovat esille, että eron jälkeen tulisi arvioida riskiä suhteessa aiempaan väkivaltaan kolmesta näkökulmasta: onko olemassa riski, että väkivalta etenee yhä vaarallisemmaksi (potency), toteuttaako väkivalta pakottavan kontrollin kaavaa (pattern) sekä kumpi on väkivallan tekijä ja kumpi uhri (primary perpetrator). Ammattilaisten laaja ymmärrys lähisuhdeväkivallasta voi mahdollistaa tekemään eroa väkivallan muotojen ja ilmenemistapojen välillä. Tapaukset tulisi arvioida yksilöllisesti ilman lukkiuttavaa kehystä, jossa kaikki väkivalta arvioidaan samaksi – yhtä vakavaksi ja samanlaiseksi prosessiksi. Väkivaltailmiöiden ja -kokemusten erilaisuuden tunnistamisessa on tärkeää monimuotoisen informaation etsiminen uhrien ja muiden osallisten kokemusmaailmasta, arjesta ja perheen tilanteesta sekä olennaisen tiedon suodattaminen ja sen punnitseminen. (Drury-Hudson 1999, 162; Taylor & White 2000; Ellonen & Pösö 2014, 743–744; Hurtig ym. 2014.) Työntekijän vastuu tiedon hankinnasta ja muodostamisesta korostuu, kun moraaliluonteisiin ongelmiin voi olla vaikea saada muilta yhtenäistä tukea (Ikonen-Varila 2005, 97).

Ammattilaisten tieto ja osaaminen vainotilanteissa kohdistuu paljolti riskin tunnistamiseen. Siinä nousee keskiöön, miten riski ymmärretään ja tulkitaan. Riskit rakentuvat monitasoisissa ja -suuntaisissa sosiaalisissa suhteissa ja prosesseissa. Ne voivat vaikuttaa siten suhteellisilta, mutta ne ovat silti todellisia (Warner & Sharland 2010). Riskilinssi kohdistuu vainossa ennakoinnattomaan, huolestuttavaan ja uhkaavaan todellisuuteen (Harrikari 2008, 115). Pyrkimys riskien hallintaan on jatkuvaa, neuvottelevaa, kompleksista, sosiaalista ja moninaista toimintaa. Se karttaa ongelmatilanteen ymmärrystä tai riskin ratkaisemista välineellisesti, mekaanisesti, byrokraattisesti ja systematisoidusti. Sen sijaan vainon riskin arvioinnissa korostuvat suhteellisuus ja tapauskohtaisuus. Epävarman tiedon ja riskien käsittely edellyttävät empatiaa ja moraalisen vastuun tunnetta toisia kohtaan. (Broadhurst ym. 2010.) Vainossa riskin arviointi on eettistä ja moraalista toimintaa, jossa erilaisten vaihtoehtojen punninta, esimerkiksi lasten ja vainoavan vanhemman tapaamisten toteuttamisen tavat, ja tulevaisuuden ennakointi ovat keskeisiä työvälineitä (Pösö 2012b, 170; Venkula 2011, 128).

Tiedon muodostamista naisen tai perheen tilanteesta voi riskin näkökulmasta kuvailla prisman tarkastelun avulla. Se, mitä puolta tai kanttia prismasta katsoo, vaikuttaa siihen, mitä nähdään ja mitä jää näkemättä. Samalla se vaikuttaa tilanteesta tehtyihin tulkintoihin ja millaiseksi riski arvioidaan. Prismatutkimus eri kanteilta voi mahdollistaa vaihtoehtoisten paradigmojen esiin tulemisen normittavien näkemysten sijaan sekä kuvailevan lähestymistavan tutkittavaan tilanteeseen: millaisena ongelmallinen todellisuus eri näkökulmista näyttäytyy ja miten toimitaan sen selvittämiseksi? (Warner & Sharland 2010, 1038.) Riskin tunnistamisessa ja tulkinnassa on tärkeää kategoristen joko-tai asetelmien karttaminen. Vainon uhrien näkeminen joko esimerkiksi tarpeen tai riskin näkökulmasta tai tilanteen tulkitsemisen väkivaltana tai väkivallattomana estää näkemästä tilanteen monitulkintaisuutta ja ristiriitaisuutta. Joko-tai asetelma voi johtaa pinnalliseen tietoon, jolloin syvälinen ymmärrys tilanteesta ja riskin arviointi ei ole mahdollista ja vainon uhrin turvallisuus voi vaarantua entisestään. (Parton 2008, 263.) Riskin tunnistaminen sisältää ammattilaisten huolenpidon ja oikeudenmukaisuuden etiikkaan kuuluvaa herkkyyttä tunnistaa yksilöiden ja tilanteiden erityispiirteitä sekä monipuolista ammatillista roolin ottoa (Juujärvi 2003).

Koska vainossa riski ei useinkaan ole suoraan nähtävissä, tulee se muodostaa huomioiden sosiaaliset suhteet ja kontekstit. Sonya Stanfordin (2010) tutkimuksen perusteella sosiaalityöntekijät liittyvät riskin usein persoonaan tai ihmisen piirteisiin. Ihmisen voidaan nähdä olevan riski (esimerkiksi alkoholia käyttävä perheenjäsen voi olla riski muille perheenjäsenille) tai hänen voidaan nähdä olevan altis jollekin riskille (esimerkiksi jos nainen on fyysisesti ja henkisesti heikko, voidaan sen katsoa lisäävän hänen riskiä joutua kumppanin väkivallan kohteeksi). Vainoon liittyvän riskin hahmottamisessa ja ymmärtämisessä on olennaista huomioida myös persoonallisia

pürteitä ja kokemusmaailmaa laajempi konteksti ja sosiaaliset suhteet, joihin riski kietoutuu. (Vrt. Stanford 2010, 1070.) Jotta vaino voisi tulla tunnistetuksi, on tärkeää ymmärtää riski sosiaalisiin suhteisiin (perhesuhteet, muut läheiset ja tuttavat) ja sosiaaliseen ympäristöön (esim. työpaikka, koulu, päiväkotii, sosiaalinen media) kietoutuneena sekä siinä rakentuvana ja mahdollistuvana. Erityisen riskiulottuvuuden muodostaa informaatio- ja kommunikaatioteknologian luomat mahdollisuudet seurata ja kontrolloida kohdetta, mikä on otettava huomioon naisten ja lasten turvallisuuden ja vainon riskin arvioinnissa. Riskin tunnistaminen edellyttää tiedon etsimistä ja tilanteiden sensitiivisistä moraalisista analyyseistä.

Eettinen ja moraalinen tilanneanalyysi

Vainotiedon muodostumisessa ja todellisuuden tulkitsemisessä korostuvat naisten ja perheiden tilanteiden eettinen ja moraalinen analyysi. Ammattialan yleiset eettiset periaatteet eivät aina ylety monimutkaiseen käytännön tilanteisiin tai jos ylettyvät, ne eivät välttämättä mahdollista hienosyistä moraalisista tilanneanalyyseistä arjen monimutkaisissa tilanteissa. Silloin nousee keskiöön työntekijöiden moraalinen järkeily ja tulkinta, jotka ovat keskeisessä osassa asiakkaan ja työntekijän välisessä vuorovaikutuksessa, puheessa ja toiminnassa ilmeten neuvotteluna ja asioiden punnintana. Tilanteiden moraalinen järkeily tarkoittaa perheessä ilmenevän moraalisen monimutkaisuuden järkeistämistä. (Colby 2005, 45–46; Forsberg & Autonen-Vaaraniemi 2012.) Eettinen ja moraalinen tilanneanalyysi ja sensitiivisyys ovat keskeinen osa sosiaalityön ammatillisia käytäntöjä ja tietoperustaa.

Moraalinen järkeily ja tulkinta edellyttävät refleksiivistä moraalii, jolla tarkoitetaan tietoiseen arviointiin ja perusteluihin nojaavaa moraalisista ongelmanratkaisua (Ikonen-Varila 2005, 107). Moraali ei kuitenkaan ole aina tietoista, järkevää ja tietoon pohjautuvaa. Moraalissa onkin tunnistettavissa kaksi eri prosessia: pohtiva moraalii sekä totunnainen, spontaani moraalii. (Davidson & Youniss 1991; Colby 2005, 45–46.) Suurin osa arjen moraalista tulkinnoista pohjautuu totunnaiseen moraaliiin. Silloin ammattilaisten tieto ja sen perusteet eivät ole selvästi havaittavissa, vaan järkeily ja tulkinta on usein tiedostamatonta, rutinoitunutta ja itsestään selvää (Suoninen 2001, 369). Toiminta pohjautuu silloin yleensä tunnettuun ja tuttuun tietoon. Vainon tunnistaminen edellyttää kuitenkin pohtivaa moraalii tilanteissa, joissa olemassa oleva tieto ei riitä, se ei toimi tai sillä on riski ohjata vääränlaiseen tulkintaan. (Colby 2005; 45–46; Forsberg 2011, 272–273.) Pohtivaa moraalii käytetään, kun oikea toimintatapa ei ole selvä tai alkuperäinen moraalinen reaktio kohtaa haasteita. Se tarkoittaa huolellista arviointia, väkivallan ja väärinkäytön tunnistamista ja sisältää käsityksen oikeudenmukaisuuden toteutumisen tavoitteen. (Davidson & Youniss 1991; Colby 2005, 45–46.) Moraalinen järkeily yhdessä reflektioivan kuuntelun kanssa voivat mahdollistaa todellisuuden esiin tulemisen, sen ymmärtämisen ja poikkeusten tekemisen tavanomaiseen käytäntöihin. Ne perustuvat vainon uhrin

kokemusmaailman kunnioittamiselle ja mahdollistavat siten uhrin integriteetin suojan ja välittämisen osoittamisen. (Ronkainen & Näre 2008, 17; Venkula 2011, 111; Enroos 2012, 65.)

James R. Rest (1986; ks. Juujärvi & Myyry 2005, 72–74) on jakanut moraalisen toiminnan keskeisiksi osatekijöiksi moraalisen sensitiivisyyden, ongelmanratkaisun, motivoitumisen toimintaan ja rohkeuden toimia. Nämä ovat sovellettavissa myös ammatillisessa toiminnassa niin sosiaalityöntekijöiden kuin muiden vainon uhreja kohtaavien ammattilaisten auttamistyössä. Moraalisella sensitiivisyydellä Rest tarkoittaa tilanteen määrittelyä eri osapuolten näkökulmista, pohdintaa millaisia toimintamahdollisuuksia tilanteessa on, sekä millaisia seurauksia tilanteesta on osallisten hyvinvoinnille ja oikeuksille. Työntekijän täytyy ratkaista ongelma, mikä on moraalisesti oikea ja reilu ratkaisu tilanteessa. Moraalisessa toiminnassa ei ole kyse siitä, etteivätkö auttajat tietäisi mikä on oikein ja väärin, vaan siitä, että vainon monimutkainen luonne rajoittaa tai estää näkemästä ongelmaa tai esimerkiksi organisatoriset tekijät sekä tehokkuus- ja säästöpaineeet estävät työntekijää toteuttamasta ammattieettistä toimintaa (Juujärvi & Myyry 2005, 73; ks. Mänttari-van der Kuip 2015). Ammatilliselta edellytetään moraalisten arvojen asettamista henkilökohtaisten tai organisatoristen arvojen edelle. Lisäksi moraalinen toiminta vaatii myös rohkeutta toimia moraalisten periaatteiden mukaisesti hankalissakin tilanteissa. (Rest 1986.)

Moraaliseen toimintaan kuuluu, että työntekijä muodostaa tietoa naisten arjen todellisuudesta ja tulkitsee tietoa. Naisten kokemuksen kohtaamisessa ja tunnistetuksi tulemisessa on tärkeää, että heidän subjektiivinen todellisuutensa tunnustetaan. Se tarkoittaa, että naisten kokemukset määritetään ja nimetään uudelleen heidän omien kokemustensa perusteella sen sijaan, että heidän kokemusmaailmaansa lähestyttäisiin esimerkiksi sen mukaan, miten vainoaja on todellisuuden naisen mieleen iskostanut. (Myös Morris 2009, 423; Williamson 2010.) Se vaatii ammattilaisilta herkkyyttä erottaa naisen subjektiivinen kokemusmaailma väkivallan tekijän kokemusmaailmasta. Siinä auttaa naisten tunnetiedon, suhdetiedon ja arjen toiminnallisen tiedon näkeminen sekä sen tunnistaminen, kuinka ammatillinen tulkintatieto voi vaikuttaa vainon uhrin kokemuksellisen tiedon muotoutumiseen avunhakuprosesseissa. Naisten suhdetietoon liittyen tulkinnassa on tärkeää kuulla tilanteesta riippuen uhrin läheisiä – huollettavia lapsia, jo aikuisia lapsia, uhrin vanhempia ja esimerkiksi työtovereita tai naapureita (vrt. Richmond 1917).

Tutkimuksessa tehtyjen havaintojen perusteella naisten kokemusten kohtaaminen ja tunnistaminen edellyttävät ammattilaisilta sensitiivisyyttä uhriutta kohtaan (Honkatukia 2011; Ellonen & Pösö 2014, 731). Siinä ei välttämättä riitä pelkkä oikeudenmukaisuusajattelu – sitoutuminen velvollisuuteen, menettelytapoihin ja tasa-arvoon, vaan se edellyttää myös huolenpidon etiikkaa, jota ohjaa halu vastata toisen tarpeisiin. Huolenpito ulottuu eettisen toiminnan eri alueisiin. Se sisältää

herkkyyden ymmärtää uhrien tarpeita, erityisen tavan pohtia ja ratkoa moraaliongelmia, sitoutuneita henkilökohtaisia arvoja sekä kykyä pitää toisista huolta. (Juujärvi & Myyry 2005, 80–82, 89.) Eettinen sensitiivisyys uhriutta kohtaan ilmenee tämän tutkimuksen perusteella myös naisten moniulotteisen kokemustiedon huomioimisena, mikä mahdollistaa kokonaisvaltaisen lähestymistavan uhrien tilanteeseen ja heidän kokemusten erilaisuuden huomioimisen.

Vainon tunnistamisen ja merkityksellistämisen prosessi on moraalista toimintaa. Siihen kuuluu ympäristössä olevien moraalisten ristiriitojen havaitseminen, kyky tehdä oikeudenmukaisia moraalisia ratkaisuja, sitoutuminen moraalisiin arvoihin ja halu toimia niiden mukaisesti sekä tarvittaessa valmius vastustaa ympäristön paineita ja sosiaalisia normeja (Juujärvi & Myyry 2005, 80). Vainotiedon muodostumisessa ja uhrien auttamisessa moraalit ilmenee moniulotteisena ammatillisena prosessina, toimintana ja tietoisena työskentelynä. Moraalisen ja eettisen sensitiivisyyden toteutumisen edellytyksenä on kuitenkin vahva teoreettinen tieto väkivallasta ja ilmiökohtainen tieto vainon dynamiikasta.

6.3 Uhrien avuntarpeet ja niihin vastaaminen

Tutkimus on nostanut esiin moninaisia eron jälkeisen vainon kohteeksi joutuneiden naisten tuen tarpeita. Keskeisinä tarpeina tulevat esille kohdatuksi ja tunnistetuksi tuleminen sekä sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden luominen uhrien toimintakyvyn säilyttämiseksi arjessaan. Jos vainoon on altistuneina alaikäisiä lapsia, ovat naisten arjen turvallisuuden kysymykset samalla myös kysymyksiä lasten turvallisuudesta ja hyvinvoinnista (ks. lisää Nikupeteri ym. 2015). Uhrien avun ja tuen tarpeisiin vastaaminen edellyttävät, että ammattilaiset ymmärtävät vainon luonteen väkivaltana. Vainon tunnistaminen sekä uhrien ja tekijöiden auttaminen vaativat monialaista työskentelyä.

Naisten kohdatuksi ja tunnistetuksi tuleminen

Naisten vainokokemuksissa erityisesti ammatillinen tulkintatieto nostaa esiin vainon moraalisesti haavoittavan luonteen. Se, etteivät viranomaiset kohtaa tai tunnista naisten kokemuksia tai että kokemukset tulevat mitätöidyiksi, murentaa entisestään naisten toimijuutta, arjen ylläpitämistä sekä hoivaavan ja turvallisen äitiyden säilyttämistä vainon reunaehdoissa (ks. Hurtig 2013b). Tutkimus nostaa esille naisten tarpeen tulla ymmärretyksi ja uskotuksi sekä kohdatuksi ja tunnistetuksi avunhakuprosesseissa. Ammattilaisten antama tuki naisille vainon jatkuessa nouseekin yhtenä keskeisenä kehittämisen tarpeena tämän tutkimuksen pohjalta. Pahimmillaan se, etteivät ammattilaiset kohtaa naisten kokemuksia tai tunnista tilanteita, rapauttaa entisestään naisten arjessa toimimista ja selviytymistä. Se kaksinkertaistaa naisen kokemuksessa

vainon ajallisesti haavoittavaa luonnetta: eikö tämä koskaan lopu? Vain jaettu, uhrin subjektiiviseen kokemukseen pohjautuva todellisuus mahdollistaa avunsaannin (vrt. Rissanen 2015). Se edellyttää, että viranomaisymmärrys ja rikosoikeudellinen näkökulma kohtaavat uhrin väkivaltakokemuksen ja arjen todellisuuden (Hong 2015).

Naisten suhdetieto vainosta osoittaa, kuinka naisten avuntarpeet kietoutuvat lasten avuntarpeisiin ja toisaalta, kuinka lapset ovat myös uhreja, kun isä tai isäpuoli vainoaa äitiä. Alaikäisten lasten altistuminen vainolle edellyttää usein myös lastensuojelun osallistumista ja toimenpiteitä. Perheiden kanssa työskentelvien sosiaalityöntekijöiden tehtävänä on tunnistaa vainon negatiiviset seuraukset lapsille, äidin ja lapsen suhteen instrumentaalinen luonne osana vainoa sekä se, että vainoaja voi hyödyntää palvelujärjestelmää sepittäen syytöksiä äitiyteen liittyen. Sosiaalityöntekijöiden mahdollisuus luoda naisille ja lapsille turvallisuutta perustuu sosiaalisten suhteiden säätelyyn. Esimerkiksi lapsen ja isän tapaamiset tulisi toteuttaa niin, ettei naisen tarvitse osallistua niiden järjestelyihin, eikä hänen tarvitse kohdata entistä kumppaniaan (myös Hannus 2011, 207; Pohjoisvirta 2011, 144–145). Naisten ja lasten tuottama tieto osoittaa tarvetta analysoida vainotilanteissa tarkemmin tapaamiskäytäntöjä ja niiden toteuttamista myös lasten näkökulmasta. Tutkimukseen osallistuneiden lasten kokemukset äitiin kohdistuvasta vainosta viestivät siitä, että vainoavan isän ja lapsen tapaamisia tulisi tarkastella kriittisemmin lasten edun näkökulmasta (ks. myös Forssell 2016) ja että työntekijöiden tulisi tarvittaessa entistä rohkeammin evätä lapsen ja vainoavan isän tapaamisia.

Jotta lapset saavat apua edellyttää se, että naiset/äidit tunnistetaan vainon kohteina. Jos perheissä tapahtuvaa väkivaltaa lähestytään joko naiseen tai lapseen kohdistuvana väkivaltana, voi se estää näkemästä kokonaisvaltaisesti ”väkivallan vallan” (Ronkainen 2002b) toimintalogiikkaa sekä kuinka se kietoutuu perhesuhteisiin ja vaikuttaa kaikkiin perheenjäseniin (Morris 2009, 418–419; Humphreys ym. 2011). Ammatillisen auttamisen mahdollisuudet vainossa perustuvat siihen, että interventiot kohdistuvat sekä naiseen ja lapseen, eikä heitä nähdä joko- tai uhriasetelmassa (Morris 2009, 418–420; Hester 2011; Humphreys ym. 2011). Lapsen hyvinvoinnin mahdollistaa se, että isän vainon kohteeksi joutunut äiti on hyvinvoiva ja voimaantunut ja voi siten luoda turvallisuutta ja suojaa itselleen ja lapsille silloin, kun toinen vanhempi on väkivaltainen (Hannus 2011, 207; Keeling & van Wormer 2012, 1367; vrt. Hiltunen 2015). Äidin ja lapsen yhteinen toipuminen vainosta ja vainon käsittely edellyttävät usein aluksi ammatillista interventiota. Toipumisen edetessä yhtä tärkeitä ovat äidin ja lapsen erilaiset epämuodolliset arjen tekniikat hyvinvoinnin luomisessa, mikä mahdollistaa äidin ja lapsen luottamuksen uudelleen rakentamisen suhteessa menneisyyteen, nykyhetkeen ja tulevaisuuteen. (Katz 2015b.) Arjen turvaamisen ja selviytymisen tekniikat ovat tärkeitä myös silloin, kun vaino on edelleen jatkuvaa (Nikupeteri ym. 2015). Vainon ja väkivallan kohteena olevan äidin ja lapsen suhteen merkitys tulisikin ottaa paremmin huomioon sosiaali- ja terveysalan koulutuksessa

lisäämällä työntekijöiden valmiuksia työskennellä lasten ja äitien kanssa yhdessä (myös Humphreys ym. 2011).

Sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden luominen

Tutkimuksen perusteella vainon kohteena olevien naisten keskeisinä avuntarpeina on heidän sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden luominen. Eron jälkeisen vainon tilanteissa ammattilaisten tuki ja apu vainon uhreille ja lapsille merkityksellistyy naisten ja lasten toimintakyvyn ylläpitämisenä niin vainoon puuttumisessa, mutta myös silloin, kun vaino on edelleen käynnissä. Sisäisen suojan tarve tulee esille naisten tunnetiedossa sekä vainon ontologisessa, moraalisisessa sekä psykologisessa ja emotionaalisessa haavoittavuudessa. Sisäisen suojan tarve konkretisoituu traumatisoivien tapahtumien ja kokemusten käsittelynä (esim. Pohjoisvirta 2011, 139–141; Väänänen 2011, 112–113). Sisäinen suoja auttaa käsittelemään pelkoa ja turvattomuuden tunnetta arjen rutiineissa ja uhkaavissa tilanteissa. Siihen liittyy vainoajan alistaman tai mitätöimän identiteetin, naiseuden ja äitiyden vahvistaminen. Se on uhrin omien tunteiden, ajatusten ja kehollisuuden käsittelyä. Usein sisäisen suojan rakentaminen edellyttää luottamuksellista auttamissuhdetta terapeutin tai väkivaltatyöntekijän kanssa. Ammattilaisten näkökulmasta sisäisen suojan huomioiminen on naisen persoonallista kunnioitusta ja haavoittuvuuden ymmärtämistä. (Ks. Ronkainen & Näre 2008, 16–18.) Siinä otetaan huomioon vainokokemuksen ja vainon seurausten sukupuolinen erityisyys ja irrottaudutaan sukupuolistuneista institutionaalisista käytännöistä, joissa naiset nähdään vastuullisina perheen ongelmista (myös Morris 2009; Hester 2011; Keeling & van Wormer 2012). Lisäksi tulkinnat, jotka tekevät näkyviksi syrjivät ja alistavat kulttuuriset käytännöt sukupuolten välillä, voivat voimaannuttaa naisia ja tuottaa heille kohdatuksi ja autetuksi tulemisen kokemusta (Nousiainen 2013, 110).

Ulkoinen turva liittyy puolestaan fyysisiin ja rakenteellisiin turvaa tuoviin puitteisiin (esim. Ronkainen & Näre 2008, 16–18). Ulkoisen turvan tarve tulee esille naisten arjen toiminnallisessa tiedossa ja suhdetiedossa sekä vainon sosiaalisessa ja fyysisessä haavoittavuudessa. Naisen arjessa toimimisen mahdollisuudet, esimerkiksi työssäkäynti ja harrastukset sekä lasten vieminen päiväkotiin tai heidän koulunkäynti, riippuvat siitä, onko niitä turvallista toteuttaa. Naiset joutuvat pohtimaan arjessaan muun muassa, mitä reittiä uskallan mennä töihin tai miten järjestän lasten turvallisen koulumatkan, jottei lasten isä tai isäpuoli sieppaa heitä matkalla.

Poliisi mielletään keskeiseksi ulkoista turvaa tuovaksi ammattilaiseksi. Poliisin mahdollisuudet puuttua vainoon ovat kuitenkin rajalliset ja resurssit vähäiset. Uhkaavat tilanteet ovat usein ohi, kun poliisi saapuu paikalle. Lisäksi vainotekojen luonne ja toistuvuus vaatisi poliisilta ympärivuorokautista naisen elinpiirin valvontaa. Sen vuoksi eron jälkeisen vainon tilanteissa on tärkeää luoda naisille ulkoista turvaa muilla keinoin. Naiset voivat hakea ulkoista turvaa esimerkiksi luottamuksellisilla ja turvaa antavilla sosiaalisilla suhteilla. Luotettavan läheisen yöpyminen kotona tai

vahtikoiran hankkiminen voivat olla keinoja ulkoisen turvallisuuden luomisessa. Myös arjen erilaiset järjestelyt voivat tuoda turvaa, kuten muuttaminen ylimpään kerrokseen kerrostalossa, jossa on lukitut alaovet. Lisäksi ulkoista turvaa voidaan rakentaa erilaisilla hälytyslaitteilla. Uhkaavan tilanteen sattua esimerkiksi turvanappulaa painamalla voi saada apua. Ulkoinen ja sisäinen turvallisuus ovat kietoutuneina toisiinsa ja ne täydentävät toisiaan. Vähitellen ulkoiset rajat muuttuvat sisäisiksi rajoiksi ja välineiksi, joilla uhri voi vakauttaa sisäistä turvaa sekä hallita sisäistä ja ulkoista uhkaa (Väänänen 2011, 113). Uhrien kanssa tulee tehdä turvasuunnitelma ja siinä on huomioitava sekä sisäinen että ulkoinen turvallisuus (esim. Pohjoisvirta 2011).

Naisten sisäisen ja ulkoisen turvan luomista edesauttaa myös se, että tekijät nähdään avuntarvitsijoina ja että he saavat apua. Tekijän auttaminen on osoitus siitä, että vaino nähdään vääränä käyttäytymisenä ja rangaistavana toimintana. Tekijöiden auttamisessa on tärkeää saada heidät ymmärtämään tekojensa negatiiviset seuraukset – piinaavuus, kärsimys ja kohtuuttomuus – entiselle kumppanille ja lapsille (ks. väkivallan tekijöiden traumapuheesta ja uhrinpositionnoista esim. Partanen & Wahlström 2003; Jansson & Holma 2011). Lisäksi vainoajien auttamisessa on tärkeää saada heidät ymmärtämään käyttäytymisensä merkitys omalle elämälle ja hyvinvoinnille. Entisen kumppanin vainoaminen vie paljon aikaa itsenäiseltä elämän jatkamiselta, harrastuksilta, työssäkäynniltä ja esimerkiksi uuden parisuhteen muodostamiselta. Se, että tekijä ymmärtää vainoamisensa negatiiviset seuraukset hänelle itselleen, voi mahdollistaa käytöksen muuttamista. (Esim. Pohjoisvirta 2011, 135–139; Farnham 2015.) Koska yhteiskunnalliset ja lainsäädännölliset keinot eivät useinkaan ole riittävän tehokkaita saamaan vainoajaa lopettamaan toimintaansa, korostuu vainoajien terapeutin auttaminen hänen käyttäytymisensä muuttamisessa. Auttaminen edellyttää myös tutkimuksen tekemistä ja tiedon lisäämistä tekijöiden vainokäyttäytymisen taustalla olevista syistä, vainon dynamiikasta tekijöiden näkökulmasta sekä toimivista auttamiskäytännöistä, jotka saavat tekijän ottamaan vastuun käyttäytymisestään ja pyrkimään siitä eroon.

Ymmärrys vainosta väkivaltana

Uhrien avuntarpeiden tunnistaminen ja niihin vastaaminen edellyttävät ymmärrystä vainosta väkivaltana. Vainon kohdalla normaalit lähisuhdeväkivallan uhrin suojaamiskeinot ja puuttumisen keinot eivät ole usein riittäviä. Eron jälkeinen vaino ilmiönä vaatii käsityksen muuttamista perinteisestä väkivaltarikoksesta, jotta vaino naamioituneena ja rakenteistuneena ilmiönä voidaan tunnistaa. Vainon vastainen laki on merkittävä askel kohti uudenlaista oikeudellista ymmärrystä väkivallasta, mikä huomioi tekojen kokonaisuuden, toistuvuuden, jatkuvuuden ja kontekstin (ks. myös Hong 2015). Perinteinen pistemäinen, tekokohtainen lähtökohta ja yksilölähtöinen ajattelu eivät mahdollista kontrollin, sosiaalisen kontekstin ja sosiaalisten suhteiden merkityksen tunnistamista osana uhrin väkivaltakokemuksesta (Matikkala 2006, 417).

Vainossa ilmenee samankaltaisia ammatillisen ja oikeudellisen tunnistamisen ja tulkitsemisen prosessiin liittyviä haasteita, keinovalikoiman riittämättömyyttä ja rajallisuutta kuin muissa erityisiä piirteitä saavissa väkivaltailmiössä, kuten yhteisöllisessä ja kulttuurisessa väkivallassa (esim. Hurtig 2013a; Hong 2015; Linjakumpu 2015, 276). Eron jälkeisessä vainossa tekijän ja uhrin yhteinen intiimi historia mahdollistaa tekijälle moninaisen keinovalikoiman lähestyä kohdettaan ja ulkopuolisten näkökulmasta usein merkityksettöminä ilmenevien tekojen toteuttamisen, joiden väkivallaksi tulkitsemiseksi ei riitä perinteinen ymmärrys väkivallasta. Vainon dynamiikan ja luonteen ymmärrys väkivaltana ja rikoksena on tärkeää, jotta uhreille voidaan tarjota oikeanalaista apua ja turvata heidän ihmisoikeutensa. Vainon tunnistamista väkivaltana ja kriminalisoitavana tekona voi edesauttaa sen suhteuttaminen kontekstiinsa, jossa huomioidaan väkivallan jatkumo, sosiaaliset suhteet ja niihin kytketyvät epätasaiset vallan jakautumiset.

Jotta vainoaja voidaan vastuuttaa teoistaan, tulee naisten pystyä osoittamaan vainokäyttäytyminen ja sille uhriutuminen. Tämä tutkimus nostaa esille naisten tiedon tarpeen siitä, miten uhrit voivat todentaa vainoa, jotta sitä voidaan käsitellä rikosoikeudellisesti. Keskeisenä huolen aiheena naisilla on todisteiden kerääminen, kun niitä ei ole aina saatavilla. Naiset pohtivat esimerkiksi kuinka todistaa se, että mies on seurannut kaupungilla tai kuinka tuoda esille, että tekijän uhkausta ei ole vielä tapahtunut, mutta se on koko ajan läsnä oleva ja pienikin naisen teko tai sanominen voi saada vainoajan toteuttamaan uhkauksensa. Lisäksi todisteiden kerääminen on työlästä ja aikaa vievää, kun vainon kohteen pitää kirjata sadat tekstiviestit ja puhelinoimit. Todisteiden kerääminen on tärkeää, koska se mahdollistaa hahmottamaan vainon toistuvuuden, systemaattisuuden, piiloutuneisuuden ja rakenteistuneisuuden uhrien arjessa, joiden katsotaan olevan tärkeitä vainon kriminalisoinnissa ja tekijän rankaisemisessa. Tämän tutkimuksen perusteella onkin tarpeen kehittää keinoja, miten uhrit voivat todistaa ja todentaa vainoa. Tekijän vastuuttaminen teoistaan ja tekojen todistaminen eivät voi olla kuitenkaan yksistään uhrin vastuulla.

Monialainen auttaminen ja rakenteellinen toiminta

Naisten moninaiset avuntarpeet osoittavat, että vaino vaatii moniulotteista ilmiön kohtaamista ja uhrien auttamista. Vaino kietoutuu usean eri ammattialan ja organisaation osaamisen ja asiantuntijuuden alueelle. Uhrien vainokokemusten tunnistamisessa, heidän auttamisessa ja vainoon puuttumisessa ovat keskeisesti mukana muun muassa perheiden kanssa työskentelevät sosiaalityöntekijät, poliisi, turvakodin työntekijät ja syyttäjät. Vainon tunnistamiseksi tarvitaan monta eri toimijaa, mikä edistää sitä, että eri osapuolten todellisuuksista saadaan muodostettua näkemys, mikä voi mahdollistaa riskin kuulemisen ja vainon prosessuaalisen sanoittamisen. Riskin kuulemiseen liittyy keskeisesti myös vainon ennaltaehkäisy. Vainon ennaltaehkäisyssä korostuu eroneuvonnan ja -auttamisen tärkeys osana eri auttamisalojen ammatti-

laisten työtä. Esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöiden on tärkeää selvittää parisuhdeongelmien vuoksi apua hakevilta tai eroa suunnittelevilta pareilta, onko suhteessa ilmennyt väkivaltaa ja millaista se on ollut, sekä tarvittaessa ohjata avun pariin. (Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista... 2012, 23–24; Kinnunen 2016, 50; ks. myös Nikupeteri ym. 2016.)

Marianne Hester (2011) on jäsentänyt perheissä tapahtuvaan väkivaltaan puuttumista Englannissa perheväkivallan, lastensuojelun ja lasten tapaamisen planeetoiksi. Perheväkivallan planeetta kattaa turvakodit ja rikosoikeuden, joiden toiminta perustuu sukupuoliseen tasa-arvoon ja naisiin kohdistuvan väkivallan puuttumiseen. Lastensuojelu-planeetta sisältää perheiden kanssa työskentelevät sosiaalityöntekijät, joiden työtä ohjaavat keskeisesti lapsen parhaan etu ja sukupuolineutraali lähestymistapa. Lasten tapaamisten -planeetta sisältää perheoikeuden ja lasten tapaamisten kanssa työskentelevät lastenvalvojat. Eri planeetoilla on omat lähtökohtansa ja niissä työntekijät määrittelevät väkivaltaa sekä naisten ja lasten turvallisuutta omista lähtökohdistaan. Erilaisista lähtökohdista johtuen planeettojen erillisyyks voi johtaa rakenteellisiin ongelmiin uhrien turvallisuuden takaamisessa. Lisäksi institutionaaliset toimijat määrittävät naisten ja perheiden tilanteita erilaisista positioista ja tulkintakehyksistä käsin, jolloin toinen viranomaisena voi epähuomiossa vaikuttaa negatiivisesti uhrien avunsaantiin. Jos esimerkiksi yksi viranomaisena luovuttaa epähuomiossa naisen uuden osoitetiedon entiselle kumppanille, voi se mahdollistaa vainon jatkumisen. Tämä voi hankaloittaa naisen koko avunhakuprosessia ja nainen voi joutua muuttamaan uudelle paikkakunnalle ja luomaan siellä uusia avunsaamisen verkostoja. (Myös Enroos 2012, 69–70.) Naisten kohdatuksi ja autetuksi tulemisen odotus rakentuu sen varaan, että kaikki viranomaiset tunnistavat vainoilmiön dynamiikan.

Moniammatillista puuttumista voidaan pitää edellytyksenä, kun kyseessä on sosiaalinen ongelma ja rikos, joka koskee eri osapuolia (vanhempia ja lapsia) ja vaikuttaa eri tavoin heidän hyvinvointiinsa ja arkeensa. Tiedon jakaminen moniammatillisessa ryhmässä mahdollistaa myös yksittäisen työntekijän epävarman, rikkonaisen ja ristiriitaisen tiedon täydentämistä ja sen reflektointia muiden ammattilaisten kanssa. Eri ammattilaisten välistä luottamusta voidaankin pitää yhtenä keskeisenä varmuuden antajana ja keskeisenä tekijänä realistisen arvion tekemisessä tilanteissa, jotka ovat monitulkintaisia ja joissa todellisuus näyttää epävarmana (ks. Pohjoisvirta 2011, 135; Venkula 2011, 141).

Suomessa esimerkiksi Moniammatillinen riskinarviointi kokous -menetelmä (MARAK) luo areenan, jossa eron jälkeisen vainon tapauksia voidaan käsitellä moniammatillisesti. Riskinarvioinnissa keskeisenä oleva uhrin oma käsitys tilanteesta tulee ottaa käsittelyssä esiin monipuolisesti huomioiden naisten kokemustiedon eri muodot. Vaikka moniammatillisella työskentelyllä on saatu hyviä tuloksia väkivaltaan ja vainoon puuttumisessa, ei se kuitenkaan aina tehoa vainotapauksiin. (Piispa ym. 2012; Piispa & Lappinen 2014.) Vaino ilmiönä luisuu helposti pois ammatillisista

verkostoista. Esimerkiksi tähän tutkimukseen osallistuneet väkivaltatyöntekijät nostavat esiin vainon vaikean luonteen, mikä rajoittaa heidän ammatillisia mahdollisuuksia tukea ja auttaa uhreja. Vainotut naiset ja heidän lapsensa elävät usein valmiustilassa ja voivat joutua tekemään nopeita muutoksia elämässään, kuten vaihtamaan paikkakuntaa lyhyellä varoitusajalla. Pitkäaikaisten auttamissuhteiden muodostaminen voi olla siten hankalaa ilmiön luonteen vuoksi. Työntekijöiden huoli naisten ja lasten turvallisuudesta on usein jatkuvaa. Tutkimukseen osallistuneet väkivaltatyöntekijät tuovat esille, kuinka vaino ilmiönä aiheuttaa heissä epä tietoisuutta perheen tilanteesta ja keinottomuutta uhrien turvallisen arjen takaamisessa. Esimerkiksi tekijän saattaminen vastuulliseksi teoistaan vankilatuomiolla ei välttämättä pääty vainoamista: vainon rihmastomainen luonne ja vainoajan verkostoituminen ulottuvat vankilan kaltereiden ulkopuolelle. Vainoon puuttumisen ja uhrien auttamisen haasteellisuus tulee esille työntekijöiden puheessa:

”Mihin asetan tavoitteen; terapiaan, että ubri selviää arjen helvetissä, vai pyrinkö vaikuttamaan toimintakäytäntöihin ja poliitikkoihin?” (Väkivaltatyöntekijä)

Väkivaltatyöntekijän pohdinta nostaa esille vainon ja laajemmin naisiin kohdistuvaan väkivaltaan liittyvän rakenteellisen ja poliittisen työn tärkeyden. Vainon uhrien auttaminen voi herättää työntekijässä turhautumista, kun työskentely yksittäisen uhrin kohdalla ei auta ratkaisemaan asiaa tai päättämään vainoa ja väkivaltaa. Asiakaskohtaisen työskentelyn lisäksi tarvitaan myös rakenteellista työskentelyä. Väkivaltailmiöihin puuttumisessa ja väkivaltakokemusten erojen tunnistamisessa tarvitaan laajaa ammatillista tietopohjaa sekä teoreettista tietoa vainosta niin kokijoiden kuin tekijöiden näkökulmasta. Tämän tutkimuksen lähtökohtana ollut inhimillisen, subjektiivisen ja arvosidonnaisen tiedon tavoittaminen naisten kokemuksista on väistämättä rajallinen ja tuottaa osittaista tietoa. Naisten kokemuksellinen tieto tukee kuitenkin ammatillista väkivaltatietoa ja -osaamista, eivätkä ne ole toisiaan poissulkevia (Laitinen & Nikupeteri 2013). Eräs väkivaltatyöntekijä kuvaa, kuinka vainon ja väkivallan uhrien kokemuksellinen asiantuntijuus on osa hänen ammatillista asiantuntijuuttaan:

”...se on osa sun ammatillisuuttas, että sulla on nää kokemukset, mitä ihmiset tuo. Ja sä huomioit sen koko ajan, ja otat heitä mukaan tän työn ja ilmiön sanottamiseen ja kehittämiseen. (---) ehkä se syntyy siitä omasta osaamattomuudesta ja turhautumisesta. Et mä en voi tätä asiaa yksin ratkasta. Et tähän tarvitaan näitä ihmisiä, jotka elää sen asian kanssa.” (Väkivaltatyöntekijä)

Vaikuttavan ja rakenteellisen väkivaltatyön tekeminen ja yhteiskunnallinen vainoon puuttuminen voi todentua esimerkiksi organisoituneen kokemusasiantuntijuuden kautta. Organisoituneen kokemusasiantuntijuuden muodossa tieto vainosta raken-

tuu ja uusiutuu väkivallan uhrien kokemuksellisen tiedon, väkivaltatyöntekijöiden ammatillisen tiedon sekä viranomaisten ja vaikuttajien, kuten poliittisten päätöksentekijöiden, välisessä vuorovaikutuksessa. (Hokkanen ym. 2016; ks. myös vainon kriminalisointiprosessi Varjo-hankkeen aloitteesta Ojuri 2013, 53–54.) Organisoitunut kokemusasiatuntijuus ja vainoon puuttumisen yhteiskunnallinen vaikuttaminen voivat mahdollistaa uhrin voimaantumista omassa arjessaan sekä kohdatuksi tulemisen ja oikeudenmukaisuuden kokemuksen toteutumisen (Hokkanen ym. 2016).

Kokonaisuudessaan tämän tutkimuksen perusteella vainon kohteena olevien naisten avunsaamisen kokemukset näyttävät heikkoina johtuen ilmiön tabuluonteisuudesta, vainon vaikeasta todentamisesta, uhrien puutteellisesta oikeusturvasta ja vainon tunnistamisen hankaluudesta eri ammattikäytännöissä. Ne korostavat uhrien monialaista auttamista yksilötasolla ja rakenteellista työtä yhteiskuntasolla. Feminististen teorioiden näkökulmasta katsottuna auttamistyössä tulee tuoda yhteiskunnalliseen keskiöön vainon uhrien vaiettuja kokemuksia ja marginaalisia ääniä (mm. Hartsock 1983; Harding 1991, 119–133), mutta myös tunnistaa eroavaisuudet väkivaltailmiöissä ja naisten väkivaltakokemuksissa (vrt. Saresma 2010, 67–68). Naisten avunsaamisen mahdollistamisessa ja kokemusten erojen tunnistamisessa on tärkeää monitulkintaisuuden, monimuotoisuuden ja monimutkaisuuden hyväksyminen osana auttamistyötä sekä yhteiskunnallisia ja kulttuurisia prosesseja (Kroløkke & Sørensen 2006, 15–21).

6.4 Kysymys moninaisista vastuista

Naisten avun tarpeet ja niihin vastaaminen herättävät kysymyksen moninaisista vastuista eron jälkeisen vainoon puuttumisessa ja uhrien auttamisessa. Merja Laitinen (2004, 327–334) on jäsentänyt lasten seksuaalisen hyväksikäytön yhteydessä vastuuta tunnistamisen, selvittämisen, auttamisen ja uhrien hyväksikäytön kohteeksi joutumisen vastuun kysymyksiksi. Samat vastuukysymykset tulevat esille myös eron jälkeisen vainon uhrien tunnistamisessa ja heidän auttamisessa. Niiden lisäksi vainon tunnistamisessa ja siihen puuttumisessa korostuvat arvioinnin ja päätöksenteon vastuut. Vainon tunnistamisen, uhrien kohtaamisen sekä tilanteiden arvioinnin ja päätöksenteon vastuut kohdistuvat yksittäisille työntekijöille ja monialaisille työryhmille.

Ammattilaisten, palvelu- ja oikeusjärjestelmän sekä yhteiskunnan vastuu

Sosiaalityöntekijät ovat keskeisessä roolissa vainoon ja yleisesti lähisuhdeväkivaltaan puuttumisessa, uhrien tunnistamisessa ja heidän auttamisessa (ks. Niemi-Kiesiläinen 2006, 449–451). Jos vainon uhrilla ja tekijällä on alaikäisiä (yhteisiä) lapsia, on lastensuojelu usein keskeisessä roolissa vainon toteuttamisessa lastensuojeluilmoitusten kautta. Lastensuojelutyöntekijöiden vastuulla on arvioida lapsen näkökulmasta perhetilanteita ja tehdä päätöksiä perhekäytäntöjen toteuttamisesta suhteessa siihen,

onko tilanteessa ilmennyt väkivaltaa ja vainoa ja/tai onko riski siihen olemassa. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät ovat siten tärkeässä asemassa lasten edun ja oikeuksien turvaamisessa. Lastenvalvojien rooli on puolestaan vanhempien eron jälkeen lapsen huoltoa, asumista, tapaamisoikeutta ja elatusta koskevien asioiden neuvottelemisessa. Lastenvalvojat ovat keskeisessä osassa, kun he kuulevat osapuolten käsityksiä perheen tilanteesta ja perhesuhteista sekä arvioivat vanhemman ja lapsen välisiä huoltajuus- ja tapaamisasioita eron jälkeen. Heidän roolinsa näyttäytyy siten ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön tekemisenä ja monipuolisena eroneuvontana, missä tiedotetaan tarvittaessa myös tekijän käyttäytymisestä aiheutuvista mahdollisista rikosoikeudellisista toimenpiteistä sekä uhrin avun saamisen mahdollisuuksista. (Kinnunen 2016, 50, 69.) Rikosoikeudellisesti vainoon kietoutuu syyttäjien vastuu arvioida ja tehdä päätös siitä, onko kyseessä vainorikos. Syyttäjillä on keskeinen rooli siinä, nostavatko he syytteen esitutkimateriaalin perusteella. Kysymykset ammattilaisten vastuista palautuvat ammatillisen osaamisen, asiantuntijuuden sekä moraalisen työn tekemisen mahdollisuuksien lisäksi ihmis- ja perusoikeuksien toteuttamisen mahdollisuuksiin. Tärkeää on myös se, miten eri ammattilaiset ymmärtävät ja paikantavat toistensa roolit, vastuut ja yhteistyöareenat.

Vainoon puuttuminen edellyttää palvelu- ja oikeusjärjestelmän tason monialaista vastuunottoa ja käytäntöjen muuttamista. Useissa maissa eri aikoina tehdyt tutkimukset osoittavat, että väkivallan tunnistamattomuus erityisesti normittavissa ja vahvasti lakiperustaisessa lastensuojelun käytännöissä on rakenteellinen ja organisatorinen ongelma. Toimivien puuttumisen ja auttamisen käytäntöjen puute voi saada sosiaalityöntekijät kokemaan voimattomuutta. Pahimmillaan se voi johtaa siihen, että työntekijät syyttävät uhria tilanteesta sen sijaan, että asettavat väkivallan tekijät vastuullisiksi teoistaan. (Hester 2011; Keeling & van Wormer 2012; Blacklock & Phillips 2015, 197.) Sosiaalityöntekijöiden ja muiden ammattilaisten väkivaltatiedon ja -osaamisen puute ei siten ole yksittäistä työntekijää koskeva ongelma, eikä se ole hänen ratkaistavissaan oleva asia, vaan se on rakenteellinen ongelma. Sitä osoittavat niin tässä tutkimuksessa kuin myös muissa väkivaltatutkimuksissa esiin tulleet naisten positiiviset kokemukset siitä, että heidän kokemuksensa on tunnistettu ja he ovat saaneet apua. (Esim. Humphreys & Absler 2011.)

Monimutkaisten tilanteiden selvittelyyn ja uhrien auttamiseen liittyvää jännitteisyyttä lisäävät entisestään ulkopuolelta tulevat tehokkuuspaineet, jotka vaativat työntekijöitä nopeisiin päätöksiin (esim. Taylor & White 2000; Dominelli 2009; Keeling & van Wormer 2012). Organisatoristen ja monialaisten työkäytäntöjen yhteensovittamiseen sekä tehokkuuteen tähtäävään työhön liittyvät paineet ovat omiaan luomaan asenteita, mitkä kehystävät väkivaltaan puuttumista oman työn ulkopuolelle (Husso ym. 2012). Eettisesti ja moraalisesti virittyneen ammatillisen toiminnan tulee olla organisaation käytäntöjen sekä tehokkuus- ja tulostavoitteiden mahdollistamaa (Alhanen 2014; Mänttari-van der Kuip 2015).

Vaikka vainoon kiinnittyy vahvasti yksittäisten työntekijöiden arvioinnin ja päätöksenteon vastuut sekä palvelu- ja oikeusjärjestelmän tason toiminta, vaatii vainon tunnistaminen ja tunnustaminen sekä siihen puuttuminen yhteiskunnallista vastuunottoa. Se, miten vainoon puututaan, on poliittisten tahtotilojen ja oikeudellisten kysymysten lisäksi kulttuurinen ja asenteellinen kysymys. Yleisesti Suomessa sukupuolistuneeseen väkivaltaan ja naisiin kohdistuvaan väkivaltaan puuttuminen on ollut pitkään katveessa ja asiaan pureudutaan usein vasta ulkopuolisten tahojen painostamana (Ronkainen 1998; Naisiin kohdistuvan väkivallan... 2010, 10; vrt. myös esim. CETS 210 Istanbulin sopimuksen allekirjoittaminen). Jotta vainoa voitaisiin ennaltaehkäistä, edellyttää se systemaattista yhteistyötä eri toimijoiden kesken niin valtion tasolla kuin julkisella, yksityisellä ja kolmannella sektorilla. Tiedon lisääminen vainosta ilmiönä voi edesauttaa käsitysten ja suhtautumistapojen muutosta niin, että vaino ymmärrettäisiin ongelmana, johon tulee puuttua niin uhrien ja tekijöiden avun saannin mahdollisuuksia parantamalla kuin uhrien oikeusturvaa kehittämällä. Rakenteellinen työ on tärkeää myös vainon yhteiskunnalle aiheuttamien kustannusten näkökulmasta katsottuna. Naisiin kohdistuvan väkivallan uhrien avuntarpeet aiheuttavat kustannuksia erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden ja oikeusjärjestelmän käyttämisestä. (Piispa & Heiskanen 2000; Max ym. 2004; Logan ym. 2009.) Erään Yhdysvalloissa toteutetun lähestymiskieltoja käsittelevän tutkimuksen mukaan vainoa sisältävän parisuhdeväkivallan on todettu olevan yhteiskunnalle kallimpaa kuin muiden parisuhdeväkivallan muotojen (Logan ym. 2009, 149).

Koulutuksellinen vastuu

Ammatillinen osaaminen ja tieto kiinnittyvät koulutukselliseen vastuukysymykseen. Niin sosiaali- ja terveysalan koulutuksessa kuin poliisien ja juristien koulutuksessa tarvitaan lisää tietoa eron jälkeisestä vainosta ilmiönä, sen ilmenemisestä ja vaikutuksista uhrien hyvinvointiin ja turvallisuuteen. Tiedon lisääminen ilmiöstä voi mahdollistaa uhrien tunne- ja suhdetiedon sekä arjen toiminnallisen tiedon ulottuvuuksien huomioimisen vainon tunnistamisen ja tulkitsemisen ammatillisissa prosesseissa. Lisäksi työntekijöiden koulutuksen avulla voidaan pureutua suoraan tässä tutkimuksessa esiin nousseeseen naisten kokemustiedon ammatillisen tulkintatiedon ulottuvuuteen: tietoisuus ja tieto vainosta mahdollistavat vainon tunnistamisen vähentäen siten uhrien kokemusten ohitetuksi tulemista ja väärintulkintaa sekä mitätöidyksi tulemista. Koulutuksellinen vastuu ulottuu sosiaali- ja terveysalan, poliisien ja juristien peruskoulutuksen lisäksi myös osaamisen syventämiseen työelämän aikana.

Yhtenä keskeisenä juonteena epävarman tiedon käsittelyssä, sensitiivisten ilmiöiden kohtaamisessa ja ongelmatilanteiden analyysissä ja tulkinnessa on ammattilaisten eettisten ja moraalisten taitojen kehittäminen. Niitä tulee rakentaa jo koulutuksessa. Epävarmuus edellyttää tilanteiden tulkitsemiseen liittyvän etiikan ja eettisen tietoisuuden kehittämistä sekä tekojen seurauksia arvioivan etiikan kehittämistä. Siinä

korostuvat moraalinen järkeily ja reflektointi sekä eettisen toiminnan merkityksen ymmärtäminen. (Esim. Venkula 2011; Forsberg & Autonen-Vaaraniemi 2012.)

Lähtökohtaisesti sosiaalityön koulutuksen voidaan katsoa antavan perusvalmiuksia tunnistaa eron jälkeistä vainoa ja kontrolloivan väkivallan muotoja sekä lähestyä vainoa uhrisensitiivisesti. Sosiaalityön perustana oleva sosiaalisten ongelmien luonteen tuntemus sekä sosiokulttuurinen ja sosiaalioikeudellinen osaaminen auttavat ymmärtämään monimutkaisia perhesuhteita ja merkityksellistämään ilmiöiden suhdetta kontekstiinsa (myös Saunders 2015, 82). Tämän tutkimuksen perusteella näen, että sosiaalityön asiantuntijuus eron jälkeisen vainon tunnistamisessa ja kohtaamisessa on yksilö- ja perhekohtaisessa työskentelyssä sekä rakenteellisen tason työskentelyssä.

Yksilö- ja perhetason työskentelyssä sosiaalityöntekijät voivat mahdollistaa ja luoda turvallisutta uhrien sosiaalisissa suhteissa, ympäristössä ja arjessa. Vainon kohteena olevien äitien ja lasten turvallisuuden luominen konkretisoituu esimerkiksi siinä, että työntekijä huomioi etävanhemman ja lapsen tapaamisten mahdolliset negatiiviset seuraukset niin lapsille kuin vainon kohteena olevalle äidille. Tapaamisen toteuttamisessa lapsen parasta tulee lähestyä avoimesti ilman ohjaavia normittavia käsityksiä perheinstituutiosta, vanhemmuudesta sekä äitiydestä ja isyydestä, jotka eivät mahdollista moninaisten tilanteiden tulkintaa ja sukupuolistuneiden merkitysten analyysia. Yksilö- ja perhetason työskentelyssä sosiaalityöntekijän asiantuntijuus on sosiaalisten ongelmien lähiluvussa sosiokulttuurisesta näkökulmasta ja kokonaisvaltaisessa lähestymistavassa uhrien kokemuksiin. Vainon kohteena olevien naisten ja lasten tukeminen todentuu psykososiaalisena ymmärryksenä vainosta ja sen seurauksista uhreille tarkastelemalla osallisten vaikeita kokemuksia suhteessa perheen tilanteeseen ja perhesuhteiden dynamiikkaan (ks. myös Saunders ym. 2011; Saunders 2015, 81–82).

Sosiaalityöntekijän rakenteellinen asiantuntijuus pohjautuu vainon osallisten yksilökohtaisen kohtaamisen ja naiseen kohdistuvan lähisuhdeväkivallan yhteiskunnallisen ratkaisemisen vuorovaikutukselle. Siinä korostuvat ilmiökohtaisen tiedon tärkeys ja pahan tunnistamisen tarkastelu moraalisenä kysymyksenä sekä uhrien kokemusten tarkastelu sosiokulttuurisessa ympäristössä ja osana palvelujärjestelmää. Rakenteellinen asiantuntijuus korostaa oikeudenmukaisuustyötä vainoon puuttumisessa, missä pyritään vaikuttamaan yhteiskunnallisten rakenteiden rajallisuuteen oikeudenmukaisuuden edistämiseksi (Hurtig ym. 2014). Lisäksi vainon tunnistaminen edellyttää rohkeutta moraalisen oikeudenmukaisuuden vaalimiseen, jossa naisten kokemustiedon eri ulottuvuudet kohdataan ja tunnistetaan: jokaisen subjektiiviset kokemukset tulee tulla kohdatuksi palvelujärjestelmässämme. Tämä tutkimus korostaa, että eron jälkeistä vainoa tulisi lähestyä ihmisoikeuskysymyksenä, kuten lähestytään myös muunlaista vainoa, kuten uskonnollista tai etnistä vainoa. Se vaatii uhrien turvattomuuden ja pelon tunteen huomioimista: uhreilla ei ole turvallista paikkaa kotona, eikä julkisilla paikoilla. Vaino murtaa uhrien inhimillistä turvallisuutta, kun se hävittää arjen sisäisen ja ulkoisen elämisen ehdot. Lisäksi vaino rajoittaa uhria

toteuttamasta Suomen perustuslain (11.6.1999/731) mukaisia perusoikeuksia. Sosiaalityö ihmisoikeustyönä voi mahdollistaa näkemään vainon ihmisoikeuskysymyksenä ja perusoikeuksien loukkauksena pohjautumalla näkemykseen, jossa jokaisella on oikeus turvalliseen elämään.

Teknologiakehityksellinen vastuu

Vainoon kulttuurisena ja ajassa muotoutuvana ilmiönä kiinnittyy informaatioteknologian kehitys. Informaatioteknologian kehitykseen liittyvät niin uhrien kuin ammattilaisten näkökulmasta katsottuna tiedon, osaamisen ja teknologian käytön saamat merkitykset. Teknologia luo toisaalta uhan ja toisaalta se voi tuoda turvan tunnetta uhrille. Informaatio- ja kommunikaatioteknologia mahdollistaa vainoamisen ympärivuorokautisesti esimerkiksi puhelimeen asennettujen vakoiluohjelmien avulla (Woodlock 2016). Lisäksi teknologinen kehitys ja internet lisäävät areenoita ja mahdollistaa vainoamista, minkä voidaan katsoa luovan riskin erityisesti nuorille (esim. De Fazio & Sgarbi 2015). Sosiaalisessa mediassa oikean ja väärän käyttäytymisen ja toiminnan tunnistaminen ja tulkitseminen voi olla entistä vaikeampaa, koska siellä todellisuuden, yksityisen ja julkisen, sekä integriteetin raja-aitojen rikkomisen mahdollisuudet ovat moninaiset. Niin uhrien itse kuin eri ammattialojen auttajien on tärkeää olla tietoisia digitaalisen teknologian aiheuttamista riskeistä, miten uhrin oma käyttäytyminen voi altistaa riskeille ja miten näitä riskejä voitaisiin vähentää (Kirjalainen & Valtonen 2016). Tiedolliseen ulottuvuuteen liittyy laajemmin esimerkiksi asennekasvatus kouluissa ja päiväkodeissa liittyen sosiaalisen median ja teknologian sosiaalisiin ja yksilön suojan riskeihin.

Vainon ennaltaehkäisy ja siihen puuttuminen sekä uhrien suojaaminen ei ole vain sosiaali- ja terveysalan, poliisien ja juristien asia, vaan vastuu ulottuu myös teknologia-alan osaajille. Heillä on tietoa ja osaamista liittyen teknologian tuottamiin mahdollisiin riskeihin uhrien elämässä ja uhrien suojaamisen keinoihin ja niiden kehittämiseen. Keskeisinä kysymyksinä vainoon puuttumisessa onkin, miten uhrit voivat suojautua paremmin jatkuvasti kehittyvän informaatio- ja kommunikaatioteknologian aiheuttamilta riskeiltä, miten niitä voitaisiin ennaltaehkäistä uhrin arjessa, sekä mikä rooli ja merkitys teknologialla on uhrin arjen turvaamisessa (myös Woodlock 2016).

Tutkimuksellinen vastuu

Lopuksi nostan esille tutkimuksen merkityksen yhtenä vastuunottajana vainosta tietämisessä, siihen puuttumisessa ja uhrien auttamisessa. Ajattelen, että tämä tutkimus on ollut yksi mahdollisuus ottaa vastuuta vainoilmiön tunnistamisen edistämisessä ja sitä kautta uhrien auttamisessa. Tutkimus on kuitenkin ollut vasta alku vainon tunnistamisessa, ennaltaehkäisyssä ja siihen puuttumisessa suomalaisessa yhteiskunnassa. Niin kuin yleensä tutkimuksen tekeminen, myös tämä tutkimus on herättänyt enemmän uusia kysymyksiä ja näkökulmia kuin antanut vastauksia.

Yhtenä asiana nostan esille tarpeen tutkia vainoa lasten näkökulmasta. Vaino vanhempien välisenä eron jälkeisenä väkivaltana haavoittaa myös lapsia. Tarvitaan lisää tietoa siitä, millaiseksi lasten toimijuus vainossa määrittyy ja mitä seurauksia vainosta on lasten kehitykselle, perhesuhteiden rakentumiselle ja hyvinvoinnille. Lasten näkökulma nostaa esille samalla laajemman kysymyksen siitä, miten vanhemmuus ja eron jälkeiset perhesuhteet ymmärretään ja määritetään institutionaalisissa ja oikeudellisissa käytännöissä.

Toisena tutkimusta vaativana aiheena nostan esiin kysymyksen uhrin turvaverkosta. Tämä tutkimus on herättänyt kysymään uhrin turvaverkon luomisen mahdollisuuksia, kun vaino voi ulottua uhrin arjen paikkoihin ja sosiaalisiin suhteisiin, ja tekijä voi pahimmillaan eristää uhrin sosiaalisista suhteista. Kysymys turvaverkon luomisesta uhrin ympärille nostaa tarpeen tehdä tutkimusta siitä, miten vainoaja verkostoituu uhrin sosiaalisiin suhteisiin, ja toisaalta millaiset turvaverkot uhrin ovat kokeneet toimiviksi. Lisäksi tarvitaan tietoa siitä, mikä on läheisten ja tuttavien, kuten uhrin vanhempien, työtovereiden tai naapurien, rooli uhrien avunsaannissa. Luottamuksellinen turvaverkko voi mahdollistaa vainon aiheuttamien tunteiden, kuten pelon, turvattomuuden ja häpeän tunteen, käsittelyn. Turvaverkko ei kuitenkaan rajoitu vain sosiaalisiin suhteisiin, vaan sitä voivat täydentää myös ulkoiset, fyysiset turvajärjestelyt. Lisäksi tämä tutkimus on herättänyt tarpeen tutkia lisää, mikä on virallisten auttamissuhteiden merkitys uhrin arjen turvaverkossa, kun vainon uhka on jatkuvaa. Tähän liittyy myös tekijän ammatillisen auttamisen tärkeys uhrin turvaamisessa ja vainoon puuttumisessa.

Kolmanneksi nostan esille tarpeen mallintaa uhrien auttamisprosesseja sekä tarkastella palvelujärjestelmän eri toimijoiden tietoa ja asiantuntijuutta vainon ennaltaehkäisyssä ja siihen puuttumisessa. Tämän tutkimuksen ja Varjo-hankkeessa saatujen kokemusten perusteella vainon uhrin voivat joutua hakemaan apua useilta kymmeniltä eri toimijoilta palvelujärjestelmän eri sektoreilta. Tarvittaisiin lisätietoa siitä, millaista tietoa, osaamista ja asiantuntijuutta vainon tunnistaminen ja siihen puuttuminen vaativat, miten tieto vainosta rakentuu moniammatillisissa prosesseissa, sekä millaisena uhrien palvelutarpeet ja heidän auttamisen työprosessit mallintuvat niin yleisesti kuin paikallisesti (esim. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus 2016, työskentelymallit).

Esiin nostamani kolme näkökulmaa eivät ole kuitenkaan kattava katsaus jatko-tutkimuksen tarpeisiin eron jälkeisestä vainosta, vaan pikemminkin valikoitunut nosto keskeisistä näkökulmista ja tärkeinä pitämistäni asioista, joita tämän tutkimuksen aineisto ja keskustelut Varjo-hankkeen väkivaltatyöntekijöiden kanssa ovat herättäneet pohtimaan. Näiden lisäksi on monia muita aiheita, jotka tulee tulla tutkituksi eron jälkeiseen vainoon liittyen. Se, että olen tässä tutkimuksessa kuvannut eron jälkeisen vainon kohteena olevien naisten arkea, sen haavoittavuutta ja miten naisten kokemukset ovat tulleet tunnistetuiksi auttamisjärjestelmässämme, on yksi

näkökulma vainon varjostaman arjen todellisuuden kuvaukseen ja ymmärtämiseen. Tietoa vainosta ilmiönä ja sen dynamiikasta tarvitaan myös tekijöiden kokemuksiin pohjautuen ja eri tieteenaloilta. Esimerkiksi tiedon tuottaminen traumapsykologisesta näkökulmasta on tärkeää niin uhrien kuin tekijöiden näkökulmista. Jotta uhrien kokemukset tulevat tunnistetuiksi ja että heidät voidaan kohdata sensitiivisesti ja eettisesti, edellyttää ammattilaisten moraalinen järkeily ja tulkintojen tekemisen mahdollistuminen tietoa vainon dynamiikasta, syistä ja seurauksista. Pureutuminen esittämäni kolmeen näkökulmaan voisi toimia askeleina lähemmäs syvempää ymmärrystä vainosta ilmiönä, mikä voisi mahdollistaa vainon paremman tunnistamisen ja uhrien auttamisen.

7 Epilogi

- Kun *minä* käytän jotakin sanaa, vastasi Tyyris Tyllerö pilkallisesti, – se tarkoittaa *juuri* sitä mitä minä haluan – juuri eikä melkein.
- Mutta kysymys on siitä, sanoi Liisa, – voitko todella saada sanat tarkoitamaan eri asioita.
- Ei, vaan kysymys on siitä, kuka määrää ja päättää, sanoi Tyyris Tyllerö. – Siinä kaikki.

Liisa oli liiaksi hämillään sanoakseen mitään, ja vähän ajan perästä Tyyris Tyllerö aloitti uudestaan.

- Jotkut sanat ovat aina pahantuulisia, hän sanoi. – Pahimpia ovat verbit – ne ovat myös koppavia. Adjektiiveille voi tehdä mitä vain, ne ovat niin taipuvaisia, mutta ei verbeille – vaikka minussa on kyllä miestä komentamaan niitä kaikkia. Selittämättömyys!

Kas, niin *minä* sanon! (Carroll 1875/ 2010, 216)

Aloitin tämän yhteenvetoartikkelin kirjoittamisen lukemalla Liisan seikkailut peilimaailmassa -satua. Johdannossa kuvasin tekstiotetta hyödyntäen, kuinka Liisan kokemukset kuvastavat monen vainon kohteena olevan naisen kokemusmaailmaa vainosta ja vainon kohteena olemisesta. Nyt lopuksi myös päätän tutkimuksen tekstiotteeseen sadusta. Liisan kokemuksista ja kohtaamisista peilimaailmassa voi löytää yhtymäkohtia myös tutkimustiedon tuottamiseen liittyen. Tutkimustiedon tuottamisessa, erityisesti laadullisessa ja sensitiivisessä tutkimuksessa, yhtenä keskeisenä tekijänä on tutkijan suhde tutkimaansa ilmiöön ja tutkittaviinsa. Tieto siitä, miten tutkija on tullut kosketuksi ja kosketetuksi aineistonsa ja tutkimusaiheensa parissa voi auttaa käsittämään paremmin ilmiön luonnetta ja osallisten todellisia kokemuksia (Husso 2003, 34–35).

Tutkimuksen tekeminen on ollut vainon kohteena olevien naisten arkeen ja kokemuksiin tunkeutumista. Kun tapasin kunkin naisen haastattelujen toteuttamista varten, oli päällimmäisenä tunteenani kunnioitus naisia kohtaan ja samaan aikaan häpeän tunne, koska tarkoituksenani oli udella heidän sensitiivisistä ja yksityisistä kokemuksistaan. Häpeän ja kunnioituksen tunne vahvistuivat kun osoittautui, että naisten kokemukset olivat minulle outoja ja vieraita. Vaikka olin perehtynyt tutkimussuunnitelmassa ja ennen haastattelujen toteuttamista lähisuhdeväkiä ja vainoa käsittelevään tutkimuskirjallisuuteen, kertoivat naiset asioista, jotka olivat vieraita. Outous ja vieraus osoittivat tietämättömyyttäni haastattelutilanteessa ja tieteellisen tiedon tutkijalleen antamaa riittämätöntä turvaa.

Toiseksi häpeä ja kunnioitus ilmenivät, koska elimme erilaista arkea ja todellisuutta. Naisten todellisuus oli minulle vieras. Olen saanut elää turvallisissa lähisuhteissa ja ne muutamat viranomaiskohtaukset, joita minulla on ollut, ovat olleet pääsääntöisesti positiivisia. Olen saanut kokea tullessi kuulluksi ja kohdelluksi oikeudenmukaisesti. Vaikka väkivaltakokemusten tutkimisen nähdään sosiaalitieteissä olevan usein marginaalissa elävien kokemusten tutkimusta, kokemusten merkittävyyden näkökulmasta katsottuna koin olevani reunalla ja naiset olivat keskellä (Granfelt 2004, 153). Perinteisen tutkijan ja tutkittavan asetelman, jossa tutkija on tietäjä ja tutkittava tutkimuksen kohde, muodostaminen olisi ollut mahdotonta kohtaamistilanteessa. Tunteet tekivät näkyväksi ja haastoivat haastattelutilanteisiin ja laajemmin tutkimukseen tekemiseen kytkeytyvän tutkijan ja vainon kohteena olevien naisten epistemologisen epätasa-arvon (Mikkonen ym. 2016). Kunnioitin jokaisen naisen tarinaa ja pidin heidän kokemuksellista tietoaan tärkeänä. Osa naisista osallistui tutkimukseen senkin uhalla, että heidän oma turvallisuutensa voisi vaarantua. Se, että kuulin naisia oman kokemukseni mukaan etuoikeutetusta asemasta käsin mahdollisesti aidon, uteliaan kuulemisen. Toisaalta lähtökohtani rajoitti kuulemistani. Naisten tarinat sisälsivät ulottuvuuksia, joita en ole tavoittanut tänä päivänäkään.

Haastattelutilanteissa ilmeni kuitenkin myös yhteisiä asioita, jotka jaoin tutkimukseen osallistuneiden naisten kanssa. Yhtenä isona asiana jaoin ymmärtämättömyyden kokemuksen. Monelle tutkimukseen osallistuneelle naiselle tapahtumat ja kokemukset olivat myös heille itselleen outoja ja vieraita, koska ne eivät noudattaneet normaalia väkivallan logiikkaa tai yleisesti tunnettua ja hyvänä pidettävää entisten kumppaneiden välistä kanssakäymistä. Haastattelutilanteita kuvastaa osittain yhdessä ihmettelyn ilmapiiri. Naisten kokemukset huusivat sanoittamista, ymmärrettäväksi tekemistä ja vastakaikua.

Naisten kokemukset vainon kohteena olemisesta eivät taipuneet tavalliseen ihmisten väliseen kanssakäymiseen, eikä ”normaalin” perhe- ja lähisuhdeväkivallan logiikkaan. Heidän kerronnassaan oli paljon tuttua, minkä pystyi tunnistamaan aikaisempaan väkivaltakirjallisuuteen nojautuen. Samalla heidän kerronnassaan oli jotain sellaista, mikä ei tule esille ”normaalin” lähisuhdeväkivallan tutkimuksessa. Kaikki naisten kuvaukset eivät vaikuttaneet väkivallalta, kun taas toisaalta he kertoivat mitä brutaaleimpia väkivaltatilanteita. Nyrkiniskut ilmenivät usein ontologisena ja moraalisen haavoittamisena. Ravistelevinta uhrien kerronnassa oli vainon aikaansaama kohteensa mielenmaailman vääristäminen, ontologisen perustan kyseenalaistaminen sekä luottamuksen murentuminen hyvinvointivalttiolliseen perusturvan luomiseen ja avunsaamiseen. Vainoon liittyvä äärimmäinen pahuus, järjenvastaisuus ja absurdius ovat myös tehneet tutkijan asemasta poikkeuksellisen. Se on satuttanut minua tutkijana, tehnyt haavoitetuksi, luonut turvattomuuden tunnetta ja aiheuttanut pelkoa inhimillisestä pahuudesta.

Ensimmäisenä haastattelupäivänä kuulin viiden naisen tarinan vainosta. En pystynyt olemaan visualisoimatta kuulemaani mielessä. Naisten läpikäymät tapahtumat vertautuivat mielikuvissani psykologiseen trilleriin.

”Illalla tuntui kuin olisin kuunnellut yhden päivän aikana viisi kaubutarinaa, jotka ovat tv:ssä, ehkä Amerikassa tapahtuvat, mutta ei Suomessa. Miten tähän voisi puuttua (viranomaiset, tavalliset ihmiset kaduilla), jos sitä ei tunnusteta meidän kulttuuriin ja hyvinvointivaltioon kuuluvaksi. Kulttuurin vastaista.”
(Päiväkirjaote 2.9.2011)

Tilanteessa tieteelliset periaatteet muuttuivat toissijaisiksi ja objektiivisuus suhteessa tutkimuskohteeseen, yhtenä tutkijaa suojaavana muurina, katosi. Naisten kerronta muodostui mielessäni visuaaliseksi tuotokseksi; rakensin ja täydensin mielikuvituksellani naisten kerrontaa ja kuulemaani. Haastattelutilanteissa muutuin kuuntelijasta, haastattelijasta ja tutkijasta myös katsojaksi, yleisöksi. Tunteiden täyttämät kuvaukset siitä, miten naiset lapsineen ovat paenneet kirveen kanssa uhkaillutta vainoajaa tai jähmettyneet riviin tappavan uhan alla ovat piirtyneet lähtemättömästi mieleen. Naisten kerronta oli intensiivistä ja täynnä episodeja, ihmisiä, tekoja, eri osapuolten reaktioita, tunteita ja sanoja. Myös monet hiljaiset, sanattomat hetket täyttivät naisten epätoivolla ja pelon tunteella. Kosketetuksi tulemista vahvisti myös se, että samanlainen tilanne oli monien kohdalla edelleen läsnä, kun he poistuivat haastattelutilanteesta.

Naisten kerronta suhteutettuna kulttuuriin tuotettiin tuntui siten ainoalta keinolta tehdä kuulemaansa ymmärrettävämmäksi ja selitettävämmäksi. Kokemus kertoo toisaalta tutkimuksen tekemisen ja tutkijuuden humaaniudesta (Etherington 2007, 615). On selvää, ettei mielikuvituksellinen visualisointini ole voinut olla vaikuttamatta myös myöhemmässä vaiheessa tutkimuksessa tekemiini tulkintoihin ja siihen, miten ymmärrän ilmiön ja miten sitä sanoitan.

Haastattelusta toiseen vaino ilmiönä ja naisten kokemukset auttamisjärjestelmäkohtaamisista saivat minun hämilleen sosiaalityön tutkijana. Luottamus suomalaista tasa-arvoa vaalivaa ja oikeudenmukaisuutta korostavaa hyvinvointiyhteiskuntaa kohtaan romahti. Koin häpeää yhteiskunnan, palvelu- ja oikeusjärjestelmän sekä koulutuksen laadun puolesta: Miten naisten kokemukset ovat voineet tulla ohitetuiksi ja mitätöidyiksi? Miten tällaista voi tapahtua? Nämä kysymykset korostavat kontekstin merkitystä tutkimukseen osallistuneiden naisten kokemusten jakamisessa. Tutkijana olen voinut ottaa vastaan naisten tarinat kerrottuina ja olen voinut tarjota heille luottamustani välittömästi. Työntekijät, jotka kohtaavat uhreja, joutuvat puolestaan arvioimaan naisten kerronnan totuudenmukaisuutta varsinkin, jos muilla osapuolilla on erilaisia tulkintoja tilanteesta. (Hurtig ym. 2014, 262–263.)

Kuultuani naisten kokemuksista eron jälkeisestä vainosta ja heidän avunhaun yrityksistä vahvistui tutkimukseni tavoitteeksi lisätä tietoa ja tietoisuutta vainosta

ilmiönä. Se tuntui yksinkertaiselta tavoitteelta väitöskirjatutkimukselle. Suhteessa naisten kokemuksiin tavoite tuntui tärkeältä ja ensisijaiselta lähtökohdalta, jotta vainoon voitaisiin puuttua ja uhreja auttaa paremmin. Jotta olen voinut vastata tavoitteeseen, olen pyrkinyt kuvaamaan vainoa ilmiönä tutkimukseen osallistuneiden naisten näkökulmasta. Vainon kohteena olevien naisten tarinoiden kuuleminen on kuitenkin herättänyt itsessäni paljon selittämättömyyttä. Tutkimuksen tekeminen osoittautuikin paljolti selittämättömän, monimielisen pahan ymmärrettäväksi tekemiseksi.

Selittämättömän selittäminen ja kuvaaminen konkretisoituvat tutkimuksessa tekstuaalisesti, sana- ja käsitevalintojen avulla. Tutkijan velvollisuutena on sanoittaa tutkimuskohdetta uudella tavalla ja käyttää käsitteitä niin, että ne avaavat yhteistä ymmärrystä ilmiöstä (Ronkainen ym. 2011, 57). Yhteisen, jaettavan ymmärryksen luominen onkin osoittautunut tärkeimmäksi ja samalla haastavimmaksi tehtäväksi tutkimuksen edetessä. Selittämisen motiivi ja ymmärryksen luomisen tavoite on ollut niin ideologinen kuin käytännöllinen (Mikkonen ym. 2016): naisiin kohdistuvaan väkivaltaan ja vainoon puuttuminen sekä yksittäisten vainon kohteena olevien naisten avunsaamisen mahdollisuuksien lisääntyminen. Tiedolla on valta mahdollistaa se, että naisten kokemukset tulisivat ymmärretyiksi ja tunnistetuiksi.

Olen pyrkinyt tutkimuksessa tuottamaan kuvaa, jossa eron jälkeisen vainon uhrin merkityksellistyvät tuntevina ja suhteissa elävinä naisina, jotka ovat joutuneet vainokokemustensa emotionaalisen ja sosiaalisen vangitsevuuden vuoksi rakenteiden armoille (Granfelt 2004, 152). Usean naisen avunhakuprosessissa rakenteet ja ulkopuolisten tulkinnat ovat estäneet heidän kokemuksensa kuulluksi ja todellisuutensa tunnistetuksi tulemisen. Naisten toistuvat pettymykset palvelujärjestelmän mahdollisuudesta auttaa heitä lisäksi toisaalta pelkoani siitä, voinko tulkinnoillani uudelleen toiseuttaa, ohittaa tai sivuuttaa heidän kokemuksiaan. Läpi tutkimuksen tekemisen olen pohtinut, ovatko tutkimuksen välineinä olevat tulkinta, käsitteet ja tekstuaalisuus riittäviä kertomaan naisten kokemuksista. Niitä hyödyntämällä olen käyttänyt valtaani tulkita, uudelleen sanoittaa ja merkityksellistää vainon kohteena olevien naisten kokemuksia.

Sanojen ja käsitteiden etsiminen osana tutkijan työtä korostuu erityisesti, kun kyseessä on vaikeasti ilmaistavat asiat, jotka liittyvät ihmisten kokemuksiin pahuudesta (Granfelt 2002). Omassa tutkimuksessani se on tarkoittanut Tyyli Tyllerön sanoin pahantuulisten sanojen, koppavien verbien ja taipuvaisten adjektiivien pyörittelyä ja makustelua. Miten kuvaisin sitä naisten kertomuksissa yhtä aikaa läsnä olevaa emotionaalista, psykologista, moraalista, ontologista ja kehollista tunnetta? Verbien, adjektiivien ja substantiivien pyörittely on ollut tutkimukseen osallistuneita naisia arvostavien sekä elämän rumuutta ja pahuutta kuvaavien käsitteiden etsimistä (Granfelt 2002, 128). Pahuuden, outouden ja vierauden ilmaisemisessa voi hyödyntää metaforien sekä fiktiivisten ja myyttisten tekstien käyttöä, mikä voi mahdollistaa

todellisuuden kuvaamisen paremmin kuin napakat tieteelliset käsitteet. Myös osa naisista käytti metaforia kuvaaillessaan kokemustaan vainottuna olemisesta ja suhdettaan vainoajaan. Se ehkä osoittaa sen, että myös he hakivat omille, kulttuurisesti vieraille kokemuksilleen tarttumapintaa, sanoitusta ja konkretisoitua:

”Niin semmosta niinku lämmintä purukumia tiiätkö... yrität saada sitä irti. Se aina tarttuu johonkin. Että yrität asiaa korjata tuosta noin, niin se tarttuu sitten toiseen sormeen.”

Kuvauksilla ja käsitteellistämisillä – kuten rihmaston, verkoston ja verkon metaforilla (Nikupeteri & Laitinen 2013) – tavoitteenani on ollut lisätä ymmärrystä vainon ilmenemisestä uhrien arjessa ja sen prosessimaisuudesta parisuhdeväkivaltana. Rihmasto, verkosto ja verkko muodostavat kaiken nielevän kokonaisuuden: vaino sitoo ja ansoittaa kohteensa arkea. Metaforat voivat mahdollistaa vainoilmiön ja vainottuna olemisen kokemuksen saamien sävyjen kuvailun. Usein vainosta käytettyä termiä ”stalkata” tai arkisissa keskusteluissa käytetty termi ”vainota” eivät ole kattavia kuvaamaan eron jälkeisen vainon uhrien todellisuutta ja pahimmillaan ne voivat luoda vääränlaisia mielikuvia vainosta ja siten estää uhrien avunsaannin. Tämä on keskeistä vainolain näkökulmasta katsottuna: kaikki vaino ei ole kriminalisoitavaa vainoa. Tämä edellyttää arkisen vaino-käsitteen erottamista *vainosta*, joka on kriminalisoitavaa toimintaa, ja mikä sitoo ja ansoittaa uhrin mielen, kehollisuuden, sosiaaliset suhteet ja ympäristön.

Olen pyrkinyt sanoilla ja käsitteillä pääsemään mahdollisimman lähelle tutkimukseen osallistuneiden naisten näkökulmaa ja kokemusta. Kuvailevat sanat ja terävät käsitteet kadottavat kuitenkin aina osan haastattelutilanteiden tunnelmastosta ja naisten todellisesta kokemusmaailmasta (Granfelt 2004, 144). Empatia ja siihen liittyvä itku ovat olleet tärkeitä tulkinnan ja sanoittamisen välineitä (Laitinen 2004, 86; Pösö 2005, 124–125). Tulkinnoissa ja sanoittamisessa on ollut mukana myös oman kauhun ja kammottavuuden tunteen säätely ja käsittely, mikä on kummunnut naisten kokemuksista. Kaikkea en ole voinut tutkijana kirjoittaa tai tuoda esille tutkimusraportissa eettisistä syistä. Lisäksi se, etten ole voinut ratkaista naisten tilanteita tai tehdä heidän kokemiaan asioita tapahtumattomiksi tai vaikuttaa heidän avunsaantiinsa, on aiheuttanut riittämättömyyden tunnetta ja ahdistusta. Se, miltä tutkittava ilmiö on tutkijasta tuntunut, ei useinkaan ylety lukijalle. Lukijalle jää todennäköisesti tavoittamatta (tämän tutkimuksen perehtymisen jälkeenkin) esimerkiksi se visuaalinen kokemus ja käsitys naisten kokemuksista, jotka muodostuivat naisten haastattelutilanteissa.

Olen tutkimuksellani tuottanut yhdenlaisen kuvan eron jälkeisestä vainosta. Siihen vaikuttavat tekemäni rajaukset ja näkökulmavalinnat, joista olen lähestynyt ilmiötä ja uhrien kokemuksia. Siihen on myös lähtökohtaisesti vaikuttanut se, että

naisten kerronta haastatteluissa on tilanteista ja valikoitua, ei kaiken kattavaa (Pösö 2005, 133). Tutkimuksessa käsitteet ja naisten kokemusten nimeämiset ovat omia tulkintojani vainon kohteena olevien naisten kokemuksista ja todellisuudesta. Niillä sana- ja käsitevalinnoilla, joihin olen tulkinnoissani päätynyt, on voima ilmiön määrittämisen ja sen ymmärtämisen sekä naisten kokemusten kuvailun kannalta (Ronkainen ym. 2011, 51–62). Niihin ovat vaikuttaneet oma kokemusmaailmani sekä tutkimusprosessin aikana heränneet erilaiset tunteet, kuten ajoittain vahvistuva huoli tutkimukseen osallistuneista naisista ja lapsista. Sanotaan, että tutkimus tulee osaksi tutkijansa maailmaa. Turvattomuuden tunne ja pahuuden pelko on tullut ajoittain osaksi omaa maailmaani, kun olen esimerkiksi kulkenut illalla pimeällä kadulla.

Kertomalla omista kokemuksistani vainoilmion tutkimisesta ja sen sanoittamisesta koen, että se luo mahdollisuuden rikastuttaa tietoa vainosta, mitä perinteinen tutkimus ja sen tieteelliset vaateet eivät aina mahdollista. Se, millainen kokemus ilmiö on tutkijalleen, auttaa ymmärtämään ilmiötä, mutta sen lisäksi se auttaa ymmärtämään jotain yhteiskunnasta, kulttuurista, arvoista ja normeista. Tutkijan kokemus on kiinni sosiokulttuurisessa ympäristössä, jossa myös tutkittava ilmiö ilmenee vaikuttaen siten tutkijan kokemukseen sekä tehden tutkijan tunteet ja reaktiot tietoisiksi ja ymmärrettävimmiksi. (Witkin 2014.) Se, miltä tutkimuksen tekeminen on tutkijasta ”tuntunut” kertoo jotain tutkittavasta ilmiöstä osana yhteiskuntaa ja kulttuuria.

Haastattelutilanteiden jälkeen naisten kerronnan vertautuminen mielikuvissani psykologiseen trilleriin sekä Liisan seikkailut peilimaailmassa -sadun kommunikoi vuus monen vainon kohteena olevien naisen kokemuksen ja oman kokemukseni kanssa tutkijan ja tutkittavan ilmiön suhteesta kertoo jotain yhteiskunnallisesta kontekstista, jossa vainoa tapahtuu. Itselle oudot ja vieraat asiat vaikuttavat pelottavilta ja ne pyritään etäännyttämään itsestä, sillä ne uhkaavat omaa turvallisuuden tunnetta. Turvan tunne muodostuu ennakoitavissa vuorovaikutteisissa suhteissa ja käyttäytymissäänöissä sekä omassa hallittavassa ympäristössä ja arjessa. Arjen sujuvuuden säröilyt lisäävät turvattomuuden tunnetta, kun taas rutiinien toteuttamismahdollisuudet ja arjen ennakoitavuus luovat turvan tunnetta. Samalla turvallisuus normittaa arkea ja lähisuhteiden muodostamista. Turvallisten lähisuhteiden ja arjen luominen näyttävät tavoiteltavina arvoina niin yksilöiden elämässä kuin yhteiskunnallisesti. Turvallisuus ennakoitavuutena, tunnistetuksi ja tunnustetuksi tulemisena, sekä autonomian ja oman toimijuuden toteuttamisen mahdollisuutena havainnollistuu niin vainon kohteena olevien naisten arjessa ja omassa arjessani kuin myös Liisan seikkailuissa peilimaailmassa.

Lähteet

- Ahokas, Marja & Passini, Stefano & Pirttilä-Backman, Anna-Maija 2005: Muuttuuko vai eriytyykö käsitys vastuusta? Teoksessa Pirttilä-Backman, Anna-Maija & Ahokas, Marja & Myyry, Liisa & Lähteenoja, Susanna (toim.): Arvot, moraali ja yhteiskunta. Sosiaalipsykologisia näkökulmia yhteiskunnan muutokseen. Gaudeamus. Helsinki, 115–144.
- Alderson, Sue & Kelly, Liz & Westmarland, Nicole 2015: Expanding Understandings of Success. Domestic Violence Perpetrator Programmes, Children and Fathering. Teoksessa Stanley, Nick & Humphreys, Cathy (toim.): Domestic Violence and Protecting Children. New Thinking and Approaches. Jessica Kingsley Publishers. London, 182–195.
- Alhanen, Kai 2014: Vaarantunut suojeluvalta. Tutkimus lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöistä. Raportti 24/2014. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116722/URN_ISBN_978-952-302-278-2.pdf?sequence=1. Viitattu 17.3.2016.
- Alldred, Pam & Gillies, Val 2002: Eliciting research accounts: (Re)producing modern subjects? Teoksessa Mauthner, Melanie & Birch, Maxine & Jessop, Julie & Miller, Tina (toim.): Ethics in qualitative research. Sage. London, 146–165.
- Amar, Angela Frederick 2007: Behaviors That College Women Label as Stalking or Harassment. *Journal of the American Psychiatric Nurses Association* 13(4), 210–220.
- Anderson, Scott A. 2010: The Enforcement Approach to Coercion. *Journal of Ethics and Social Philosophy* 5(1), October. <http://www.jesp.org/PDF/TheEnforcementApproachFinal.pdf>. Viitattu 23.11.2015.
- Anttonen, Veikko 2006: Pyhä- ja tabu-sanat uskontoantropologian näkökulmasta. *Virittäjä* 3/2006, 417–419. http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/2006_417.pdf. Viitattu 7.2.2016.
- Auvinen, Maija 2006: Huoltoriidat tuomioistuimissa. Sosiaalitoimi selvittäjänä, sovittelijana, asian-tuntijana. Suomalainen lakimiesyhdistys. Helsinki.
- Bacchi, Carol Lee 1999: Women, policy and politics: the construction of policy problems. Sage. London.
- Back, Les 2007: The Art of Listening. Berg. Oxford.
- Bahn, Susanne & Weatherill, Pamela 2013: Qualitative social research: a risky business when it comes to collecting 'sensitive' data. *Qualitative Research* 13(1), 19–35.
- Barthes, Roland 1957/1973: Mythologies. Paladin. London.
- Beck, Ulrich 1992: Risk Society. Towards a new modernity. *Alkuperäisteos: Risikogesellschaft: auf dem Weg in eine andere Moderne*. Translated by Mark Ritter. Sage. London.
- Beck, Ulrich 1995: Poliitiikan uudelleen keksiminen: kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa. Teoksessa Beck, Ulrich & Giddens, Anthony & Lash, Scott: *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio*. Suomentanut Leevi Lehto. Vastapaino. Tampere, 11–82.
- Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth 1995: The normal chaos of love. *Alkuperäisteos: Das ganz normale Chaos der Liebe*. Translated by Mark Ritter and Jane Wiebel. Polity Press. Cambridge.
- Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth 2002: Individualization. Institutionalized individualism and its social and political consequences. Sage. London.
- Beck-Gernsheim, Elisabeth 2002: Reinventing the Family: In Search of New Lifestyles. *Alkuperäisteos: Was kommt nach der Familie?* Translated by Patrick Camiller. Polity Press. Cambridge.
- Beresford, Eric B. 1991: Uncertainty and the Shaping of Medical Decisions. *Hastings Center Report* 21(4), 6–11.

- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas 1966/2009: *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma. Alkuperäisteos: The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge.* Suomentanut ja toimittanut Vesa Raiskila. 5. painos. Gaudeamus. Helsinki.
- Best, Joel 1991: "Road Warriors" on "Hair-Tragger Highways": Cultural Resources and the Media's Construction of the 1987 Freeway Shootings Problem. *Sociological Inquiry* 61(3), 327–345.
- Bjerregaard, Beth 2000: An Empirical Study of Stalking Victimization. *Violence and Victims* 15(4), 389–406.
- Björklund, Katja 2010: Stalking and violence victimization among Finnish university students. *Institute of Behavioural Sciences Studies* 65:2010. University of Helsinki. Helsinki.
- Blacklock, Neil & Phillips, Ruth 2015: Reshaping the Child Protection Response to Domestic Violence Through Collaborative Working. Teoksessa Stanley, Nick & Humphreys, Cathy (toim.): *Domestic Violence and Protecting Children. New Thinking and Approaches.* Jessica Kingsley Publishers. London, 196–212.
- Bograd, Michele 1988: Feminist perspectives on wife abuse: An introduction. Teoksessa Yllö, Kersti & Bograd, Michele (toim.): *Feminist perspectives on wife abuse.* Sage. London, 11–26.
- Bourdieu, Pierre 1972/1977: *Outline of a Theory of Practice.* Alkuperäisteos: *Esquisse d'une théorie de la pratique, précédé de Trois études d'ethnologie kabyle.* Translated by Richard Nice. Cambridge University Press. Cambridge.
- Brady, Patrick Q. & Nobles, Matt R. 2015: The Dark Figure of Stalking: Examining Law Enforcement Response. *Journal of Interpersonal Violence.* DOI: 10.1177/0886260515596979.
- Bradbury-Jones, Caroline 2014: Children as co-researchers. The need for protection. Dunedin Academic Press. Edinburgh.
- Brandon, Marian & Bailey, Sue & Belderson, Pippa & Gardner, Ruth & Sidebotham, Peter & Dodsworth, Jane & Warren, Catherine & Black, Jane 2009: Understanding Serious Case Reviews and their Impact: A Biennial Analysis of Serious Case Reviews 2005–07. Research Report DCSF-RR129. University of East Anglia. http://www.haringeylscb.org/sites/haringeylscb/files/biennial_review_scrs_200507_brandon-3.pdf. Viitattu 10.4.2016.
- Branigan, Elizabeth 2004: His Money or Our Money? Financial Abuse of Women in Intimate Partner Relationships. A Report for the Coburg - Brunswick Community Legal and Financial Counselling Centre. http://csmc.org.au/wp-content/uploads/2014/05/Financial_Abuse.pdf. Viitattu 9.4.2016.
- Breiding, M.J. & Chen, J. & Black, M.C. 2014: Intimate Partner Violence in the United States – 2010. National Center for Injury Prevention and Control of the Centers for Disease Control and Prevention. Atlanta, Georgia. http://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/cdc_nisvs_ipv_report_2013_v17_single_a.pdf. Viitattu 11.2.2016.
- Brewster, Mary P. 2003: Power and Control Dynamics in Prestalking and Stalking Situations. *Journal of Family Violence* 18(4), 207–217.
- Brisson, Susan J. 1998: Surviving Sexual Violence: A Philosophical Perspective. Teoksessa French, Stanley G. & Teays, Wanda & Purdy, Laura M. (toim.): *Violence against women. Philosophical perspectives.* Cornell University Press. Ithaca, London, 11–26.
- Broadhurst, Karen & Hall, Chris & Wastell, Dave & White, Sue & Pithouse, Andy 2010: Risk, Instrumentalism and the Humane Project in Social Work: Identifying the Informal Logics of Risk Management in Children's Statutory Services. *British Journal of Social Work* 40(4), 1046–1064.
- Brown, Thea & Tyson, Danielle & Arias, Paula Fernandez 2014: Filicide and Parental Separation and Divorce. *Child Abuse Review* 23(2), 79–88.
- Bruno, Linnéa 2015: Contact and Evaluations of Violence: An Intersectional Analysis of Swedish Court Orders. *International Journal of Law, Policy and The Family* 29(2), 167–182.
- Burgess, Ann W. & Baker, Timothy & Greening, Deborah & Hartman, Carol R. & Burgess, Allen G. & Douglas John E. & Halloran, Richard 1997: Stalking Behaviors within Domestic Violence. *Journal of Family Violence* 12(4), 389–403.

- Burr, Vivien 1995: *An introduction to social constructionism*. Routledge. London.
- Butler, Ian 2002: A Code of Ethics for Social Work and Social Care Research. *British Journal of Social Work* 32(2), 239–248.
- Butler, Judith 1999: *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge. London. New York.
- California Penal Code §646.9. Elements of Stalking.
- Campbell, Rebecca & Adams, Adrienne E. & Wasco, Sharon M. & Ahrens, Courtney E. & Sefl, Tracy 2010: “What Has It Been Like for You to Talk With Me Today?”: The Impact of Participating in Interview Research on Rape Survivors. *Violence Against Women* 16(1), 60–83.
- Campbell, Rebecca & Wasco, Sharon M. 2000: Feminist Approaches to Social Science: Epistemological and Methodological Tenets. *American Journal of Community Psychology* 28(6), 773–791.
- Carroll, Lewis 1875/2010: *Liisan seikkailut ihmemaassa. Liisan seikkailut peilimaailmassa. Alkuperäisteos: Alice’s Adventures in Wonderland. Through the Looking Glass*. Suomennos Kunnas, Kirsi & Manner, Eeva-Liisa. Kuvittanut John Tenniel. 3. painos. Gummerus. Helsinki.
- Castrén, Anna-Maija 2009: *Onko perhettä eron jälkeen? Eroperhe, etäperhe, uusperhe*. Gaudeamus. Helsinki.
- Cater, Åsa & Øverlien, Carolina 2014: Children exposed to domestic violence: A discussion about research ethics and researchers’ responsibilities. *Nordic Social Work Research* 4(1), 67–79.
- Cater, Åsa & Sjögren, Johanna 2016: Children Exposed to Intimate Partner Violence Describe Their Experiences: A Typology-Based Qualitative Analysis. *Child and Adolescent Social Work Journal*. DOI 10.1007/s10560-016-0443-7.
- CETS 210: Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Council of Europe Treaty Series - No. 210. Istanbul, 2011. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008482e>. Viitattu 13.8.2016.
- Clark, Tom 2010: On ‘being researched’: why do people engage with qualitative research? *Qualitative research* 10(4), 399–419.
- Clarkeburn, Henriikka & Mustajoki, Arto 2007: *Tutkijan arkipäivän etiikka*. Vastapaino. Tampere.
- Cohen, Stanley 2001: *States of Denial. Knowing about atrocities and suffering*. Polity Press. Cambridge.
- Colby, Anne 2005: Moraali- ja kansalaiskehityksen ulottuvuudet. Teoksessa Pirttilä-Backman, Anna-Maija & Ahokas, Marja & Myyry, Liisa & Lähteenoja, Susanna (toim.): *Arvot, moraalit ja yhteiskunta. Sosiaalipsykologisia näkökulmia yhteiskunnan muutokseen*. Gaudeamus. Helsinki, 37–69.
- Coleman, Frances L. 1997: Stalking behavior and the cycle of domestic violence. *Journal of Interpersonal Violence* 12(3), 420–432.
- Cooper, Neil & Burnett, Sylvia 2006: Using Discursive Reflexivity to Enhance the Qualitative Research Process: An Example from Accounts of Teenage Conception. *Qualitative Social Work* 5(1), 111–129.
- Cox, Linda & Speziale, Bette 2009: Survivors of stalking. The voices and lived experiences. *Journal of women and social work* 24(1), 5–18.
- Cutcliffe, John R. & McKenna, Hugh P. 2002: When do we know that we know? Considering the truth of research findings and the craft of qualitative research. *International Journal of Nursing Studies* 39(6), 611–618.
- Davidson, Philip & Youniss, James 1991: Which Comes First, Morality or Identity? Teoksessa Kurtines, William M. & Gewirtz, Jacob L. (toim.): *Handbook of Moral Behavior and Development. Volume 1: Theory*. Erlbaum, Hillsdale. New Jersey, 105–121.
- Davies, Karen 1989: *Women and Time: Weaving the Strands of Everyday Life*. Universitetet i Lund. Lund.
- Davis, Keith E. & Ace, April & Andra, Michelle 2000: Stalking perpetrators and psychological maltreatment of partners: Anger-jealousy, attachment insecurity, need for control, and break-up context. *Violence and Victims* 15(4), 407–425.

- Davis, Keith E. & Coker, Ann L. & Sanderson, Maureen 2002: Physical and Mental Health Effects of Being Stalked for Men and Women. *Violence and Victims* 17(4), 429–443.
- Davies, Pamela & Francis, Peter & Jupp, Victor (toim.) 1999: *Invisible Crimes. Their Victims and their Regulation*. Palgrave Macmillan. Houndmills.
- Davies, Bronwyn & Harré, Rom 1991/1992: Contradiction in lived and told narratives. *Research on Language and Social Interaction* 25, 1–35.
- De Fazio, Laura 2009: The legal situation on stalking among the European member states. *European Journal on Criminal Policy and Research* 15(3), 229–242.
- De Fazio, Laura & Sgarbi, Chiara 2015: Unwanted Online Attentions Among an Italian Students Sample. *European Journal on Criminal Policy and Research*. DOI: 10.1007/s10610-015-9296-4.
- Dennison, Susan M. & Thomson, Donald M. 2002: Identifying Stalking: The Relevance of Intent in Commonsense Reasoning. *Law and Human Behavior* 26(5), 543–561.
- Dennison, Susan M. & Thomson, Donald M. 2005: Criticisms or Plaudits for Stalking Laws? What Psycholegal Research Tells Us About Proscribing Stalking. *Psychology, Public Policy, and Law* 11(3), 384–406.
- Denzin, Norman K. 2001: *The Cinematic Society and the Reflexive Interview*. Teoksessa Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. (toim): *Handbook of interview research: context and method*. Sage. Thousand Oaks, 833–847.
- Derrida, Jacques 1976/1994: *Of grammatology*. Alkuperäisteos: *De la grammatologie*. Translated by Gayatri Chakravorty Spivak. Motilal Banarsidass. Delhi.
- Dietz, Noella A. & Martin, Patricia Yancey 2007: Women who are stalked: Questioning the fear standard. *Violence against Women* 13(7), 750–776.
- Dobash, R. Emerson & Dobash, Russel P. (toim.) 1998a: *Rethinking violence against women*. Sage. Thousand Oaks, California.
- Dobash, Rebecca Emerson & Dobash, Russel P. 1998b: Cross-border encounters: Challenges and opportunities. Teoksessa Dobash, R. Emerson & Dobash, Russel P. (toim.): *Rethinking violence against women*. Sage. Thousand Oaks, California, 1–21.
- Dominelli, Lena 2009: *Introducing Social Work*. Polity Press. Cambridge.
- Douglas, Mary 1966/1992: *Purity and danger: An analysis of the concepts of pollution and taboo*. Routledge. London.
- Douglas, Kevin S. & Dutton, Donald G. 2001: Assessing the link between stalking and domestic abuse. *Aggression and Violent Behaviour* 6(6), 519–546.
- Dovelius, Anna Mia & Öberg, Jonas & Holmberg, Stina 2006: *Stalking in Sweden: Prevalence and prevention*. The Swedish National Council for Crime Prevention. Stockholm. http://www.bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f1800024961/2006_stalking_in_sweden.pdf. Viitattu 22.2.2016.
- Drury-Hudson, Julie 1999: Decision Making in Child Protection: The Use of Theoretical, Empirical and Procedural Knowledge by Novices and Experts and Implications for Fieldwork Placement. *British Journal of Social Work* 1(29), 147–169.
- Duluth model 2013: *Post Separation Power and Control Wheel*. Home of the Duluth Model. Social Change to End Violence Against Women. <http://www.theduluthmodel.org/cms/files/Using%20Children%20Wheel.pdf>. Viitattu 11.11.2015.
- Duncan, Simon & Smith, Darren P. 2006: Individualisation versus the geography of “new” families. *21st Century Society: the Academy of Social Sciences Journal* 1(2), 149–166. file:///C:/Users/omistaja/Downloads/Duncan_Individualisation.pdf. Viitattu 9.2.2016.
- Durham, Andrew 2002: Developing a Sensitive Practitioner Research Methodology for Studying the Impact of Child Sexual Abuse. *British Journal of Social Work* 32(4), 429–442.
- Ede, Lisa Susan 1975: *The Nonsense Literature of Edward Lear and Lewis Carroll*. Ohio State University. https://etd.ohiolink.edu/!etd.send_file?accession=osu1260276849&disposition=inl. Viitattu 20.9.2015.

- Edwards, Alice 2011: *Violence against women under international human rights law*. Cambridge University Press. Cambridge, New York.
- Edwards, Rosalind & Mauthner, Melanie 2002: *Ethics and feminist research: Theory and practice*. Teoksessa Mauthner, Melanie & Birch, Maxine & Jessop, Julie & Miller, Tina (toim.): *Ethics in qualitative research*. Sage. London, 15–31.
- Eerola, Petteri 2009: Lapsikeskeisempi isyys – kolme tarinaa nuorten koulutettujen miesten astumisesta isyyteen. *Nuorisotutkimus* 27(2), 15–28.
- Eiser, Richard J. & Bostrom, Ann & Burton, Ian & Johnston, David M. & McClure, John & Paton, Douglas & van der Pligt, Joop & White, Mathew P. 2012: Risk interpretation and action: A conceptual framework for responses to natural hazards. *International Journal of Disaster Risk Reduction* 1(October), 5–16
- Ekbrand, Hans 2006: *Separationer och mäns våld mot kvinnor*. Göteborg Studies in Sociology N:o 28. Department of Sociology. Göteborg University. Göteborg.
- Ellis, Carolyn 2007: "I Just Want to Tell My Story". Mentoring Students about Relational Ethics in Writing about Intimate Others. Teoksessa Denzin, Norman K. & Giardina, Michael D. (toim.): *Ethical Futures in Qualitative Research. Decolonizing the Politics of Knowledge*. Left Coast. Walnut Creek, California, 209–227.
- Ellonen, Noora & Pösö, Tarja 2011: Children's Experiences of Completing a Computer-Based Violence Survey: Ethical Implications. *Children and Society* 25(6), 470–481.
- Ellonen, Noora & Pösö, Tarja 2014: Hesitation as a system response to children exposed to violence. *International Journal of Children's rights* 22(4), 730–747.
- Emerson, Robert M. & Ferris, Kerry O. & Gardner, Carol Brooks 1998: On Being stalked. *Social Problems* 45(3), 289–314.
- Enander, Viveka & Holmberg, Carin 2008: Why does she leave? The leaving process(es) of battered women. *Health Care for Women International* 29(3), 200–226.
- Enroos, Rosi 2012: Perhe vankeinhoidon arviointikäytäntöjen ja moraalisen järkeilyn kohteena. Teoksessa Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaraniemi, Leena (toim.): *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Vastapaino*. Tampere, 45–74.
- Enroos, Rosi 2015: Vankila, vanhemmuus ja lapsi – näkökulmia perhekäytäntöihin. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. *Acta Poenologica* 2/2015. *Acta Electronica Universitatis Tamperensis*: 1608. Tampereen yliopisto. Tampere.
- Eriksson, Maria 2010: Justice or welfare? Nordic Women's Shelters and Children's Rights Organizations on Children Exposed to Violence. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 11(1), 66–85.
- Eriksson, Maria 2011: Contact, Shared Parenting, and Violence: Children as Witnesses of Domestic Violence in Sweden. *International Journal of Law, Policy and the Family* 25(2), 165–183.
- Eriksson, Maria & Hester, Marianne 2001: Violent Men as Good-Enough Fathers? A Look at Sweden and England. *Violence Against Women* 7(7), 779–798.
- Eriksson, Maria & Näsman, Elisabeth 2012: Interviews with children exposed to violence. *Children and Society* 26(1), 63–73.
- Eriksson, Maria & Pringle, Keith 2005: Introduction: Nordic issues and dilemmas. Teoksessa Eriksson, Maria & Hester, Marianne & Keskinen, Suvi & Pringle, Keith (toim.): *Tackling men's violence in families: Nordic issues and dilemmas*. Policy Press. Bristol, 1–12.
- Eriksson, Pia K. 2016: *Prospective adoptive parents within pre-adoption services: An interplay of emotions and power in social interaction*. Faculty of Social Sciences. Department of Social Research. University of Helsinki. Helsinki.
- Erkkilä, Raija 2005: *Narratiivinen kokemuksen tutkimus: koettu paikka, tarina ja kuvaus*. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.): *Kokemuksen tutkimus. Merkitys - tulkinta - ymmärtäminen*. Dialogia. Helsinki, 195–226.

- Eronen, Tuija 2012: Lastenkoti osana elämäntarinaa - narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. *Acta Universitatis Tamperensis* 1713. Tampere University Press. Tampere.
- Ervasti, Kaijus 2004: Käräjäoikeuksien sovintomenettely. Empiirinen tutkimus sovintomenettelyn edistämisestä riitaprosessissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 207. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki.
- Eskonen, Inkeri 2005: Perheväkivalta lasten kertomana. Miten ja mitä lapset kertovat terapeuttisissa ryhmissä perheväkivallasta? *Acta Universitatis Tamperensis* 1107. Tampere University Press. Tampere.
- Etherington, Kim 2007: Ethical Research in Reflexive Relationships. *Qualitative Inquiry* 13(5), 599–616.
- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU: Rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevien vähimmäisvaatimusten sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaaminen, sivut 57–73. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2012:315:FULL&from=FI>. Viitattu 22.2.2016.
- European Union Agency for Fundamental Rights 2014: Violence against Women: An EU-wide survey. Main results. Luxembourg. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results_en.pdf. Viitattu 8.2.2016
- Ezzy, Douglas 2010: Qualitative Interviewing as an Embodied Emotional Performance. *Qualitative Inquiry* 16(3) 163–170.
- Farnham, Frank 2015: Stalkers, treatment and risk assessment. Puheenvuoro Varjo-hankkeen järjestämässä seminaarissa 10.2.2015. Helsinki.
- Farnham, Frank R. & James, David V. & Cantrell, Paul 2000: Association between violence, psychosis, and relationship to victim in stalkers. *The Lancet* 355(9199), 199.
- Featherstone, Brid 2004: Family life and family support. A feminist analysis. Palgrave Macmillan. Basingstoke.
- Finch, Janet & Mason, Jennifer 1993: *Negotiating Family Responsibilities*. Routledge. London.
- Flery, Ruth E. & Sullivan, Cris M. & Bybee, Deborah I. 2000: When ending the relationship does not end the violence: Women's experiences of violence by former partners. *Violence Against Women* 6(12), 1363–1383.
- Follingstad, Diane R. & Rutledge, Larry L. & Berg, Barbara J. & Hause, Elizabeth S. & Polek, Darlene S. 1990: The Role of Emotional Abuse in Physically Abusive Relationships. *Journal of Family Violence* 5(2), 107–120.
- Fontana, Andrea 2001: Postmodern trends in interviewing. Teoksessa Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. (toim.): *Handbook of interview research: context and method*. Sage. Thousand Oaks, 161–175.
- Fontes, Lisa Aronson 2004: Ethics in Violence Against Women Research: The Sensitive, the Dangerous and the Overlooked. *Ethics & Behavior* 14(2), 141–174.
- Forsberg, Hannele 2003: Hajottavat ja koossapitävät tunteet. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.): *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Gaudeamus. Helsinki, 86–102.
- Forsberg, Hannele 2011: Kiistanalainen perhe ja moraalinen järkeily sosiaalityössä. *Janus* 19(3), 269–274.
- Forsberg, Hannele 2012: Johdatus kirjan käsitemaailmaan. Teoksessa Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaranieniemi, Leena (toim.): *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö*. Vastapaino. Tampere, 7–21.
- Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaranieniemi, Leena (toim.) 2012: *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö*. Vastapaino. Tampere.
- Forsberg, Hannele & Pösö, Tarja 2009: Valvottujen tapaamisten näyttämö. Teoksessa Jallinoja, Riitta (toim.): *Vieras perheessä*. Gaudeamus. Helsinki, 146–161.

- Forsberg, Hannele & Vagli, Åse 2006: The Social Construction of Emotions in Child Protection Case-Talk. *Qualitative Social Work* 5(1), 9–31.
- Forssell, Anna 2016: Better safe than sorry? Quantitative and qualitative aspects of child–father relationships after parental separation in cases involving intimate partner violence. *Örebro Studies in Social Work* 17. Örebro University. Örebro.
- Frank, Arthur W. 1995: *The Wounded Storyteller. Body, Illness, and Ethics*. University of Chicago Press. Chicago.
- Freud, Sigmund 1919: The “Uncanny”. First published in *Imago*, Bd. V., 1919; reprinted in *Sammlung, Fünfte Folge*. Translated by Alix Strachey. <http://web.mit.edu/allanmc/www/freud1.pdf>. Viitattu 7.2.2016.
- Gabb, Jacqui 2010: Home truths: ethical issues in family research. *Qualitative research* 10(4), 461–478.
- Gamson, William A. & Modigliani, Andre 1989: Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power: A Constructionist Approach. *American Journal of Sociology* 95(1), 1–37.
- Gardner, Richard A. 2002: Parental Alienation Syndrome vs. Parental Alienation: Which Diagnosis Should Evaluators Use in Child-custody Disputes? *The American Journal of Family Therapy* 30(2), 93–115.
- Giddens, Anthony 1991: *Modernity and self-identity. Self and society in the Late Modern age*. Polity Press. Cambridge.
- Giddens, Anthony 1992: *The transformation of intimacy. Sexuality, love and eroticism in modern society*. Polity Press. Cambridge.
- Glaser, Barney G. 1978: Theoretical sensitivity. *Advances in the Methodology of Grounded Theory*. Sociology Press. Mill Valley (CA).
- Glaser, Barney & Strauss, Anselm 1965: *Awareness of Dying*. Aldine Publishing Company. Chicago.
- Goode, Matthew 1995: Stalking: Crime of the '90s? *Criminal Law Journal* 19(1), 21–31.
- Goodman, Lisa & Dutton, Mary Ann & Weinfurt, Kevin & Cook, Sarah 2003: The intimate partner violence strategies index: Development and application. *Violence Against Women* 9(2), 163–186.
- Goodman, Lisa A. & Epstein, Deborah 2008: *Listening to Battered Women: A survivor-centered Approach to Advocacy, Mental Health, and Justice*. American Psychological Association. Washington, DC.
- Goussinsky, Ruhama & Yassour-Borochowitz, Dalit 2012: “I killed her, but I never laid a finger on her”—A phenomenological difference between wife-killing and wife-battering. *Aggression and Violent Behavior* 17(6), 553–564.
- Granfelt, Riitta 1998: *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.
- Granfelt, Riitta 2002: *Pahasta kirjoittaminen*. Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.): *Pahan kosketus. Ihmisyden ja auttamistyön varjojen jäljillä*. PS-kustannus. Jyväskylä, 127–141.
- Granfelt, Riitta 2004: *Hetkeksi jaetut maailmat? Kokemuksia vankilasta ja tuetun asumisen yhteisöstä*. *Janus* 12(2), 134–154.
- Grbich, Carol 2004: *New Approaches in Social Research*. Sage. London.
- Haapasalo, Jaana 2008: *Kriminaalipsykologia*. PS-Kustannus. Jyväskylä.
- Habermas, Jürgen 1976: *Tieto ja intressi*. Teoksessa Tuomela, Raimo & Patoluoto, Ilkka (toim.): *Yhteiskuntatieteiden filosofiset perusteet: Osa I*. Suomensos Paavo Löppönen. Gaudeamus. Helsinki, 123–141.
- Hacking, Ian 1990: *The Taming of Chance*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Hannus, Riitta 2011: *Tutkittua ja koettua*. Teoksessa Hannus, Riitta & Mehtola, Sirkku & Natunen, Luru & Ojuri, Auli (toim.): *Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 13*. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki, 201–227.
- Harding, Sandra 1991: *Whose Science? Whose Knowledge? Thinking from Women's Lives*. Cornell University Press. Ithaca, New York.

- Harré, Rom & van Langenhove, Luk (toim.) 1999: Positioning Theory. Moral Contexts of Intentional Action. Blackwell. Oxford.
- Harrikari, Timo 2008: Riskillä merkityt. Lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 87. Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki.
- Harrison, Christine 2008: Implacably Hostile or Appropriately Protective? Women Managing Child Contact in the Context of Domestic Violence. *Violence Against Women* 14(4), 381–405.
- Hartsock, Nancy C. M. 1983: Money, Sex and Power: Toward a Feminist Historical Materialism. Northeastern University Press. Boston (MA).
- Haselschwerdt, Megan L. & Hardesty, Jennifer L. & Hans, Jason D. 2011: Custody Evaluators' Beliefs About Domestic Violence Allegations During Divorce: Feminist and Family Violence Perspectives. *Journal of Interpersonal Violence* 26(8), 1694–1719.
- Hautanen, Teija 2010: Väkivalta ja huoltoriidat. *Acta Electronica Universitatis Tampensis* 989. Tampere University Press. Tampere.
- HE 19/2013. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi rikoslain, pakkokeinolain 10 luvun 7 §:n ja poliisilain 5 luvun 9 §:n muuttamisesta. <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2013/20130019.pdf>. Viitattu 9.8.2016.
- Heberlein, Ann 2011: Pieni kirja pahuudesta. Suomentanut Ulla Lempinen. Atena. Jyväskylä.
- Helavirta, Susanna 2011: Lapset hyvinvointitiedon tuottajina. Tampere University Press. Tampere.
- Hesse-Biber, Sharlene 2014: Feminist Approaches to In-Depth Interviewing. Teoksessa Hesse-Biber, Sharlene Nagy (toim.): *Feminist Research Practice. A Primer*. Second Edition. Sage. Thousand Oaks, 182–232.
- Hester, Marianne 2005: Children, abuse and parental contact in Denmark. Teoksessa Eriksson, Maria & Hester, Marianne & Keskinen, Suvi & Pringle, Keith (toim.): *Tackling men's violence in families: Nordic Issues and Dilemmas*. Policy press. Bristol, 13–30.
- Hester, Marianne 2011: The Three Planet Model: Towards an Understanding of Contradictions in Approaches to Women and Children's Safety in Contexts of Domestic Violence. *British Journal of Social Work* 41(5), 837–853.
- Hiihola, Johanna 2011: Vanhempien tekemä väkivalta huostaanottokirjoissa. *Janus* 19(1), 4–19.
- Hiltunen, Elina 2010: Monet naisopiskelijat kärsivät hiljaisuudessa pitkäaikaisesta vaanimisesta. *Yle uutiset* 24.3.2010. http://yle.fi/uutiset/sadat_naisopiskelijat_karsivat_hiljaisuudessa_pitkaaikaisesta_vaanimisesta/1554758. Viitattu 8.8.2016.
- Hiltunen, Tarja 2015: Äitiys, huostaanotto ja voimantumisen. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 541. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Hirvilampi, Tuuli & Laatu, Markku 2008: Toinen Väryyskirja. Lähikuvia sosiaalisista epäkohdista. Kelan tutkimusosasto. Helsinki.
- Hokkanen, Liisa & Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja & Vasari, Pekka 2016: Individual, Group and Organised Experiential Expertise in Recovery from Intimate Partner Violence and Mental Health Problems in Finland. *British Journal of Social Work*. DOI: 10.1093/bjsw/bcw074.
- Holland, Janet 2007: Emotions and Research. *International Journal of Social Research Methodology* 10(3), 195–209.
- Hollway, Wendy & Jefferson, Tony 2000: *Doing Qualitative Research Differently: Free Association, Narrative and the Interview Method*. Sage. London.
- Holma, Juha & Partanen, Terhi 2008: Lähisuhdeväkivalta tutkimuskohteena. Teoksessa Sevón, Eija & Notko, Marianne (toim.): *Perhesuhteet puntarissa*. Palmenia Helsinki University Press. Helsinki, 274–291.
- Holt, Stephanie 2015: Focusing on Fathering in the Context of Domestic Abuse. Children's and Fathers' Perspectives. Teoksessa Stanley, Nick & Humphreys, Cathy (toim.): *Domestic Violence and Protecting Children. New Thinking and Approaches*. Jessica Kingsley Publishers. London, 166–181.

- Holtan, Amy & Strandbu, Astrid & Eriksen, Sissel H. 2014: When emotions count in construction of interview data? *Nordic Social Work Research* 4(2), 99–112.
- Hong, Tuuli 2015: Suojaako rikoslaki kunniaan liittyvän väkivallan uhria. Perhe- ja lähisuhdeväkivallan kulttuuriset erityispiirteet -seminaari 2.12.2015. Helsinki.
- Honkasalo, Marja-Liisa 1999: What is Chronic is Ambiguity. *Encountering Biomedicine with Long-Lasting Pain*. *Suomen Antropologi* 24(4), 75–92.
- Honkasalo, Marja-Liisa 2004: "Elämä on ahasta täällä". Otteita maailmasta joka ei pidä kiinni. Teoksessa Honkasalo, Marja-Liisa & Utriainen, Terhi & Leppo, Anna (toim.): *Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä*. Vastapaino. Tampere, 226–252.
- Honkasalo, Marja-Liisa & Utriainen, Terhi & Leppo, Anna (toim.) 2004: *Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä*. Vastapaino. Tampere.
- Honkatukia, Päivi 2011: Uhrin rikosprosessissa – haavoittuvuus, palvelut ja kohtelu. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 252. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki.
- Hood, Rick 2014: Complexity and Integrated Working in Children's Services. *British Journal of Social Work* 44(1), 27–43.
- Howe, David 1992: Child abuse and the bureaucratisation of social work. *The Sociological Review* 40(3), 491–508.
- Hughes, Judy & Chau, Shirley & Vokri, Lisa 2015: Mothers' Narratives of Their Involvement With Child Welfare Services. *Affilia: Journal of Women and Social Work*. DOI: 10.1177/0886109915574579.
- Humphreys, Cathy & Absler, Deborah 2011: History repeating: child protection responses to domestic violence. *Child and Family Social Work* 16(4), 464–473.
- Humphreys, Cathy & Thiara, Ravi K. & Skamballis, Agnes 2011: Readiness to Change: Mother–Child Relationship and Domestic Violence Intervention. *British Journal of Social Work* 41(1), 166–184.
- Hurtig, Johanna 2013a. *Taivaan taimet*. Vastapaino. Tampere.
- Hurtig, Johanna 2013b. *Murretuista murtajiksi – muutoksia vanhoillislestadiolaisten naisten yhteisösuhteessa ja toimijuudessa*. Teoksessa Virokannas, Elina & Väyrynen, Sanna (toim.): *Varjoja naiseudessa*. Unipress. Kuopio, 113–147.
- Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja 2002: Paha ihmisyiden ja ammatillisen auttamisen haasteena. Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.): *Pahan kosketus. Ihmisyiden ja auttamistyön varjojen jäljillä*. PS-kustannus. Jyväskylä, 8–17.
- Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja 2003: *Kantaaottavuus tutkimuksen eettisenä kysymyksenä*. Teoksessa Pohjola, Anneli (toim.): *Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus*. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 87–109.
- Hurtig, Johanna & Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja 2014: *Väkivallan kohtaaminen rakenteellisena oikeudenmukaisuuden kysymyksenä*. Teoksessa Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja & Seppänen, Marjaana (toim.): *Rakenteellinen sosiaalityö*. Unipress. Kuopio, 250–280.
- Husso, Marita 1997: *Heikkouden hetkiä parisuhdeväkivallassa*. Teoksessa Jokinen, Eeva (toim.): *Ruumiin siteet. Tekstejä eroista, järjestyksistä ja sukupuolesta*. Vastapaino. Tampere, 87–104.
- Husso, Marita 2003: *Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila*. Vastapaino. Tampere.
- Husso, Marita & Virkki, Tuija & Notko, Marianne & Holma, Juha & Laitila, Aarno & Mäntysaari, Mikko 2012: Making Sense of Domestic Violence Intervention in Professional Health Care. *Health and Social Care in the Community* 20(4), 347–355.
- Hutchfield, Jameela & Coren, Esther 2011: The child's voice in service evaluation: Ethical and methodological issues. *Child Abuse Review* 20(3), 173–186.
- Huttunen, Jouko 2001: *Isänä olemisen uudet suunnat: Hoiva-isiä, etä-isiä ja ero-isiä*. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Hydén, Margareta 2000: Att lyssna till en kör av roster: Den berättarfokuserade intervjun. *Socialvetenskaplig tidskrift* 7(1-2), 137–158.

- Hydén, Margareta 2001: For the child's sake: parents and social workers discuss conflict-filled parental relations after divorce. *Child and Family Social Work* 6(2), 115–128.
- Hydén, Margareta 2005: 'I must have been an idiot to let it go on': Agency and positioning in battered women's narratives of leaving. *Feminism & Psychology* 15(2), 169–188.
- Hydén, Margareta 2010: Listening to children's experiences of being participant witnesses to domestic violence. Teoksessa Forsberg, Hannele & Kröger, Teppo (toim.): *Social work and child welfare politics: Through Nordic lenses*. Policy Press. Bristol, 129–146.
- Hydén, Margareta 2013: Narrating sensitive topics. Teoksessa Andrews, Molly & Squire, Corinne & Tamboukou, Maria (toim.): *Doing Narrative Research*. 2. painos. Sage. London, 223–239.
- Hydén, Margareta 2014: The teller-focused interview: Interviewing as a relational practice. *Qualitative Social Work* 13(6), 795–812.
- Häkkinen, Antti & Salasuo, Mikko 2015: Johdanto. Teoksessa Häkkinen, Antti & Salasuo, Mikko (toim.): *Salattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiötä. Nuoristutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 161. Vastapaino. Tampere*, 9–17.
- Häkkinen, Helinä 2008: Vainoaminen. *Duodecim* 124(7), 751–756.
- Häkkinen-Nyholm, Helinä 2010: Lapsen vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta erotilanteessa. *Duodecim* 126(5), 499–505.
- Häkkinen, Helinä & Hagelstam, Camilla & Santtila, Pekka 2003: Stalking actions, prior offender-victim relationships and issuing of restraining orders in a Finnish sample of stalkers. *Legal and Criminological Psychology* 8(2), 189–206.
- Häkkinen-Nyholm, Helinä & Laajasalo, Taina & Tuuri, Tiina 2013: Lapsen vieraannuttaminen vanhemmasta: Toimintatavat ja niiden vaikutus lapsen ja vanhemman hyvinvointiin. *PsyJuridica*. Helsinki.
- Hämäläinen, Juha 2011: *Kalliit erot. Selvitys huoltoriitojen kustannuksista. Lastensuojelun keskusliitto*. Helsinki.
- Hämäläinen, Kati 2012: Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D56. Väestöntutkimuslaitos, väestöliitto. Helsinki.
- Höjer, Maria Wendt 2002: *Rädslans politik. Våld och sexualitet i den svenska demokratin*. Liber. Malmö.
- Ikonen-Varila, Merja 2005: Muuttaako työelämä moraalialia vai moraalii työelämää? Teoksessa Pirttilä-Backman, Anna-Maija & Ahokas, Marja & Myyry, Liisa & Lähteenoja, Susanna (toim.): *Arvot, moraalii ja yhteiskunta. Sosiaalipsykologisia näkökulmia yhteiskunnan muutokseen*. Gaudeamus. Helsinki, 95–114.
- Iltalehti 31.12.2009: Ampumavälikohtaus kauppakeskus Sellossa – neljä kuollut. http://www.iltalehti.fi/espoo/20091231110861781_co.shtml. Viitattu 22.2.2016.
- Iltasanomat 29.4.2011: Mies surmasi ex-puolisonsa, 13-vuotiaan poikansa ja itsensä Ikaalisissa. <http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-2000000395968.html>. Viitattu 22.2.2016.
- Iltasanomat 28.5.2012: Mies murhasi entisen puolisonsa – parin yhteinen poika kotona. <http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-1288472611827.html>. Viitattu 22.2.2016.
- Iltasanomat 10.10.2014: Uhrina ex-puoliso: Michelle syyte vainoamisesta. <http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-1288748964094.html>. Viitattu 22.2.2016.
- Jaakola, Anne-Mari & Vornanen, Riitta & Pölkki, Pirjo 2014: Kriittisten tapahtumien menetelmä lastensuojelun sosiaalityötä koskevassa tutkimuksessa. *Janus* 22(2), 156–171.
- Jaffe, Peter G. & Crooks, Claire V. & Bala, Nicholas 2009: A Framework for Addressing Allegations of Domestic Violence in Child Custody Disputes. *Journal of Child Custody* 6(3-4), 169–188.
- Jaffe, Peter G. & Johnston, Janet R. & Crooks, Claire V. & Bala, Nicholas 2008: Custody disputes involving allegations of domestic violence: toward a differentiated approach to parenting plans. *Family Court Review* 46(3), 500–522.
- Jalovaara, Marika 2007: The effects of marriage partner's socio-economic positions on the risk of divorce in Finland. *Finnish Yearbook of Population Research; XLIII Supplement. Väestöntutkimuslaitos*. Helsinki.

- James, Allison & Prout, Alan (toim.) 1999: *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. 2. painos. Falmer Press. London.
- Jansen, Anne 2015: Positioning and subjectivation in research interviews: why bother talking to a researcher? *International Journal of Social Research Methodology* 18(2), 27–39.
- Jansson, Anne & Holma, Juha 2011: Traumapuhe parisuhdeväkivaltaan syyllistyneiden miesten ryhmämuotoisessa hoidossa. *Perheterapia* 27(1), 5–17.
- Jayyusi, Lena 1991: Values and moral judgment: communicative praxis as a moral order. Teoksessa Button, Graham (toim.): *Ethnomethodology and the human sciences*. Cambridge University Press. Cambridge, 227–251.
- Johnson, Michael P. 2007: Domestic violence: The intersection of gender and control. Teoksessa O’Toole, Laura & Schiffman, Jessica R. & Kiter Edwards, Margie L. (toim.): *Gender violence. Interdisciplinary perspectives*. 2. painos. New York University Press. New York, 257–268.
- Jokinen, Arja 2012: Kategoriat, instituutiot ja sosiaalisen järjestyksen tuottaminen. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: *Kategoriat, kulttuuri ja moraali. Johdatus kategorianalyysiin*. Vastapaino. Tampere, 227–266.
- Josselson, Ruthellen 1996: *On Writing Other People’s Lives. Self-Analytic Reflections of a Narrative Researcher*. Teoksessa Josselson, Ruthellen (toim.): *Ethics and Process in the Narrative Study of Lives*; vol. 4. Sage. Thousand Oaks, 60–71.
- Juhila, Kirsi 2004: Talking Back to Stigmatized Identities. Negotiation of Culturally Dominant Categorizations on Interviews with Shelter Residents. *Qualitative Social Work* 3(3), 259–275
- Juhila, Kirsi 2012a: Ongelmat, niiden selittäminen ja kategoriat. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: *Kategoriat, kulttuuri ja moraali. Johdatus kategorianalyysiin*. Tampere. Vastapaino, 131–173.
- Juhila, Kirsi 2012b: Poikkeavan kategorian jäsenyyden tuottaminen ja vastustaminen. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: *Kategoriat, kulttuuri ja moraali. Johdatus kategorianalyysiin*. Vastapaino. Tampere, 175–225.
- Julkunen, Raija 2010: Sukupuolen järjestyksen ja tasa-arvon paradoksit. Vastapaino. Tampere.
- Juujärvi, Soile 2003: The ethic of care and its development: A longitudinal study among practical nursing, bachelor-degree social work and law enforcement students. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- Juujärvi, Soile & Myyry, Liisa 2005: Ammatillisen moraalijattelun kehitys: oikeudenmukaisuudesta huolenpitoon? Teoksessa Pirttilä-Backman, Anna-Maija & Ahokas, Marja & Myyry, Liisa & Lähteenoja, Susanna (toim.): *Arvot, moraali ja yhteiskunta. Sosiaalipsykologisia näkökulmia yhteiskunnan muutokseen*. Gaudeamus. Helsinki, 70–94.
- Kaittila, Anniina & Nyqvist, Leo 2014: Taloudellinen väkivalta parisuhteessa – Kirjallisuuskatsaus. *Janus* 22(3), 262–278.
- Kallinen, Kati & Pirskanen, Henna & Rautio, Susanna 2015: Sensitiivinen tutkimuksessa. Menetelmät, kohderyhmät, haasteet ja mahdollisuudet. United Press Global. Tallinna.
- Kamir, Orit 2001: *Every Breath You Take. Stalking Narratives and the Law*. University of Michigan. Ann Arbor.
- Kamphuis, Jan H. & Emmelkamp, Paul M. G. 2001: Traumatic distress among support-seeking female victims of stalking. *American Journal of Psychiatry* 158(5), 795–798.
- Karjalainen, Pauli Tapani 1997: Maailman paikoista paikan maailmoihin - kokemuksen geografiaa. *Tiedepolitiikka* 2(4), 41–46.
- Karttunen, Risto 2010: Isän ja äidin välissä. Lapsen kuulemisen psykologinen kehys huolto- ja tapausmiiridoissa. *Acta Universitatis Tamperensis* 1546. Tampere University Press. Tampere.
- Karvinen, Synnöve 1996: Sosiaalityön ammatillisuus modernista professionaalisuudesta reflektiiviseen asiantuntijuuteen. *Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet* 34. Kuopion yliopisto. Kuopio.
- Katz, Emma 2015a: Domestic Violence, Children’s Agency and Mother Child Relationships: Towards a More Advanced Model. *Children and Society* 29(1), 69–79.

- Katz, Emma 2015b: Recovery-Promoters: Ways in which Children and Mothers Support One Another's Recoveries from Domestic Violence. *British Journal of Social Work* 45(suppl 1), i153–i169.
- Kausalainen, Essi 2009: Haavoittuva ruumis. Teoksessa Arlander, Anette (toim.): *Esseitä performanssista ja esitystaiteesta*. Teatterikorkeakoulu. Helsinki, 63–76. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/40290/Episodi_2.pdf?sequence=1. Viitattu 23.11.2015.
- Keeling, June & van Wormer, Katherine 2012: Social Worker Interventions in Situations of Domestic Violence: What We Can Learn from Survivors' Personal Narratives? *British Journal of Social Work* 42(7), 1354–1370.
- Kelly, Joan B. & Johnson, Michael P. 2008: Differentiation among types of intimate partner violence: research update and implications for interventions. *Family Court Review* 46(3), 476–499.
- Kelly, Liz 1988: How women define their experiences of violence. Teoksessa Yllö, Kersti & Bograd, Michele (toim.): *Feminist perspectives on wife abuse*. Sage. London, 114–132.
- Kelly, Liz & Radford, Jill 1996: "Nothing really happened": The invalidation of women's experiences of sexual violence. Teoksessa Hester, Marianne & Kelly, Liz & Radford, Jill: *Women, violence and male power. Feminist activism, research and practice*. Open University Press. Buckingham, 19–33
- Kemshall, Hazel 2002: Risk, social policy and welfare. *Introducing Social Policy*. Open University Press. Buckingham.
- Keskinen, Suvi 2001: Ahdistavien tunteiden äärellä. Tutkijan, väkivaltaa kokeneiden naisten ja kulttuurin kohtaamisia. *Naistutkimus-Kvinnoforskning* 14(3), 29–40.
- Keskinen, Suvi 2004: Katkokset ja jatkumot feministisessä sosiaalityökeskustelussa. Teoksessa Kuronen, Marjo & Granfelt, Riitta & Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi (toim.): *Sukupuoli ja sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen 3. vuosikirja*. PS-kustannus. Jyväskylä, 19–45.
- Keskinen, Suvi 2005a: Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat. *Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt*. Tampere University Press. Tampere.
- Keskinen, Suvi 2005b: Commitments and contradictions: linking violence, parenthood and professionalism. Teoksessa Eriksson, Maria & Hester, Marianne & Keskinen, Suvi & Pringle, Keith (toim.): *Tackling men's violence in families: Nordic issues and dilemmas*. Policy Press. Bristol, 31–48.
- Keskinen, Suvi 2010: Sukupuolistunut väkivalta. Teoksessa Saresma, Tuija & Rossi, Leena-Maija & Juvonen, Tuula (toim.): *Käsikirja Sukupuoleen. Vastapaino*. Tampere, 243–254.
- Kimmel, Michael S. 2002: Gender Symmetry in Domestic Violence: A substantive and Methodological Research Review. *Violence against Women* 8(11), 1332–1363.
- King, Nancy M.P. & Churchill, Larry R. 2000: Ethical Principles Guiding Research on Child and Adolescent Subjects. *Journal of Interpersonal Violence* 15(7), 710–724.
- Kinnunen, Jaana 2016: Kun väkivalta ei päättynytkaan eroon. Tutkimus lastenvalvojien työkäytännöistä eron jälkeisen väkivallan ja vainon tilanteissa. *Ammatillisen lisensiaatintutkimuksen käsikirjoitus*.
- Kirjalainen, Toni & Valtonen, Ulla 2016: Digital technology, post separation violence and stalking. Pre-conference session: Intimate partner violence and post separation stalking 18.9.2016. 12th World Conference on Injury Prevention and Safety Promotion. Tampere.
- Kirkwood, Catherine 1993: *Leaving Abusive Partners: From the Scars of Survival to the Wisdom for Change*. Sage. London.
- Kiuru, Hanna 2015: Tragedian tarina. Nuoren itsemurhaan päättynyt elämä vanhemman kertomana. Turun yliopisto. Turku.
- Kleinman, Arthur 1994: Pain and Resistance: The Delegitimation and Relegitimation of Local Worlds. Teoksessa Delvecchio Good, Mary-Jo & Brodwin, Paul E. & Good, Byron J. & Kleinman, Arthur (toim.): *Pain as Human Experience: An Anthropological Perspective*. University of California Press. Berkeley, 169–197.
- Knight, Frank H. 1921/2002: *Risk, Uncertainty and Profit*. Beard Books. Washington D.C.
- Korhonen, Anu 2003: Äkäpussin kesytys. Uuden ajan alun väkivaltaviihde sukupuolidiskurssina. Teoksessa Lahtinen, Anu (toim.): *Tanssiva mies, pakinoiva nainen. Sukupuolten historiaa. Turun historiallinen yhdistys ry. Turku, 137–167*.

- Kotanen, Riikka 2013: Näkymättömästä näkökulmaksi. Parisuhdeväkivallan uhrit ja oikeudellisen sääntelyn muutos Suomessa. *Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja* 2013:5. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- Krok, Suvi 2009: Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä. Yksinhuoltajia marginaalissa. *Acta Electronica Universitatis Tamperensis* 867. Tampere University Press. Tampere.
- Kroløkke, Charlotte & Sørensen, Anne Scott 2006: *Gender Communication Theories and Analyses. From Silence to Performance*. Sage. Thousand Oaks, London, New Delhi.
- Kuennen, Tamara L. 2013: Analyzing the Impact of Coercion on Domestic Violence Victims: How Much is Too Much? *Berkeley Journal of Gender, Law and Justice* 22(1). Article 1. <http://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1254&context=bglj>. Viitattu 12.11.2015.
- Kuijvenhoven, Tirza & Kortleven, Willem J. 2010: Inquiries into Fatal Child Abuse in the Netherlands: A Source of Improvement? *British Journal of Social Work* 40(4), 1152–1173.
- Kumpuniemi, Minna 2012: ”Nyt sinulle vasta sitten vaikeudet alkavatkin!” Väkipaltaan johtanut vainoaminen parisuhdekontekstissa. Pro gradu -tutkielma. Psykologian oppiaine. Itä-Suomen yliopisto.
- Kurki-Suonio, Kirsti 1999: Äidin hoivasta yhteishuoltoon: lapsen edun muuttuvat oikeudelliset tulkinnat. Oikeusvertaileva tutkimus. Suomalainen lakimiesyhdistys. Helsinki.
- Kuronen, Marjo 2003: Eronnut perhe? Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.): *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Gaudeamus. Helsinki, 103–120.
- Kuronen, Marjo 2009: Feministinen tutkimus ja sosiaalityön tutkimus – kohtaamisia ja kohtaamattomuutta. Teoksessa Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (toim.): *Sosiaalityö ja teoria*. PS-kustannus. Jyväskylä, 111–130.
- Kvale, Steinar 1996: *InterViews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. Sage. Thousand Oaks.
- Kääriäinen, Aino 2009: Ero haastaa vanhemmuuden. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki.
- Laajapuro, Niina 2005: Suomalainen väkivaltatyö ihmisoikeusjärjestön silmin. Teoksessa *Perheväkivalta*. Eduskunnan Naiskansanedustajien verkoston julkaisu 5. Kustannusliike Susi. Helsinki, 48–50.
- Ladd-Taylor, Molly & Umansky, Lauri (toim.) 1998: “Bad Mothers”. *The Politics of Blame in Twentieth-Century America*. New York University Press. New York.
- Laitinen, Merja 2004: Häväistyt ruumiit, rikota mielet. *Vastapaino*. Tampere.
- Laitinen, Merja 2006: Miks mulla menee näin? – Analyysi seksuaalisen hyväksikäytön uhrien haavoittuvuuden kokemuksista ja merkityksistä elämänsäkulussa. Teoksessa Lohiniva-Kerkelä, Mirva (toim.): *Väkivalta. Seuraamukset ja haavoittavuus*. Talentum. Helsinki, 211–222.
- Laitinen, Merja 2007: Sensitiivisiä prosesseja. Teoksessa Laitinen, Merja & Virokannas, Elina & Juhila, Kirsi & Julkunen, Ilse & Karisto, Antti 2007: *Suunniteltua ja sattumaa. Väitöskirjojen synty sosiaalityön tutkijakouluryhmässä*. Lapin yliopisto. Rovaniemi, 65–90.
- Laitinen, Merja 2009: Ajan tabut. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.): *Tabujen kahleet*. *Vastapaino*. Tampere, 5–15.
- Laitinen, Merja 2011: Naiseuden narratiivit. Teoksessa Hannus, Riitta & Mehtola, Sirkku & Natunen, Luru & Ojuri, Auli (toim.): *Veitsen terällä. Naisuus ja parisuhdeväkivalta. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 13*. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki, 55–76.
- Laitinen, Merja & Nikupeteri, Anna 2013: Kokemusasiantuntijuus väkivaltatyössä. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.): *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. *Vastapaino*. Tampere, 427–458.
- Laitinen, Merja & Nikupeteri, Anna & Hurtig, Johanna 2016: Häiritsevä tieto ja tietäjäys – Lapset tietävinä toimijoina vanhempien eron jälkeisessä vainossa. Artikkelin käsikirjoitus.
- Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula 2007: Sensitiivisen haastattelututkimuksen eettiset haasteet. *Janus* 15(4), 316–332.
- Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula 2008: Narratiivinen lähestymistapa traumaattisten elämäntapausten tutkimuksessa. Teoksessa Kaasila, Raimo & Rajala, Raimo & Nurmi, Kari E. (toim.): *Narratiivikirja. Menetelmiä ja esimerkkejä*. Lapin Yliopistokustannus. Rovaniemi, 106–150.
- Laitinen, Merja & Virokannas, Elina & Juhila, Kirsi & Julkunen, Ilse & Karisto, Antti 2007: *Suunniteltua ja sattumaa. Väitöskirjojen synty sosiaalityön tutkijakouluryhmässä*. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

- Laitinen, Merja & Väyrynen, Sanna 2011: Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö äidin arjen ja hyvinvoinnin haastajana. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 48(4), 268–279.
- Laki lähestymiskiellosta 4.12.1998/898.
- Langford, David R. 2000: Developing a Safety Protocol in Qualitative Research Involving Battered Women. *Qualitative Health Research* 10(1), 133–142.
- Lassila, Mari & Holma, Juha 2007: Sukupuolistuneet tavat kertoa parisuhteesta ja parisuhdeväkivalta. *Perheterapia* 23(4), 6–17.
- Lather, Patti 1991: *Getting Smart: Feminist Research and Pedagogy With/in the Postmodern*. Routledge. New York.
- Latomaa, Timo 2005: Ymmärtävä psykologia: Psykologia rekonstruktivisena tieteenä. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.): *Kokemuksen tutkimus. Merkitys - tulkinta - ymmärtäminen*. Dialogia. Helsinki, 17–88.
- Lee, Raymond M. 1993: *Doing research on Sensitive Topics*. Sage. London.
- Lee, Raymond M. & Renzetti, Claire M. 1990: The Problems of Researching Sensitive Topics - an Overview and Introduction. *American Behavioral Scientist* 33(5), 510–528.
- Leira, Halldis Karen 2002: From tabooed trauma to affirmation and recognition – An explanatory model to understand and work with children who have experienced violence in the family. Teoksessa Eriksson, Maria & Nenola, Aili & Muhonen Nilsen Marika (toim.): *Gender and violence in the Nordic Countries. Report from a conference in Køge, Danmark 23–24 November 2001*. TemaNord 2002:545. Nordisk Ministerråd. København, 285–295.
- Lempert, Lora Bex 1996: Women's strategies for survival: Developing agency in abusive relationships. *Journal of Family Violence* 11(3), 269–289.
- Liamputtong, Pranee 2007: *Researching the Vulnerable. A Guide to Sensitive Research Methods*. Sage. London.
- Lidman, Satu 2015: *Väkivaltakulttuurin perintö. Sukupuoli, asenteet ja historia*. Gaudeamus. Helsinki.
- Liljeström, Marianne 2004: Feministinen metodologia – mitä se on? Teoksessa Liljeström, Marianne (toim.): *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Vastapaino. Tampere, 9–21.
- Lillrank, Annika 2003: Back pain and the resolution of diagnostic uncertainty in illness narratives. *Social Science & Medicine* 57(6), 1045–1054.
- Lim, Ban Hong (Phylice) & Valdez, Christine E. & Lilly, Michelle M. 2015: Making Meaning Out of Interpersonal Victimization: The Narratives of IPV Survivors. *Violence Against Women* 21(9), 1065–1086.
- Lindholm, Tiina 2008: Kaikki se kärsii? Parisuhdeväkivalta, sen kärsimys ja lievittäminen naisten ja miesten näkökulmasta. Åbo Akademi. Turku.
- Lindqvist, Raija 2009: Parisuhdeväkivallan kohtaaminen maaseudun sosiaalityössä. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Lindstedt, Salli 2013: Vainoamisen kriminalisointi – kriminalisoinnin välttämättömyydestä ja täsmällisyydestä. Pro gradu –tutkielma. Oikeustieteellinen tiedekunta, rikosoikeus. Helsinki.
- Linjakumpu, Aini 2012: Haavoittunut yhteisö. Hoitokokoukset vanhoillislestadiolaisuudessa. Vastapaino. Tampere.
- Linjakumpu, Aini 2015: Uskonnon varjot. Hengellinen väkivalta kristillisissä yhteisöissä. Vastapaino. Tampere.
- Liukkonen, Marjo 1994: Miksi Mirja murhattiin? Intohimorikoksen dynamiikkaa. Teoksessa Heinämaa, Sara & Näre, Sari (toim.): *Pahan tyttären. Sukupuolitettu pelko, viha ja valta*. Gaudeamus. Helsinki, 121–129.
- Logan, TK & Cole, Jennifer 2007: The impact of partner stalking on mental health and protective order outcomes over time. *Violence and Victims* 22(5), 546–562.
- Logan, TK & Shannon, Lisa & Cole, Jennifer 2007a: Stalking victimization in the context of intimate partner violence. *Violence and Victims* 22(6), 669–683.

- Logan, TK & Shannon, Lisa & Cole, Jennifer & Swanberg, Jennifer 2007b: Partner Stalking and Implications for Women's Employment. *Journal of Interpersonal Violence* 22(3), 268–291.
- Logan, TK & Walker, Robert 2009: Partner stalking: Psychological dominance or “business as usual”? *Trauma, Violence, and Abuse* 10(3), 247–270.
- Logan, TK & Walker, Robert & Hoyt, William & Faragher, Teri 2009: The Kentucky Civil Protective Order Study: A Rural and Urban Multiple Perspective Study of Protective Order Violation Consequences, Responses, and Cost. Final report to the National Institute of Justice. U.S. Department of Justice. U.S.
- Lombard, Nancy & McMillan, Lesley (toim.) 2013: *Violence Against Women: Current Theory and Practice in Domestic Abuse, Sexual Violence and Exploitation*. Jessica Kingsley Publishers. London.
- Lorber, Judith 1994: *Paradoxes of gender*. Yale University Press. New Haven.
- Loseke, Donileen R. 2003: *Thinking about Social Problems. An Introduction to Constructionist Perspectives*. Aldine De Gruyter. New York.
- Loseke, Donileen R. 2013: *Methodological Thinking: Basic Principles of Social Research Design*. Sage. Los Angeles.
- Loseke, Donileen R. & Best, Joel (toim.) 2003: *Social problems. Constructionist readings*. Aldine de Gruyter. New York.
- Lowney, Kathleen S. & Best, Joel 1995: Stalking Strangers and Lovers: Changing Media Typifications of a New Crime Problem. Teoksessa Best, Joel (toim.): *Images of Issues. Typifying Contemporary Social Problems*. Aldine de Gruyter. New York, 33–57.
- Lundgren, Eva 1998: The hand that strikes and comforts: Gender construction and the tension between body and symbol. Teoksessa Dobash, R. Emerson & Dobash, Russel P. (toim.): *Rethinking violence against women*. Sage. Thousand Oaks, California, 169–197.
- Lundgren, Eva 2012: Våldets normaliseringsprocess och andra våldsförståelser. Roks. Stockholm.
- Lundy, Laura & McEvoy, Lesley 2012: Children's rights and research processes: Assisting children to (in)formed views. *Childhood* 19(1), 129–144.
- Löyttyniemi, Varpu 2003: Itsenäisyyden ja vastuullisuuden ydindialogeja. Lääkäriin kerrottu minä ja sukupuoli. *Kulttuuritutkimus* 20(3), 29–44.
- Macdonald, Gillian S. 2016: Domestic Violence and Private Family Court Proceedings: Promoting Child Welfare or Promoting Contact? *Violence Against Women* 22(7), 832–852.
- Macdonald, Geraldine & Macdonald, Kenneth 2010: Safeguarding: A Case for Intelligent Risk Management. *British Journal of Social Work* 40(4), 1174–1191.
- Maksimainen, Jaana 2010: Parisuhde ja ero. Sosiologinen analyysi terapeutisesta ymmärryksestä. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- Maksimainen, Jaana 2012: Avioeron mieli – moraalista kysymyksestä terapeutiseksi haasteeksi. Teoksessa Kääriäinen, Aino & Hämäläinen, Juha & Pölkki, Pirjo (toim.): *Challenges of divorce, interventions and children. Eron haasteet, väliintulot ja lapset. Ensi- ja turvakotien liitto*. Helsinki, 126–156.
- Matikkala, Jussi 2006: Parisuhdeväkivallasta. Teoksessa Lohiniva-Kerkelä, Mirva (toim.): *Väkivalta. Seuraamukset ja haavoittavuus*. Talentum. Helsinki, 415–428.
- Mattila-Aalto, Minna & Bergman-Pyykkönen, Marina & Haavisto, Vaula & Karvinen-Niinikoski, Synnöve 2012: Konfliktiteoreettinen näkökulma eroihin ja palvelujen kehittämiseen. Teoksessa Kääriäinen, Aino & Hämäläinen, Juha & Pölkki, Pirjo (toim.): *Challenges of divorce, interventions and children. Eron haasteet, väliintulot ja lapset. Ensi- ja turvakotien liitto*. Helsinki, 213–241.
- Max, Wendy & Rice, Dorothy P. & Finkelstein, Eric & Bardwell, Robert A. & Leadbetter, Steven 2004: The economic toll of intimate partner violence against women in the United States. *Violence and Victims* 19(3), 259–272.
- McFarlane, Judith & Campbell, Jacquelyn C. & Watson, Kathy 2002: Intimate Partner Stalking and Femicide. Urgent Implications for Women's Safety. *Behavioral Sciences and the Law* 20(1-2), 51–68.

- McFarlane, Judith M. & Campbell, Jacquelyn C. & Wilt, Susan & Sachs, Carolyn J. & Ulrich, Yvonne & Xu, Xiao 1999: Stalking and intimate partner femicide. *Homicide Studies* 3(4), 300–316.
- McGraw, Lori A. & Zvonkovic, Anisa M. & Walker, Alexis J. 2000: Studying Postmodern Families: A Feminist Analysis of Ethical Tensions in Work and Family Research. *Journal of Marriage and Family* 62(1), 68–77.
- Mechanic, Mindy B. 2002: Stalking victimization: Clinical implications for assessment and intervention. Teoksessa Davis, Keith E. & Frieze, Irene H. & Maiuro Roland D. (toim.): *Stalking: Perspectives on victims and perpetrators*. Springer Publishing. New York, 31–61.
- Meloy, J. Reid 1996: Stalking (obsessional following): A review of some preliminary studies. *Aggression and Violent Behavior* 1(2), 147–162.
- Meloy, J. Reid 2007: Editorial. Stalking: the state of the science. *Criminal Behavior and Mental Health* 17(1), 1–7.
- Melton, Heather C. 2007: Stalking in the context of intimate partner abuse: In the victim's words. *Feminist Criminology* 2(4), 347–363.
- Metteri, Anna 2000: Sosiaalityön vaikeiden tilanteiden tutkiminen. Asiantuntijatyön moraalit ja politiikka. Teoksessa Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & Satka, Mirja (toim.): *Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnituksia*. SopHi. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä, 237–261.
- Metteri, Anna 2012: Hyvinvointivaltion lupaukset, kohtuuttomat tapaukset ja sosiaalityö. *Acta Universitatis Tamperensis* 1778. Tampere University Press. Tampere.
- Mikkonen, Enni & Laitinen, Merja & Hill, Cathy 2016: Hierarchies of knowledge: Analyzing inequalities within the social work ethnographic process as ethical notions in knowledge production. *Qualitative Social Work*. DOI:10.1177/1473325016629542.
- Miller, Laurence 2012: Stalking: Patterns, motives, and intervention strategies. *Aggression and Violent Behavior* 17(6), 495–506.
- Miller, Neal 2001: *Stalking Laws and Implementation Practices: A National Review for Policymakers and Practitioners*. Department of Justice, Institute for Law and Justice, Washington DC. U.S. <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/197066.pdf>. Viitattu 8.2.2016.
- Miller, Susan L. & Smolter, Nicole L. 2011: "Paper abuse": When All Else Fails, Batterers Use Procedural Stalking. *Violence Against Women* 17(5), 637–650.
- Modena group on Stalking (toim.) 2007: Protecting women from the new crime of stalking: a comparison of legislative approaches within the European Union. Final report. University of Modena and Reggio Emilia. Daphne-project.
- Mooney, Jayne 2000: *Gender, violence and the social order*. Palgrave Macmillan. Basingstoke.
- Mooney, Jayne 2007: Shadow values, shadow figures: real violence. *Critical Criminology* 15(2), 159–170.
- Morgan, David H. J. 2011: *Rethinking Family Practices*. Palgrave Macmillan. Basingstoke.
- Morris, Anita 2009: Gendered Dynamics of Abuse and Violence in Families: Considering the Abusive Household Gender Regime. *Child Abuse Review* 18(6), 414–427.
- Morris, Anita & Hegarty, Kelsey & Humphreys, Cathy 2012: Ethical and safe: Research with children about domestic violence. *Research Ethics* 8(2), 125–139.
- Morris, Anita & Humphreys, Cathy & Hegarty, Kelsey 2015: Children's Views of Safety and Adversity When Living with Domestic Violence. Teoksessa Stanley, Nick & Humphreys, Cathy (toim.): *Domestic Violence and Protecting Children. New Thinking and Approaches*. Jessica Kingsley Publishers. London, 18–33.
- MTV3 uutiset 30.8.2013: Jyväskylän ampuja surmasi ex-puolisonsa. <http://www.mtv3.fi/uutiset/rikos.shtml/jyvaskylan-ampuja-surmasi-ex-puolisonsa/2013/08/1798257> c. Viitattu 6.1.2016.
- MTV3 uutiset 6.1.2016: Kemissä kaksoissurma – taustalla avioero-riita. <http://www.mtv.fi/uutiset/rikos/artikkeli/il-kemissa-kaksoissurma/5641234>. Viitattu 22.2.2016.
- Mullen, Paul & Pathé, Michele & Purcell, Rosemary 2000: *Stalkers and their Victims*. Cambridge University Press. Cambridge.

- Mullen, Paul E. & Pathé, Michele & Purcell, Rosemary & Stuart, Geoffrey W. 1999: Study of Stalkers. *American Journal of Psychiatry* 156(8), 1244–1249.
- Mäkelä, Klaus 2005: Laadullisen sosiaalitutkimuksen eettinen sääteily. Teoksessa *Laadullisen sosiaalitutkimuksen eettiset kysymykset*. Työpapereita 4/2005. Stakes. Helsinki, 9–20. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75146/TP4-2005.pdf>. Viitattu 19.10.2015.
- Mänttari-van der Kuip, Maija 2015: Work-Related Well-Being among Finnish Frontline Social Workers in an Age of Austerity. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 524. University of Jyväskylä. Jyväskylä.
- Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelma 2010: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisu 2010:5. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Helsinki.
- Nelson, Mary Lee & Quintana, Stephen M. 2005: Qualitative Clinical Research With Children and Adolescents. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology* 34(2), 344–356.
- Newman, Elana & Kaloupek, Danny G. 2004: The Risks and Benefits of Participating in Trauma-Focused Research Studies. *Journal of Traumatic Stress* 17(5), 383–394.
- Nielsen, Harriet Bjerrum 1995: Seductive Texts with Serious Intentions. *Educational Researcher* 24(1), 4–12.
- Niemi, Johanna 2010: Koti - vaarallisin paikka vai rauhan tyyssija? *Lakimies* 108(7-8), 1249–1265.
- Niemi, Petteri 2013: Hyvä, paha valta. Teoksessa *Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.): Asiakkaat toimijoina sosiaalisuudessa*. Vastapaino. Tampere, 31–54.
- Nieminen, Liisa 2011: Lastensuojelun tutkimuksen etiikka. *Oikeus* 40(1), 6–24.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna 2006: Lähisuhdeväkivallan raportointi ja lääkärin velvollisuudet. Teoksessa *Lohiniva-Kerkelä, Mirva (toim.): Väkiältä. Seuraamukset ja haavoittavuus*. Talentum. Helsinki, 445–461.
- Nietola, Vuokko 2011: Vakivaltatyö asiantuntijayhteistyönä. *Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisu A Tutkimuksia* 30. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsinki.
- Niiranen, Carita & Veikanmaa, Sari 2016: Perhesurmien kriittiset tekijät. Pro gradu -tutkielma. Sosiaalityön oppiaine. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Nikander, Pirjo & Zechner, Minna 2006: Ikäetiikka – elämänkulun ääripäät, haavoittavuus ja eettiset kysymykset. *Yhteiskuntapolitiikka* 76(5), 515–526.
- Nikunen, Minna: Surman jälkeen itsemurha. *Kulttuuriset luokitukset rikosuutisissa*. Tampere University Press. Tampere.
- Nikupeteri, Anna 2016a: Stalked lives: Finnish women's emotional experiences of post-separation stalking. *Nordic Social Work Research*. DOI:10.1080/2156857X.2016.1192055.
- Nikupeteri, Anna 2016b: Professionals' Critical Positionings of Women as Help-seekers: Finnish women's narratives of help-seeking during post-separation stalking. *Qualitative Social Work*. DOI: 10.1177/1473325016644315.
- Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja 2013: Vaino naisiin kohdistuvana eron jälkeisenä väkivaltana. *Naistutkimus-Kvinnoforskning* 26(2), 29–43.
- Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja 2015: Children's Everyday Lives Shadowed by Stalking: Post-separation Stalking Narratives of Finnish Children and Women. *Violence and Victims* 30(5), 830–845. DOI: 10.1891/0886-6708.VV-D-14-00048.
- Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja 2016a: Onko pakko rakastaa omaa isää, jos ei halua? Lasten perhesuhteiden merkitys ja neuvoteltavuus vanhempien eron jälkeisessä vainossa. Artikkelin käsikirjoitus.
- Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja 2016b: Väkivallan aika ja tieto – epistemologisia ja metodologisia pohdintoja tutkimuksesta lasten kanssa. Artikkelin käsikirjoitus.
- Nikupeteri, Anna & Niiranen, Carita & Kauppi, Arto & Laitinen, Merja 2016: Potentiaalisesti tappavien perhesuhteiden piirteet ja viranomaistoiminnan painopisteet uhrien suojaamisessa. Artikkelin käsikirjoitus.

- Nikupeteri, Anna & Tervonen, Harriet & Laitinen, Merja 2015: Eroded, Lost or Reconstructed? Security in Finnish Children's Experiences of Post-Separation Stalking. *Child Abuse Review* 24(4), 285–296.
- Niskanen, Sirkka 2005: Hermeneuttisen psykologian tieteofilosofinen traditio. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.): Kokemuksen tutkimus. Merkitys - tulkinta - ymmärtäminen. Dialogia. Helsinki, 89–114.
- Nissinen, Matti 2015: Lailla maata hallitaan – entä vainoajia? Puheenvuoro Varjo-hankkeen järjestämässä eron jälkeisen vainon seminaarissa 10.2.2015. Helsinki. <http://www.varjohanke.fi/wp-content/uploads/2015/02/Matti-Nissinen.pdf>. Viitattu 22.2.2016.
- Notko, Marianne 2011: Väkivalta, vallankäyttö ja vahingoittuminen naisten perhesuhteissa. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 406. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Notko, Marianne K. & Jokinen, Kimmo J. & Malinen, Kaisa E. & Harju-Veijola, Minna S.E. & Kuronen, Marjo L.A. & Pirskanen, Henna K. & 2013: Encountering ethics in studying challenging family relations. *Families, Relationships and Societies* 2(3), 395–408.
- Nousiainen, Kirsi 2013: Lyöty äiti – väkivaltainen koti sisäisenä tilana. Teoksessa Virokannas, Elina & Väyrynen, Sanna (toim.): Varjoja naiseudessa. Unipress. Kuopio, 83–112.
- Nousiainen, Kirsi 2015: Reflecting narrative interview context as performance: interviews with former homeless persons with intoxication and mental health problems. *Nordic Social Work Research* 5(2), 129–142.
- Nyqvist, Leo 2001: Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos. Prosessinarviointi parisuhdeväkivallasta ja turvakotien selviytymistä tukevasta asiakastyöstä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisuja 28. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki.
- Nyqvist, Leo 2004: Sukupuoli parisuhdeväkivallan ammatillisessa kohtaamisessa. Teoksessa Kuronen, Marjo & Granfelt, Riitta & Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi (toim.): Sukupuoli ja sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen 3. vuosikirja. PS-kustannus. Jyväskylä, 101–130.
- Nyqvist, Leo 2006: Miesten kriisikeskuksen loppuarviointi. Teoksessa Palmu, Antti (toim.): Sanasta miestä – kokemuksia miesten kriisityöstä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 36. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Helsinki, 86–171.
- Näre, Sari 1999: Sukupuolten tunnekuultuuri ja julkisuuden intimisoituminen. Teoksessa Näre, Sari (toim.): Tunteiden sosiologiaa. I Elämyksiä ja läheisyyttä. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki, 263–299.
- Näre, Sari 2000: Nuorten tyttöjen kohtaama seksuaalinen väkivalta ja loukattu luottamus tunnetaloudessa. Teoksessa Honkatukia, Päivi & Niemi-Kiesiläinen, Johanna & Näre, Sari: Lähentelyistä raiskauksiin. Tyttöjen kokemuksia häirinnästä ja seksuaalisesta väkivallasta. Nuorisotutkimusseura; Julkaisuja 13. Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki, 77–135.
- Näre, Sari 2005a: Julkisuudesta ja intimitteetistä. Kirjapaja. Helsinki.
- Näre, Sari 2005b: Styylaten ja pettäen. Luottamuksen ongelma ja postindividualismi nuorten sukupuolikulttuurissa. Yliopistopaino. Helsinki.
- Näre, Sari 2008: Julkisen intimisoituminen ja performatiivinen väkivalta. Teoksessa Näre, Sari & Ronkainen, Suvi (toim.): Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 195–221.
- Nätkin, Ritva 2009: Alkoholiongelmainen perheessä – vieras ja sopimaton. Teoksessa Jallinoja, Riitta (toim.): Vieras perheessä. Gaudeamus Helsinki University Press. Helsinki, 63–82.
- Ochberg, Richard L. 1996: Interpreting Life Stories. Teoksessa Josselson, Ruthellen (toim.): Ethics and Process in the Narrative Study of Lives; vol. 4. Sage. Newbury Park, 97–113.
- Oinas, Elina 2004: Haastattelu: kokemuksia, kohtaamisia ja kerrontaa. Teoksessa Liljeström, Marianne (toim.): Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta. Vastapaino. Tampere, 209–227.
- Ojanen, Eero 2004: Kohtuudesta ja kohtuuttomuudesta. Kirjapaja. Helsinki.
- Ojuri, Auli 2004: Väkivalta naisen elämän varjona – tutkimus parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten elämäntilasta ja selviytymisestä. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

- Ojuri, Auli 2013: Toivo ja tulevaisuus takaisin. Miina – väkivaltaa kokeneiden naisten osallisuuden ja voimaantumisen tukeminen -projekti (2008–2012). Työpapereita 4/2013. Ensi- ja turvakotien liiton työpapereita 13. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki.
- Ontario Domestic Violence Death Review Committee (DVDRC) 2015: Annual Report to the Chief Coroner 2013–14. Office of the Chief Coroner for Ontario. Toronto, ON.
- Oranen, Mikko (toim.) 2001a: Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 30. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki.
- Oranen, Mikko 2001b: Äiteihin kohdistunut väkivalta otettava huomioon lasten huolto- ja tapaa-miskäytännöissä. Sosiaaliturva 89(7), 21–22. <http://huoltaja--saatio-fi-bin.directo.fi/@Bin/367098f07c8b6fdbfbfdeab25a8d2a223/1442473765/application/pdf/177652/Sosiaaliturva7-2001.pdf>. Viitattu 17.9.2015.
- Ornstein, Petra & Rickne, Johanna 2013: When Does Intimate Partner Violence Continue After Separation? *Violence Against Women* 19(5), 617–633.
- Partanen, Terhi & Wahlström, Jarl 2003: The Dilemma of Victim Positioning in Group Therapy for Abusive Men. Teoksessa Hall, Christopher & Juhila, Kirsi & Parton, Nigel & Pösö, Tarja (toim.): *Constructing Clienthood in Social Work and Human Services: Interaction, Identities and Practices*. Jessica Kingsley. London, 129–144.
- Parton, Nigel 1998: Risk, Advanced Liberalism and Child Welfare: The Need to Rediscover Uncertainty and Ambiguity. *British Journal of Social Work* 28(1), 5–27.
- Parton, Nigel 2008: Changes in the Form of Knowledge in Social Work: From the ‘Social’ to the ‘Informational’? *British Journal of Social Work* 38(2), 253–269.
- Pathé, Michele T. & Mullen, Paul E. 1997: The impact of stalkers on their victims. *The British Journal of Psychiatry* 170(1), 12–17.
- Peiponen, Jouni 2010: Varjo kadulla: rikosoikeuspsykologinen tutkimus vainon kriminalisoimisesta Suomessa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Peled, Einat 2000: Parenting by Men Who Abuse Women: Issues and Dilemmas. *British Journal of Social Work* 30(1), 25–36.
- Peled, Einat & Leichtenritt, Ronit 2002: The Ethics of Qualitative Social Work Research. *Qualitative Social Work* 1(2), 145–169.
- Perttula, Juha 2005: Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen teoria. Teoksessa Perttula, Juha & Lomaa, Timo (toim.): *Kokemuksen tutkimus. Merkitys - tulkinta - ymmärtäminen*. Dialogia. Helsinki, 115–162.
- Piispa, Minna 2002: Complexity of Patterns of Violence Against Women in Heterosexual Partnerships. *Violence Against Women* 8(7), 873–900.
- Piispa, Minna 2006: Parisuhdeväkivalta. Teoksessa Piispa, Minna & Heiskanen, Markku & Kääriäinen, Juha & Sirén, Reino: *Naisiin kohdistunut väkivalta 2005*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 225. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki, 41–81.
- Piispa, Minna 2008: Väkivallan muodot heteroseksuaalisissa parisuhteissa. Teoksessa Näre, Sari & Ronkainen, Suvi (toim.): *Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka*. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 106–128.
- Piispa, Minna 2016: MARAK-työryhmien määrä Suomessa keväällä 2016. Sähköpostiviesti 6.4.2016.
- Piispa, Minna & Heiskanen, Markku 2000: Väkivallan hinta. Naisiin kohdistuvan väkivallan kustannukset Suomessa. Tilastokeskus ja Tasa-arvoasiainneuvottelukunta. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.
- Piispa, Minna & Lappinen, Laura 2014: MARAK moniammatillista apua väkivallan uhrille. Arviointiraportti. Työpapereita 21. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.
- Piispa, Minna & Tuominen, Miia & Ewalds, Helena 2012: MARAK kokemuksia parisuhdeväkivallan riskiarvioinnin kokeilusta Suomessa. Raportteja 10/2012. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.

- Plummer, Ken 2001: *Documents of Life 2. An Invitation to a Critical Humanism*. Sage. London.
- Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus 2016: Työskentelymallit. <http://www.sosiaalikalleg.fi/mallit/>. Viitattu 24.10.2016.
- Pohjoisvirta, Riitta 2011: Väkivallan riskien arviointi ja turvasuunnitelma. Teoksessa Hannus, Riitta & Mehtola, Sirku & Natunen, Luru & Ojuri, Auli (toim.): *Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 13. Ensi- ja turvakotien liitto*. Helsinki, 133–145.
- Pohjola, Anneli 1991: Ajattomuudesta aikaan. *Sociologia* 28(4), 250–258.
- Pohjola, Anneli (toim.) 2003a: *Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus*. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi.
- Pohjola, Anneli 2003b: Tutkijan eettiset sitoumukset. Teoksessa Pohjola, Anneli (toim.): *Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus*. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 53–67.
- Potter, Jonathan 1996: *Representing Reality. Discourse, Rhetoric and Social Construction*. Sage. London.
- Pringle, Keith 2005: Neglected issues in Swedish child protection policy and practice: age, ethnicity and gender. Teoksessa Eriksson, Maria & Hester, Marianne & Keskinen, Suvi & Pringle, Keith (toim.): *Tackling men's violence in families: Nordic issues and dilemmas*. Policy Press. Bristol, 155–171.
- Punch, Samantha 2002: Research with children: The same or different from research with adults? *Childhood* 9(3), 321–341.
- Pusa, Ari 2006: Miehen ero. Teoksessa Palmu, Antti (toim.): *Sanasta miestä – kokemuksia miesten kriisityöstä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 36. Ensi- ja turvakotien liitto ry*. Helsinki, 19–24.
- Pösö, Tarja 2002: Käsitteet, paha ja tutkijan rajat. Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.): *Pahan kosketus. Ihmisyden ja auttamistyön varjojen jäljillä*. PS-kustannus. Jyväskylä, 108–126.
- Pösö, Tarja 2005: Kun paikka menee tutkijaan. Teoksessa Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka (toim.): *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus*. Helsinki, 118–135.
- Pösö, Tarja 2008: Kiistanalaiset perhesuhteet ja tutkimisen moraalit. Teoksessa Sevón, Eija & Notko, Marianne (toim.): *Perhesuhteet puntarissa*. Palmenia Helsinki University Press. Helsinki, 93–107.
- Pösö, Tarja 2009: Sosiaaliset ongelmat ja hyvän olon tunne. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.): *Tabujen kahleet. Vastapaino*. Tampere, 153–163.
- Pösö, Tarja 2012a: Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaranieniemi, Leena (toim.): *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö*. Vastapaino. Tampere, 75–97.
- Pösö, Tarja 2012b: Epilogi. Teoksessa Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaranieniemi, Leena (toim.): *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö*. Vastapaino. Tampere, 169–173.
- Radford, Lorraine & Aitken, Ruth & Miller, Pam & Ellis, Jane & Roberts, Jill & Firkin, Ana 2011: Meeting the needs of children living with domestic violence in London. Research Report. Refuge/NSPCC research project. London. <https://www.nspcc.org.uk/globalassets/documents/research-reports/meeting-needs-children-living-domestic-violence-london-report.pdf>. Viitattu 19.1.2016.
- Radford, Lorraine & Hester, Marianne 2006: *Mothering Through Domestic Violence*. Jessica Kingsley Publishers. London.
- Radford, Lorraine & Hester, Marianne 2015: More Than a Mirage? Safe Contact for Children and Young People Who Have Been Exposed to Domestic Violence. Teoksessa Stanley, Nick & Humphreys, Cathy (toim.): *Domestic Violence and Protecting Children. New Thinking and Approaches*. Jessica Kingsley Publisher. London, 112–129.
- Raitakari, Suvi & Juhila, Kirsi 2011: Moraalinen järjestys ja aikuisuuden odotukset ammatillisessa vuorovaikutuksessa: esimerkkinä mielenterveyskuntoutus. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.): *Sosiaalityön arvot ja etiikka. Sosiaalityön tutkimuksen seuran vuosikirja*. PS-kustannus. Jyväskylä, 189–214.

- Ramcharan, Paul & Cutcliffe, John R. 2001: Judging the ethics of qualitative research: considering the 'ethics as process' model. *Health and Social Care in the Community* 9(6), 358–366.
- Ramazanoglu, Caroline & Holland, Janet 1999: Tripping over Experience: some problems in feminist epistemology. *Discourse: studies in the cultural politics of education* 20(3), 381–392.
- Rantala, Kati & Smolej, Mirka & Leppälä, Jussi & Jokinen, Anniina 2008: Kaltevalla pinnalla – Perheen sisäisen lähestymiskiellon arviointitutkimus. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 239. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki.
- Rastas, Anna 2007: Rasismi lasten ja nuorten arjessa. *Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja* 78. Tampere University Press. Tampere.
- Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokannas, Elina 2011: Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.): *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. PS-kustannus. Jyväskylä, 235–255.
- Raunio, Kyösti 2004: *Oleellinen sosiaalityössä*. Gaudeamus. Helsinki.
- Reinharz, Shulamit 1992: *Feminist Methods in Social Research*. Oxford University Press. New York.
- Rest, James R. 1986: *Moral Development: Advances in Research and Theory*. Praeger. New York.
- Richmond, Mary E. 1917: *Social Diagnosis*. Russell Sage Foundation. New York.
- Rikoslaki 13.12.2013/879.
- Rikoslaki 10.4.2015/368.
- Rissanen, Päivi 2015: Toivoton tapaus? Autoetnografia sairastumisesta ja kuntoutumisesta. *Kuntoutussäätiön tutkimuksia* 88/2015. Kuntoutussäätiö. Helsinki.
- Ritala-Koskinen, Aino 2001: Mikä on lapsen perhe? - Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. *Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D: 38/2001*. Väestöliiton väestöntutkimuslaitos. Helsinki.
- Rogers, Carl R. 1965: *Client-Centered Therapy: Its Current Practice, Implications, and Theory*. Houghton Mifflin. New York.
- Romito, Patrizia 2008: *A Deafening Silence: Hidden Violence Against Women and Children*. Polity Press. Bristol.
- Romito, Patrizia & Grassi, Michele 2007: Does violence affect one gender more than the other? The mental health impact of violence among male and female university students. *Social Science and Medicine* 65(6), 1222–1234.
- Ronkainen, Suvi 1989: Nainen ja nainen - haastattelun rajat ja mahdollisuudet. Teoksessa Anttonen, Anneli & Julkunen, Raija & Satka, Mirja & Simonen, Leila (toim.): *Sosiaalipolitiikka*. Sosiaalipoliittinen yhdistys. Helsinki, 65–77.
- Ronkainen, Suvi 1998: Sukupuolistunut väkivalta ja sen tutkimus Suomessa. Tutkimuksen katveet valokeilassa. *Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimusraportteja* 2/98. Helsinki.
- Ronkainen, Suvi 2002a: Vallan menetys ja menetysten voima. *Sosiologia* 39(2), 129–135.
- Ronkainen, Suvi 2002b: Väkivallan voima. Teoksessa Apo, Satu & Koivunen, Anu & Rossi, Leena-Maija & Saarikangas, Kirsi (toim.): *Itkua ikä kaikki? Kirjoituksia naisesta, vallasta ja väkivallasta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki, 207–220.
- Ronkainen, Suvi 2006: Haavoittunut kansakunta ja väkivallan toimijuus. Teoksessa Lohiniva-Kerkelä, Mirva (toim.): *Väkivalta. Seuraamukset ja haavoittavuus*. Talentum. Helsinki, 531–550.
- Ronkainen, Suvi 2008a: Kenen ongelma väkivalta on? Suomalainen hyvinvointivaltio ja väkivallan toimijuus. *Yhteiskuntapolitiikka* 73(4), 388–401.
- Ronkainen, Suvi 2008b: Intiimi loukkaus ja haavoittavuus. Seksuaalisen väkivallan ja pornografisoivat narratiivit. Teoksessa Näre, Sari & Ronkainen, Suvi (toim.): *Paljastettu intiimi: Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka*. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 43–83.
- Ronkainen, Suvi & Näre, Sari 2008: Intiimin haavoittava voima. Teoksessa Näre, Sari & Ronkainen, Suvi (toim.): *Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka*. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 7–40.

- Ronkainen, Suvi & Pehkonen, Leila & Lindblom-Ylänne, Sari & Paavilainen, Eija 2011: Tutkimuksen voimasanat. WSOYpro Oy. Helsinki.
- Rose, Gillian 1996: *Feminism and Geography: The Limits of Geographical Knowledge*. Polity Press. Cambridge.
- Rosenfeld, Barry 2000: Assessment and treatment of obsessional harassment. *Aggression and Violent Behavior* 5(6), 529–549.
- Rying, Mikael 2007: Utvecklingen av dödligt våld mot kvinnor i nära relationer. Rapport 2007:6. Brottsförebyggande rådet (Brå). Stockholm. https://www.bra.se/download/18.cba82f-7130f475a2f180009403/2007_6_utvecklingen_dodligt_vald_mot_kvinnor.pdf. Viitattu 24.5.2016.
- Saarenpää, Ahti 2006: Informaatioväkivalta. Teoksessa Lohiniva-Kerkelä, Mirva (toim.): *Väkivalta. Seuraamukset ja haavoittavuus*. Talentum. Helsinki, 551–565.
- Saariluoma, Pertti 2003: Ajattelu työelämässä. Erehdyksistä mahdollisuuksiin. Wsoy. Helsinki.
- Salmi, Venla & Lehti, Martti & Siren, Reino & Kivivuori, Janne 2009: *Perheväkivalta Suomessa. Verkkokatsauksia 12/2009*. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki.
- Salo, Ulla-Maija 2008: Keskustelu, kertomukset ja performatiivisuus. Teoksessa Kaasila, Raimo & Rajala, Raimo & Nurmi, Kari E. (toim.): *Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä*. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 68–104.
- Salonen, Santtu & Säävälä, Hannu 2006: Ennaltaehkäisevä väkivaltatyö. Teoksessa Säävälä, Hannu & Pohjoisvirta, Riitta & Keinänen, Eero & Salonen, Santtu (toim.): *Mies varikolle. Apua lähi-suhdeväkivaltaan*. Oulun ensi- ja turvakoti ry. Oulu, 153–167.
- Saresma, Tuija 2010: Kokemuksen houkutus. Teoksessa Saresma, Tuija & Rossi, Leena-Maija & Juvonen, Tuula (toim.): *Käsikirja sukupuoleen*. Vastapaino. Tampere, 59–74.
- Saunders, Daniel G. 2015: Research Based Recommendations for Child Custody Evaluation Practices and Policies in Cases of Intimate Partner Violence. *Journal of Child Custody* 12(1), 71–92.
- Saunders, Daniel G. & Faller, Kathleen C. & Tolman, Richard M. 2011: Child custody evaluators' beliefs about domestic abuse allegations: Their relationship to evaluator demographics, background, domestic violence knowledge, and custody visitation recommendations. <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/238891.pdf>. Viitattu 9.2.2016.
- Sayer, Andrew 2011: *Why Things Matter to People. Social Science, Values and Ethical Life*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Scheff, Thomas J. & Starrin, Bengt 2002: Skam och sociala band – om social underordning och utdragna konflikter. Teoksessa Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (toim.): *Perspektiv på sociala problem*. Natur och Kultur. Stockholm, 167–184
- Schell, Bernadette H. 2003: The Prevalence of Sexual Harassment, Stalking, and False Victimization Syndrome (FVS) Cases and Related Human Resource Management Policies in a Cross-Section of Canadian Companies from January 1995 through January 2000. *Journal of Family Violence* 18(6), 351–360.
- Schell, Bernadette H. & Lantaigne, Nellie M. 2000: *Stalking, Harassment, and Murder in the Workplace: Guidelines for Protection and Prevention*. Quorum Books. Westport CT.
- Schinkel, Willem 2010: *Aspects of violence. A critical theory*. Palgrave Macmillan. New York.
- Schultz, Amy Sides & Moore, Julia & Spitzberg, Brian H. 2014: Once Upon a Midnight Stalker: A Content Analysis on Stalking in Films. *Western Journal of Communication* 78(5), 612–635.
- Schütz, Alfred 1932/2007: Sosiaalisen maailma merkityksenkäs rakentuminen. Johdatus ymmärtävään sosiologiaan. Alkuperäisteos: *Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt: eine Einleitung in die verstehende Soziologie*. Johdatus ja suomennos Veikko Pietilä. Jälkisanat Tapio Aittola. Vastapaino. Tampere.
- Scott, John 2001: *Power*. Polity Press. Oxford.
- Scourfield, Jonathan 2006: The challenge of engaging fathers in the child protection process. *Critical Social Policy* 26(2), 440–449.

- Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003–2012: Sisäasiainministeriön julkaisu 35/2012. Helsinki.
- Sevenhuijsen, Selma 1998: *Citizenship and the ethics of care. Feminist considerations on justice, morality and politics.* Routledge. London.
- Sevón, Eija & Notko, Marianne 2008: *Perhesuhteiden omalakisuus.* Teoksessa Sevón, Eija & Notko, Marianne (toim.): *Perhesuhteet puntarissa* Palmenia Helsinki University Press. Helsinki, 13–26.
- Sheridan, Lorraine P. & Blaauw, Eric & Davies, Graham M. 2003: *Stalking: Knowns and unknowns.* *Trauma, Violence, and Abuse* 4(2), 148–162.
- Sheridan, Lorraine & Davies, Graham M. 2001: *Stalking: The elusive crime.* *Legal and Criminological Psychology* 6(2), 133–147.
- Sheridan, Lorraine & Lyndon, Amy E. 2012: *The influence of prior relationship, gender, and fear on the consequences of stalking victimization.* *Sex Roles* 66(5–6), 340–350.
- Sheridan, Lorraine P. & North, Adrian C. & Scott, Adrian J. 2014: *Experiences of Stalking in Same-Sex and Opposite-Sex Contexts.* *Violence and Victims* 29(6), 1014–1028.
- Sheridan, Lorraine & Roberts, Karl & Richards, Laura 2009: *Stalking risk checklist.* <http://www.stalkinghelpline.org/wp-content/uploads/Stalking-risk-checklist.pdf>. Viitattu 6.4.2016.
- Siltala, Heli & Holma, Juha & Hallman-Keiskoski, Maria 2014: *Henkisen, fyysisen ja seksuaalisen lähisuhdeväkivallan vaikutukset psykososiaaliseen hyvinvointiin.* *Psykologia* 49(2), 113–120.
- Siltala, Juha 1999: *Sosiologinen ja psykologinen minä: minuus vuorovaikutuksen historiana ja tundedynaamisena kokonaisuutena.* Teoksessa Näre, Sari (toim.): *Tunteiden sosiologiaa 2: historiaa ja säätelyä.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki, 371–465.
- Sipilä, Jorma 1979: *Sosiaalisten ongelmien synty ja lievittäminen.* Tammi. Helsinki.
- Smart, Carol 2004a: *Changing landscapes of family life: Rethinking divorce.* *Social Policy & Society* 3(4), 401–408.
- Smart, Carol 2004b: *Equal shares: rights for fathers or recognition for children?* *Critical Social Policy* 24(4), 484–503.
- Smart, Carol & Neale, Bren 1999: *Family fragments?* Polity Press. Cambridge.
- Smart, Carol & Neale, Bren & Wade, Amanda 2001: *The changing experience of childhood: families and divorce.* Polity Press. Cambridge.
- Smart, Carol & Shipman, Beccy 2004: *Visions in monochrome: families, marriage and the individualization thesis.* *British Journal of Psychology* 55(4), 491–509.
- Smith, Dorothy E. 1987: *The everyday world as problematic: A feminist sociology.* Northeastern University Press. Boston, MA.
- Snyder, Claire R. 2008: *What Is Third-Wave Feminism? A New Directions Essay.* *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 34(1), 175–196.
- Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet 2013: *Arki, arvot, elämä, etiikka.* Talentia. Helsinki. http://www.talentia.fi/files/558/Etiikkaopas_2013_net.pdf. Viitattu 19.10.2015.
- Southworth, Cynthia & Finn, Jerry & Dawson, Shawndell & Fraser, Cynthia & Tucker, Sarah 2007: *Intimate Partner Violence, Technology, and Stalking.* *Violence Against Women* 13(8), 842–856.
- Souto, Anne-Mari & Honkasalo, Veronika & Suurpää, Leena 2015: *Kuuntelemista, sanoittamista ja näkyväksi tekemistä – Tutkijat kiistellyn rasismien äärellä.* Teoksessa Häkkinen, Antti & Salasuo, Mikko (toim.): *Salattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiötä.* Nuoristutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisu 161. Vastapaino. Tampere, 136–162.
- Spector, Malcolm & Kitsuse, John I. 1987: *Constructing social problems.* Aldine De Gruyter. New York.
- Spitzberg, Brian H. 2002: *The tactical topography of stalking victimization and management.* *Trauma, Violence, & Abuse* 3(4), 261–288.
- Spitzberg, Brian H. & Cupach, William R. 2007: *The state of the art of stalking: Taking stock of the emerging literature.* *Aggression and Violent Behavior* 12(1), 64–86.
- Spitzberg, Brian H. & Cupach, William R. 2014: *The dark side of relationship pursuit. From attraction to obsession and stalking.* 2. painos. Routledge. New York.

- Stanford, Sonya 2010: 'Speaking Back' to Fear: Responding to the Moral Dilemmas of Risk in Social Work Practice. *British Journal of Social Work* 40(4), 1065–1080.
- Stanko, Elizabeth A. 1988: Fear of crime and the myth of the safe home: A feminist critique of criminology. Teoksessa Yllö, Kersti & Bograd, Michele (toim.): *Feminist perspectives on wife abuse*. Sage. London, 75–88.
- Stark, Evan 2007: *Coercive Control: How Men Entrap Women in Personal Life*. Oxford University Press. New York, Oxford.
- Stark, Evan 2009: Rethinking Custody Evaluation in Cases Involving Domestic Violence. *Journal of Child Custody* 6(3-4), 287–321.
- Stark, Evan 2012: Looking Beyond Domestic Violence: Policing Coercive Control. *Journal of Police Crisis Negotiations* 12(2), 199–217.
- Strand, Susanne & McEwan, Troy E. 2010: Violence among female stalkers. *Psychological Medicine* 42(3), 545–555.
- Sulkunen, Pekka 1995: Orgioiden aika: Michel Maffesolin postmodernismi. Teoksessa Rahkonen, Keijo (toim.): *Sosiologisen teorian uusimmat virtaukset*. Gaudeamus. Helsinki, 76–95.
- Sullivan, Cris M. & Cain, Debra 2004: Ethical and Safety Considerations When Obtaining Information From or About Battered Women for Research Purposes. *Journal of Interpersonal Violence* 19(5), 603–618.
- Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.
- Suoninen, Eero 2001: Harold Garfinkel. Etnometodologia ja sosiaaliset järkeilytavat. Teoksessa Hänninen, Vilma & Partanen, Jukka & Ylijoki, Oili-Helena (toim.): *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjät*. Vastapaino. Tampere, 365–382.
- Sutinen, Päivi 2005: Vanhempana ja aikuisena uusperheessä. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 203. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- Swanberg, Jennifer E. & Logan, T.K. 2005: Domestic Violence and Employment: A Qualitative Study. *Journal of Occupational Health Psychology* 10(1), 3–17.
- Säävälä, Hannu & Nyqvist, Leo & Salonen, Santtu 2006: Väkivallan olemus. Teoksessa Säävälä, Hannu & Pohjoisvirta, Riitta & Keinänen, Eero & Salonen, Santtu (toim.): *Mies varikolle. Apua lähisuhdeväkivaltaan*. Oulun ensi- ja turvakoti ry. Oulu, 17–29.
- Tanesini, Alessandra 1994: "Whose language?" Teoksessa Lennon, Kathleen & Whitford, Margaret (toim.): *Knowing the Difference: Feminist Perspectives in Epistemology*. Routledge. London, New York, 203–216.
- Tapola-Haapala, Maria & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Kääriäinen, Aino 2012: Parental divorce and children in Finland. Teoksessa Kääriäinen, Aino & Hämäläinen, Juha & Pölkki, Pirjo (toim.): *Challenges of divorce, interventions and children*. Eron haasteet, väliintulot ja lapset. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki, 99–123.
- Tauro, Tanja & Van Dijken, Marjo (toim.) 2009: *Kunnia konfliktina*. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Amoral-hankkeen loppujulkaisu. Mannerheimin lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri. Helsinki.
- Taylor, Carolyn & White, Susan 2000: *Practising reflexivity in health and welfare: Making knowledge*. Open University Press. Buckingham.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2016: *Lomake vainon ja häirinnän kartoittamiseen*. https://www.thl.fi/en/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/lomakkeet/lomakkeet_vakivallan_puheeksi_ottamiseen#Lomake_hairinnan_ja_vainon_kartoittamiseen. Viitattu 6.4.2016.
- Thiara, Ravi K. & Gill, Aisha K. 2012: *Domestic Violence, Child Contact and Post-Separation Violence*. Issues for South Asian and African-Caribbean Women and Children. A Report of Findings. NSPCC. UK.
- Thiara, Ravi K. & Humphreys, Cathy 2015: Absent presence: the ongoing impact of men's violence on the mother-child relationship. *Child and Family Social Work*. DOI: 10.1111/cfs.12210.
- Tigges, Wim 1988: *An anatomy of literary nonsense*. Rodopi. Amsterdam.

- Timmermans, Stefan 1994: Dying of Awareness: the theory of awareness contexts revisited. *Sociology of Health and Illness* 16(2), 322–339.
- Tjaden, Patricia & Thoennes, Nancy 1998: Stalking in America: Findings from the national violence against women survey. U.S. Department of Justice. Office of Justice Programs. National Institute of Justice. <https://www.ncjrs.gov/pdffiles/169592.pdf>. Viitattu 8.2.2016.
- Tolvanen, Matti 2006: Onko sovitukselle sijaa rationaalisessa ja tavoitteellisessa kriminaalipolitiikassa. Teoksessa Lohiniva-Kerkelä, Mirva (toim.): Väkivalta. Seuraamukset ja haavoittavuus. Talentum. Helsinki, 567–586.
- Tuomela, Raimo & Patoluoto, Ilkka 1976: Tieto ja intressi. Johdatusta Habermasin kirjoitukseen. Teoksessa Tuomela, Raimo & Patoluoto, Ilkka (toim.): Yhteiskuntatieteiden filosofiset perusteet: Osa I. Gaudeamus. Helsinki, 118–123.
- Tutkimuseettisen neuvottelukunnan mietintö 2009: Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Helsinki. <http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>. Viitattu 22.9.2015.
- Törrönen, Jukka & Välipakka, Inka 2007: Perheen puutarhassa. Teoksessa Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lehtelä, Kirsi-Marja (toim.): Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva. Stakes. Helsinki, 23–51.
- Ulvik, Oddbjørg Skjær 2015: Talking with children: Professional conversations in a participation perspective. *Qualitative Social Work* 14(2), 193–208.
- Urponen, Kyösti 2003: Sosiaalityön etiikan teoreettiset taustat. Teoksessa Pohjola, Anneli (toim.): Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 71–86.
- Utriainen, Terhi 2004: Suojaavat kehykset ja alaston kärsimys. Teoksessa Honkasalo, Marja-Liisa & Utriainen, Terhi & Leppo, Anna (toim.): Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä. Vastapaino. Tampere, 51–81.
- Uusivuori, Helena 2011: Tanssin jälkeen. Teoksessa Hannus, Riitta & Mehtola, Sirkku & Natunen, Luru & Ojuri, Auli (toim.): Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 13. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki, 159–169.
- Valkama, Elisa & Lasola, Marjukka 2009: Lasten huoltoriidat tuomioistuimissa. Teoksessa Lasola, Marjukka (toim.): Oikeusolot 2009. Katsaus oikeudellisten instituutioiden toimintaan ja oikeuden saatavuuteen. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 244. Helsinki, 233–256.
- Valkama, Elisa & Litmala, Marjukka 2006: Lasten huoltoriidat käräjäoikeuksissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 224. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki.
- Varjo-hanke 2016: Eron jälkeisen väkivaltaisen vainon kohteena elävien perheiden turvallisuuden lisääminen ja vainoamisen ennaltaehkäisy. www.varjohanke.fi. Viitattu 1.2.2016.
- Venkula, Jaana 2011: Epävarmuudesta ja varmuudesta. 2. painos. Lyhty ry. Books on Demand. Helsinki.
- Virkki, Tuija 2015: Social and Health Care Professionals' Views on Responsible Agency in the Process of Ending Intimate Partner Violence. *Violence Against Women* 21(6), 712–733.
- Virokannas, Elina 2007: Sattumukset ja tutkimusprosessi. Teoksessa Laitinen, Merja & Virokannas, Elina & Juhila, Kirsi & Julkunen, Ilse & Karisto, Antti 2007: Suunniteltua ja sattumaa. Väitöskirjojen synty sosiaalityön tutkijakouluryhmässä. Lapin yliopisto. Rovaniemi, 41–63.
- Vuori, Jaana 2001: Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Tampereen yliopisto. Tampere.
- Väestö- ja oikeustilastot 2015: Väestö 2015. Siviilisäädyn muutokset 2014. Tilastokeskus. http://tilastokeskus.fi/til/ssaaty/2014/ssaaty_2014_2015-04-21_fi.pdf. Viitattu 22.2.2016.
- Väyrynen, Kristiina 2008: Lapsen tuska huoltoriidassa. Elämää vanhempien välissä. Psykologian ammatillinen lisensiaatintutkimus. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä. https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/19004/URN_NBN_fi_jyu-200810235825.pdf?sequence=1. Viitattu 13.11.2015.
- Väyrynen, Sanna 2007: Usvametsän neidot. Tutkimus nuorten naisten elämästä huumekuvioissa. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

- Väänänen, Kristiina 2011: Miten selviytyä väkivallasta? Teoksessa Hannus, Riitta & Mehtola, Sirkku & Natunen, Luru & Ojuri, Auli (toim.): Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 13. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki, 109–132.
- Wager, Maaret 1999: Tutkijuus ja tunteet. Teoksessa Näre, Sari (toim.): Tunteiden sosiologiaa 2: Historiaa ja sääteilyä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki, 325–342.
- Warner, Joanne & Sharland, Elaine 2010: Editorial. Special Issue: Risk and Social Work: Critical Perspectives. *British Journal of Social Work* 40(4), 1035–1045.
- Watson, Laurel B. & Ancis, Julie R. 2013: Power and Control in the Legal System: From Marriage/Relationship to Divorce and Custody. *Violence Against Women* 19(2), 166–186.
- White, Sue 2009: Fabled Uncertainty in Social Work. A Coda to Spafford et al. *Journal of Social Work* 9(2), 222–235.
- Wilkerson, Abby L. 1998: “Her Body Her Own Worst Enemy”: The Medicalization of Violence against Women. Teoksessa French, Stanley G. & Teays, Wanda & Purdy, Laura M. (toim.): Violence against women. Philosophical perspectives. Cornell University Press. Ithaca, London, 123–135.
- Williams, Stacey L. & Frieze, Irene Hanson & Sinclair, H. Colleen 2007: Intimate Stalking and Partner Violence. Teoksessa Hamel, John & Nicholls, Tonia L. (toim.): Family Interventions in Domestic Violence. A Handbook of Gender-Inclusive Theory and Treatment. Springer Publishing Company. New York, 109–123.
- Williamson, Emma 2010: Living in the World of the Domestic Violence Perpetrator: Negotiating the Unreality of Coercive Control. *Violence Against Women* 16(12), 1412–1423.
- Wilson, Margo & Daly, Martin 1993: Spousal homicide risk and estrangement. *Violence and Victims* 8(1), 3–16.
- Witkin, Stanley (toim.) 2014: Narrating Social Work Through Autoethnography. Columbia University Press. New York.
- Woodlock, Delanie 2016: The Abuse of Technology in Domestic Violence and Stalking. *Violence Against Women*. DOI:10.1177/1077801216646277.
- Yesilova, Katja 2009: Ydinperheen politiikka. Gaudeamus Helsinki University Press. Helsinki.
- Yoshihama, Mieko 2005: A Web in the Patriarchal Clan System: Tactics of Intimate Partners in the Japanese Sociocultural Context. *Violence Against Women* 11(10), 1236–1262.
- Young, Elizabeth H. & Lee, Raymond 1996: Fieldworker feelings as data: “emotion work” and “feeling rules” in first person accounts of sociological fieldwork. Teoksessa James, Veronica & Gabe, Jonathan (toim.): Health and the Sociology of Emotions. Blackwell Publishers. Oxford, 97–113.
- Øverlien, Carolina 2013: The Children of Patriarchal Terrorism. *Journal of Family Violence* 28(3), 277–287.
- Øverlien, Carolina & Hydén, Margareta 2009: Children’s actions when experiencing domestic violence. *Childhood* 16(4), 479–496.

OSAJULKAISU I

Nikupeteri, Anna 2016:
Stalked Lives: Finnish Women's Emotional Experiences
of Post-Separation Stalking.
Nordic Social Work Research.
DOI:10.1080/2156857X.2016.1192055.
Reproduced with permission of Taylor & Francis Group.

This is an Accepted Manuscript of an article published by
Taylor & Francis in Journal of Nordic Social Work Research
on 30/5/2016, available online:
[http://dx.doi.org/10.1080/2156857X.2016.1192055.](http://dx.doi.org/10.1080/2156857X.2016.1192055)

**Stalked Lives:
Finnish Women's Emotional Experiences of Post-Separation Stalking**

Anna Nikupeteri
University of Lapland, Faculty of Social Sciences

Abstract

This qualitative study analyses and discusses the emotional experiences of Finnish women stalked by their male ex-partners. In elucidating the phenomenon, the research informs efforts to help women in such circumstances. The study draws on interviews with 15 stalking victims and five professionals who have worked with them. It identifies two categories illuminating the nature of the women's emotional experiences: the emotional web of stalking and the spectre of stalking. The former describes the place- and time-related emotions that tie together the discrete acts and past and potential violent experiences of being stalked; the latter captures the state of being stalked – the social reality in which the women live – created by the emotions stalking evokes and their impact on the victim's social relations and social environment. Taken together, the two categories encompass the salience of a woman's earlier relationship with the stalker, her social relationships, the socio-cultural context and the unpredictable nature of stalking, including violent and non-violent behaviour. Implications for social workers, as well as for other professionals working with stalking victims, are discussed. The findings highlight that women's emotional experiences should be seen as authentic and be given full credence as statements of a need for help; doing so would avoid further risk to their lives.

Introduction

Despite the Nordic countries' status as welfare states known for gender equality, men's violence against women is a significant social problem (e.g. Eriksson et al. 2005). Although it is difficult to collect commensurate comparative data on the prevalence and nature of violence against women (see e.g. FRA 2014a), several germane surveys can be cited. For example a recent EU-wide survey titled 'Violence against Women' shows that the Nordic countries lead the statistics on assaults against women. This is also evident in the prevalence of stalking against women over the age of 15: in Sweden 33 per cent, and in Finland and Denmark 24 per cent, of women reported being stalked by a person known or unknown to them. Findings on the prevalence of stalking by type of offender show that nine per cent of women over the age of 15 in the EU have been stalked by a previous partner (FRA 2014b). The present article concentrates on this group of women in the Finnish context, examining in particular how emotions manifest and the kind of meanings they acquire in the everyday life of women who have been stalked by their former male partners. The aim of the research is to inform efforts to help women in that situation.

The research on stalking in the Nordic countries has augmented the knowledge on stalking in the past decade (e.g. Björklund 2010; Dovelius, Öberg, and Holmberg 2006; Häkkänen 2008; Narud, Friestad, and Dahl 2014; Nikupeteri and Laitinen 2013). Overall, studies on the prevalence of post-separation stalking show that women are more often victims of their ex-partners in heterosexual relationships than men (e.g. Breiding, Chen, and Black 2014; Dovelius, Öberg, and Holmberg 2006; Tjaden and Thoennes 1998). A stalker's acts induce fear or emotional distress in, and cause physical and social harm to, the victim (e.g. Davis, Coker, and Sanderson 2002; Logan, Shannon, and Cole 2007). The most common effects of being stalked are negative mental and emotional experiences, in particular fear; if the stalking includes physical contact, the sense of fear is stronger (Dietz and Martin 2007; Melton 2007; see Tjaden and Thoennes 1998). Despite the knowledge gained on the consequences of stalking, emotional experiences of being stalked remain an underresearched area in discourses on post-separation. The present analysis of Finnish victims' experiences was designed to address this gap. The research is part of a larger study investigating Finnish women's and children's experiences of post-separation stalking and assessing victims' opportunities to receive help.

In Finland, post-separation stalking, among other forms of post-separation violence, has recently become a prominent topic in societal discussions. A government report on the familicides and filicides occurring in the period 2003-2012 indicated that the causes included problems in the partnership and crises related to separation (Ministry of the Interior 2012). These results echo those obtained in a Swedish study indicating that separation and jealousy are common motives for femicide (Rying 2007). The public discussions related to domestic

violence and concern for the safety of women and children in the period following separation are among the factors that led Finland to follow many other European countries in enacting an anti-stalking provision in its Criminal Code in 2014. Anti-stalking legislation gives victims more protection and an improved status in legal processes compared to the Act on Restraining Orders, which, while important, was the only legal means to intervene in stalking prior to 2014. Despite the legal progress, social and health care professionals' attitudes on and interpretive frames for intimate partner violence may still assign responsibility to victims and prevent their receiving help (e.g. Husso et al. 2012).

The present study analyses stalking in the context of gendered violence as a form of violence against women. Stalking is defined as an intense and pursuit-oriented behaviour consists of repeated actions and targeting a person. It has a twofold nature in that it may comprise both violent and non-violent acts, the latter including phone calls, sending flowers with a longing message or dragging out child custody disputes. The pattern of behaviour that comprises stalking induces fear, with the target perceiving the acts as intrusive, threatening and distressing (e.g. Cupach and Spitzberg 2004; Miller and Smolter 2011; Mullen, Pathé, and Purcell 2000; Sinwelski and Vinton 2001). Stalking is more physically violent and poses a higher risk of lethal violence when the victim and the stalker have been in a sexual relationship and the relationship involved domestic violence (Coleman 1997; Farnham, James, and Cantrell 2000; Sheridan and Lyndon 2012). Staying in a violent intimate relationship may prove lethal, but a woman's stated intentions to leave such a relationship and the period after separation can be dangerous as well (DeKeseredy and Joseph 2006; Fleury, Sullivan, and Bybee 2000). For instance, a US study (McFarlane et al. 1999) revealed that 76 per cent of femicides and 85 per cent of attempted femicides included stalking before the offence or attempt.

In the present study the emotions that stalking evokes in victims are approached in the framework of sociology of emotions (e.g. Stets and Turner 2007); accordingly, they are seen as emerging and being produced continuously, repetitively and dynamically in the victim's social relations and everyday life (Boiger and Mesquita 2012; Lupton 1998). Additionally, emotional experiences of the population at large are affected by society's perceptions of violence perpetrated by a loved one as well as by cultural codes indicating what is good and bad or what is right and wrong (e.g. Boiger and Mesquita 2012). Although there is no consistent empirical support that gender explains emotional responses to violence, studies show that gender and emotions are interrelated multidimensionally. Some have found that women are more emotionally sensitive and feel more afraid and insecure than men as regards the negative mental and emotional consequences of violence (e.g. Romito and Grassi 2007; Sheridan and Lyndon 2012). Research also shows that a woman's earlier romantic history with the ex-partner affects how she feels about, responds to and reflects on stalking (Boiger and Mesquita 2012; Lazarus and Lazarus 1994; Logan and Walker 2009). Motherhood has been identified as another significant factor in how women experience emotions as it places women in an emotionally

charged role. A woman's responsibility for her children's wellbeing may thus strengthen feelings of insecurity, for example (see Hester and Radford 1996). Moreover, Shields et al. (2007) have pointed out that women's emotions tend to be disparaged and are thus not readily considered legitimate, appropriate and authentic when they seek help. The findings concerning post-separation stalking as a phenomenon and the way in which women experience violence suggest that being stalked by a former partner creates a major emotional burden for women, one that needs to be examined in greater depth if the professionals responsible for helping women are to accommodate the array of needs women present.

In the sections that follow, I first describe the empirical data, the process by which they were collected and the method of analysis. Second, I present the findings on how women describe their emotional experiences of being stalked. On this basis I proceed to argue that stalking victims' emotional experiences need to be given more attention and to be valued as important knowledge in the academic world, in social and health service delivery and in family law proceedings. Lastly, I discuss how this study contributes to the understanding of women's experiences of post-separation stalking and thereby to practices designed to help them, including efforts to reduce the risk to their lives.

Method

Description of the Data

The data, collected during the period 2011–2013, consist of interviews with 15 Finnish female victims of post-separation stalking aged between 29 and 50 years. In all cases, the women's relationship with the ex-partner involved violence or harsh control. They had been stalked from less than one to some twenty years and all were still being stalked, or had reason to believe so, when the data were collected. All had had contacts with the police, justice system or health and social services due to the stalking. Twelve of the women currently or previously had a restraining order against the stalker, whereas three had not obtained one for fear of provoking him; the administrative procedures for obtaining one were also a hindrance. Thirteen women had a child or children (one to five in number) with the stalker or from an earlier relationship. Children were often involved in stalking and used as a means to carry out stalking, as targets of revenge or as informants who were taken advantage of to maintain contact with the main target.

The women were recruited for the study through different channels using the researcher's contacts. Ten were recruited by their social worker, therapist or shelter worker from the Federation of Mother and Child Homes and Shelters, and three through the researcher's contacts with other academics in the field. The participating professionals had an educational background in social and therapeutic work with women and families. The researcher asked the professionals to consider the women they knew for inclusion in the study based on following criteria: the woman was

being stalked by her ex-partner; she experienced the stalking as intrusive and threatening; and she could participate in the study without concern for her safety. The social workers provided their other clients and colleagues with a description of the study, which prompted two women to contact the researcher personally.

The women were interviewed individually or together with a professional. The data collection method can be considered an adaptation of Hydén's (2014) teller-focused interview, whereby the interviews were oriented towards the women and towards validating their experiences. The interviews were dialectic in nature and the interviewees, professionals and researcher shared the same interest: to make women's experiences meaningful and produce knowledge about post-separation stalking. The role of the professionals was to facilitate the women's narration of sensitive experiences.

Before conducting the interviews the researcher discussed the life situations of the women whom they had recruited for the study with the professionals. In eleven interviews, the social worker or therapist who was or had been working with the woman was present. The professionals and researcher concluded that some women would have found participating in an interview distressing without professionals present, as the women were still in the process of dealing with their traumatic experiences. Some women wanted a professional to be present at the interview in any event. In all, five professionals contributed to the study, some of whom worked with more than one of the women. The researcher discussed the aims of the study with the professionals beforehand and met with each woman and professional outside of their scheduled appointments. As the aim was to understand the women's narratives, the researcher's approach was to listen to and observe the interaction of the woman and professional and ask them for clarifications where necessary. Four women considered that their life situation and mental wellbeing were in balance and that they could participate in the interviews without a professional present. In these four instances, the researcher's role was a more active one than in the other sessions.

The women were interviewed one to three times depending on how well the interviews proceeded and how intense the stalking was, that is, how safe it was for them to participate in the research. They were asked to relate 1) what their everyday life was like as targets of stalking and 2) how the system of professional support had responded to their experiences of stalking. The interviews were carried out in a professional's office, the woman's home or other quiet place that made it possible to discuss sensitive and private experiences. Each interview lasted one to two and one-half hours and was recorded and transcribed.

The study complies with the Finnish research ethics guidelines (Finnish Advisory Board on Research Integrity 2015). A research permit was required by one local chapter of the Federation of Mother and Child Homes and Shelters and was duly applied for and granted. The women's informed consent to participate in the research was obtained and the voluntary nature of participation in the interviews was emphasised. The women were informed that they could withdraw

from the study at any point and did not need to discuss issues that they felt uncomfortable about. They were asked if they felt a need for further discussion of the issues which came up in the interviews. Some continued the discussion with the professional at their next appointment, while others felt no need to do so.

Method of Analysis

The data have been analysed using a method that can be described as data-driven content analysis. The central epistemological and ontological underpinnings of the analysis lie in querying how women experience stalking and how we might understand women's emotional experiences relating to social relations and culture (Harding 1991; Smith 1987). In the first phase, the transcripts were read closely multiple times to identify emotions by examining the women's reactions and responses to acts of stalking and experiences of trying to get and receiving help. Of particular interest were the moments which they described as involving emerging strong emotions (e.g. 'The man said that he would take revenge against my children if I didn't do what he wanted.'), the emotions they named (e.g. 'I was afraid', 'I felt insecure'), and the overall display of emotions in the interviews (e.g. crying). These moments were coded by the emotion related to them using Atlas.ti software.

In the second phase, the emotionally important moments described by the women were interpreted in two contexts: their earlier romantic relationship with the stalker and their socio-cultural environment, including gender relations (e.g. Anderson 2005). The analysis applies Abbot's (2007) concept of *moment of time*, which led the researcher to focus on the women's accounts of emotionally significant and evocative episodes. The moments identified in the present case consisted of the women's reactions and responses to the stalker's acts (e.g. lurking behind a supermarket shelf) as well as their encounters with professionals and other people, such as close relatives, when trying get help (e.g. when the police do not take seriously the anxiety caused by the ex-partner). Such moments describe an ongoing and dynamic construction of emotions (see Abbot 2007; Boiger and Mesquita 2012) and are tied to place and time and a woman's agency and social relations.

The data revealed discrete yet interwoven moments of emotion. Conceptualised here as *the emotional web of stalking*, this structure embraces women's different and situational emotions related to stalking. These are interconnected and form bridges between single acts of stalking. In the course of stalking, this web may become *the spectre of stalking*, a term chosen to describe an emotional state of mind whose intensity varies but which pervades the victim's everyday life. All of the stalking victims interviewed constructed an emotional web, but this did not progress to being a spectre in all cases. Women's emotional experiences create an array of experiences and apprehensions that complicate their everyday life. The following sections go on to present the findings and a discussion of the relevant literature. Quotations from the women's interviews will be used to illustrate their construction of emotional experiences. Although the professionals also served as research informants, only quotations from the women's narratives are presented.

The Emotional Web of Stalking

Emotions as Bridges between Acts of Stalking

Stalking evokes a variety of emotions, from frustration and anxiety to a fear of death, with these linking the different stalking acts like bridges to create a web of emotions. The intensity of the emotions involved varies according to the perceived intensity of the stalking behaviour. The data show that women's emotions were associated with certain places, situations or everyday events. For example, emotional experiences may have become attached to a certain window in the home or to a supermarket where the stalker had shown up unexpectedly. As the following excerpt indicates, when the stalker's attack has occurred in a particular setting or place, the location can become marked with a specific emotion:

In this case, the feelings are in the places. The sense of safety has gone from the places where it [the stalking] occurred. That is one reason I now would like to have a place he cannot find or enter, where we are under so many locks and keys that help will arrive on time. Or that there would be a place that is pure for us, where none of the doors or windows would remind us of it [the stalking].

This account illustrates how the emotions tied to certain places or situations may evoke a sense of fear and insecurity and thus become marked by danger. The woman went on to describe the places that the stalker had touched as 'impure'. Purity can vanish from places or situations if they are experienced in a way that undermines their familiar order and meaning (Douglas 1992). If the stalker attacks a woman's home, for example, the home – usually a private and safe place – is threatened (see Lupton 1998). The quotation also shows how one aspect of purity is safety, which can be achieved by external security. The sense of (in)security is also tied concern over getting help on time. Although a sense of security can be supported by external security systems such as locks and cameras, in the case cited the stalker had clearly shaken the informant's inner security.

The data also indicate that the women's social reality was ambivalent. The stalkers' acts were often tangible, involving physical violence for example, but could also be perplexing. In some instances, it was difficult to distinguish non-violent from violent behaviour, as the stalking behaviour could include longing and performances of love. Not all the stalkers' acts were violent or evoked a sense of fear and insecurity in the victims. For instance, the women shared experiences where the stalker sent flowers or gifts with a longing message; ordered products online using the victim's name, such as household appliances and erotic clothing; or borrowed books from the library using the victim's card without ever returning them. On the emotional level, as single acts these may have resulted mainly in feelings of frustration in the victim, because she was unable to get rid of the man or because of the financial loss. However, the women found the ex-partner's acts

and longing behaviour to be precursors to other acts and thus distressing and unpleasant; they were tell-tale signs of stalking. A victim's relationship history with the stalker and violent experiences enabled her to see the single acts as interconnected. A stalker's motives can be invisible to outsiders, making it difficult for them to identify the acts constituting the behaviour.

Apart from attacks that put them in actual danger, the victims experienced the greatest emotional harm from the stalkers' protracted and unexpected intrusions. Stalking disrupted everyday life through the irregularity and unpredictability it introduced (see Logan and Walker 2009). As a whole, the experiences of the women paint a picture of unpredictability: although they realised that the stalker's behaviour would be continual and systematic, they did not know when the particular acts of stalking would occur. Some women provided vivid accounts of the unrelenting emotional intensity that resulted from acts of stalking that were deliberately intended to cause fear:

Despite the restraining order, he frightens us through different kinds of messages: "I am sitting in a swing in the garden," "I am here in the garden." I am still afraid. In his latest message, he promised to take revenge in the cruellest way.

Phone calls at night, continuous threats and asking if I feel secure. "I see you all the time." So terribly frightening. He called at half past one – the middle of the night – and asked "if the pillow was ok", adding "Be careful when you step outside in the morning; nobody knows what will happen."

Stalkers also instilled fear through intangible and capricious attacks. Women did not know when or why an attack would occur, or what its scope would be (also Kirkwood 1993), although they may have become familiar with the stalkers' behaviour. Walker (as quoted in Kirkwood 1993) notes that constant fear can be so overwhelming that a woman may feel relief when she encounters the stalker. She knows that the attack is going to begin or has begun, so the anxiety and fear of waiting for the next attack ends – until these feelings arise again while waiting for the next attack. The experiences reported by the women in this study show that the sense of fear engendered by stalking was often accompanied by despair, uncertainty or hopelessness over 'whether the stalking will ever end'. The senses of fear and insecurity were primary, dynamic feelings that many women tried to balance in everyday life.

The data indicate that the emotions triggered by being stalked impacted the women's agency and actions (also Hydén 1999) and may have led them to act in an unusual way. For example, some women locked the car doors when they were driving or kept the doors locked when they stayed at home, but not necessarily when they were not at home. Locked doors were a means to achieve a feeling of safety. Some women also related how they minimised going to public places to

avoid meeting the stalker and his possible proxies. Public places appeared risky to them although the likelihood of getting help there would have been higher than at home. Avoiding public places may even cause women to live “underground.” Although one’s own safety and that of loved ones can be secured in various rational ways, the data show that being fearful can deprive a woman of opportunities to live a normal life and obtain justice (see Dietz and Martin 2007). A woman’s agency and action are meaningful ways to adjust to daily life by creating security and thus to regulate emotions. Yet, as one woman’s account indicated, actions may evoke, not necessarily control, emotions. The woman shared that while her mind may have repressed the negative emotions, her body could remember them. When she went to a certain public place where she had met the stalker before and which she was thus afraid of, it caused reactions in her body, such as stomach-ache.

The data illustrate how place- and time-related emotions create a negative emotional bond between a woman and a stalker. Some women had a stronger sense of fear and lack of security than others depending on the intensity and nature of the acts of stalking they experienced. Nevertheless, all the stalking attacks to which the women were exposed were emotionally strong messages, and it is these that weave the discrete acts, or moments, of stalking into a web. The data indicate that a woman’s agency is an important element in her negotiating such web, as it potentially allows her to manage the relationship between her inner emotional experiences and the external environment.

Recognition and Justification of Personal Emotions

The data show that the women expressed their emotions in their social relations to their children, other loved ones and acquaintances. The emotions often became intensified, as one woman shared:

I’m not afraid for myself; I’m most anxious for the children, parents and nurses in the kindergarten, who need to be careful and vigilant lest the stalker attack, put pressure on or harass them.

It was in situations such as these that a woman could reflect on whether others perceived her emotional experiences as authentic and took them seriously. Emotions were also significant when the women sought help from family members, acquaintances and professionals. In some cases, gender may have affected how others reacted to the women when they sought help; that is, emotions may be disparaged when it is a woman expressing them. Many women related that they were considered overly emotional, a perception that may derive from women being taught to be vulnerable to male violence and being socialised to feel fear when something threatening happens, such as acts perpetrated by a man in a dark street (see Dietz and Martin 2007). Thus, gender may have prevented the acknowledgement of emotions in that authorities failed to identify them as serious messages indicating a need for help. The women shared that if other people did

not acknowledge their emotions, they tended to view themselves critically and play down their emotions. For example, women started to rename their emotions by finding other explanations for the stalker's behaviour and their reactions to it, and blaming themselves for their life situation.

Where a woman had children, they were often exploited by the stalker as a means of stalking and also witnessed the violence against the mother. The mothers' and children's shared experiences of stalking were traumatic and the stalker's menacing behaviour brought them closer to each other to seek safety. As a result, many women felt a strong social and emotional connection to their children and other loved ones, which made their lives more meaningful; sharing their sense of fear made it possible to justify their emotions. Then again, the women described feeling inhibited in front of their children or in other situations where they had to control their own emotions. By repressing and controlling their emotions, the women tried to ease the fearful and insecure atmosphere in the family. This kind of emotional management, or emotional labour, results in a public display that differs from the emotional work happening in the victim's private sphere (Hochschild 1979; Lupton 1998). For some women at least, the regulation of emotions was a way of managing a chaotic everyday life and trying to enhance their loved ones' wellbeing.

The women's narratives depicted the many guises in which the sense of fear caused by being stalked appeared (Hydén 1999). The data illustrated that such fear can be accompanied by shame at being stalked. Often the women felt embarrassed and guilty because they had failed to choose a decent partner and failed in the relationship. A strong sense of shame and blame isolated the women from their loved ones and acquaintances, and to this extent prevented their receiving help. One woman described how embarrassed she felt to ask her neighbours for help several times. Feelings of shame and guilt impinged on the women's sense of presence: they may have felt invisible if their loved ones did not acknowledge their experiences, as evidenced where a woman had strong religious affiliations and the religious community forgave the perpetrator's wrongdoings. The community's acceptance of the man's violent behaviour shattered the woman's mental wellbeing, undermined her trust in other people and subverted the possibilities of getting help.

Close relatives and authorities can have difficulty in taking certain acts of stalking seriously. One woman related how she asked the police for help after the second restraining order expired and the man's stalking continued. When she asked for advice, the police officer replied, 'Are you sure it is not just a bogeyman in your own head?' This shows how authorities can interpret a woman's fear as being exaggerated. This in turn can lead to their concluding that it is the victim rather than the stalker who is unstable (see Spitz 2003). If others did not take a woman's sense of fear seriously, she felt ridiculous and mocked, which exacerbated the ambivalence of her subjective reality. To reflect on and rationalise her ambivalent emotional experiences, one woman recalled how her own parents interacted when she was a child as an example of a non-violent partnership.

Much as loved ones, acquaintances and authorities affected a woman's perceptions and emotions regarding stalking, the socio-cultural context also played a role in how women constructed their emotional experiences. Legislation played a crucial role in a women's perception of what was violent, and thus criminal, behaviour. The women were agreed that the legislation and the court judgments did not go far enough in making stalkers accountable for their behaviour. They found the fines imposed for violations of a restraining order to be minimal and this made them feel that the stalkers' attacks were not taken seriously enough (see Humphreys and Thiara 2003a).

The women's emotional experiences of being stalked bear out Gergen's (2009) idea of the mind as a manifestation of relationships. A woman's justification of her personal emotions depends on how others react to and assess her emotional experiences. The challenge is that often, because of their past violent history, it is only the victim and the stalker who recognise the cues signalling that certain behaviour is an act of stalking; these are invisible to others (Logan and Walker 2009). This being the case, a victim may start to play down the violent behaviour of the stalker and be ashamed of interpretations that are not shared by others.

The Spectre of Stalking

The emotions evoked in the process of stalking and the manifestations of emotions in social relations combine to cast a pall over a victim, affecting how she perceives the entire experience of being stalked. This spectre, as I describe it, appeared in the data as an indistinct and continuing emotional state tied to place and time. Although it was an intense state of mind, a woman might have difficulty specifying its origins, making it difficult for outsiders to understand her situation. The notion of victims' experiences as a state of being stalked captures the social reality in which they live and helps others to understand those experiences.

Many women shared that the sense of the stalker's power was unremittingly present in their minds wherever they went and whatever they did. They explained that the experiences of being stalked involved a 'climate of fear,' 'messy time,' and 'bizarre atmosphere'. The random nature of stalking behaviour symbolises danger and power (Douglas 1992). In the present cases, the stalkers wielded an emotionally formidable power over their targets, although the parties were not in physical contact or even within sight of one another. This intense power suppressed the victims' agency. The following quotation illustrates how a stalker created a mentally overwhelming and frightening presence that haunted his victim:

I had the e-mails and voice messages saved on a flash drive. It was at home, and I was out. I was so scared it would disappear if the man came there and got a hold of it. Of course, he could not really know where I put it. But I was scared he would take it and get my evidence of what he had done. I was

scared. I drove home. I passed the house first without the lights on in the car because it was dark. I did not see his car. Then I passed through the area and looked to see if he had left his car somewhere farther away. Then I left my car on the roadside, ran as fast as I could inside, grabbed the flash drive and quickly went back to the car. When I left, I thought it was incredible how he made me do this. He might be at home, listening to music. I said to him, "I am afraid of you."

This quotation illustrates how the woman later reflected on the situation and came to consider her behaviour irrational. The stalker drove his target's behaviour, although she knew retrospectively that it was partly her imagination. Denzin (1983) explains this by referring to 'emotional reality', a state in which emotional experiences are genuine even if difficult to describe. He adds that the world is not fully rational, but rather characterised by 'nuance, symbolism, and hidden, indirect meaning' (Denzin 1983, 407). For the women in this study, the sense of fear was a real condition of life. If overwhelmed by intense emotionality, a woman can lose her subjectivity and sense of being an individual who deserves privacy and respect and is entitled to self-expression (Kirkwood 1993). When she loses her subjectivity, a woman may blame herself and be ashamed of her life situation, as exemplified in the following excerpt:

I have written about the incidents, and thought about whether I can really be so wrong and what I should have done differently to get him to understand. It feels so strange, because the situation I have ended up in is totally absurd, now that I think about it. It is just like Alice in Wonderland; you do not know where the walls and floor are.

Because a stalker's behaviour can be elusive, subtle and passive, it can be easy for the victim to underestimate what is happening (Spitz 2003). One woman differentiated 'normal' violence from stalking by emphasising the intense mental state of being stalked. She said that when one is a victim of stalking, 'your reality disappears, and you no longer know which end is up.' The stalker wields a daunting emotional power, which breaks the victim's spirit and can seriously damage her mental wellbeing. The women's emotional experiences of being stalked show how the external environment becomes an inner feeling.

Fear and insecurity were significant emotions among the victims that showed their need for help; however, the data indicated that negative emotions can become ambivalent and that other kinds of emotions can be evoked as well. The past romantic history with the stalker and non-violent acts of stalking such as messages of longing can prompt ambivalent emotions. Some women found the stalker and his behaviour pitiable. Some also felt empowering and positive emotions. For example, a number of the women mentioned a strong sense of pride in and gratitude towards their loved ones, which helped them counter negative

emotions such as fear, anger and hate. A sense of pride was often associated with relief if, as some women shared, a child got good grades at school or succeeded socially even though stalking had made his or her life chaotic and traumatic. Such positive emotions created a capacity to cope with stalking; women transmuted or suppressed negative emotions in order to cope with everyday activities (Stets and Osborn 2008). Yet, this complicated relationship between mothers and children whose lives were overshadowed by stalking could also evoke emotions that distorted the normal parent-child relationship. For instance, some children started to assume responsibilities in the family that burdened them emotionally and mentally.

Discussion and Implications for Practice

The findings indicate that stalking causes a variety of emotions in women and affects their emotional state. A woman's emotional experiences of being stalked are affected by her history with the stalker, her social relations, the socio-cultural context and the twofold and unpredictable nature of stalking. Among the women interviewed, the predominant emotional experience was a sense of fear and insecurity, although this varied from one interviewee to another. The women's fear and insecurity were accompanied by a sense of anxiety for their own wellbeing and that of their loved ones. Some emotions were elusive and may not have been articulated by the victims. Stalking causes an overwhelming and shackling emotional experience in a woman, one that constrains her agency. The findings show that emotional experiences play a significant role in the experience of being stalked and in determining whether the victim seeks and receives help.

These conclusions emphasise that social workers and other professionals working with stalking victims should view the victims' emotions as authentic, validating them as accounts of stalking and not dismissing them as imagined fears, women's emotional exaggeration or phobias (e.g. fear of public situations). The women's realities and emotional experiences should be considered a credible source of knowledge about stalking (see Cox and Speziale 2009; Humphreys and Thiara 2003b; Hydén 1999). This approach would require that social workers, among other practitioners, deepen their understanding of the nuances of violence in intimate relationships, particularly the complexity of victims' reactions to stalking and better understand the victims' sense of ambivalence, psychosomatic reactions and efforts to find other explanations when their experiences are not acknowledged by others. It would also be crucial for professionals to understand that a woman's experience of being victimised is intensified by her social relationships and environment. Given that the evidence of a stalker's violence cannot be concretely measured or evaluated — stalking does not always leave a physical trail — the emotional experiences of the victim become significant (see Kirkwood 1993). Failing to take the victim's sense of fear and insecurity seriously has devastating consequences. As the women in the study shared, their insecurity

and fear regarding their own wellbeing increased if they did not get help from professionals; prolonged disregard for their emotional experiences aggravated and sustained a fear that nobody could help them.

The sense of fear and insecurity analysed and discussed in this research is an element that can be used to differentiate stalking from other forms of post-separation violence as well as disputes between partners, such as protracted child custody disputes, parental alienation and harmless (though annoying) acts of a jealous ex-partner. Yet, while the findings indicate that a victim's fear and insecurity are her dominant emotional experiences, these emotions should not be seen as the sole consequences of stalking. The stalker's positive and negative way of using power, manifested in the violence and longing that make up the twofold nature of stalking, may hamper a woman in assessing her experiences; she may underestimate the stalker's behaviour and find other explanations for her life situation and emotions (see Dietz and Martin 2007). Additionally, a woman may hide her negative emotions due to pressure from the stalker. It is important that professionals be able to identify a woman's emotionally embedded agency, restore it and strengthen it so that she can manage her emotions in the face of being stalked. The findings highlight a need for practitioners to recognise women's emotions as important elements in charting the course of the helping process; applying this insight will allow them to engage in a more fine-grained analysis of women's subjective experiences.

Taking into account victims' emotional experiences is also an ethical question in social work practice. When emotional experiences are considered, the victim is treated in a holistic manner. However, success in dealing with clients' emotional experiences is not automatic; it requires social workers to engage in ethical reflection case by case if they wish to provide support for their clients, guide them to other services and advocate for them. The challenge is how to use what are sensitive, morally charged and even tabooed emotional experiences as a statement of the need for help not only in providing social and health services but also in creating more effective court proceedings and anti-stalking legislation. In this respect, the findings of the present study and their implications for the system of services are also relevant in the international context, especially the Nordic countries, whose welfare systems share many characteristics. This research adds to the earlier knowledge on post-separation stalking by providing deeper and multifaceted knowledge concerning the intensity and complexity of victims' mental and emotional experiences, which have been identified as the main consequences they face (Dietz and Martin 2007; Kamphuis, Emmelkamp, and Bartak 2003; Melton 2007; Sheridan and Lyndon 2012).

There are a number of limitations in the present study that bear mentioning, particularly in consideration of future research. The data can be considered selective in that they include only narratives of women who have had some kind of contact with the system of public services and thus excluding women who live "underground". Moreover, the presence of professionals in the data collection

process may have affected what the women were willing to share. On the whole, the present analysis of victims' emotional experiences has brought to light that the effects of encounters in the service system on women's emotional experiences merit additional research with larger samples.

In summary, the present research suggests that being a target of stalking creates a pervasive emotional atmosphere in many women's lives – a spectre, as it were, that follows them in their everyday lives and impacts their behaviour. The findings also substantiate that the victim's social relations and socio-cultural environment play a role in the emotional experience of being stalked. Among the study's implications for social workers, as well as for other professionals working with stalking victims, is that the women's emotions need to be seen as authentic and honest expressions and accepted as statements of a need for help; doing so would avoid risking their lives further.

Number of words: 8251

References

Author

- Abbot, Andrew. 2007. "Against Narrative: A Preface to Lyrical Sociology." *Sociological Theory* 25 (1): 67–99. doi: 10.1111/j.1467-9558.2007.00298.x.
- Anderson, Kristin. L. 2005. "Theorizing Gender in Intimate Partner Violence Research." *Sex Roles* 52 (11/12), 853–865. doi: 10.1007/s11199-005-4204-x.
- Björklund, Katja. 2010. "Stalking and Violence Victimization among Finnish University Students." PhD diss., University of Helsinki.
- Boiger, Michael, and Batja Mesquita. 2012. "The Construction of Emotion in Interactions, Relationships, and Cultures." *Emotion Review* 4 (3): 221–229. doi: 10.1177/1754073912439765.
- Breiding, M.J., J. Chen, and M. C. Black. 2014. *Intimate Partner Violence in the United States — 2010*. Atlanta, GA: National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention. Accessed 6 September 2015. http://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/cdc_nisvs_ipv_report_2013_v17_single_a.pdf
- Coleman, Frances L. 1997. "Stalking Behavior and the Cycle of Domestic Violence." *Journal of Interpersonal Violence* 12 (3): 420–432. doi: 10.1177/088626097012003007.
- Cox, Linda, and Bette Speziale. 2009. "Survivors of Stalking: Their Voices and Lived Experiences." *Affilia* 24 (1): 5–18. doi: 10.1177/0886109908326815.
- Cupach, William R., and Brian H. Spitzberg. 2004. *The Dark Side of Relationship Pursuit: From Attraction to Obsession and Stalking*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- DeKeseredy, Walter S., and Carolyn Joseph. 2006. "Separation and/or Divorce Sexual Assault in Rural Ohio. Preliminary Results of an Exploratory Study." *Violence Against Women* 12 (3): 301–311. doi: 10.1177/1077801205277357.
- Davis, Keith E., Ann L. Coker, and Maureen Sanderson. 2002. "Physical and Mental Health Effects of Being Stalked for Men and Women." *Violence and Victims* 17 (4): 429–443. <http://dx.doi.org/10.1891/vivi.17.4.429.33682>.
- Denzin, Norman K. 1983. "A Note on Emotionality, Self, and Interaction." *American Journal of Sociology* 89 (2): 402–409.
- Dietz, Noella A., and Patricia Yancey Martin. 2007. "Women Who Are Stalked: Questioning the Fear Standard." *Violence Against Women* 13 (7): 750–776. doi: 10.1177/1077801207302698.
- Douglas, Mary. 1992. *Purity and Danger: An Analysis of the Concepts of Pollution and Taboo*. London: Routledge.
- Dovelius, Anna Mia, Jonas Öberg, and Stina Holmberg. 2006. *Stalking in Sweden: Prevalence and Prevention*. Stockholm: The Swedish National Council for Crime Prevention. Accessed 6 September 2015. http://www.bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f1800024961/2006_stalking_in_sweden.pdf
- Eriksson, Maria, Marianne Hester, Suvi Keskinen, and Keith Pringle, eds. 2005. *Tackling Men's Violence in Families: Nordic Issues and Dilemmas*. Bristol: Policy Press.
- FRA (European Union Agency for Fundamental Rights) 2014a. *Violence against women: an EU-wide survey – Survey methodology, sample and fieldwork. Technical report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Accessed 8 January 2016. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-technical-report-1_en.pdf
- FRA (European Union Agency for Fundamental Rights) 2014b. *Violence against Women: An EU-wide survey. Main results*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Accessed 6 September 2015. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results_en.pdf
- Farnham, Frank R., David V. James, and Paul Cantrell. 2000. "Association Between Violence, Psychosis, and Relationship to Victim in Stalkers." *The Lancet* 355 (9199): 199. doi: 10.1016/S0140-6736(99)04706-6.

- Finnish Advisory Board on Research Integrity. 2015. *Ethical review in human sciences*. Accessed 6 September 2015. <http://www.tenk.fi/en/ethical-review-human-sciences>
- Fleury, Ruth E., Cris M. Sullivan, and Deborah I. Bybee. 2000. "When Ending the Relationship Does Not End the Violence: Women's Experiences of Violence by Former Partners." *Violence Against Women* 6 (12): 1363–1383. doi: 10.1177/10778010022183695.
- Gergen, Kenneth J. 2009. *Relational Being: Beyond Self and Community*. New York: Oxford University Press.
- Harding, Sandra. 1991. *Whose Science? Whose Knowledge? Thinking from Women's Lives*. Milton Keynes: Open University Press.
- Hester, Marianne, and Lorraine Radford. 1996. Contradictions and Compromises: The Impact of the Children Act on Women and Children's Safety. In *Women, Violence, and Male Power: Feminist Activism, Research, and Practice*, edited by Marianne Hester, Liz Kelly, and Jill Radford, 81–98. Buckingham: Open University Press.
- Hochschild, Arlie Russel. 1979. "Emotion Work, Feeling Rules, and Social Structure." *The American Journal of Sociology* 85 (3): 551–575.
- Humphreys, Cathy, and Ravi K. Thiara. 2003a. "Neither Justice Nor Protection: Women's Experiences of Post-separation Violence." *Journal of Social Welfare and Family Law* 25 (3): 195–214. doi: 10.1080/0964906032000145948.
- Humphreys, Cathy, and Ravi Thiara. 2003b. "Mental Health and Domestic Violence: 'I Call it Symptoms of Abuse'." *British Journal of Social Work* 33 (2): 209–226. doi: 10.1093/bjsw/33.2.209.
- Husso, Marita, Tuija Virkki, Marianne Notko, Juha Holma, Aarno Laitila, and Mikko Mäntysaari. 2012. "Making Sense of Domestic Violence Intervention in Professional Health Care." *Health and Social Care in the Community* 20 (4), 347–355. doi: 10.1111/j.1365-2524.2011.01034.x.
- Hydén, Margareta. 1999. "The World of the Fearful: Battered Women's Narratives of Leaving Abusive Husbands." *Feminism & Psychology* 9 (4): 449–469. doi: 10.1177/0959353599009004012.
- Hydén, Margareta. 2014. "The Teller-Focused Interview: Interviewing as a Relational Practice." *Qualitative Social Work* 13 (6): 795–812. doi: 10.1177/1473325013506247.
- Häkkinen, Helinä. 2008. "Vainoaminen. Katsaus." [Stalking. Overview]. *Duodecim* 124 (7): 751–756. <http://www.ebm-guidelines.com/xmedia/duo/duo97156.pdf>.
- Kamphuis, Jan H., Paul M.G. Emmelkamp, and Anna Bartak. 2003. "Individual Differences in Post-Traumatic Stress Following Post-Intimate Stalking: Stalking Severity and Psychosocial Variables." *British Journal of Clinical Psychology* 42 (2): 145–156. doi: 10.1348/014466503321903562.
- Kirkwood, Catherine. 1993. *Leaving Abusive Partners: From the Scars of Survival to the Wisdom for Change*. London: Sage.
- Lazarus, Richard S., and Bernice N. Lazarus. 1994. *Passion and Reason: Making Sense of Our Emotions*. New York: Oxford University Press.
- Logan, T.K., Lisa Shannon, and Jennifer Cole. 2007. "Stalking Victimization in the Context of Intimate Partner Violence." *Violence and Victims* 22 (6): 669–683. doi: <http://dx.doi.org/10.1891/088667007782793147>.
- Logan, T.K., and Robert Walker. 2009. "Partner Stalking: Psychological Dominance or 'Business as Usual'?" *Trauma, Violence, and Abuse* 10 (3): 247–270. doi: 10.1177/1524838009334461.
- Lupton, Deborah. 1998. *The Emotional Self: A Sociocultural Exploration*. London: Sage.
- McFarlane, Judith M., Jacquelyn C. Campbell, Susan Wilt, Carolyn J. Sachs, Yvonne Ulrich, and Xiao Xu. 1999. "Stalking and Intimate Partner Femicide." *Homicide Studies* 3 (4): 300–316.
- Melton, Heather C. 2007. "Stalking in the Context of Intimate Partner Abuse: In the Victim's Words." *Feminist Criminology* 2 (4): 347–363. doi: 10.1177/1557085107306517.
- Miller, Susan L., and Nicole L. Smolter. 2011. "'Paper Abuse': When All Else Fails, Batterers Use Procedural Stalking." *Violence Against Women* 17 (5): 637–650. doi:10.1177/1077801211407290.

- Ministry of the Interior. 2012. *Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003–2012* [Report on Backgrounds of Familicides and Filicides for the Years 2003–2012]. Publications of Ministry of the Interior 35/2012. Helsinki: Ministry of the Interior.
- Mullen, Paul E., Michele Pathé, and Rosemary Purcell. 2000. *Stalkers and Their Victims*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Narud, Kjersti, Christine Friestad, and Alv Andreas Dahl. 2014. “Stalking Experiences and Associated Factors – A Controlled Population-Based Study from Norway.” *Nordic Journal of Psychiatry* 68 (5): 347–354. doi: 10.3109/08039488.2013.844273.
- Nikupeteri, Anna, and Merja Laitinen. 2013. ”Vaino naisiin kohdistuvana eron jälkeisenä väkivaltana” [Post-Separation Stalking as Violence Against Women]. *Naistutkimus-Kvinnoforskning* 26 (2): 29–43.
- Romito, Patrizia, and Michele Grassi. 2007. “Does Violence Affect One Gender More than the Other? The Mental Health Impact of Violence among Male and Female University Students.” *Social Science and Medicine* 65 (6): 1222–1234. doi: 10.1016/j.socscimed.2007.05.017.
- Ryning, Mikael. 2007. *Utvecklingen av dödligt våld mot kvinnor i nära relationer*. Rapport 2007:6. Stockholm: Brottsförebyggande rådet (Brå). Accessed 6 September 2015. https://www.bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f180009403/2007_6_utvecklingen_dodligt_vald_mot_kvinnor.pdf
- Sheridan, Lorraine, and Amy E. Lyndon. 2012. “The Influence of Prior Relationship, Gender, and Fear on the Consequences of Stalking Victimization.” *Sex Roles* 66 (5–6): 340–350. doi: 10.1007/s11199-010-9889-9.
- Shields, Stephanie A., Dallas N. Garner, Brooke Di Leone, and Alena M. Hadley. 2007. “Gender and Emotion.” In *Handbook of the Sociology of Emotions*, edited by Jan E. Stets and Jonathan H. Turner, 63–83. New York: Springer.
- Sinwelski, Shari A., and Linda Vinton. 2001. “Stalking: The Constant Threat of Violence.” *Affilia* 16 (1): 46–65. doi: 10.1177/08861090122094136.
- Smith, Dorothy E. 1987. *The Everyday World as Problematic: A Feminist Sociology*. Boston: Northeastern University Press.
- Spitz, Mary-Ann Leitz. 2003. “Stalking: Terrorism at Our Doors—How Social Workers Can Help Victims Fight Back.” *Social Work* 48 (4): 504–512. doi: 10.1093/sw/48.4.504.
- Stets, Jan E., and Shelley N. Osborn. 2008. “Injustice and Emotions Using Identity Theory.” In *Advances in Group Processes Vol. 25: Justice*, edited by S. R. Thye, Edward Lawler, Karen A. Hegtved, and Jody Clay-Warner, 151–179. Bingley, UK: Emerald Group Publishing Limited.
- Stets, Jan E., and Jonathan H. Turner, eds. 2007. *Handbook of the Sociology of Emotions*. New York: Springer.
- Tjaden, Patricia, and Nancy Thoennes. 1998. *Stalking in America: Findings from the National Violence against Women Survey*. Accessed 6 September 2015. <https://www.ncjrs.gov/pdffiles/169592.pdf>

OSAJULKAISU II

Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja 2013:
Vaino naiseen kohdistuvana eron jälkeisenä väkivaltana.
Naistutkimus-Kvinnoforskning 26(2), 29–43.

*Artikkelin uudelleenjulkaisu
Sukupuolentutkimus–Genusforskning-lehden
(ent. Naistutkimus-Kvinnoforskning) luvalla.*

VAINO NAISIIN KOHDISTUVANA ERON JÄLKEISENÄ VÄKIVALTANA

Anna Nikupeteri & Merja Laitinen

Erosimme yli neljä vuotta sitten, mutta se ei sopinut miehelleni. Väkipalta ja sen uhka, vahingoittamisella ja tappamisella uhkailu ovat olleet läsnä joka päivä. Hänelle on määrätty useampi lähestymiskielto. Silti hän on saanut kiusata, pelotella, uhkailla ja traumatisoida minua ja lapsia.

Vainotun naisen tiivis kertomus avaa ilmiökentän, johon liittyvät myös toistuvasti uutisotsikoissa olleet naisiin kohdistuvat ja perheissä tapahtuvat väkivallan teot. Uutisointien mukaan usean tapauksen taustalla on parisuhteen päättymisen tai muu parisuhteen kriisi. (Helsingin Sanomat 14.5.2012.) Parisuhteen jälkeen väkipalta voi ilmetä vainona, kun suhde toiseen on uhattuna ja henkilö menettää kontrollin partneriinsa (Davis ym. 2002). Vaino-käsite mielletään suomen kielessä uskonnollisesta tai poliittisesta vakaumuksista johtuvaksi yksilön tai ryhmän perusoikeuksien systemaattiseksi loukkaukseksi, josta esimerkkinä ovat juutalaisvainot. Nyky-yhteiskunnassamme yksilöt eivät joudu rakenteellisen vainon kohteeksi ominaisuuksiensa tai vakaumuksensa vuoksi. Lähisuhteissa yksilöön kohdistuva eron jälkeinen vaino on suhteisiin ja rakenteisiin kiinnittyvää väkipaltta, joka murtaa yksilön arjen elämisen ehtoja. Artikkelin tehtävä on jäsentää vainoa naisiin kohdistuvana väkivaltana vainottujen naisten ja auttamistyöntekijöiden haastatteluihin nojautuen. Kysymme, mitä vaino on, ja millaisena sitä voi tulkita lähisuhdeväkivallan kehityksessä. Sanoitamme vainoa parisuhteen päättymisen jälkeisenä väkivaltana ja kiinnitämme sen sukupuolistu-

neen väkivallan teoreettisiin keskusteluihin.

Artikkeli sijoittuu sellaisten sosiaali-tieteellisten tutkimusten joukkoon, joissa käsitellään väkivallan kokemuksellisuutta, haavoittavuutta ja kiinnipitävyyttä uhrien ja väkivaltatyön ammattilaisten näkökulmasta. Tutkimukset avaavat uhrin, väkivaltatyön käytäntöjen sekä kulttuuristen piirteiden ja yhteiskunnan suhteita. Ne tuottavat tietoa väkivallasta, selviytymisen prosesseista, auttamisesta ja kärsimyksen lievittämisestä. Samalla ne tarkentavat lähisuhdeväkivallan käsitteistöä ja ilmiökenttää. (esim. Nietola 2011; Lindqvist 2009; Lindholm 2008; Ronkainen 2008; Eskonen 2005; Keskinen 2005; Ojuri 2004; Husso 2003; Nyqvist 2001; Oranen 2001.)

Vaikka naisiin kohdistuva vaino vähitellen tunnustetaan sosiaalisesti ongelmaksi, on Suomessa tehty vain muutamia tutkimuksia aiheeseen liittyen (Kumpuniemi 2012; Björklund 2010; Peiponen 2010; Häkkänen 2008; Näre 2008). Vainoa ja siihen kuuluvia tekoja kuten ahdistelua, uhkailua ja seuraamista on kuitenkin tarkasteltu väkivallan kartoituksissa ja sivuttu useissa väkivalta- ja uhritutkimuksissa (Heiskanen & Piispa 1998; Piispa 2006). Kansainvälisesti tutkimuksissa on edetty pidemmälle. Vainon esiintyvyyden, tekojen ja seurausten määrällisen raportoinnin rinnalla on eri tieteenaloilla alettu tutkia vainoa ja sen kokemusta yksityiskohtaisemmin, kuten uhrin pelon kokemusta (Dietz & Martin 2007), uhria pakottavien seksuaalitekujen ja vainon yhteyttä (Logan & Cole 2011) sekä vainon riskien tunnistamista ja arviointia (McEwan ym. 2011). Laadullisia tutkimuksia naisiin

kohdistuvasta vainosta on tehty vähemmän (Cox & Speziale 2009; Melton 2007).

Tutkimuksemme juuret ovat Ensi- ja turvakotien liiton Miina-projektissa (2008–2012) ja erityisesti Mikkelin paikallisyhdistys Violan toiminnassa. Väkivaltatyöntekijät kohtasivat arjessaan naisasiakkaita, joiden kokemus väkivallasta erosi tyypillisestä parisuhdeväkivallasta. Auttaminen oli haasteellista, eikä palveluverkosto ymmärtänyt eroja, joita naisten kokeman väkivallan ja muun lähisuhdeväkivallan välillä on. Tämä herätti tutkimuksellisen mielenkiinnon. Artikkelikiinnitty Ensi- ja turvakotien liiton Oulun ja Mikkelin paikallisyhdistysten Varjo-projektiin (2012–2016) sekä Alli Paasikivi säätiön rahoittamaan Näkymättömät lapset -hankkeeseen (2012–2014).

Pari- tai lähisuhdeväkivalta käsitteinä ovat etäisiä kuvaamaan niitä tilanteita ja prosesseja, joissa vainon kohteena olevat naiset elävät jopa vuosia ilman, että niihin voidaan puuttua tai uhrien turvallisuutta suojata. Vaino sisältää erilaisia väkivallan muotoja. Toisaalta sitä havainnollistaa *verkoston metafora*. Tarjoitamme verkostomaisuudella vainoteoista muodostuvaa järjestelmällistä ja suunnitelmallista väkivallan ilmentymistä, jossa vainoaja hyödyntää omia ja uhrin lähisuhteita sekä käyttää erilaisia apuvälineitä, kuten uhrin puhelimeen asennettuja vakoiluohjelmia, voidakseen vainota naista. Toisaalta sitä kuvaa *rihmaston metafora*. Siihen sisällytämme ajatuksen vainoteoista epämääräisinä, ennustamattomina ja osin paikantumattomina väkivallan tekoina. Näistä ristiriitaisista vainon ilmiäsuista muodostuu prosessuaalinen arkeen kiinnittyvä *verkko* – ansa, joka sitoo uhrin. Se rikkoo yksilön perusoikeutta vapauteen, hyvinvointiin ja koskemattomuuteen. Siksi tarvitaan vainon käsite, joka kuvaa parisuhteen päättämisen tai sen yrityksen jälkeisen vallankäytön kiinnipitävyyttä, yhdistää eri väkivallan muodot ja sisältää väkivallan eri elämäntilanteisiin ulottuvan luonteen. Edellä kuvailun perusteella käytämme tässä tutkimuksessa vaino-käsitettä. Puhekielessä Suo-

nessa käytetään myös termejä stalkkerointi tai stalkkaus, mitkä juontuvat englanninkielisestä käsitteestä *stalking*.

Jo 1990-luvun lopulla Suvi Ronkainen (1998, 23–24) hahmotteli stalking-ongelmaa parisuhde- ja perheväkivaltaan kuuluvaksi ja toi esille sen seurausten ja jälkinäytösten tutkimustarvetta erityisesti sukupuolistuneen väkivallan näkökulmasta. Sari Näre (2008) kiinnittää vainon aikaan, jolloin yksityisen ja julkisen rajat ovat lienneet. Hän luonnehtii stalkkerointia intimisoituneeksi performatiivisen väkivallan yhdeksi ulottuvuudeksi. Performatiivinen, huomiohakuinen väkivalta ujuttautuu intiimiin väkivaltaan, missä tekijä valvoo ja kontrolloi kohdettaan. Näytösluonteisessa väkivallassa virtuaalisuus voi olla keskeisessä osassa väkivallan toteuttamisessa. (Näre 2008, 199–200, 208; Näre 2007.) Esimerkiksi teknologinen kehitys on moninaistanut vainoamisen väyliä ja keinoja. Artikkelin empiirinen aineisto henkii Suvi Ronkaisen ja Sari Näre (2008, 8–9) sanoin postmodernia ankaruutta ja yksilöllistettyä uhritumista. Siinä havainnollistuu yksilön vapauden ja vastuun korostuminen suhteessa siihen, millaisena vaino lähisuhteissa ja ammatillisissa kohtaamisissa nähdään. Ympäristön asenteet suhteessa väkivallan uhreihin ja heidän haavoitetuksi tulemisen ja pelon kokemuksiinsa ovat torjuvia. Vainossa tulevat näkyviksi moninaiset arvot ja moraalit, jotka määrittävät uhrien arjessa selviytymistä. Tilanteita leimaa sukupuolistuneisuuden dynamiikan hahmottamisen vaikeus. (Mt.)

Avaamme ensin tutkimuksen lähtökohdat, joihin kiinnittyen esittelemme aineiston ja sen keruun. Analysoimme vainon erilaisia ilmiäsuja sekä vainon tunnistamisen ja tulkitsemisen mahdollisuuksia. Tulkinallisena kehyksenä käytämme sukupuolistuneen lähisuhdeväkivallan käsitteistöä. Lopuksi pohdimme havaintojen perusteella uhrin oikeuksien ja oikeudenmukaisuuden toteutumista.

TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT JA TOTEUTTAMINEN

Kiinnitämme vainon käsitykseen sukupuolistuneesta väkivallasta, jossa väkivalta määrittyy kulttuurisesti, rakenteellisesti ja toimijuuden tasolla sukupuolittuneesti (Ronkainen 1998, 2; Keskinen 2010). Naisiin kohdistuvaan vainoon kietoutuvat sukupuolten väliseen tasa-arvoon ja valtaan liittyvät kysymykset, jotka havainnollistuvat vainoajan ja uhrin välisessä epätasa-arvoisessa suhteessa. Vainossa rakenteelliset vallan ja hallinnan ulottuvuudet tuottavat ja ylläpitävät sukupuolistunutta väkivaltaa. Vainoa voi esiintyä niin heterosuhteissa kuin samaa sukupuolta olevien parisuhteissa ja yhtäläillä miehet ja naiset voivat olla vainon uhreina. Naiset joutuvat kuitenkin heterosuhteissa miehiä useammin ex-partnerinsa vainon kohteeksi (Tjaden & Thoennes 1998; Dovelius 2006).

Rajaamme tarkastelumme naisiin kohdistuvaan eron jälkeiseen vainoon erityisenä väkivallan muotona. Ymmärrämme vainon naisten arjessaan kohtaamana läheisen toteuttamana yksityisyyteen tunkeutumisena ja väkivaltana, jossa vaino koskettaa naisena, äitinä ja puolisona olemista. Naisten lisäksi myös lapset määrittyvät uhreiksi kokiessaan ja nähdessään vainoa. Vaikka vaino ilmenee erilaisina väkivallan muotoina, parisuhteen jälkeinen vaino näyttäytyy kuitenkin omana väkivallan tyyppinään ja väkivallan ilmenevän tapana, joka saa erityisiä piirteitä suhteessa muuhun lähisuhdeväkivaltaan. Vainon kesto, intensiteetti, tunkeilevyys, ajoittuminen sekä epäsuorat ja kohdennetut uhkaukset värittävät vainoa omanlaiseksi väkivallan tyyppiä (Logan & Walker 2009, 254).

Naisuhritutkimuksen (Piispa 2006, 59) mukaan puolet miehistä, jotka olivat käyttäytyneet väkivaltaisesti parisuhteen aikana, jatkoivat väkivaltaista käytöstään parisuhteen päättymisen tai erilleen muuton jälkeen. Tutkimusten mukaan aikaisempi lähisuhdeväkivalta voi olla riskitekijä eron jälkeiselle vainolle (Burgess ym. 1997; Brewster 2003;

Ekbrand 2006). Tämä tuo esiin vainon sukupuolistuneen luonteen. Miesten kokeman väkivallan tarkastelussa havaittiin, että vaikka miehet olivat kokeneet suunnilleen yhtä usein nykyisen kumppanin tekemää väkivaltaa, miesten entisen kumppanin tekemän väkivallan kohteeksi joutumista koskevat luvut olivat puolet pienempiä kuin naisten (Heiskanen & Ruuskanen 2010). Vaino sisältää lisäksi aina riskin uhrin menehtymisestä ja sillä on yhteys myös perhesurmiin ja murha-itsemurhiin (ks. Nikunen 2005). Amerikkalaisen tutkimuksen (McFarlane ym. 1999) mukaan 76 % tehdyissä naisten tapoissa ja 85 % tapon yrityksissä on ollut taustalla parisuhteen aikaista tai sen jälkeistä vainoa.

Vainon sensitiivisyys ja salaisuusluonteisuus ovat määrittäneet tämän laadullisen haastattelututkimuksen tiedon tuottamisen lähtökohdat ja rajat. Vainon tarkastelu naisten kokemuksellisesta näkökulmasta nostaa esiin väkivallan haavoittavuuden ja traumatisoitavuuden. Tutkimushaastatteluun osallistuminen on ollut naisille myös riski tulla seuratuksi ja nähdyksi vainoajan silmissä epäsuotuisassa ympäristössä ja suhteissa. Siksi tutkimuksellisissa ratkaisuissa on pyritty kantamaan vastuuta naisten hyvinvoinnista ja siitä, että tutkimus täyttää sensitiivisen aiheen eettiset normit (Laitinen & Uusitalo 2007).

Tutkimusaineisto on kerätty vuosina 2011–2013. Se koostuu kuudentoista naisen haastattelusta sekä heidän kanssaan työskennelleiden ammattilaisten kanssa käydyistä keskusteluista. Naisten haastatteluissa neljää lukuun ottamatta oli mukana naiselle läheinen ammattilainen. Osa naisista on tavoitettu lastensuojelun tai väkivaltatyön asiakkuuden kautta ja osa tutkijoiden henkilökohtaisilla suhteilla. Suurin osa naisista on ensi- ja turvakotien asiakkaita. Naiset ovat entisen puolisonsa vakavan vainon uhreja. Heidän kokemansa vaino on kestänyt vajaan vuodesta kymmeneen vuosiin ja on edelleen jollain tapaa osa naisten arkea. Kahdessa tapauksessa vaino on päättynyt vainoajan kuolemaan haastattelun jälkeen.

Aineistonkeruu on toteutettu pääosin yksilöhaastatteluiluina. Naisia on haastateltu yhdestä kolmeen kertaan riippuen vainon intensiivisyydestä haastatteluajankohtana. Kolmen naisen kohdalla aineistonkeruu aloitettiin ryhmähaastatteluna, josta kahden kohdalla jatkettiin yksilöhaastatteluiluina. Kolmannen naisen kohdalla aineistonkeruun jatkaminen oli eettisesti arveluttavaa elämäntilanteen vuoksi.

Ammattilaisten läsnäolo haastattelutilanteissa oli eettisesti tärkeää. Se mahdollisti sellaisten naisten tavoittamisen, joiden osallistuminen tutkimukseen olisi muutoin ollut turvatonta. Naiset ratkaisivat osallistumisensa kirjallisen ja suullisen informoinnin pohjalta, eikä kukaan kieltäytynyt tutkimukseen osallistumisesta. Motiivina oli halu tuottaa tietoa ilmiöstä, minkä puutteeseen he olivat törmänneet palvelujärjestelmän asiakkaina. Työntekijän läsnäolo loi luottamuksellisuutta keskustelutilanteisiin suojaten naisia arkaluonteisten asioiden kertomisessa ja auttaen merkityksellisten kokemusten esille tulemistä. Haastatteluissa naisille tuttu työntekijä kuljetti keskustelua. Suurimmas-
sa osassa haastatteluja läsnä oli yksi tutkija, muutamissa kaksi. Tutkija asettui kuuntelijan rooliin ja teki tarkentavia kysymyksiä. (Ks. Kuula 2011.) Vaikka työntekijöiden läsnäolo näyttäytyy aineistonkeruun edellytyksenä, on sillä myös kääntöpuolensa. Asiakkuussuhde ja työntekijä ovat vaikuttaneet siihen, keitä kertojiksi valikoitui ja millaiseksi naisten tuottama tieto muodostui (myös Keskinen 2005, 134).

Haastatteluissa keskustelu kohdennettiin naisten arjen kuvailuun sekä kokemuksiin auttamis- ja oikeusjärjestelmästä. Kokemusten kertominen osoittautui haasteelliseksi. Vainovuosiin mahtuu jopa kymmeniä oikeudenkäyntejä ja useita muuttoja paikkakunnalta toiselle yksittäisten tekojen lisäksi. Teot, tilanteet ja suhteet sekoittuvat verkoksi, jossa naisten kokemuksellisen todellisuuden hahmottaminen hämärtyy. Sitä vahvistaa vainoteoista johtuva vääristynyt ymmärrys yksittäisten tekojen luonteesta – oikeasta ja

väärästä, hyvästä ja pahasta, tavallisesta ja epätavallisesta (ks. postmodernin ankaruuden ajatus Ronkainen & Näre 2008, 8–9). Naisten kertomukset rakentuivat episodimaisesti. Heidän oli vaikea kertoa asioista niin, että tapahtumien kulku olisi jäsentynyt loogisesti ajassa etenevänä tarinana. Naisten tiedon tuottamista haastoi konkreettisten vainotekojen ja vainoajan piilossa tapahtuvan toiminnan tuottama ristiriita. Kerronnassa tulevat esille vain näkyvät teot ja kohtaamiset. Suuri osa vainoajan toiminnasta jää aavistuksiksi ja oletuksiksi, joita nainen ei voi todistaa. Se hämärtää tiedon tuottamista vainosta ilmiönä.

Hauraan ja pirstaleisen kerronnan tukena ovat väkivaltatyöntekijöiden kertomukset tilanteista, joita he ovat kohdanneet työssään. Ammattilaisten kerronta sanallistaa vainoa osana palvelujärjestelmää ja yhteiskunnalliskulttuurista ympäristöä. Heidän kertomastaan avautuu myös vainon totaalisuus: nainen voi joutua surmatuksi.

Aineistonkeruuta on suunnannut vuorovaikutteinen ja toimijakeskeinen tutkimustapa, jossa vainoa kokeneet naiset ja heitä kohdanneet väkivaltatyön ammattilaiset nähdään ilmiön asiantuntijoina. Tutkimuksella on tavoiteltu inhimillistä, subjektiivista ja arvosidonnaista tietoa naisten kokemuksista.

Haastatteluaineiston analyysi on aineistolähtöinen. Analysoimme vainon ilmenemistä naisten arjessa. Vainoteot kiinnittyvät arjen tiloihin, aikaan ja suhteisiin, jotka määrittävät naisten toiminnan ja liikkeen vapautta (vrt. Davies 1989, 13). Aikaan ja paikkaan sidoksissa olevat yhteiskunnalliskulttuuriset kysymykset nousevat merkittäviksi vainon saamissa tulkinnoissa. Aineistosta on etsitty ensin kohdat, jotka kuvaavat vainoa (tekoja, tilanteita, suhteita, aikaa ja paikkaa). Sen jälkeen on tarkasteltu edellä mainittujen asioiden suhteita ja niistä juontuvia tunnistamisen ja tulkitsemisen kysymyksiä. Lopuksi on tehty tulkitsevaa luentaa suhteessa lähisuuhdeväkivallan käsitteistöön. Käytämme tulkintojen havainnollistajina aineisto-otteita, joista olemme poistaneet tunnistettavia tie-

toja anonymiteetin turvaamiseksi. Olemme identifioineet aineisto-otteet nimeämällä ne naisen tai työntekijän puheeksi. (Kuula 2011, 201–207.)

VAINON ILMENEMINEN ARJESSA

Naisiin kohdistuva vaino saa erilaisia ilmiäsuja arjessa. Teot muodostavat mielivaltaisen verkon. Ne voivat kohdistua varsinaisen kohteen lisäksi lapsiin, sukulaisiin, ystäviin ja viranomaisiin. Vainoaja voi käyttää naisen läheisiä vallan ja hallinnan välineinä, jotta saisi halutunlaisen otteen varsinaiseen kohteeseensa. Vaino ilmenee pakottavana kontrollointina ja systemaattisena uhrin yksityisen ja julkisen elämän terrorisointina.

Mulla on kolme lasta ja he ovat siinä rinnalla eläneet... Oli niitä jatkuvia yhteydenottoja ja uhkailua: näen sinut koko ajan, varo kun lähdet aamulla ovesta ulos, että ei tiedä mitä tapahtuu. Yhden kerran, kun hän soitteli kymmenestä puoli yhteen, enkä enää vastannut hänen soittoihinsa, kun oli pakko saada nukuttua, että pääsisi aamulla töihin, sitten hän tuli sinne. Irrotteli kukkaruukkuja ja huusi ja vaati minua sinne ulos tai hän tulee sinne ja tappaa teidät. Sain soitettua hätäkeskukseen ja sieltä annettiin ohjeita, että menkää nurkkaan ja olkaa matalana. (Nainen)

Pakottavassa kontrollissa, yksilön subjektiivisuuden anastamisessa ja elämän hallinnassa, nainen menettää psyykkisen ja toiminnallisen vapautensa. Pakottava kontrolli rakentuu väkivallan, pelottelun, eristämisen ja kontrollin dynamiikassa, mikä muotoutuu rakenteeltaan, ilmiäsuiltaan ja seuraamuksiltaan sukupuolisuutuneeksi strategiaksi. (Stark 2007, 230, 241.) Aineiston perusteella vallankäyttöä voi selittää se, että tekijä näkee naisen omaisuutenaan ja yksinoikeutenaan. Uhkailut eivät jätä naiselle valinnan tai toisin toimimisen mahdollisuuksia. Aineistossa vallan ja hallinnan totaalisuusi ilmenee myös fyysisinä tekoina. Kokemus aiemmasta parisuhteen aikaisesta

väkivallasta vaikuttaa uhrin toimintakyvyn lamaantumiseen myös eroyrityksen jälkeen.

Meinasin lähteä vielä vähän kävelyllä johonkin tuohon lähistölle, niin hän nappasi vyöllä minun jalat kiinni ja sänkyyn kiinni. Ja selitti kuitenkin, että se on leikkiä, mut kun hänestä näkee, ettei se ole pelkkää leikkiä. (Nainen)

Minulla tämä yksi lapsi oli vielä vauva... Silleen kuitenkin, että se oli semmonen ihan pieni pidettävä. Ja mies piti, sillä oli käsissään tämä meidän lapsi. Se piti ylimmän kerroksen parvekkeen ulkopuolella sitä lasta, ja oli sitä mieltä, että jos minä en anna seksiä nyt heti, niin tämä tippuu ja seuraavat on tässä, kun ne siinä sitten tietysti toiset itki vieressä. Niin että tästä seuraavat lähtee sitten sitä myöten. (Nainen)

Vaino varjostaa naisten arkea. Kodin lisäksi vainoa ilmenee julkisessa elinpiirissä, kuten työpaikalla, lenkkipolulla tai lasten leikkipaikalla. Kun Marita Husso (1994, 130) toteaa kodin olevan perhe- ja parisuhdeväkivaltaa kokeville naisille vaarallisin paikka, ulottuu vaino myös julkisiin paikkoihin. Vaino kiinnittyy perheen sosiaalisiin ympäristöihin ja yksittäiset teot muodostavat verkon, joka kaventaa naisen elämänpiiriä. Kehittynyt sosiaalinen media ja teknologiset sovellukset mahdollistavat anonyymien toiminnan ja muodostavat lähes rajattomasti sosiaalisia tiloja, joissa vainoaja voi toimia.

Oli taas yksi tiukka tilanne tuossa torin laidalla, törmäsin häneen. Hän rupesi siinä mesoamaan kovalla äänellä, oli muita ihmisiä ympärillä, niin ei siinä niistä muista ihmisistä saanut minäänlaista tukea. Ihan yksin siinä on. (Nainen)

Vainoamisen teot mielletään helposti yksityiseksi asiaksi, johon ulkopuolisten ei tarvitse puuttua. Vainoajan ja uhrin intiimi historia mahdollistaa vainoajalle laajan keinovalikoiman hallita uhrin elämää. Yhteiset lapset lisäävät vainoamisen mahdollisuuksia ja samalla myös vaikeuttavat siitä selviytymistä. Esimerkiksi lasten tapaamiset ja elatusmaksut sekä äidistä tehdyt perättömät lastensuojelu-

ilmoitukset antavat vainoajalle tilaisuuksia hallita uhrin arkea. Nämä pakottavat uhrin tekemisiin vainoajan kanssa. Lainsäädäntö voi velvoittaa vainoajan ja uhrin yhteydenpitoon, vaikka osapuolille olisi annettu lähestymiskielto. (Myös Miller & Smolter 2011; Burman 2007; Humphreys & Thiara 2003.)

Paikan ja tilan rinnalla ajallinen ulottuvuus on vainoa määrittävä tekijä. Vaino tapahtuu, mutta myös häivyttyy ajassa. Se on välillä aktiivista ja välillä passiivisempaa muodostaen vuosia kestävän jatkumon. Yksi väkivaltatyöntekijöistä kertoi häntä syvästi puhutelleesta prosessista, jonka päätös tuli julkiseen tietoisuuteen vuonna 2009. Nainen oli elänyt miesystävänsä vainon kohteena jo pitkään ja yrittänyt turvata itseään eri tavoin hakemalla apua ja muuttamalla paikkakunnalta toiselle. Vaino ei kuitenkaan katkenut, eikä naista kyetty suojaamaan. Vaino päättyi Espoon Sellon Prisman ampumisvälikohtaukseen, jonka seurauksena nainen ja hänen työtovereitaan menehtyi. Vaino poikkeaa yksittäisistä väkivaltarikoksista, kuten raiskauksesta, edetessään prosessuaalisesti: se kietoutuu menneisyyteen ja suuntautuu tulevaisuuteen (myös Miller 2001). Uhrin perusteltua pelkoa tulevasta voi olla hankala tunnistaa, mikä osaltaan hankaloittaa vainoon puuttumista.

Vainossa naisen yksilöllinen aika, elinpiiri ja rutiinit määrittyvät suhteessa merkittävään toiseen, vainoajaan. Tällöin hänen aikansa ei ole omaa, vaan anastettua, toisten aikaa. (Vrt. Davies 1989.) Uhri joutuukin usein muuttamaan asuinpaikkaansa ja rutiinejaan suhteessa vainoajan käyttäytymiseen. Lisäksi nainen huomioi toiminnassaan sen, miten voi parhaiten suojata läheisiään vainolta. Vaikka vaino nivoutuu kiinteäksi osaksi arkea, on paradoksaalista, että naiset sanoittavat tekoja ennustamattomina. Ennustamattomuus ja jatkuvuus muodostavat arjessa ristiriitaisen liiton, johon on vaikea puuttua.

Se yksinkertaisesti tulee elämään sisälle ja sotkee koko paletin. Eli se sotkeutuu kaikkeen eli ei ole elämän aluetta, mikä olisi sinun, vaan

sinulta viedään kaikki. On sitten kyse taloudellisista asioista, on kyse henkilökohtaisista haaveista, parisuhdeasioista, lapsista tai työelämästä tai seksuaalisuudesta tai omasta terveydestä. Sillä ei oo mitään väliä. Se tulee kaikkeen. (Nainen)

Kun oli sitten tämä turvakielto. Ei niistä ollut mitään hyötyä. Se mies, koska sillä oli rahaa, hän seuraili edelleen jatkuvasti, se oli niin järjestelmällistä. Toisaalta jatkuva muutto mahdollisti sen, että lapsillakin koulut muuttui, koska hän verkostoitui aina, kaikki naapurithan hän kävi, kaikki minun työpaikat hän soitteli, ja se oli jotakin semmoista tavallaan niin sairasta se kuvio. (Nainen)

Vainon intensiteetin ja haavoittavuuden dynamiikka vaihtelevat eri aikoina. Vaino voi vahvistua, kun nainen löytää mieleistään tekemistä ja alkaa rakentaa omaa elämäänsä. Esimerkiksi uuden työpaikan saaminen tai opiskelun aloittaminen voivat olla vainoajalle naisen itsenäistymisen merkkejä. Vainon intensiteetin kasvaminen voimaantumisen tai vainon kiinnipitävyydestä irtaantumisen vaiheessa voi romauttaa naisen itsetunnon, eikä mahdollista oman arjen rakentamista miehen hallinnan alaisena. Aineisto osoittaa, miten vainoaja pyrkii estämään uhrin itsenäisen elämän rakentamisen yritykset.

Ehkä tavallaan se, että kaikki sen, mitä itsessään halusi yrittää tai halusi tehdä jotakin, niin se kaikki estettiin, yritettiin ainakin estää tavalla tai toisella tai tehtiin äärettömän vaikeaksi, äärettömän raskaaksi. (Nainen)

Vaino tunkeutuu naisen mielensisäiseen maailmaan vaikeuttaen todellisuuden hahmottamista. Vainoaja käyttää manipulatiivista ja alistavaa valtaa, mikä hämärtää vainotekojen merkitysten suhteellistamista. Yksittäiset teot ja niistä tehdyt tulkinnat muodostavat subjektiivisen kokemuksen, jota ulkopuolisten voi olla hankala tavoittaa ja tunnistaa. Naiset kuvaavat tätä tunnetta vainoharhaisuutena ja ”hulluksi tulemisena”. Pahimmillaan uhri voi menettää luottamuksen läheisiinsä, kun pel-

kää, että vainoaja on saanut heidät puolelleen. Myös viranomaiset ja läheiset voivat ruokkia naisen mielenmaailman vääristynyttä kuvaa, jos he eivät tunnista tai usko naisen kokemuksia todeksi. Vainon psyykkiset vaikutukset uhrissa vahvistuvat, kun teot ovat mielettömiä eikä niihin löydy järkiperaista selitystä. Yksi keino, jolla uhri voi pyrkiä ymmärtämään ja selittämään miehen käyttäytymistä, on etsiä selityksiä omasta käyttäytymisestään.

Hulluksi tulemiseen liittyy pelko ja epätoivo siitä, ettei apu tavoita ja vaino jatkuu ikuisesti. Vainoaja saattaa verkostoitua uhrin läheisten, viranomaisten, asianajajien tai omien läheistensä kanssa tavalla, joka voi eristää naista yhä kauemmas avun saannin mahdollisuuksista. Sari Näre (2008, 202) puhuu sosiaalisesta haavoittamisesta, jossa uhri eristetään yhteisöstään. Keskeistä verkostoitumisesta on, että vainoaja saa puolelleen henkilöitä, jotka auttavat toteuttamaan vainotekoja – tiedostaen tai tietämättään. Esimerkiksi uhrin ystävä saattaa huomauttaa paljastaa uhrin uuden työ- tai asuinpaikan sijainnin.

Muutkin sitten informoi tätä miestä minun tekemisistä. Rupesi tuleen sekin, että tässä on itsekkin vähän vainoharhainen, että kenelle uskaltaa sanoa ja mikä tää on tää tilanne. Tulee, että oma pääkin sekoaa. Se vaino on niin syvälle tunkevaa, ettei se tule enää edes iholle, vaan päin sisälle. (Nainen)

Tavallinen väkivalta, minä koen sen, että se on enemmän sitä lyömistä, nälvimistä ja haukkumista ja tämmöistä. Kyllähän seki toki sokee sun elämää, jos sua haukutaan ja nälvitään. Mutta sulla jonkunlainen realiteetti säilyy. Vainossa tuntuu, että katoaa kaikki realiteetit, ei tiedä enää mikä maa, mikä valuutta on. (Nainen)

Toinen (lähestymiskielto) loppu ja taas alkoi se uhkailu ja menin sitten poliisilaitokselle ja sanoin, että mitä minä teen, että tämä alkaa taas. Niin minulle vastattiin, että kunhan ei olisi se mörkö nyt siellä omassa päässä. (Nainen)

Vaino punoutuu uhrin arkeen pakottavana kontrollointina, rajaa psyykkistä ja toiminnallista vapautta ja rikkoo koskemattomuuden rajoja. Vaikka vaino on jatkuva ja systemaattista, on se samanaikaisesti episodimaista ja ennustamatonta. Teot muodostavat mielivaltaisen verkon, joka kiinnittyy sosiaaliseen elinpiiriin. Prosessuaalisuus piilottaa myös vainotekojen – ulkopuolisille näkymättömän – tarkoituksensa (ks. Mullen ym. 2000).

Vainon terrorisoivuuden ja totaalisuuden kuvausten rinnalla puhuttelevinta on se, etteivät naiset kaikesta huolimatta sanoita vainotuksi tulemista ”oikeaksi väkivallaksi”. Tällä on kauaskantoiset seuraukset muun muassa avun hakemisessa. Vainon uhrit hakevat usein apua vasta, kun he eivät enää selviydy tilanteista omilla keinoillaan, kuten vaihtamalla asuin- tai työpaikkaa, salaamalla tietojaan tai muuttamalla päivittäisiä rutiinejaan (myös Sinwelski & Vinton 2001). Vainon ilmiöiden ja prosessien ristiriitaisuus arjessa antavat siis tilaa monille tulkinnoille, jolloin vainoa ei aina sanoteta väkivallaksi.

VAINON TUNNISTAMINEN JA TULKITSEMINEN

Naisten kokemukset osoittavat, kuinka vainossa väkivaltainen käyttäytyminen voi hämärtyä väkivaltaisen ja ei-väkivaltaisen käytöksen rajapinnoilla. Vainoajan teoista sekä naisen toimijuudesta ja kokemuksista tehdyt tulkinnat voivat mahdollistaa tai estää avunsaamisen. Vainon erilaiset tulkinnalliset diskurssit ja todellisuuden käsitteellistämistavat vaikuttavat siihen, miten viranomaiset voivat uhreja auttaa.

Vainon uhriuttavan luonteen tunnistamattomuuteen voi vaikuttaa se, että tekijä on naiselle läheinen henkilö, jolloin vastuun nähdään jakautuvan molemmille osapuolille ja siten teot selittyvät ulkopuolisille järkeenkäypinä (Näre 2008, 195). Vaino saatetaan mieltää huoltajuuksiin tai parisuhteen jälkeiseksi mustasukkaisuudeksi ja siten ymmärrettä-

väksi yhteydenpidoksi. Seuraava aineisto-ote havainnollistaa käsitteiden käytön merkitystä ilmiöiden tunnistamisessa, nimeämisessä ja ihmisten auttamisessa.

Vaino-sanana yhdistäminen samaan lauseeseen ikään kuin tekee selitettäväksi, hyväksyttäväksi perheväkivallan, väkivallan yleensä. Ja lisäksi meillä viranomaistenkin lausunnoissa käyttämää sanaa ”huoltajuusriita” viimeksi 2011 lastensuojelun raportissa, kun lapset tahtoivat hakea lähestymiskieltoa isälleen. (Nainen)

Vainon nimeäminen huoltajuusriidaksi ei kuvasta vuosia jatkunutta, systemaattista ja pelkoa herättävää yhteydenpitoa entiseen puolisoon ja lapsiin. Riita-termin käyttö syyllistää ja vastuuttaa myös vainon uhreja, mikä valtuuttaa vainoajan jatkamaan toimintaansa. Teija Hautanen (2010) nimeää tällaisen tulkinnan vuorovaikutusdiskurssiksi tutkiessaan huoltoriitoja koskevia oikeudenkäyntiasiakirjoja. Vuorovaikutusdiskurssissa väkivalta ymmärretään vuorovaikutuksena, riitana ja vaikean parisuhteen ilmentymänä. Tulkinta ei ole sukupuolistuneen väkivallan tutkimuksessa uusi. Suvi Keskinen (2005; 2008) on jäsentänyt perheammattilaisten väkivaltatyön orientaatioita ja havainnut, että perheväkivalta diskurssissa eriytymätön väkivaltakäsite on pulmallinen, sillä sen seurausena väkivalta usein häviää käsittelystä. Yhteisyyttä tuottava parisuhde-, vanhemmuus- ja perhepuhe eivät mahdollista naisiin kohdistuvan väkivallan tunnistamista. Väkivallan tulkitseminen vallankäyttönä mahdollistaisi väkivallan tunnistamisen, kun taas sen ymmärtäminen oireena muusta ongelmasta kiinnittää huomion muihin parisuhdetta ja perhettä koskeviin ongelmiin, jolloin väkivalta jää huomiotta.

Myös perheväkivalta-termin käytössä ammatillisissa kohtaamisissa piilee ongelmia. Vaikka parisuhde olisi jo päättynyt, kiinnittävät viranomaiset vainon perheinstituutioon ja ylläpitävät siten perheen jäsenten yhteyttä.

Vainon nimeäminen huoltajuusriidaksi voi selittyä sillä, että vanhemmuuteen ja perheeseen kietoutuva väkivalta selvitetään ja selitetään huolto- ja tapaamiskäytäntöjen lainsäädännöllisillä periaatteilla, perheideaalilla ja biologisen vanhemmuuden tärkeydellä (ks. Hautanen 2010, 236). Aineisto osoittaa, että perheoikeudellisen lähtökohdan lisäksi tulkinta toisen vanhemman vieraannuttamisesta voi estää vainon tunnistamisen. Silloin viranomaiset tulkitsevat, että äiti vieraannuttaa toiminnallaan lasta isästään vaikean parisuhteen päättymisen yhteydessä (ks. Hannuniemi 2008; Gardner 2002).

Vainoamisen haavoittavuutta voi hämärtää se, että tekijä selittää käyttäytymisen joutuvaan kaipuusta perhettään kohtaan, jolloin uhri maalataan pahaksi. Tekojen selittäminen rakkaudella ja hyvätahtoisuudella mielletään helposti normaaliksi ja oikeutetuksi käytökseksi, jolloin tekojen taustalla oleva vaarallisuus ja pahuus väistyvät. Viranomaisille ja esimerkiksi päiväkodin henkilökunnalle miehen käytös voi olla jopa ihannoitavaa vanhemman käytöstä, jolloin uhriuttavaa toimintamallia ei tunnisteta. Pahuus asettuu huonosti käsitykseen perheen hyveellisyydestä, ja siten pahan kohtaamattomuus voi olla helposti selitettävissä ja oikeutettavissa hyvää korostamalla (Hurtig & Laitinen 2000).

Lisäksi vainoajan verkostoituminen jokaiseen naapuriimme, työ- ja koulupaikkoihin, ystäviin ja sukulaisiin on särkenyt paljon, sillä ihminen on inhimillinenkin ja uskoo puhetta, etenkin sulavasaanaista ikävöivää isää, jolta lapset on riistetty. (Nainen)

Kun vainoajalla ja uhrilla ei ole yhteisiä lapsia, voivat naisen muut arjen suhteet ja toiminnat mahdollistaa vainoamisen. Nainen voi joutua luopumaan esimerkiksi harjoittamastaan elinkeinosta, kun vainoajan teot estävät työnteon. Jos osapuolia yhdistää työpaikka, voi vaino määräytyä esimerkiksi työpaikkakiusaamiseksi. Siihen voidaan puuttua kapea-alaisesti työolojen muuttamisella. Silloin

työpaikan ulkopuolelle, henkilökohtaiseen elämään paikantuva ja intiimiin suhteeseen kiinnittyvä vaino ei tule huomioiduksi.

Järjesti sillä lailla, että minä jouduin kieltäytymään joistakin työtilanteista, hän oli järjestänyt sen, että minä en voi tulla... Se oli aika tärkeätä tietoa minulle, mitä olisin sieltä saanut. – – Ja sitten arvostelee mun työntekoa. (Nainen)

Vainossa toistuvat teot häivyttävät toiminnan vakavuutta ja estävät puuttumisen kynnyksen muodostumista. Vaikka teot karkaavat koko ajan kauemmaksi kulttuurisesti hyväksytystä käyttäytymisestä, ne normalistuvat arjen osaksi (ks. Husso 2003; Mellberg 2002). Ruotsalaisen raportin mukaan useimmissa naisiin kohdistuneissa ja kuolemaan johtaneissa lähisuhteissa tapahtuneissa väkivaltatapauksissa motiivina on ollut tekijän mustasukkaisuus tai parisuhteen päättymiseen liittyvät ongelmat (Ryning 2001, 21). Surmaitemurhien uutisoinneissa mustasukkaisuus ja eroaheet sen sijaan ovat harvinaisia motiivikonstruktioita (Nikunen 2005, 103). Uhrin avun saamisen kannalta on kuitenkin tärkeää mieltää vaino suunnitelmalliseksi ja pitkäkestoiseksi väkivallaksi, joka eroaa parisuhteen päättymisen jälkeisestä ”normaalista” mustasukkaisuudesta tai huoltajuusriidasta.

Vainossa on tyypillistä tekojen kaksijakoisuus. Vaikka entinen puoliso osoittaa tekstiviestissään rakkautta naista kohtaan, voi teon motiivi olla pahantahtoinen. Naiselle rakkaudenosoitukset voivat olla epätoivottuja ja ahdistavia. Aineistossa havainnollistuu, kuinka vainoaja voi hyödyntää vainotekojen vastakkaisia tulkinnan mahdollisuuksia esimerkiksi oikeudenkäyntilanteissa.

Oli toukokuun alkupuolella, oli äitienpäivä sopivasti, mies tuli oikeuteen kukkien ja kortin kanssa, että äitienpäivää onnittelee. No minä sitten ajattelin, että okei hyvä on, että kun me nähtiin siinä ulkona sanoin, että okei, minä otan nämä. Minä ajattelin, ettei tarvitse sitten siellä oikeuden edessä. Mutta se oli siinä mielessä ehkä vikaliike, kun me oltiin sitten siellä oikeudessa, siellä tuomarin edessä. Tämä her-

ra, minä haen hänelle lähestymiskieltoa, herra ottaa ja kosii minua siellä. (Nainen)

Sen lisäksi, että vainoajan teot voivat peittyä normaaliuden alle, myös naisen toiminnan saamalla tulkinnoilla on merkitystä tiedetyksi ja autetuksi tulemisessa. Naiset joutuvat käyttämään erilaisia strategioita turvatakseen elämänsä ja toimimaan väkivallan uhrille odottamattomalla tavalla pyrkiessään kommunikoimaan väkivallan mielettömyyden kanssa. Tämä havainnollistuu seuraavasta työntekijän kuvauksesta:

Joskus mun asiakkaana oli semmoinen, että se mies käyttäsi sitä ihan missä vaan. – – Se oli sellainen, joka ihan julkisesti vainosi joka paikassa. Tämän naisen strategia oli niin hämmentävä, että poliisit eivät millään ymmärtäneet sitä sen toimintaa, että se saattoi käydä kerton pahoinpitelystä ja haakea lähestymiskieltoa. Se annettiin, ja sitten kahden päivän päästä poliisit näki, että se pussaa sen miehen kanssa. Sillä naisellehan ei ollut mitään mahdollisuutta muuta, kun että hän koki, että se on ainut strategia, että hän jollain lailla on yhteyksissä siihen mieheen. Että hän tietää, mitä se suunnittelee. (Työntekijä)

Työntekijän kuvaus ilmentää uhrin aktiivista ja vahvaa toimijuutta. Viattoman ja vahvan uhrin vaihtelu kiinnittyvät avunsaannin ja selviytymisen yrityksiin (myös Venäläinen 2012). Toisaalta naisten vainokokemuksissa tulevat esille näkymättömyyden ja tunnistamattomuuden kokemukset. Pyrkimys ”maan alla elämiseen” voi olla selviytymiskeino arjessa, mikä estää naisten oikeuksien toteutumista. Näkyväksi tulemiseen liittyy pelko väkivallan riskin kasvusta. Vainon uhrin kokevat olevansa piilossa ja tavoittamattomissa osittain tarkoituksenmukaisesti, ettei vainoaja tavoittaisi ja osittain siksi, että perheen arkea on ulkopuolisten hankala tavoittaa.

Vainon tunnistamisessa olennaista on myös, että ulkopuoliset näkevät ja yhdistävät erilaiset satunnaiset tapahtumat, vaikka ne eivät olisikaan merkittäviä lähisuhdeväkivaltana. Jos päivittäisellä kävelyllä naista vastaan

tulee sama henkilö tai vainotun naisen omaisuutta tuhotaan rauhallisella asuinalueella, ei se kokonaisuuden huomioiden ole merkityksentöntä. Satunnaisten tekojen tulkitseminen vainoon kuuluvaksi edellyttää perheen elinpiirin ja erilaisten tekojen huomioimista. Kun huomio kiinnitetään yksittäisiin tekoihin tai tilanteisiin, kuten miehen puhelinoittoihin naisen työnantajalle tai naisen kirjastokortilla lainattuihin palauttamattomiin kirjoihin, aineisto osoittaa, etteivät ammatillaiset nimeä aina tekoja vainoon kuuluvaksi.

Kokonaisuudessaan vainon tunnistamisessa ja tulkitsemisessä ovat läsnä perheeseen ja parisuhteeseen kiinnittyvät moninaiset arvot ja normit. Kysymykset oikeasta ja väärästä sekä normaalista ja hyväksyttävästä kiinnittyvät kerrontaan siitä, mitä naisten kertomista tilanteista on nähty, miten ne ovat todistettavissa ja millä tavoin ne on tulkittu. Osapuolten välinen ristiriitaiselta vaikuttava suhde jakaa ammattilaisten tulkinnoissa helposti toimijuutta ja siten vastuuta vainoteoista: uhri ei määriy yksiselitteisesti uhriksi ja tekijä tekijäksi. Ulkopuolisten tulkinnoissa näkyy niin teoilla kuin tunteilla selittämistä ja oikeuttamista. Vainoteot voivat määriytyä tekoina huoltajuusriidaksi, vaikeaksi parisuhteeksi, työpaikkakiusaamiseksi tai vanhemman vieraannuttamiseksi. Teot voivat tulla tulkituiksi mustasukkaisuutena, rakkautena ja kaipuuna. Yhteistä ammattilaisten tulkinnoille on se, ettei vaino tule aina esiin väkivaltana. Naisten arjen hallinta, avunhaun ja selviytymisen strategiat tuottavat ammattilaisille kuvaa aktiivisesta ja arjessa selviytyvästä naisesta, joka on toisaalta itse vastuussa tilanteestaan.

VAINO SUKUPUOLISTUNEEN LÄHISUHDEVÄKIVALLAN KEHYKSESSÄ

Kansainvälisissä tutkimuksissa vainosta käytetään usein käsitettä *stalking*. Se voidaan ymmärtää lyhytaikaisena häirintänä ja ahdisteluna tai pitkäkestoisena ja vakavana

naisiin kohdistuvana lähisuhdeväkivaltana. Sen esiintyvyyttä tarkastellaan esimerkiksi erilaisissa yhteisöissä, kuten opiskelijoiden keskuudessa (Björklund 2010; Ravensberg & Miller 2003) tai maantieteellisesti rajatulla alueella (Stieger ym. 2008; Dressing ym. 2005; Purcell ym. 2002). Cathy Humphreys ja Ravi Thiara (2003) määriittävät *stalkingin* tarkoittavan yhtä elementtiä parisuhteen jälkeisessä väkivallassa. He käyttävät käsitettä parisuhteen jälkeinen väkivalta, koska se kattaa eri väkivallan muodot parisuhteen jälkeen. Lisäksi se kohdistuu läheissuhteeseen kiinnittyvään väkivaltaan toisin kuin *stalking*-käsite, joka viittaa myös toisilleen tuntemattomien henkilöiden väliseen vainoon ja stalkkerointiin. Tutkijat tuovat esiin, että käytettäessä *stalking*-käsitettä vähätellään ja marginalisoidaan entisen puolison aiheuttamaa väkivaltaa, mikä osaltaan estää asioiden tulemistä julkiseen keskusteluun, lainsäädäntöön ja päätöksentekoon. Karl Roberts (2005) käyttää puolestaan käsitettä *relationship stalking* tutkiessaan yliopisto-opiskelijoiden kokemuksia fyysisen väkivallan yhteydestä *stalkingiin*. Käsitteessä korostuu uhrin ja tekijän aikaisempi romanttinen suhde. Suomessa Marjo Liukkonen (1994) puolestaan kertoo tarinaa Mirjasta, jossa mies vainoaa entistä puolisoaan ja lopulta riistää naisen hengen. Liukkonen nimeää tämän ”intohimorikokseksi”, joka kuvastaa vainossa esiintyvää rakkauden osoitusten ja (väki)vallankäytön paradoksaalisuutta.

Olemme tarkastelleet empiiriseen aineistoon nojautuen, millaisena vaino ilmenee kokemuksellisesti ja toiminnan tasolla yhtenä lähisuhdeväkivallan muotona, ja millaisia tulkintoja se voi saada. Vainossa voi olla mukana kaikkia sukupuolistuneen väkivallan muotoja: psyykkistä, fyysistä, sosiaalista, taloudellista, seksuaalista ja hengellistä väkivaltaa. Erilaiset yksittäiset väkivallan muodot kiinnittyvät verkoksi, systemaattiseksi ja rakenteelliseksi naisen elämän hallinnaksi. Se sanallistuu uudelleen uhrien kokemuksissa: ahdisteluna, piinaamisena, terrorisointina,

häirintänä, kiusaamisena, hallintana ja kontrollointina. Puhuttelevaa on se, miten naisten vainokertomusten kokonaisuudessa vakavaa fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa sisältävät episodit laimentuvat. Vainon jatkumo voi estää naisilta tekojen väkivallaksi nimeämisen, jolloin esimerkiksi väkivaltainen tunkeutuminen naisen asuntoon, teräaseella hengen ukaaminen, lyöminen tai sukupuoliyhteyteen pakottaminen tulevat ymmärretyiksi tekojen kokonaisuudessa. Kokemusten kaotisuus hämärtää helposti normaaliuden rajan. Tätä tukee kokemus siitä, ettei palvelu- ja oikeusjärjestelmä voi taata turvallisuutta.

Olemassa oleva tutkimustieto parisuhde- ja perheväkivallasta on mahdollistanut sen, että vaino voidaan tunnistaa erityisenä väkivallan muotona. Minna Piispa (2002; 2008) on jäsentänyt parisuhdeväkivallan erilaisia ilmenemistyyppejä lyhyen väkivallan historiaksi, parisuhdeterroriksi, henkiseksi piinaksi ja episodiksi menneisyydessä. Suhteutettuna parisuhdeväkivallan tyypittelyyn eron jälkeinen naisiin kohdistuva vaino sisältää piirteitä parisuhdeterrorista ja henkisestä piinasta (ks. Säävälä ym. 2011). Väkipaltoa on näissä molemmissa kestänyt pidemmän aikaa, saanut rajuja muotoja ja aiheuttanut vammoja. Henkisessä piinassa kontrolli ja alistaminen ovat vuosien kuluessa ottaneet yhä suuremman roolin, mutta fyysinen väkivalta ei ole välttämättä loppunut kokonaan. Parisuhdeterrorissa väkivalta on rajua, ja se jatkuu usein eron jälkeen. (Piispa 2002; 2008.)

Myös Michael Johnsonin ja Kathleen Ferraron (2000) perheväkivallan tyypittelyssä eron jälkeinen vaino paikantuu aineiston mukaan intiimiin terrorismiin, jossa keskeisenä motiivina on toisen kontrollointi väkivaltaisilla ja väkivallattomilla keinoilla. Intiimissä terrorismissa on todennäköistä, että kontrollointi kärjistyy ja lisääntyy ajan kuluessa ja johtaa vakaviin seurauksiin. Vainossa onkin luonteenomaista hyvien ja pahojen tekojen liittyminen yhteen sekä tekojen kaksijakoisen tulokinnan mahdollisuus. Tekojen luonne erottaa vainon muusta väkivallasta, sillä vainolla ei

ole selkeää alkua ja loppua. Sen vuoksi vaino voi pahimmassa tapauksessa jatkua niin kauan, kunnes tekijä, uhri tai molemmat menehtyvät (ks. Nikunen 2005, 118–122).

Olemme tarkastelleet aiemmissa luvuissa aineistoon nojautuen, millaisia merkityksiä vainon saamalla määrittelyillä ja tulkinnoilla voi olla uhrin elämässä. Vainon määrittäminen yksioikoisesti perhe- tai parisuhdeväkivaltana antaa vääristyneen kuvan vainossa ilmenevästä perheenjäsenen sukupuoleen ja ikään perustuvista epätasaisista valtasuhhteista sekä vainon mahdollisesti äärimmäisyyksiin etenevästä prosessuaalisesta luonteesta (ks. Ronkainen 1998, 13). Aineiston pohjalta stalkkerointi tai intohimorikos käsitteinä eivät ole tarpeeksi kuvaavia havainnollistamaan vainon uhrien kokemuksia jokaiseen elämänalueeseen ulottuvasta, läheisen aiheuttamasta henkisestä piinasta ja erimuotoisesta väkivallasta. Aineisto osoittaa, että vaino tulee määritellä omaksi väkivallan tyyppikseen ja väkivallan eri muotojen yhdes- sä ilmenemisen tavaksi. Se on erityinen parisuhteen jälkeisen väkivallan muoto: prosessuaalinen ja mielivaltainen arkeen kiinnittyvä verkko. Vaino-käsitteen käyttöä kaikenlaisen parisuhteen jälkeisen väkivallan yhteydessä tulee kuitenkin välttää, koska kaikki parisuhteen jälkeinen väkivalta ei ole vainoa.

KYSYMYS UHRIEN OIKEUKSISTA JA OIKEUDENMUKAISUUDEN TOTEUTUMISESTA

Artikkelin tehtävänä on ollut jäsentää vainoa naisiin kohdistuvana väkivaltana lähisuhte- väkivallan kehyksessä. Olemme edellä kuvanneet vainoksi nimetyn naisiin kohdistuvan väkivallan ulottuvuuksia sukupuolistuneena väkivaltana. Vainoon kiinnittyy niin yksilöllisiä, yhteisöllisiä, kulttuurisia, yhteiskunnallisia ja ammatillisia merkityksiä. Se, millaiseksi vaino ammatillisissa käytännöissä tai tutkimuksissa määritetään ja ymmärretään, vaikuttaa uhrien oikeuksien ja oikeudenmu-

kaisuuden toteutumiseen.

Vainottuna eläminen estää mahdollisuuden elää tavallista elämää. Naisten arjessa on keskeistä itsen, lasten ja muiden läheisten turvaaminen ja oikeuksien ajaminen. Kertomuksissa oikeudenmukaisuus määrittynyt moraalisenä ja eettisenä kysymyksenä tulla tunnistetuksi, uskotuksi ja autetuksi palvelu- ja oikeusjärjestelmässä. Tämä edellyttää eron jälkeisen vainon tunnistamista kansallisissa väkivalta- ja uhrikartoituksissa omana väkivallan tyyppinä, ei pelkästään parisuhdetai perheväkivaltaan kietoutuvina erilaisina tekoina. Lisäksi se vaatii sosiaali-, terveys- ja poliisiviranomaisten ammatillista osaamista ja tietoa sekä siihen pohjautuvaa yhteistyötä. Vainoon puuttuminen vaatii kriittistä pohdintaa ihmisoikeuksien ja oikeudenmukaisuuden toteutumisesta.

Tutkimustulosten mukaan sukupuolistuneen väkivallan teoriassa on tarpeen huomioida vahvasti väkivaltakokemusten moniulotteisuus, erot (ks. Keskinen 2005) ja prosessuaalisuus. Tärkeää on, että väkivallan tekijän käyttämä valta tunnistetaan moninaiseksi. Se ei ole ainoastaan pakottavaa negatiivista vallankäyttöä, vaan se voi ilmetä manipuloivana positiivisena valtana, kaipuuna entistä puolisoa ja perhettä kohtaan (ks. Laitinen 2009). Lisäksi valta on tärkeä tunnistaa hajautuvaksi, eikä sitä tulisi määrittää pelkästään dikotomisesti uhrin ja tekijän väliseksi. Naisten vainokokemusten perusteella valta saa erilaisia muotoja ja käyttötapoja vainotekojen verkossa – myös uhrin lähisuhteissa ja ammatillisissa avunhaun kohtaamisissa. Palvelu- ja oikeusjärjestelmässä toimivien ammattilaisten positiiviseksi tarkoittama vallankäyttö voi kääntyä vainotekojen tukeväksi, negatiiviseksi ja uhria alistavaksi vallankäytöksi.

Aineisto muistuttaa myös siitä, että sukupuolistuneen väkivallan teoriassa kontekstilla, sen sisältämien tilojen yhteyksillä ja suhteilla

on suuri merkitys. Vaino väkivallan verkko- na sisältää eritasoisia ja -suuntaisia sosiaalisia prosesseja. Ne vaikuttavat siihen, miten väkivalta ilmionä sekä väkivallan uhrius ja tekijyys tulevat tunnistetuiksi ja kohdatuiksi. Aineisto vahvistaa Suvi Ronkaisen (2002, 211) ajatusta, ”jos väkivalta näyttäytyisi vain väkivaltana, olisi sen vastustaminen yksilöllisesti tai yhteiskunnallisesti helpompaa”. Vaikka yleisesti usein ajatellaan, että suomalainen arki sisältää periaatteessa miltei tasa-arvoiset elämisen olosuhteet yksilöille, vainottujen naisten väkivaltakokemukset paljastavat arjen sosiaalisten tilanteiden sisältämät epätasarvoisuudet, sukupuolittuneen hierarkkisuuden, ja muille näkymättömät, sosiaalista elämää ja vapautta kahlehtivat rajat. Siksi toimijuus ja sen analyysi on tarpeen väkivaltakysymyksissä (Ronkainen 2002; 2008; Keskinen 2005; Nikunen 2005).

Aineisto havainnollistaa, miten valta, väkivalta ja sukupuoli ovat moniulotteisia ja dynaamisia käsitteitä väkivallan osallisten, lähiyhteisöjen, yhteiskunnan, kulttuurin ja ammattilaisten välisissä suhteissa. Väkivaltaa, valtaa ja sukupuolta uusinnetaan näissä suhteissa. Nämä toisiinsa kietoutuvat suhteet vahvistavat vainon uhrien kokemusta väkivallasta yhteiskunnallisena asiana ja siihen liittyen kysymystä oikeuksien ja oikeudenmukaisuuden toteutumisesta.¹

*YTM Anna Nikupeteri on sosiaalityön yliopisto-opettaja Lapin yliopistossa
anna.nikupeteri@ulapland.fi*

*YTT Merja Laitinen on sosiaalityön professori Lapin yliopistossa
merja.laitinen@ulapland.fi*

¹ Kiitämme Suvi Ronkaista ja Johanna Hurtigia sekä kahta anonymiä refereeitä ja lehden toimittajia erinomaisista teksteistä ja ajattelua kehittäneistä ja syventäneistä kommentteista.

- Björklund, Katja 2010: *Stalking and Violence Victimization Among Finnish University Students*. Institute of Behavioural Sciences Studies 65:2010. University of Helsinki, Helsinki.
- Brewster, Mary P. 2003: Power and Control Dynamics in Prestalking and Stalking Situations. *Journal of Family Violence* 18:4, 207–217.
- Burgess, Ann. W.; Baker, Timothy; Greening, Deborah; Hartman, Carol R.; Burgess, Allen G.; Douglas John E. & Halloran, Richard 1997: Stalking Behaviors within Domestic Violence. *Journal of Family Violence* 12:4, 389–403.
- Burman, Monica 2007: *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor. Om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*. Iustus förlag, Uppsala.
- Cox, Linda & Speziale, Bette 2009: Survivors of Stalking. Their Voices and Lived Experiences. *Journal of Women and Social Work* 24:1, 5–18.
- Davies, Karen 1989: *Women and Time: Weaving the Strands of Everyday Life*. University of Lund, Lund.
- Davis, Keith E.; Ace, April & Andra, Michelle 2002: Stalking Perpetrators and Psychological Maltreatment of Partners: Anger-Jealousy, Attachment Insecurity, Need for Control, and Break-Up Context. Teoksessa Davis, K. A. & Frieze, I. H. (toim.): *Stalking: Perspectives on victims and perpetrators*. Springer, New York, 237–264.
- Dietz, Noella A. & Martin, Patricia Yancey 2007: Women Who Are Stalked. Questioning the Fear Standard. *Violence Against Women* 13:7, 750–776.
- Dovelius, Anna Mia; Öberg, Jonas & Holmberg, Stina 2006: *Stalking in Sweden. Prevalence and prevention*. Brotsförebyggande rådet, Stockholm. http://www.bra.se/download/18_cba82f7130f475a2f1800024961/2006_stalking_in_sweden.pdf (haettu 13.8.2012).
- Dressing, Harald; Kuehner, Christine & Gass, Peter 2005: Lifetime Prevalence and Impact of Stalking in a European Population: Epidemiological Data from a Middle-Sized German City. *British Journal of Psychiatry* 187, 168–172.
- Ekbrand, Hans 2006: *Separationer och mäns våld mot kvinnor*. Göteborg Studies in Sociology N:o 28. Department of Sociology. Göteborg university.
- Eskonen, Inkeri 2005: *Perheväkivalta lasten kertomana. Miten ja mitä lapset kertovat terapeuttisissa ryhmissä perheväkivallasta?* Acta Universitatis Tamperensis 1107. Tampere University Press, Tampere.
- Gardner, Richard A. 2002: Parental Alienation Syndrome vs. Parental Alienation: Which Diagnosis Should Evaluators Use in Child-custody Disputes? *The American Journal of Family Therapy* 30:2, 93–115.
- Hannuniemi, Anja 2008: Lapsen tahdonmuodostus ja vieraannuttamisoireyhtymä huolto- ja tapaamisoikeuskäytännössä. *Defensor Legis* 6, 992–1016.
- Hautanen, Teija 2010: *Väkivalta ja huoltoriidat*. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 989. Tampere University Press, Tampere.
- Heiskanen, Markku & Piispa, Minna 1998: *Usko, toivo, harkkaus. Kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta*. Tilastokeskus 1998:12. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Sukupuolten tasa-arvo. Oy Editia Ab, Helsinki.
- Heiskanen, Markku & Ruuskanen, Elina 2010: *Tuhansien iskujen maa – Miesten kokema väkivalta Suomessa*. Report series 66. The European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations (HEUNI), Helsinki.
- Helsingin Sanomat 2012: *Useita perhetragedioita vuoden sisällä*. 14.5.2012.
- Humphreys, Cathy & Thiara, Ravi K. 2003: Neither justice nor protection: Women's experiences of post-separation violence. *Journal of Social Welfare and Family Law* 25:3, 195–214.
- Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja 2000: Kohtalokas kolmio. Perhe, paha ja ammattilaiset. *Janus. Sosiaalityön ja sosiaalipolitiikan aikakauslehti* 8:3, 249–265.
- Husso, Marita 1994: Parisuhdeväkivalta ja pahoinpidely ruumis. Teoksessa Heinämäa Sara & Näre Sari (toim.): *Pahan tyttäret. Sukupuolitettu pelko, viha ja valta*. Gaudeamus, Helsinki, 130–144.
- Husso, Marita 2003: *Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila*. Vastapaino, Tampere.
- Häkkinen, Helinä 2008: Vainoaminen. *Duodecim* 124:7, 751–756.
- Johnson, Michael P. & Ferraro, Kathleen J. 2000: Research on Domestic Violence in the 1990s: Making Distinctions. *Journal of Marriage and the Family* 62:4, 948–963.
- Keskinen, Suvi 2005: *Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat. Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt*. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 431. Tampere University Press, Tampere.
- Keskinen, Suvi 2008: Näkyvissä ja näkymättömissä. Väkivalta perheammattilaisten työskentelyssä. Teoksessa Näre, Sari & Ronkainen, Suvi (toim.): *Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka*. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi, 311–343.
- Keskinen, Suvi 2010: Sukupuolistunut väkivalta. Teoksessa Saresma, Tuija & Rossi, Leena-Maija & Juvonen, Tuula (toim.): *Käsikirja Sukupuoleen*. Vastapaino, Tampere, 243–254.
- Kumpuniemi, Minna 2012: *"Nyt sinulle vasta sitten vaikeudet alkavatkin!" Väkivaltaan johtanut vainoaminen parisuhdekontekstissa*. Pro gradu –tutkielma. Psykologian oppiaine. Itä-Suomen yliopisto.
- Kuula, Arja 2011: *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. 2. uudistettu

- painos. Vastapaino, Tampere.
- Laitinen, Merja 2009: Power in the Narratives of Finnish Women and Men with an Intra Familial Child Sexual Abuse Background. *International journal of child & family welfare* 39:2–3, 74–86.
- Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula 2007: Sensitiivisen haastattelututkimuksen eettiset haasteet. *Janus. Sosiaalityön ja sosiaalipoliittikan aikakauslehti* 15:4, 316–332.
- Lindholm, Tiina 2008: *Kaikki se kärsii? Parisuhdeväkivalta, sen kärsimys ja lievittäminen naisten ja miesten näkökulmasta*. Åbo Akademi, Turku.
- Lindqvist, Raija 2009: *Parisuhdeväkivallan kohtaaminen maaseudun sosiaalityössä*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Liukkonen, Marjo 1994: Miksi Mirja murhattiin? Intohimorikoksen dynamiikkaa. Teoksessa Heinämaa Sara & Näre Sari (toim.): *Pahan tyttäret. Sukupuolitettu pelko, viha ja valta*. Gaudeamus, Helsinki, 121–129.
- Logan, TK. & Cole, Jennifer 2011: Exploring the Intersection of Partner Stalking and Sexual abuse. *Violence Against Women* 17:7, 904–924.
- Logan, TK. & Walker, Robert 2009: Partner Stalking. Psychological Dominance or “Business as Usual”? *Trauma, Violence, & Abuse* 10:3, 247–270.
- McEwan, Troy E.; Pathé, Michele & Ogloff, James R.P. 2011: Advances in Stalking Risk Assessment. *Behavioral Sciences and the Law* 29:2, 180–201.
- McFarlane, Judith M.; Campbell, Jacquelyn C.; Wilt, Susan; Sachs Carolyn J.; Ulrich, Yvonne & Xu, Xiao 1999: Stalking and Intimate Partner Violence. *Homicide Studies* 3:4, 300–316.
- Mellberg, Nea 2002: *När det överkliga blir verklighet. Mödrars situation när deras barn utsätts för sexuella övergrepp av fäder*. Boréa, Umeå.
- Melton, Heather C. 2007: Stalking in the Context of Intimate Partner Abuse. In the Victim’s Words. *Feminist Criminology* 2:4, 347–363.
- Miller, Neal 2001: *Stalking Laws and Implementation Practices: A National Review for Policy-makers and Practitioners*. Department of Justice, Institute for Law and Justice, Washington DC. U.S. <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/197066.pdf> (haettu 4.7.2012).
- Miller, Susan L. & Smolter, Nicole L. 2011: “Paper Abuse”: When All Else Fails, Batterers Use Procedural Stalking. *Violence Against Women* 17:5, 637–650.
- Mullen, Paul E. & Pathé, Michele & Purcell, Rosemary 2000: *Stalkers and their victims*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Nietola, Vuokko 2011: *Väkivaltatyö asiantuntijayhteistyönä*. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A Tutkimuksia 30. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Helsinki.
- Nikunen, Minna 2005: *Surman jälkeen itsemurha. Kulttuuriset luokitukset rikosutisissa*. Tampere University Press, Tampere.
- Nyqvist, Leo 2001: *Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos. Prosessinarviointi parisuhdeväkivallasta ja turvakotien selviytymistä tukevasta asiakastyöstä*. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisuja 28. Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki.
- Näre, Sari 2007: Performatiivinen väkivalta minuuden näyttämönä. Teoksessa Hoikkala, Tommi & Suurpää, Leena (toim.): *Jokela-ilmio. Sikermä nuorisotutkijoiden näkökulmia*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 17. Helsinki, 35–36. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/jokela.pdf> (haettu 27.4.2013).
- Näre, Sari 2008: Julkisen intimoituminen ja performatiivinen väkivalta. Teoksessa Näre, Sari & Ronkainen, Suvi (toim.): *Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka*. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi, 195–221.
- Ojuri, Auli 2004: *Väkivalta naisen elämän varjo – tutkimus parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten elämäntilusta ja selviytymisestä*. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Oranen, Mikko (toim.) 2001: *Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä*. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 30. Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki.
- Peiponen, Jouni 2010: *Varjo kadulla: rikosoi-keuspsykologinen tutkimus vainon kriminalisimisesta Suomessa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Piispa, Minna 2002: Complexity of Patterns of Violence Against Women in Heterosexual Partnerships. *Violence Against Women* 8:7, 873–900.
- Piispa, Minna 2006: Parisuhdeväkivalta. Teoksessa Piispa, Minna & Heiskanen, Markku & Kääriäinen, Juha & Sirén, Reino. *Naisiin kohdistunut väkivalta 2005*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 225. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki, 41–81.
- Piispa, Minna 2008: Väkivallan muodot heteroseksuaalisissa parisuhteissa. Teoksessa Näre, Sari & Ronkainen, Suvi (toim.): *Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka*. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi, 106–128.
- Piispa, Minna & Heiskanen, Markku & Kääriäinen, Juha & Sirén, Reino 2006: *Naisiin kohdistunut väkivalta 2005*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 225. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki.
- Purcell, Rosemary; Pathé, Michele & Mullen, Paul E. 2002: The prevalence and nature of stalking in the Australian community. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry* 36:1, 114–120.
- Ravensberg, Victoria & Miller, Catherine 2003: Stalking among young adults. A review of the preliminary research. *Aggression and Violent Behavior* 8, 455–469.
- Roberts, Karl A. 2005. *Women’s Experience of Violence During Stalking by Former Romantic Partners. Factors Predictive of Stalking Violence*. *Violence against Women* 11:1, 89–114.
- Ronkainen, Suvi 1998: *Sukupuolistunut väkivalta ja sen tutkimus Suomessa. Tutkimuksen katveet valokeilassa*. Naistutkimusraportteja 2/98. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.
- Ronkainen, Suvi 2002: Väkivallan valta. Teokses-

- sa Apo, Satu; Koivunen, Anu; Rossi, Leena-Maija & Saarikangas, Kirsi (toim.): *Itkua ikä kaikki? Kirjoituksia naisesta, vallasta ja väkivallasta*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki, 207–220.
- Ronkainen, Suvi 2008: Kenen ongelma väkivalta on? Suomalainen hyvinvointivaltio ja väkivallan toimijuus. *Yhteiskuntapolitiikka* 73:4, 388–401.
- Ronkainen, Suvi & Näre, Sari 2008: Intiimin haavoittava valta. Teoksessa Näre, Sari & Ronkainen, Suvi (toim.): *Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka*. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi, 7–4.
- Rying, Mikael 2001: *Dödligt våld mot kvinnor i nära relationer*. BRÅ- Rapport 2001:11. Brottsförebyggande rådet, Stockholm.
- Sinwelski, Shari A. & Vinton, Linda 2001: Stalking: The constant threat of violence. *Affilia* 16:1, 46–65.
- Stark, Evan 2007: *Coercive control: The entrapment of women in personal life*. Oxford University Press, New York.
- Stieger, Stefan; Burger, Christoph & Schild, Anne 2008: Lifetime prevalence and impact of stalking: Epidemiological data from Eastern Austria. *European Journal of Psychiatry* 22:4, 235–241.
- Säävälä, Hannu; Pohjoisvirta, Riitta; Hannus, Riitta; Korhonen, Tuija & Karvonen, Kaisa 2011: Terrori ja tilanneväkivalta parisuhteessa – Oulun ensi- ja turvakodin asiakkaat vuosina 2003–2005. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 48:4, 294–306.
- Tjaden, Patricia & Thoennes, Nancy 1998: Stalking in America: Findings from the National Violence against Women Survey. *National Institute of Justice and Centers for Disease Control and Prevention*. U.S. Department of Justice. Washington DC. <https://www.ncjrs.gov/pdffiles/169592.pdf> (haettu 17.10.2012).
- Venäläinen, Satu 2012: Viaton uhri vai vahva nainen? Väkivallan uhreina olleiden naisten sukupolustunut identiteetti väkivaltakertomuksissa. *Naistutkimus–Kvinnoforskning* 25:2, 5–16.

ABSTRACT

POST-SEPARATION STALKING AS VIOLENCE AGAINST WOMEN

There is a lack of research knowledge regarding post-separation stalking in Finland. This article focuses on women's experiences of post-separation stalking and approaches stalking as a form of gendered post-separation violence. The data consists of interviews with 16 female victims and professionals who have worked with the victims. The analysis shows how meanings and interpretations about stalking become visible in women's everyday life. Stalking acts are situational and time-bounded. The nature of stalking is processual, coercive, and it restricts the victims' space and freedom, and these characteristics can prevent it from becoming visible and understood as a societal problem rather than a private problem. The analysis emphasizes the multidimensional power division of gendered violence and the lack of juridical implementation regarding the victim's human rights.

OSAJULKAISU III

Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja 2015:
Children's Everyday Lives Shadowed by Stalking:
Postseparation Stalking Narratives of Finnish Children and Women.

Violence and Victims 30(5), 830–845.

DOI: 10.1891/0886-6708.VV-D-14-00048.

Reproduced with permission of Springer Publishing Company.

With the Compliments of Springer Publishing Company, LLC

Violence and Victims

ISSN: 0886-6708

 SPRINGER PUBLISHING COMPANY

www.springerpub.com/vv

Children's Everyday Lives Shadowed by Stalking: Postseparation Stalking Narratives of Finnish Children and Women

Anna Nikupeteri, MSSc

Merja Laitinen, DSSc

University of Lapland, Finland

This qualitative study discusses postseparation stalking and its implications in children's everyday lives. Based on narratives of 13 Finnish children and 20 women, the research fills a gap in the knowledge regarding the psychosocial, emotional, and physical impacts of stalking on children when their mothers are stalked by a former partner. It identifies four forms of impact: (a) an atmosphere of fear and feelings of insecurity; (b) disguised acts of stalking and the father's performance of care, love, and longing; (c) exploitation of children in stalking; and (d) physical abuse, acts of violence, and threats of death. The findings indicate that stalking severely constrains children's everyday lives and strengthens, yet often distorts, the mother-child bond. The study concludes that in cases where mothers are stalked, professionals in the social and health services, law enforcement, and criminal justice should view the children, too, as victims and construct supportive social relationships for women and children facing threatening life situations.

Keywords: stalking; violence against women and children; forms of postseparation stalking; parent-child relationship

Knowledge about the seriousness of stalking after the breakup of an intimate relationship has increased in the last two decades (e.g., Logan, Shannon, & Cole, 2007; Logan & Walker, 2009; Sheridan, Blaauw, & Davies, 2003). A survey entitled "Violence Against Women" conducted in 28 European Union countries indicated that 9% of women older than the age of 15 years have been stalked by a previous partner (European Union Agency for Fundamental Rights, 2014). A similar survey investigating the prevalence of stalking conducted in the United States showed that 10.7% of women were stalked by an intimate partner during their lifetime, which is a much higher figure than for men (2.1%; Breiding, Chen, & Black, 2014).

Research findings show that stalking victimizes widely (e.g., Logan & Walker, 2010; Nikupeteri & Laitinen, 2013; Wright et al., 1996). Yet, research on children's experiences of postseparation stalking is lacking. Children are at particular risk when their mothers are the objects of stalking (e.g., Logan & Walker, 2010) because their possibilities to protect themselves are limited. As is the case with domestic abuse where children hear, see, and

otherwise witness violence toward their mothers, stalking creates a major psychosocial and physical threat to children's well-being and security (cf. Eriksson, 2010; McClennen, 2010; Peled, 1998).

This article focuses on the underresearched forms and implications of stalking in Finnish children's everyday lives when their parents have broken up. It is based on qualitative research that gives space to women's and children's experiences. The aim is to increase knowledge about stalking, especially from children's viewpoint, and to contribute to the discussion about children exposed to violence in their close relationships.

In this article, postseparation stalking is seen in the framework of gendered violence as a form of violence against women and children. *Stalking* is defined as an intense and pursuit-oriented behavior toward a person that consists of repeated actions, which the target perceives as intrusive, threatening, and distressing (e.g., Cupach & Spitzberg, 2004; Mechanic, 2002; Mullen, Pathé, & Purcell, 2000). The perpetrator's acts induce fear or cause emotional distress and physical and social harm to the victim (Davis, Coker, & Sanderson, 2002; Logan & Cole, 2007; Mechanic, 2002; Tjaden, Thoennes, & Allison, 2002). In this study, stalking is approached from the viewpoint of the victims' subjective experiences and as a specific pattern of coercive behavior that can include a spectrum of violent and nonviolent acts. It mainly targets mothers but directly or indirectly affects children as well (see Logan & Walker, 2010).

Postseparation stalking can occur in both heterosexual and same-sex relationships, and both men and women can be victims or perpetrators. However, women are more often victims of stalking by ex-partners in heterosexual relationships (Dovellius, Öberg, & Holmberg, 2006; Tjaden & Thoennes, 1998). Stalking is often connected to other forms of abuse in the relationship, and in most cases, domestic violence and oppression have occurred before stalking behavior begins (Logan & Cole, 2007; Mechanic, 2002; Mechanic, Weaver, & Resick, 2002; Ornstein & Rickne, 2013). Stalking is more physically violent and poses a higher risk of lethal violence when the victim and the stalker have been in a sexual relationship and there has been prior domestic violence in the relationship (Coleman, 1997; Farnham, James, & Cantrell, 2000; Mechanic et al., 2002; Sheridan & Roberts, 2011). In our view, these findings also suggest that stalking that targets a mother creates a victimizing environment for her children regardless of whether the stalker is their biological father or stepfather.

This research is located in the discussions on postseparation violence from children's viewpoint. Men's violence against women increases children's exposure to violence (Eriksson, 2013; Kaye, Stubbs, & Tolmie, 2003) and threatens their well-being and safety (Edleson, 1999b; Eriksson, 2010; Mullender, 1996; Peled, 1998). An increasing number of studies have focused on children's violent experiences in families (e.g., Edleson, 1999a; Eriksson, 2012; Eriksson & Hester, 2001; Eskonen, 2005; Fleury, Sullivan, & Bybee, 2000; McGee, 2000; Överlien & Hydén, 2009), and a similar line of research has examined children's unprotected and overlooked position in postseparation parenthood where violence occurs and when parents negotiate child contact arrangements or engage in custody disputes (e.g., Eriksson & Näsman, 2008; Humphreys & Thiara, 2003; Kaye et al., 2003; Smart, 2006; Watson & Ancis, 2013). A stalker often uses tactics of power and control in the form of financial pressure and legal action, such as visitation battles and protracted proceedings (e.g., Bruno, 2014; Harrison, 2008; Miller & Smolter, 2011; Watson & Ancis, 2013). In light of what previous research has established, we argue that children should be considered as victims in their own right when they experience their mothers being stalked (also Eriksson, 2010; Överlien & Hydén, 2009). In this vein, we go on to examine

children's experiences in the context of discussions about the harmful effects of stalking and the effectiveness of the system of public services.

We approach stalking as a socially and culturally bound phenomenon. In Finland, postseparation stalking has become a prominent topic in societal discussions in recent years. Among the reasons for this trend are increased public attention on families' well-being and the unusually high number of familicides and filicides (a total of six cases) that occurred in 2011. A government report on the issue indicated that in these cases, there were problems in the partnership and a crisis related to separation (Ministry of the Interior, 2012). Staying in a violent intimate relationship might be lethal, but also a woman's stated intentions to leave such a relationship and the period after separation can be dangerous (Fleury et al., 2000; Goussinsky & Yassour-Borochowitz, 2012; Wilson & Daly, 1993). The intensity of stalking can increase over time and at worst may end in a loss of lives. For instance, an American study (McFarlane et al., 1999) revealed that 76% of femicides and 85% of attempted femicides included stalking before the actual or attempted act. In Finland, Nikunen (2005) found that stalking can lead to family tragedies and murder-suicides. Stalking has also received political attention in Finland, with parliament enacting a new antistalking provision in the criminal code that came into force on January 1, 2014. Although stalking has attracted societal concern and knowledge of its harmful consequences for victims has increased, specific consideration of children's experiences continues to be lacking.

In the sections that follow, we first describe our empirical data, the process by which they were collected, and our method of analysis. The study is part of the project "Invisible Children—Supporting the Survival of Children and Adolescents in Their Everyday Lives Shadowed by Stalking" (2012–2014).¹ Second, we present our results concerning the forms of stalking in children's everyday lives. Third, we interpret and summarize the implications of stalking in children's everyday lives. Final, we discuss how this study contributes to the academic and practice-oriented discourses on children's experiences of violence, and of postseparation stalking in particular.

METHOD

Data Collection and Participants

The data were collected in two phases. The first comprised conversational, open-ended individual interviews 1–2.5 hr in length with 20 female victims of stalking aged 27–50 years during the period 2011–2013. The women had been stalked from less than 1 year to some 20 years (see Cupach & Spitzberg, 2004; Mechanic, 2002; Mullen et al., 2000). All of them had had contacts with the system of public services (police, justice, health, or social services) because of the stalking. Fourteen of the women had or had had a restraining order against the stalker, whereas some of the women had not obtained one for fear that it would provoke him. The bureaucratic procedures involved were also a hindrance. All but two of the women had children with the stalker or from an earlier relationship. In all, the women's narratives thus produced knowledge about 30 children or young adults who were still dependents of the women or who were somehow exposed to stalking that targeted their mothers. The two women without children were included in the study because we thought that their experiences would deepen the knowledge of stalking as a phenomenon. Each of the 20 women was interviewed 1–3 times depending on her life situation and how the interviews proceeded. Most women were still being stalked to some

extent when the data were collected. In two cases, the stalking ended after the interviews because the stalker passed away. The women were recruited for the study by their social worker, shelter worker, or therapist or through the researchers' contacts. Throughout the data collection, our reflective discussions with these professionals deepened our understanding of stalking.

The women provided accounts of their everyday lives shadowed by stalking and how the system of professional support, backed by the legislation, had responded to their experiences of stalking. The experts on violence from the Federation of Mother and Child Homes and Shelters² and other professionals (social workers or therapists) close to the women supported the data collection. Four women considered it safe enough to participate in the interviews with the researcher without a professional present. The interviews were recorded and transcribed. They included detailed accounts of the situation, behavior, and experiences of the interviewees' children under the shadow of stalking, which revealed a need to collect data from the children.

The second phase of data collection, which started in 2012 and is still in progress, has focused on the children. This part of our research comprises data collected on 13 children or adolescents (10 girls and 3 boys, aged 2–21 years) from two cities in Finland in the period 2012–2013. The children were recruited for the study through their mothers, who were clients in the open services of the Federation of Mother and Child Homes and Shelters. The variety of qualitative data collection methods at our disposal made it possible to collect knowledge from informants of different ages (McGee, 2000). The aim was to find a method that suited each child's age and life situation and best protected and promoted his or her well-being. Accordingly, the data include video material from children's therapeutic action group sessions (e.g., Eskonen, 2005), thematic interviews recorded with children and young adults individually or together with their siblings, and one case of mother-and-child therapy sessions, which were recorded with a camcorder. The decisions on which methods were appropriate for each child were made jointly by the researchers and the experts on violence.

Action group sessions of five children aged 2–10 years (from two families) were conducted 10 times, with each lasting approximately 90 min. The video material from the sessions included children's discussions, drawings, acting, and interaction, all of which are taken into account in the analysis. The interviews that were recorded of eight children or young adults aged 8–21 years were based on themes that were formulated by the professionals and the researchers. In one case, in addition to being individually interviewed, the mother and child attended therapy sessions together (10 sessions) that focused on dealing with the trauma and disruption of the mother–child bond that the stalking had caused. All data were transcribed except for those collected during the group sessions in which children's movements and simultaneous talk could not have been adequately captured through transcription.

The children were exposed to a wide range of stalking: Some were directly abused by the stalker, whereas others were used as an indirect means of stalking. Some children had or had had restraining orders in force against their fathers. Many were still in contact with their fathers, at least through supervised contact. Three of the children interviewed provided information retrospectively because their father had passed away recently.

Throughout the research, we considered the ethical demands of a sensitive research topic and working with children and women in vulnerable life situations (Goodenough, Williamson, Kent, & Aschroft, 2003; Kay, Cree, Tisdall, & Wallace, 2003; Mishna, Antle, & Regehr, 2004). The research permit was approved by the two local chapters of the Federation of Mother and Child Homes and Shelters. We obtained the informed consent of

the women and children involved. In the two cases where the mother had joint custody with the father, consent for the child's participation was obtained from both parents. The parents were told that the purpose of the study was to produce knowledge about children's concerns and sense of safety and security after the parents' separation. The data collection was based on the ethical requirements of normal client–worker interaction (Antle & Regehr, 2003; Butler, 2002) and gave due consideration to the ethics of care and participation provided for children (Eriksson & Näsman, 2012). The children and women were informed that they could withdraw from the study at any phase of the research and that they did not need to discuss issues which they felt uncomfortable about. The professionals ensured the children and women's safety and well-being during and after the data collection.

Method of Analysis

The analysis was content oriented. First, we open coded the accounts in the transcribed interview material. We marked different stalking acts, children's positions and roles, and other elements that were associated with stalking, such as fear, school, playground, and stomachache. We watched and listened to the video material from the group sessions and the mother-and-child therapy sessions and made notes in relation to the coded interview material. Second, we categorized these codes under three themes: acts of stalking, children's role and victimization, and implications of stalking. Together, these span the variety of children's stalking experiences noted. Third, we examined the themes interpretively and reflexively (Mason, 2002). The women's narratives and researchers' reflective discussions with the experts on violence served as background that helped to elicit more detailed accounts of the stalking and supported the children's narration. Finally, we identified four forms of stalking, which reflect increasing degrees of severity: (a) an atmosphere of fear and feelings of insecurity; (b) disguised acts of stalking and the father's performance of care, love, and longing; (c) exploitation of children in stalking; and (d) physical abuse, acts of violence, and threat of death. We used knowledge of how children can be exposed to violence in their families (seeing or hearing it, being personally abused) as theoretical tools for identifying the forms of stalking; these then characterize how children are victimized when their mothers are stalked.

The first steps of analysis showed that children's age was connected to how they experienced stalking and its severity and how they acted and defended themselves in menacing situations. Accordingly, we divided the children into four age groups to identify with greater precision the implications of stalking: children below school age (2–6 years old), children of school age (7–12 years old), teenagers (13–16 years old), and young adults (17–21 years old). We used social relations, security, and age categories as frameworks to interpret the implications of stalking. Next, we will elaborate on the four forms of stalking. In the quotations, children's age, gender, and other characteristics have been anonymized to protect the children's privacy.

FORMS OF STALKING IN CHILDREN'S EVERYDAY LIVES

Atmosphere of Fear and Feelings of Insecurity

An atmosphere of fear and feelings of insecurity underlies the children's experiences of stalking. Stalking induces fear in children, even though the acts are not always violent. This form of stalking is difficult to detect because children, especially those below school age,

are not always able to verbalize the reasons for their fear and insecurity. However, a sense of fear emerged in the children's group sessions through their writings and drawings of the good and bad sides of their everyday lives. For example, the children drew devils when they described their mother's sense of fear as a bad side of their lives. The older children could already express verbally the sense of fear and insecurity that stalking caused. In the following discussion, siblings recalled the ways in which their father induced fear through his behavior:

Child A: Someone had walked around our house. There were tracks in the snow. It was a little scary. Someone had stood under our window when we were sleeping and . . .

Child B: But I remember . . . Do you remember that night, when the dog circled our home at night? I suppose that daddy was walking around our home at that time.

Child A: Yeah, the dog was going from one window to another . . .

Child B: I think it was happening at the same time . . . And then he was knocking on the windowsill, and we were really frightened!

Child A: He has visited so many times that I can't remember every time . . .

Episodes such as these maintain the sense of fear, which leads to feelings of insecurity. The data include different descriptions of how children were afraid to be alone at home or to walk the dog because the perpetrator might have been stalking them at the time. Children had diverse strategies to cope with fear when they were at home alone: In one instance, they gathered their laptops, mobile phones, and food for the evening and just sat on their beds until another family member came home. Many called someone such as a grandmother, mother, or friend when they went out with their dog, had to go to the mailbox, or took out the trash.

The women's narratives include indications of how stalking had shifted more toward affecting the children over the years. Fathers tried to get information about children in dangerous ways. For example, they monitored their children in their free time or tried to get information about them through their friends. Older children took action, such as calling the police, when they saw their fathers spying on them. Some fathers harassed their children by calling them from different anonymous phone numbers or contacting them through social media. The data indicate that the older children become, the more they start to question their fathers' behavior. They begin to perceive their right to personal security and physical integrity and can seek justice for what has happened to them.

On the whole, in this form of stalking, the data show that even when the stalking has ended or the child knows there is no actual threat of stalking, such as when the father is abroad or has passed away, the threat and fear can stay in the child's mind. Deep memories and experiences of stalking can awaken a sense of fear in social situations and public places. This limits children's opportunities to move outside and participate in daily activities and makes their relationship to the mother and other siblings, if any, a very close one. The data show how these close relationships offer security under uncertainty.

Disguised Acts of Stalking: Fathers' Performances of Care, Love, and Longing

The data include various disguised acts of stalking in the father-child relationship. The common denominator is that normally positive behavior—a parent's expression of love and care—is harnessed to stalk and maintain contact with the mother. These disguised acts acquire meanings tainted by the atmosphere of fear and insecurity. The cases in which this form occurs highlight how stalking is an unordinary type of violence and crime in that it can include repetitive and ostensibly ordinary and routine behavior (Sheridan & Davies, 2001).

The real motives and coercive behavior of a stalker can be invisible to outsiders, which makes it difficult to identify stalking as a type of violence (Logan & Walker, 2009).

Custody disputes and arrangements between the resident and nonresident parent can involve or be a means of stalking. The data show that fathers typically used negotiations concerning child contact arrangements as a way to irritate or contact the mother (see also Kaye et al., 2003). The children's descriptions of these situations varied depending on their age. The father-child relationships were more ambivalent among children of school age and less than among teens and young adults. Some of the youngest children wanted to be in contact with the father and expected the father to take care of them after the separation. Some women tried to facilitate contact between the father and the children, but the father as a nonresident parent lacked a willingness to meet the children (also Elizabeth, Gavey, & Tolmie, 2012; Watson & Ancis, 2013). The children were disappointed when the father did not arrive for agreed meetings or when he did not attempt to meet them. One of the women described the children's frustration: "The children asked why their father had so many photos of me on the walls. There were all kinds of photos, quite a lot. They asked, 'Why doesn't he have any photos of us?'"

This quotation describes how the children wanted their father to pay attention to them, but the father's attention was on the mother. This creates a sense of stalking, which seems aptly captured in Peled's (1998) description "sensing the presence of the unordinary" (p. 405). The data show that children can start to perceive meetings with the father as performances; the father neglects the children and has no real interest in meeting them. They may also begin to realize the father's abusive side. Some children of school age or below wanted to be in contact with the father, even though they may have witnessed his violence against the mother or he may have abused the children. Such experiences increase the ambivalence and confusion surrounding the children's relationship with their fathers (Peled, 1998) as they perceive their fathers' good and bad sides.

The most prominent accounts in this form of stalking were the father's contact with the children. The data contain several examples of messages and contacts from fathers that created panic; children may find such messages distressing, unpleasant, and even scary:

My daughter called me and said they [she and her siblings] had received another postcard from the father. I asked where she was; she answered that she was sitting at home. I could hear from her voice that she was sitting in a panic and staring at the postcard. I was thinking that it was just a piece of paper, but the children associated it with all the father's attempts to approach them and the letters he sent . . . They refused to open them, and they tore them up. I asked her why, and she answered that she really thought there could be poison inside. (woman)

I was staying overnight at my friend's house . . . Mommy had dropped me off there because she was going somewhere with grandpa . . . It was nighttime, and someone using an unknown number called me. I was wondering who it might be, but I answered. The voice said, "Hi, it's daddy here," and I hung up immediately. It felt like . . . after that, my mommy came to pick me up because I was really in a panic . . . (child)

These quotations show how acts of stalking may appear as benevolent behavior on the part of the father. Outsiders might consider a father's postcard or phone call as an expression of love and a display of "caring power" (Laitinen, 2009). The data include several other episodes indicating how care becomes part of stalking. In them, children's needs, wishes, and possessions become tools for stalking. For example, a father can buy a puppy to tempt the children to meet him or a nonresident father can intentionally leave a possession

important to a child at his place so that he can be in contact with the mother. These kinds of gestures and acts are normally perceived as “nice,” but in stalking, they are robbed of their original meanings and become scary and hostile (Barthes, 1957/1994; Ronkainen, 2008).

Children’s perception of a father’s care, love, and longing as a performance is affected by their past ambivalent or violent history with the father. The sense of stalking is constructed based on the cultural meanings given to caring parent–child relationships, which are misused in stalking (Laitinen, 2009). In the past context of violent family life and the present context of stalking, children can perceive the father’s culturally benevolent acts as a performance; this perception increases as children grow older. The data include several attempts by fathers to contact their children that seem negligible to others but are telltale signs of stalking to the children.

The data also show that children can take active roles in this performance (see also McGee, 2000). The children in this study often sensed their contested position between their parents. Those children of school age and below built their everyday lives around efforts to balance their relationships with their mothers and fathers. For instance, they protected and rescued their mothers and siblings by playing along with their fathers (also McGee, 2000; Överlien & Hydén, 2009). Some children spent time with the father because they knew he could not harass the mother at the same time; others tried not to irritate the father to protect the mother. These were the children’s strategies for safeguarding their mothers and other siblings. Thus, the children acted what as we may term *burdened mediators* between the parents.

Exploitation of Children in Stalking

The data illustrate that the children lived at risk of exploitation by the abusive father and that many of them became the stalker’s means or tools for stalking. The first form of exploitation identified relates to the children’s existence and needs. The use of children as a means to control a mother may occur even before the baby is born. For example, forcing the mother to have sexual intercourse can be one way in which a stalker harasses and maintains his connection to the woman. The mother can end up in a morally challenging situation if she gets pregnant and has to consider an abortion; the newborn baby could give the stalker new opportunities to control her. Some women reported that having an abortion was the only way to prevent the child’s suffering.

The data include several episodes in which the stalker controlled the woman through the children. For example, financial issues were a stalker’s way of abusing children indirectly:

I just said to my daughter, “Ask your daddy if he could buy you those school books.” She did so, and he answered, “Daddy can’t do that, because if I do, it would save your mother some money . . . Then your mother could leave for a trip . . .” So the main argument was that he couldn’t buy school books for his daughter because her mother might benefit from it. (woman)

This quotation describes how the father’s controlling the mother can place the child in the position of indirect victim. It also suggests how a child can sense the father’s stalking of the mother; the father is interested in the mother rather than the child’s needs and success at school. Even though financial oppression is common in parental disputes after separation (see Bruno, 2014), in cases of stalking, it is just a part of the broader pattern of conduct and coercive control.

The second form of exploitation appears in the data as instances in which the stalker abuses children who act as informants. This is especially typical among children of school age or below who may have ambivalent feelings toward their fathers and try to be loyal to

both parents. The following quotation illustrates how in one case the father interrogated the children to get information about the mother:

And then he harassed the children. When the children were outside, he might go ask them if their mother had a boyfriend. This happened repeatedly. The children often came inside and said that their father did not let them play in peace and quiet and that they wanted to go inside to play. If they moved, he followed them right away. (woman)

In addition, the experts on violence raised concern about the possibilities that technological devices provide today. A stalker could install spy software in children's mobile phones or stalk the children in social media to get information on the mother and children's lives. Young children in particular may not be aware of the risks of technological devices as a means of stalking.

The third form of exploitation that emerged in the data is the stalker's psychological and physical abuse of children as a means to control the mother. Control takes on different forms; for example, it may focus on the mother's economic decisions and social relationships. The common denominator is that a stalker uses the child to watch over the mother. For instance, one stalker asked the child to get information about the mother's boyfriend and whether they have had sex. In these cases, children are directly abused as informants. In one case, the stalker controlled the mother by threatening to add poison to the child's food and drink if the mother did not obey the stalker. Here, the children are positioned as objects and indirect victims of stalking. The data show that, in the long term, a child can learn the controlling behavior from the father; for instance, a child may start to monitor the mother's grocery shopping and criticize her if she buys expensive products. In these cases, stalking causes the children's relationship to their mother to become an antagonistic one.

Physical Abuse, Violent Acts, and the Threat of Death

This form of stalking appeared for the most part in the women's narratives, but children also reported physical abuse and violent acts in both their past and present experiences. The data show that physical violence, control, or a threatening atmosphere typically shadowed family life before the parents' separation (see also Brewster, 2003). Past violent experiences created the basis for how children perceive the father's contact or attempts to contact them after the separation. One woman described how she and her children escaped from home:

It was morning, and my 5-year-old kid said to her father, "Daddy, cook porridge." I was just waiting to get out of there . . . The atmosphere was crazy. Suddenly, my daughter asked, "Daddy, are you going to kill all of us at the same time? Are we going to all die at once?" Instantly, he jumped up. My daughter tried to ask if he would also like to eat porridge, but he didn't answer. Then, another daughter, who was sitting in front of the kitchen table, said, "Are we going to die now?" He jumped up and ran toward us. He caught the youngest, and she started to yell, "Let me go!"

This episode describes how violence and the threat of killing were bound to the children's everyday lives even when their family was still together. The data show that after parents separate, a father stalking the family can continue to abuse the children physically and use them as a means to threaten the mother (see also Peled, 1998). One woman shared such an incident:

I found out later on that he had physically abused the children when he tried to get information from them about what I'm doing here or whom I'm dating. And when he learned from the children that I'm dating—at that time, I was dating the man whom I'm married to now—he physically abused the children because I was dating.

This quotation illustrates how the stalker can interrogate, physically abuse, and directly take revenge on the children if the mother has a new boyfriend. The stalker abuses the children to reach and hurt his main target. The children's age affected how the stalker used them as physical weapons to terrorize the mother's and children's lives. The targets of the stalker's revenge were mostly babies or children less than school age. One woman told how she ended up in an incident that left her without a choice:

My youngest child was still a baby, only a few months old. This man held her over the balcony railing on the highest floor of the apartment building. He said that if I didn't have sex with him at once, he would let go, and that the others were waiting for their turn. My other children were standing and crying next to him. He said, "So, the others will follow the smallest one."

This quotation illustrates coercive control (Stark, 2007), which does not leave opportunities for the woman to defend herself. The data also show other physical means to abuse and control the children. For example, one stalker lurked just outside of the elevator doors, pushed the woman and child back inside and prevented them from leaving. One woman described a kidnapping, in which the father did not let the children go back to their mother:

And then, the next morning, my daughter, who was in the first grade, was standing at the door. She was terribly pale and her eyes were red. She said that she had cried all night. She had tried to tell her father that she wanted to come back to mommy, but he wouldn't let her go. My daughter threw her backpack on the floor and said that she wouldn't trust him anymore. Then I asked her where her sister was; she said that he hadn't let her go.

Some of the children in this study lived or had lived under the threat of death. Their families have lived underground or have escaped several times. According to the interviews with school-aged and older children, some of them realized the potential for severe violence and said that they were afraid that their father would kill their mother. In these cases, stalking was the main factor that determined the course of children's everyday lives. This concern also figured prominently in the accounts of women and experts on violence.

Physical abuse is a major threat to children's well-being, and it positions children as the direct victims of stalking. Many children suffer from psychosocial and physical injuries because of stalking. The threat that somebody—their mother, a sibling, or the father—could lose his or her life is a part of some children's everyday lives. Such children are on alert for danger, which limits their ability to live normal lives.

IMPACTS OF STALKING: EVERYDAY LIFE IN CAPTIVITY

The analysis shows that stalking takes on different forms in children's everyday lives. The severity of children's experiences varies from a sense of fear and insecurity to a stalker's physically violent acts and threats of death. In some cases, different combinations of these forms appear. Not all of the children in the study experienced all forms of stalking; some were exposed to one or only some of the four forms of stalking. The children's roles and victimization in the act of stalking also varied. Nevertheless, stalking was a pervasive experience. It acquired different kinds of implications in the children's lives depending on the form of stalking, the children's age, and the means of victimization (Table 1). However, the common denominator was that stalking created a major psychosocial threat to the children's lives, regardless of the form(s) it took.

TABLE 1. Stalking in Children's Everyday Lives

Form of Stalking	Acts of Stalking	Children's Role and Victimization	Implications of Stalking
Atmosphere of fear and feelings of insecurity	Spying, direct or indirect verbal and physical threats to the mother or the children, emotional burdening	Subordinate role and victims of emotional abuse	Mistrust and sense of insecurity
Disguised acts of stalking	Performance of love, care, and longing; neglecting care of children	Neglected and cheated care receivers versus active players	Emotional trap of good and evil
Exploitation of children in stalking	Interrogation, mental burdening, manipulation, economic control	Means or tools, mediators, informants, controllers, objects	Mental ambivalence, suspicion, guilt, socioemotional sense of stalking
Physical abuse, violent acts, and threat of death	Social isolation, threats, kidnapping, poisoning, confinement, revenge	Victims of physical and emotional abuse	Psychosocial and physical injuries, being on alert

The findings emphasize the socioemotional and psychosocial implications and consequences of stalking in children's everyday lives that become visible in children's relationship to their parents. The consequences are exacerbated by children's memories of their history with the father as well as by their present life, which is marked by negotiations between the mother and father and attempts to deal with the stalking. Stalking captures children's everyday lives in a complex web and may span a spectrum from vague, non-violent stalking acts to systematic, physical forms of violence. The stalker controls the children's lives through his paradoxical performances of love and care and his threatening and violent acts of stalking. This ambivalence narrows the children's socioemotional and physical space and restricts their opportunities to defend themselves and seek help. The ambivalence of the web keeps the victims—the children and their mothers—under the stalker's control by creating a trap that destroys their physical and emotional well-being, privacy, and security (see also Kirkwood, 1993; Nikupeteri & Laitinen, 2013). Moreover, stalking can cause physical injuries to children.

These findings indicate that the stalking caused by a father creates a close emotional and physical relationship between children and their mother. The atmosphere of fear and lack of security strengthens the emotional connectedness between them. Children can sense the mother's fear and insecurity and witness the father's stalking of her. This intensifies the children's fear as well as their perception of the father's behavior as violent. The disguised acts of stalking identified in this research highlight the nurturing and caring child–mother relationship because they emphasize how inadequate and disappointing the father's contribution is. Exploitation of children, physical abuse, violent acts, and the threat of death highlight the physical connectedness of the children and their mother

as well as how they protect one another from physical violence and ensure each other's survival. Concerns for safety, well-being, and staying alive come to define their relationship. Accordingly, children's experiences affect how women experience being stalked. The women's narratives indicated that instead of being worried about themselves, they were more anxious for their children (Nikupeteri, 2014). The women blamed themselves for causing physical and psychosocial threats to their children. The children's exposure to stalking and its negative consequences increased the women's sense of subjective victimization; the children's being stalked compounded the women's burden of ensuring their own and the children's well-being.

Our findings highlight that children should be also viewed as victims when their mothers are objects of stalking. This conclusion supports earlier research about children as victims in their own right in domestic abuse in general (e.g., Eriksson, 2010; Överlien, 2011) although adding much needed qualitative knowledge on children's understanding of violence (e.g., Överlien, 2010). The main contribution of this research is that it augments the discussion of postseparation stalking with a perspective on children's experiences.

There are several limitations in this study. Because of the nature of stalking, which makes it challenging to reach women and children at risk, the body of data is rather small. The data can be seen as selective in that it includes only narratives of children whose mothers had been able to seek help and who had received help. Because of the size of data, it was unfeasible to investigate gender differences in the children's experiences. In the interviews, the presence of the professionals may have had an impact on what the women and children were willing to share. More extensive and longer term data collection would provide more in-depth knowledge.

CONCLUSION

In this article, we have examined narratives elicited from Finnish children and women to identify the forms of stalking that shadow children's everyday lives and to investigate the implications of stalking after the breakup of a partnership. The knowledge gained here on the forms of stalking and their implications increases our understanding of how children experience violence when their mothers are targets of stalking and how children themselves are victimized. Stalking victimizes children in different ways: they can be direct or indirect targets of stalking or abused subjects. Stalking creates complex and meaningful bonds between a child and his or her mother.

There is a risk that children's experiences, particularly their sense of fear and insecurity, will be ignored in their daily environments, social and health services, and in the justice system. To outsiders, stalking may appear as a father's longing for the family or as jealousy and thus as harmless behavior. The present findings underscore children's sense of fear and insecurity as crucial issues to be considered in child contact negotiations and arrangements. Professionals in social and health services and in the justice system should pay more attention to the complexity of children's position between their parents, and particularly to the intricacy of the mother-child relationship, which can limit children's opportunities to express their viewpoint. Children may not be able to express their fear because of the menacing situation between family members. They may have difficulties in distinguishing their own emotions and needs from their mother's, or their sense of fear can be misinterpreted by professionals as transferred from the mother.

The forms and nature of stalking examined in this article emphasize children and women's need for help and support. Their shared experiences serve as challenges to professionals in the social and health services in constructing and maintaining supportive social relations for those who face threatening and complex life situations (see Humphreys, Thiara, & Skamballis, 2011). In stalking, both a mother and her children are in a trap of fear, insecurity, and violence, rendering a mother's opportunities to safeguard her children limited or nonexistent. For children to receive help, the service system must respond to the needs of women who are targets of stalking (see also Peled, 1998). It is our hope that this study will stimulate and inform more intense academic and reflective practice-oriented discourses on children's victimization in postseparation stalking.

NOTES

1. The project is funded by the Alli Paasikivi Foundation and is conducted together with experts on violence from two local chapters of the Federation of Mother and Child Homes and Shelters. The purpose of the project is to produce knowledge on children's safety following their parent's separation to improve social and health services, increase knowledge of stalking among school and kindergarten staff, and safeguard children.
2. In Finland, it is characteristic of the Federation of Mother and Child Homes and Shelters to work with whole families. This gender-neutral, child protection, and family-centered approach differs from that of women's shelters and refuges in the other Nordic countries and in countries such as the United Kingdom (for more details, see Keskinen, 2005).

REFERENCES

- Antle, B. J., & Regehr, C. (2003). Beyond individual rights and freedoms: Metaethics in social work research. *Social Work, 48*(1), 135–144.
- Barthes, R. (1994). *Mythologies* (P. Minkinen, Trans.). Helsinki, Finland: Gaudeamus. (Original work published 1957)
- Breiding, M. J., Chen, J., & Black, M. C. (2014). *Intimate partner violence in the United States—2010*. Atlanta, GA: National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention. Retrieved from http://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/cdc_nisvs_ipv_report_2013_v17_single_a.pdf
- Brewster, M. (2003). Power and control dynamics in pre-stalking and stalking situations. *Journal of Family Violence, 18*(4), 207–217.
- Bruno, L. (2014, July). *Financial oppression in the context of parental separation*. Paper presented at the 18th ISA World Congress of Sociology, Yokohama, Japan.
- Butler, I. (2002). A code of ethics for social work and social care research. *British Journal of Social Work, 32*(2), 239–248.
- Coleman, F. L. (1997). Stalking behavior and the cycle of domestic violence. *Journal of Interpersonal Violence, 12*(3), 420–432.
- Cupach, W. R., & Spitzberg, B. H. (2004). *The dark side of relationship pursuit: From attraction to obsession and stalking*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Davis, K. E., Coker, A. L., & Sanderson, M. (2002). Physical and mental health effects of being stalked for men and women. *Violence and Victims, 17*(4), 429–443.
- Dovelius, A. M., Öberg, J., & Holmberg, S. (2006). *Stalking in Sweden: Prevalence and prevention*. Retrieved from http://www.bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f1800024961/2006_stalking_in_sweden.pdf

- Edleson, J. L. (1999a). Children's witnessing of adult domestic violence. *Journal of Interpersonal Violence, 14*(8), 839–870.
- Edleson, J. L. (1999b). The overlap between child maltreatment and woman battering. *Violence Against Women, 5*(2), 134–154.
- Elizabeth, V., Gavey, N., & Tolmie, J. (2012). “. . . He's just swapped his fists for the system” The governance of gender through custody law. *Gender & Society, 26*(2), 239–260.
- Eriksson, M. (2010). Justice or welfare? Nordic women's shelters and children's rights organizations on children exposed to violence. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention, 11*(1), 66–85.
- Eriksson, M. (2012). Participation for children exposed to domestic violence? Social workers' approaches and children's strategies. *European Journal of Social Work, 15*(2), 205–221.
- Eriksson, M. (2013). Tackling violence in intimacy: Interacting power relations and policy change [Special issue]. *Current Sociology, 61*(2), 171–189.
- Eriksson, M., & Hester, M. (2001). Violent men as good-enough fathers? A look at England and Sweden. *Violence Against Women, 7*(7), 779–798.
- Eriksson, M., & Näsman, E. (2008). Participation in family law proceedings for children whose father is violent to their mother. *Childhood, 15*(2), 259–275.
- Eriksson, M., & Näsman, E. (2012). Interviews with children exposed to violence. *Children & Society, 26*(1), 63–73.
- Eskonen, I. (2005). *Perheväkivalta lasten kertomana: Miten ja mitä lapset kertovat terapeutisissa ryhmissä perheväkivallasta?* [Domestic violence in children's narratives: How do children talk about domestic violence in therapy groups, and what do they say?] (Acta Universitatis Tamperensis 1107). Tampere, Finland: Tampere University Press.
- European Union Agency for Fundamental Rights. (2014). *Violence Against Women: An EU-wide survey. Main results*. Vienna, Austria: Author. Retrieved from http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results_en.pdf
- Farnham, F. R., James, D. V., & Cantrell, P. (2000). Association between violence, psychosis, and relationship to victim in stalkers. *Lancet, 355*(9199), 199.
- Fleury, R. E., Sullivan, C. M., & Bybee, D. I. (2000). When ending the relationship does not end the violence: Women's experiences of violence by former partners. *Violence Against Women, 6*(12), 1363–1383.
- Goodenough, T., Williamson, E., Kent, J., & Ashcroft, R. (2003). ‘What did you think about that?’ Researching children's perceptions of participation in a longitudinal genetic epidemiological study. *Children & Society, 17*(2), 113–125.
- Goussinsky, R., & Yassour-Borochowitz, D. (2012). “I killed her, but I never laid a finger on her”—A phenomenological difference between wife-killing and wife-battering. *Aggression and Violent Behavior, 17*(6), 553–564.
- Harrison, C. (2008). Implacably hostile or appropriately protective? Women managing child contact in the context of domestic violence. *Violence Against Women, 14*(4), 381–405.
- Humphreys, C., & Thiara, R. K. (2003). Neither justice nor protection: Women's experiences of post-separation violence. *Journal of Social Welfare and Family Law, 25*(3), 195–214.
- Humphreys, C., Thiara, R. K., & Skamballis, A. (2011). Readiness to change: Mother-child relationship and domestic violence intervention. *British Journal of Social Work, 41*(1), 166–184.
- Kay, H., Cree, V., Tisdall, K., & Wallace, J. (2003). At the edge: Negotiating boundaries in research with children and young people. *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research, 4*(2), 33. Retrieved from <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/706/1531>
- Kaye, M., Stubbs, J., & Tolmie, J. (2003). Domestic violence and child contact arrangements. *Australian Journal of Family Law, 17*, 93–133.
- Keskinen, S. (2005). Commitments and contradictions: Linking violence, parenthood and professionalism. In M. Eriksson, M. Hester, S. Keskinen, & K. Pringle (Eds.), *Tackling men's violence in families: Nordic issues and dilemmas* (pp. 31–48). Bristol, United Kingdom: Policy Press.

- Kirkwood, C. (1993). *Leaving abusive partners: From the scars of survival to the wisdom for change*. London, United Kingdom: Sage.
- Laitinen, M. (2009). Power in the narratives of Finnish women and men with an intra familial child sexual abuse background. *International Journal of Child and Family Welfare*, 39(2–3), 74–86.
- Logan, T. K., & Cole, J. (2007). The impact of partner stalking on mental health and protective order outcomes over time. *Violence and Victims*, 22(5), 546–562.
- Logan, T. K., Shannon, L., & Cole, J. (2007). Stalking victimization in the context of intimate partner violence. *Violence and Victims*, 22(6), 669–683.
- Logan, T. K., & Walker, R. (2009). Partner stalking: Psychological dominance or “business as usual”? *Trauma, Violence & Abuse*, 10(3), 247–270.
- Logan, T. K., & Walker, R. (2010). Toward a deeper understanding of the harms caused by partner stalking. *Violence and Victims*, 25(4), 440–455.
- Mason, J. (2002). *Qualitative researching* (2nd ed.). London, United Kingdom: Sage.
- McClennen, J. C. (2010). *Social work and family violence: Theories, assessment, and intervention*. New York, NY: Springer Publishing.
- McFarlane, J. M., Campbell, J. C., Wilt, S., Sachs, C. J., Ulrich, Y., & Xu, X. (1999). Stalking and intimate partner femicide. *Homicide Studies*, 3(4), 300–316.
- McGee, C. (2000). *Childhood experiences of domestic violence*. London, United Kingdom: Jessica Kingsley Publishers.
- Mechanic, M. B. (2002). Stalking victimization: Clinical implications for assessment and intervention. In K. E. Davis, I. H. Frieze, & R. D. Maiuro (Eds.), *Stalking: Perspectives on victims and perpetrators* (pp. 31–61). New York, NY: Springer Publishing.
- Mechanic, M. B., Weaver, T. L., & Resick, P. A. (2002). Intimate partner violence and stalking behavior: Exploration of patterns and correlations in a sample of acutely battered women. In K. E. Davis, I. H. Frieze, & R. D. Maiuro (Eds.), *Stalking: Perspectives on victims and perpetrators* (pp. 62–88). New York, NY: Springer Publishing.
- Miller, S. L., & Smolter, N. L. (2011). “Paper abuse”: When all else fails, batterers use procedural stalking. *Violence Against Women*, 17(5), 637–650.
- Ministry of the Interior. (2012). *Selvitys perhe-ja lapsensurmien taustoisista vuosilta 2003–2012* [Report of backgrounds of familicides and filicides for the years 2003–2012]. Helsinki, Finland: Author.
- Mishna, F., Antle, B. J., & Regehr, C. (2004). Tapping the perspectives of children: Emerging ethical issues in qualitative research. *Qualitative Social Work*, 3(4), 449–468.
- Mullen, P. E., Pathé, M., & Purcell, R. (2000). *Stalkers and their victims*. Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press.
- Mullender, A. (1996). *Rethinking domestic violence: The social work and probation response*. London, United Kingdom: Routledge.
- Nikunen, M. (2005). *Surman jälkeen itsemurha: Kulttuuriset luokitukset rikosuutisissa* [Murder-suicide: Cultural categorizations in the crime news]. Tampere, Finland: Tampere University Press.
- Nikupeteri, A. (2015). *Stalked lives: Finnish women’s emotional experiences of post separation-stalking*. Unpublished manuscript.
- Nikupeteri, A., & Laitinen, M. (2013). Vaino naisiin kohdistuvana eron jälkeisenä väkivaltana [Post-separation stalking as violence against women]. *Naistutkimus-Kvinnoforskning*, 26(2), 29–43.
- Ornstein, P., & Rickne, J. (2013). When does intimate partner violence continue after separation? *Violence against Women*, 19(5), 617–633.
- Överlien, C. (2010). Children exposed to domestic violence: Conclusions from the literature and challenges ahead. *Journal of Social Work*, 10(1) 80–97.
- Överlien, C. (2011). Abused women with children or children of abused women? A study of conflicting perspectives at women’s refuges in Norway. *Child & Family Social Work*, 16(1), 171–180.
- Överlien, C., & Hydén, M. (2009). Children’s actions when experiencing domestic violence. *Childhood*, 16(4), 479–496.

- Peled, E. (1998). The experience of living with violence for preadolescent children of battered women. *Youth and Society*, 29(4), 395–430.
- Ronkainen, S. (2008). Intiimi loukkaus ja haavoittuvuus. Seksuaalisen väkivalta ja pornografisoivat narratiivit [Violated intimacy and vulnerability. Sexualized violence and pornographic narratives]. In S. Näre & S. Ronkainen (Eds.), *Paljastattu intiimi: Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka* [Disclosed privacy: The dynamics of gendered violence] (pp. 43–83). Rovaniemi, Finland: Lapland University Press.
- Sheridan, L., Blaauw, E., & Davies, G. (2003). Stalking: Knowns and unknowns. *Trauma, Violence & Abuse*, 4(2), 148–162.
- Sheridan, L., & Davies, G. M. (2001). Stalking: The elusive crime. *Legal and Criminological Psychology*, 6(2), 133–147.
- Sheridan, L., & Roberts, K. (2011). Key questions to consider in stalking cases. *Behavioral Sciences & the Law*, 29(2), 255–270.
- Smart, C. (2006). Children's narratives of post-divorce family life: From individual experience to an ethical disposition. *The Sociological Review*, 54(1), 155–170.
- Stark, E. (2007). *Coercive control: The entrapment of women in personal life*. New York, NY: Oxford University Press.
- Tjaden, P., & Thoennes, N. (1998). *Stalking in America: Findings from the National Violence Against Women Survey*. Retrieved from <https://www.ncjrs.gov/pdffiles/169592.pdf>
- Tjaden, P., Thoennes, N., & Allison, C. J. (2002). Comparing stalking victimization from legal and victim perspectives. In K. E. Davis, I. H. Frieze, & R. D. Maiuro (Eds.), *Stalking: Perspectives on victims and perpetrators* (pp. 9–30). New York, NY: Springer Publishing.
- Watson, L. B., & Ancis, J. R. (2013). Power and control in the legal system: From marriage/relationship to divorce and custody. *Violence Against Women*, 19(2), 166–186.
- Wilson, M., & Daly, M. (1993). Spousal homicide risk and estrangement. *Violence and Victims*, 8(1), 3–16.
- Wright, J. A., Burgess, A. G., Burgess, A. W., Laszlo, A. T., McCrary, G. O., & Douglas, J. E. (1996). A typology of interpersonal stalkers. *Journal of Interpersonal Violence*, 11(4), 487–502.

Acknowledgments. The project “Invisible Children—Supporting the Survival of Children and Adolescents in Their Everyday Lives Shadowed by Stalking” (2012–2014) was funded by the Alli Paasikivi Foundation and conducted together with professionals from Oulu and Mikkeli chapters of the Federation of Mother and Child Homes and Shelters. We are very grateful for the cooperation with Pirjo Ervasti, Riitta Hannus, Merja Korhonen, Tuija Korhonen, Pia Marttala, Sirkku Mehtola, Riitta Pohjoisvirta, Jaana Sohkanen, and Jaana Kinnunen.

Correspondence regarding this article should be directed to Anna Nikupeteri, MSSc, University of Lapland, Faculty of Social Sciences, Box 122, FI-96101, Rovaniemi, Finland. E-mail: anna.nikupeteri@ulapland.fi

OSAJULKAISU IV

Nikupeteri, Anna 2016:

Professionals' critical positionings of women as help-seekers:
Finnish women's narratives of help-seeking during post-separation stalking.
Qualitative Social Work.

DOI: 10.1177/1473325016644315.

Reproduced with permission of SAGE Publications.

Article published online before print 13/4/2016, available online

[http://dx.doi.org/10.1177/1473325016644315.](http://dx.doi.org/10.1177/1473325016644315)

Professionals' critical positionings of women as help-seekers: Finnish women's narratives of help-seeking during post-separation stalking

Anna Nikupeteri

University of Lapland, Faculty of Social Sciences, Finland

Abstract

The study explores how women victims of post-separation stalking perceive the positions ascribed to them in the help-seeking process by social workers and other professionals. Applying positioning theory, the research identifies 'critical' positionings, namely, those hindering the women in seeking help. The ultimate aim of the inquiry is to inform professional practices by identifying how professionals position victims of stalking and the risks of misinterpretation this process entails. The data comprise narratives of 15 Finnish female victims of stalking, who were interviewed either individually or together with a professional (social worker, shelter worker or therapist) who had worked with them. A total of five such professionals participated in conducting the interviews. The analysis of the women's perceptions posits four critical positionings: Professionals viewed them as (1) alienating parents, (2) unprotective mothers, (3) over-cautious women and/or (4) implausible victims. These determinations are seen as rooted in considerations of morality, accountability, rationality and agency. The findings indicate that the complex nature of stalking, women's reactions to it and the ambivalent appearance of their strategies for dealing with stalking may pose obstacles to professionals in positioning them as help-seekers. This in turn may hinder women in their efforts to receive adequate help or even victimise them further. The study highlights that client–professional interaction in the context of post-separation stalking needs to be more victim-sensitive. It suggests that when analysing women's situations and providing help, professionals should be more mindful of women's own understandings and valorise their sensitive experiences.

Corresponding author:

Anna Nikupeteri, Doctoral Student and University Teacher in Social Work, University of Lapland, Faculty of Social Sciences, Box 122; FI-96101 Rovaniemi, Finland.

Email: anna.nikupeteri@ulapland.fi

Keywords

Post-separation stalking, positioning theory, help-seeking, social work practice, domestic violence, women

Introduction

This paper explores the perceptions of women who are stalked by their former partners, focusing on the women's views of how professionals position them as help-seekers and whether they find the help given beneficial. The paper approaches post-separation stalking as a form of violence against women in the framework of gendered violence, with special reference to victims' subjective experiences. Studies have shown that victims consider professionals' interventions in stalking situations inadequate or inconsistent (e.g. Bennet Cattaneo et al., 2011). This observation may be explained in part by the legal framework within which social workers and other professionals, such as police officers and justice system officials, do their work: their statutory obligations and authority frame their interaction with a victim in terms of institutional power, possibly preventing her needs from being recognised and even re-victimizing rather than helping and empowering her (Bundy-Fazioli et al., 2009; Keeling and van Wormer, 2012). In working with stalking victims, professionals often lack knowledge about what constitutes stalking and thus often misunderstand or ignore its complex nature (Bennet Cattaneo et al., 2011; Logan et al., 2006; Spence-Diehl and Potocky-Tripodi, 2001; Weller et al., 2013). This study addresses these shortcomings in service provision through an analysis of Finnish women's narratives of help-seeking during post-separation stalking. The research is part of an extensive project on Finnish women's and children's experiences of post-separation stalking and of the help they receive in what is a distressing life situation.

Most often women are stalked by their previous partner in heterosexual relationships (Breiding et al., 2014; European Union Agency for Fundamental Rights, 2014; Tjaden and Thoennes, 1998). Post-separation stalking is defined as an intense and pursuit-oriented behaviour toward another person. It consists of repeated actions by the former partner which the target perceives as intrusive, threatening, or distressing (e.g. Cupach and Spitzberg, 2004; Mechanic, 2002). It can include a spectrum of violent and non-violent acts, such as the stalker sending threatening messages to the target, following her on the street or sending flowers with a longing message.

Children are often involved in stalking: they may be a means to carry out stalking, targets of revenge or exploited informants (Nikupeteri and Laitinen, 2015). The perpetrator's acts induce fear in, or cause emotional distress and physical and social harm to, the victim and those close to her (Nikupeteri and Laitinen, 2015; Davis et al., 2002). Moreover, post-separation stalking poses a risk of lethal violence to the victim. For instance, a US study (McFarlane et al., 1999) revealed

that 76% of femicides and 85% of attempted femicides included stalking before the offense or attempt.

In stalking perpetrated by a former partner, victims may fail to perceive themselves as victims of violence (Nikupeteri and Laitinen, 2013). Where this is the case, they try to cope on their own by inventing strategies to survive in everyday life or seek informal help from friends and relatives before contacting professionals (European Union Agency for Fundamental Rights, 2014; Goodman et al., 2003). As a result, professionals may not realise that victims' actions to manage on their own and safeguard themselves and others, especially their children, are a strategy of resistance to stalking (Goodman et al., 2003; see Hydén, 2005). Where this oversight occurs, professionals may fail to view women's situation as harmful and as entailing a risk of serious violence, and thus overlook their need for professional help; or, where professionals do respond, women may find the responses unhelpful. However, in Finland and elsewhere, social workers' and other professionals' expertise in identifying and working with clients' sensitive and complex experiences and gender-related phenomena has increased in recent decades and made it possible to address intimate partner violence more competently (e.g. Eriksson, 2010; Fawcett et al., 2000; Kuronen et al., 2004). In 2014, Finland followed many other European countries by enacting an anti-stalking provision in its Criminal Code. Where stalking is viewed as criminal behaviour, victims' awareness and possibilities to recognise their ex-partner's behaviour as violence have increased and professionals have been able to intervene more determinedly.

The purpose of the broader project referred to above was to develop social workers' and other professionals' ability to recognise and better address stalking victims' need for help. The present research draws on that context to answer the following question: How do victims of stalking find themselves positioned as help-seekers in encounters with professionals? The study focuses on 15 women's perceptions of how professionals misinterpreted them as help-seekers and positioned them in a way that hindered their receiving help. In this light, these positionings are described as 'critical'. Positioning theory (e.g. Harré and van Langenhove, 1999) is applied here to investigate how the knowledge of a woman's need for help is produced in the interaction between her and a professional and used in determining the forms of help offered. The ultimate aim of the research is to inform practices in social work and other professions by identifying how practitioners position victims of stalking and the risks of misinterpretation in this process.

The next section presents positioning theory and how it is applied in this research. This is followed by a section describing the research process. The two next sections proceed to describe how the professionals whom women encountered positioned them as help-seekers and the considerations underlying the critical positionings identified. The concluding section then discusses the implications of the study for practice, as well as its contribution to discourses on client-professional encounters in social work and to the effectiveness of the services designed to help victims of post-separation stalking.

Theoretical background and its application

The theoretical background underpinning the research is positioning theory (Harré and Moghaddam, 2003; Harré and van Langenhove, 1999). The theory enables a researcher to untangle the complex interactions involved in the process by which people's positionings in relation to one another are constituted and negotiated in discursive practices. Positioning theory offers a framework permitting finer-grained investigation of the encounters of clients and professionals than, for example, role theory, which entails a more static representation of actors. Being framed by social constructionism, positioning theory views positions as relational and perpetually constructed in conversational processes tied to time, space and location (Harré and van Langenhove, 1999). The ways in which people are positioned by others or attempt to position themselves are also affected by the cultural stereotypes and categories at work in any interaction (Hitzler, 2011). The focus of positioning theory is how the prevailing moral order, rights and duties feature in interaction and how those rights and duties are distributed between the interactants (see Harré and van Langenhove, 1999). In the context of post-separation stalking, the women's rights and duties – as victims, mothers and parents – are based on cultural codes and the moral order and determine whether they can be identified as victims of stalking.

Of particular interest where the interaction of women victims of stalking and professionals is concerned are women's (1) self-positioning, that is, how they position themselves; and (2) other-positioning, that is, how professionals position them (Harré and van Langenhove, 1999). The women's dominant self-positioning is that of victim, which prompts them to seek help from social workers, healthcare professionals and judicial authorities. Yet, some women may have difficulties positioning themselves as victims. This can be explained in part by the nature of stalking – a dynamic of longing and violent behaviour – and the emotional state that it creates, which may hamper women in differentiating harmless from violent behaviour (Nikupeteri, 2016; Nikupeteri and Laitinen, 2013). This 'non-knowing' position is marked by a woman's apparent failure to understand her personal situation, which may, however, be one way for her to protect herself from moving from 'experiencing' to 'knowing about' stalking (Hydén, 2014). The analysis presented in this study focuses on the positionings which the women found to hinder them in receiving help. These may be termed 'malignant' positionings (Sabat, 2003), for they influenced whether or not professionals saw the women as help-seekers and thus whether the women received help.

Methods

Participants and their recruitment

The data for the present research consist of narratives of 15 Finnish women aged 29–50 years who were stalked by their male ex-partners. In all cases, the history of the relationship with the ex-partner was violent or the man had controlled the

partnership in other ways. The women had been stalked from less than 1 year to some 20 years. They still lived in fear of the perpetrator's next attack or contact. All had had contacts with the police, justice or health and social services due to the stalking. Twelve of the women currently or previously had a restraining order against the stalker, whereas three had not obtained one for fear of provoking him; the administrative procedures involved were also cited as a hindrance. Thirteen women had a child or children (1–5 in number) with the stalker or from an earlier relationship. Children were involved in stalking and suffered from the harmful consequences of stalking that targeted the mother. The data were collected during the period 2011–2013.

Ten women were recruited for the study through the researcher's contacts with professionals (social workers, shelter workers and therapists) who work with victims of stalking. The researcher asked the professionals to consider the women they knew based on the following criteria: the woman was being stalked by her ex-partner; she found the stalking intrusive and threatening; and she could participate in the study without concern for her safety. Three more women were recruited through the researcher's contacts with other academics in the field, and an additional two women contacted the researcher personally after the social workers had provided a written description of the study to their other clients and their colleagues.

Data collection method

The women were interviewed individually or in the company of a professional. Before conducting the interviews, the researcher discussed the life situations of the women and the aims of the study with the professionals. In eleven cases, an assessment was made that the woman's participation in the interview would have been unsafe without a familiar professional present, as the stalking was still intense in the woman's life or she was still dealing with her traumatic experiences. Some women wanted a professional to be present when conducting the interview in any event. A total of five professionals participated in conducting the interviews. This group comprised social workers, shelter workers or therapists, some of whom were working with more than one of the women. All had identified the women as victims of stalking. The professionals and women met for the purpose of the study in addition to their regular appointments. Four women considered that their life situation and mental wellbeing were in balance to the extent that they could participate in the interviews without a professional present.

The data collection method can be considered an adaptation of Hydén's (2014) teller-focused interview: the interviews were oriented towards the women and aimed at validating their experiences (also Harding, 1991). The nature of the interviews was dialectic. The interviewees, professionals and researcher shared the same interest: to make the women's experiences meaningful and to produce knowledge about post-separation stalking for the general public but, in particular, for social work and other professional practices (Hydén, 2014). The role of the professionals

was to facilitate women's narration of sensitive experiences, which they related from the non-knowing position (Hydén, 2014). Since the aim was to understand the narratives of the women and their subjective experiences, the researcher's approach was to listen to the discussion, observe the interaction of the women and professionals and ask clarifying questions. In the four interviews involving only one of the women and the researcher, the researcher's role was more active one than in the other sessions.

Each of the women was interviewed one to three times depending on how much she was willing to share and how safe it was for her to participate in the research. The participants were informed beforehand that interviews would focus on their everyday life experiences of stalking and how the system of professional support had responded to those experiences. The interviews were carried out in a professional's office, the woman's home or other quiet location conducive to discussing sensitive and private experiences. Each interview lasted one to two and one-half hours and was recorded and transcribed.

There are a number of limitations regarding the methods of data collection and studying sensitive and traumatizing experiences that bear mentioning. In the interviews, many victims may have found it challenging to recall all the details of what were multiple encounters with the professionals. Additionally, the presence of the professionals in the interviews may have had an impact on what the women were willing to share concerning the help and support they received. In future studies, research designs comparing data collected from victims of stalking and professionals working in different services (law enforcement, the courts, healthcare and social welfare services) could produce more in-depth and multifaceted knowledge.

Ethical considerations

The study complies with the Finnish research ethics guidelines (Finnish Advisory Board on Research Integrity, 2015). A research permit was required by one local chapter of the Federation of Mother and Child Homes and Shelters and it was duly applied for and granted. The women's informed consent to participate in the research was obtained orally. The women were informed that they could withdraw from the study at any point and that they did not need to discuss issues about which they felt uncomfortable. At the end of the interviews, the women were asked if they felt a need for further discussion of the issues that had come up. Some continued the discussion with the professional at their next appointment, while others felt no need to discuss the issues any further.

Data analysis

Positioning theory was applied to examine how the knowledge of the women's life situations was constructed and how professionals positioned the women as help-seekers (Harré and van Langenhove, 1999). In the first phase of analysis, the transcripts of the interviews were read systematically with a focus on the women's

encounters with professionals; of particular interest were the services the women had sought help from and whether they felt the services were helpful. The salient passages were marked using ATLAS.ti software. In the second phase, the focus was directed to women's reactions as well as to accounts in which the women indicated that they had not received adequate help and that their subjective experiences differed from the professionals' interpretation of their life situations. Discrepant perceptions were identified in the case of topics such as child custody, mothering, a woman's duties, and the nature of violence. The third phase of reading the encounters was more interpretive (Mason, 2002). It included thematisation of the discrepancies in terms of *parenthood*, *motherhood*, *womanhood* and *victimhood*. These four themes were then used as analytical tools in re-reading the women's perceptions of their encounters with professionals and ascertaining the women's positionings. Four categories describing professionals' most frequent positioning of the women as particular kinds of help-seekers were identified: (1) alienating parent, (2) unprotective mother, (3) overcautious woman and (4) implausible victim. These may be seen as professionals' critical positionings, that is, ones that prevented the women from receiving adequate help. They describe the variety of ambivalent identities ascribed to the women as help-seekers. Two or more of the four positionings were often present at the same time in interaction with professionals.

The following sections present the findings and a discussion of the salient literature. The findings are analysed from the viewpoint of rights, duties and moral order, which are the fundamental elements of positioning theory and which take on their meaning based on the socio-cultural context and cultural codes (Harré and van Langenhove, 1999). Quotations from the victims' interviews that are representative of the women's experiences are used to illustrate the positionings. Although the professionals were also involved in this study, the paper presents quotations from the victims' narratives only.

Professionals' critical positionings of stalking victims

Alienating parent

Positionings falling into the category of alienating parent appeared mainly in the women's encounters with the family social workers, primarily when negotiating child visitation between the resident and non-resident parent and in child custody disputes. If the woman did her utmost to make the children's meetings with their father 'work' – but was unsuccessful because the father lacked real interest in meeting the children – the professionals might interpret it as unwillingness to cooperate on her part and accuse her of depriving the father of his children. One woman recalled her encounters with a social worker as follows:

[I was] accused of depriving the father of his children [and was asked] whether I understand at all what kind of consequences it has for the children's development.
(–) For a long time I tried to make the meetings work. I believed that children needed

to meet both parents. (–) Anyway, they accused me of being resentful, of looking out for my own interests, of trying to get revenge, or of not wanting the children to meet their father for some other reason.

Another woman shared how her ex-partner tried to convince the professionals that she was mentally ill and was alienating him from the children:

If only he hadn't convinced the professionals at that appointment that now the woman [referring to herself] tried this because of the separation, that this is alienation, that I have PAS – Parental Alienation Syndrome – and need to be examined. [He said:] 'The woman is crazy.' We [the woman and those close to her] were told the man demanded that 'the woman be placed in a psychiatric facility and that a psychiatrist examine her now'.

These two quotations describe how professionals can view a woman as a selfish parent who manipulates the children, complicates child custody negotiations because of personal motives, and makes no effort to organise the children's meetings with the father and co-operate as a parent. In other words, professionals can assess a woman as being a difficult client, not as a victim of stalking. Often when the social workers interpreted the woman as an irresponsible parent, they based their perception on the ideology of shared parenthood after separation, which is rooted in the best interests of the child (Eriksson, 2011). The professionals tried to organise the families' social relations from their statutory perspective and in most cases interpreted the woman's experiences of being stalked as a family matter rather than as a power imbalance between the woman and the man stalking her. Accordingly, the professionals expected the women to create a constructive relationship with their ex-partners, as well as with the professionals, in the name of shared parenthood and responsible parenting.

The positioning of women as alienating parents shows that when stalking concerns children it can be addressed as a matter of child welfare (see Fargion, 2014) rather than criminal behaviour. Child welfare draws on a socialised, cultural understanding of shared parenthood and co-parenting, as well as parental rights and duties after separation, as a way to maintain the moral order in the family. Here the professionals' positioning of the women took on complex forms. They were influenced by how the stalker responded to the woman's efforts to be a co-operative and caring parent.

Unprotective mother

Positionings falling into the category of unprotective mother emerged primarily where the issue was motherhood. In these instances, the professionals took the view that the women should take responsibility for the ex-partner's stalking behaviour in order to safeguard the children. As with the category of alienating parent, positionings in this category figured prominently in the women's encounters with family

social workers. In two instances where women were seen as unable to protect their children, the women shared that they had no choice but to let their children be taken into care, as this was the only way to protect them from the stalker:

Four times I applied for a restraining order against him. I applied for it because of the children. (–) If we think about the child welfare services, what has irritated me is that I have asked for many kinds of help. I have tried many channels, but one response I got from the child welfare services was that here it is not the clients who make suggestions; these go top down. I had suggested what kind of help would work in our case. Ultimately, the only thing they had to offer us was that the children could be taken into care. This was the only way to protect the children.

In practice, they asked me: ‘Which one is more important, your child’s or your own mental health?’ And I knew that I had been driven into a corner with the authorities, too; I didn’t have any options.

Many of the women found themselves caught between the stalker’s threats and coercion and the professionals’ risk assessment and monitoring of their mothering. This situation arose partly because the limited possibilities to intervene in stalking are a structural problem: Social work practices are framed by institutional power and statutory practices that leave professionals little choice or few means to protect children when their mothers are stalked. The only solution may be to remove the children from the mother’s care. The data also indicate the complexity of mothering in the context of stalking. Many women’s ability to be protective and caring mothers was threatened because the perpetrator’s acts often targeted their mothering, one example being false reports of child abuse. Thus, the professionals’ possibilities to help the women depended on whether professionals were familiar with the nature of stalking and whether they viewed the women’s situations as instances of stalking.

Professionals’ concern to protect children is real as it is known that children can be abused in the course of stalking (Nikupeteri and Laitinen, 2015). When a woman is a target of stalking, her emotional ability to take care of her children and protect them is threatened; but this does not necessarily imply a deficiency in her mothering skills. Moreover, removing children from the mother’s care is not an intervention in stalking; it can still continue. The data show that some professionals led women to believe they were accountable for the stalking inasmuch as they had chosen their partners and had been in a romantic relationship with them, and should thus be able to handle them and take responsibility for the consequences of stalking. In such cases, many women blamed themselves for their situation and tried to manage with the stalking and safeguard their children.

The positioning category of unprotective mother is constructed on the cultural understanding of motherhood, which includes certain rights and duties and is based on a moral order of succeeding or failing as a mother. It also reflects the gendered construction of parenting (Eriksson, 2010) which can often be seen in

Nordic professional practices. The data show that responsibility for the well-being and safety of children is often given to the mother. This burden on the mother is doubled where society, through a restraining order, essentially declares the father unfit as a parent.

Overcautious woman

When positioned as overcautious, the women were viewed in the light of the dominant cultural understandings of womanhood. This positioning occurred in the women's encounters with police officers, social workers and judicial officials. The key themes in this category were the women's emotional experiences and the truthfulness of their reports.

Positioning a woman as overcautious relates to how professionals assess and justify the emotions which stalking arouses in the women. Professionals may interpret the women's fear and sense of insecurity as exaggerated or imagined or, in contrast, valorise the emotions as real reports of stalking (Nikupeteri, 2016). According to the women's accounts, the professionals they encountered contemplated who to believe and who was the more truthful – the woman or her ex-partner. Where they felt that a woman was imagining or exaggerating her ex-partner's behaviour, the professionals may have questioned and played down her experiences. The women related many such encounters. Two of the women share in the following:

The second restraining order expired and the man started threatening me again. I went to the police and asked what to do. I got the answer: 'Are you sure it is not just a bogeyman in your own head? When you hear the man's name you start to cry. Why don't you just phone him and say that you are going to apply for a restraining order again?' (–) But for that kind of person [stalker], it is like throwing petrol on the flames.

I went to the police and said that I wanted to report an offense. (–) The officer on duty said: 'You know, when this kind of a break-up happens, we men get idiotic. We may get worked up and say things that we don't mean. It is just a kind of separation anxiety.'

These examples of reports reflect how professionals, in this case the police, may view women as overcautious. The professionals may not perceive the ex-partner's behaviour as stalking and as a problem that needs to be addressed. They may not be familiar with the dynamics of stalking or even acknowledge that stalking is occurring; rather, they can view a woman's reaction as a surge of emotion after separation. In the cases where the professionals did not take the women's sense of fear seriously, the women felt ridiculous and mocked. What is more, the data show that, in the long term, if the professionals did not recognise that the women were being stalked, many women started to position themselves as 'paranoid' and to question their own emotions.

Taken as a whole, the category of overcautious woman highlights that professionals may lack adequate knowledge about the dynamics of stalking. The 'logic' of stalking runs counter to the general understanding of an intimate relationship and separation and this can thus lead to situations in which the women's reactions are questioned. According to the general cultural understanding of duties, rights and the moral order associated with womanhood, women are often considered emotionally sensitive (see Sheridan and Lyndon, 2012). Accordingly, they can be seen as driven by emotions rather than common sense, with their reactions to being stalked perhaps interpreted as exaggerated.

Implausible victim

The category of implausible victim is constructed on the theme of victimhood. According to the data, professionals often based their evaluations on the stereotype of the innocent and traumatised victim, one who is passive, vulnerable and helpless. In such cases, the professionals' perception of a woman's need for help depended on her behaviour and agency as a victim. In order to be a plausible victim, a woman's behaviour should be perceived as consistent in all circumstances. The data indicate that the women had different kinds of coping strategies – including a desire to end the violent relationship – which ran counter to the perception of a victim's 'normal' behaviour. Often the women used a certain tactical thinking to cope with stalking. For example, some deliberately contacted the stalker: they answered his phone calls so that they would be aware of his next move, or let him come into their home so that they did not need to live with the fear and unpredictability involved in waiting for his next move. The contacts also provided periodic relief; for example, in one case the woman obtained information on the man's work shifts or when he was going abroad. However, these actions conflicted with the professionals' perception of a victim as a person who would resist becoming further victimised and cease contact with the perpetrator.

The women related several cases in which the professionals questioned their need for help because they were too active as victims of violence as, for example, when they analysed their life situation and the stalker's behaviour and motives. In the following excerpt, a woman recalls her discussion with a social worker and the reasons why she did not receive help when she sought it. It illustrates the paradox of passive and active victim.

But they didn't see what I meant. I said that I can look like I am acting [coherently], but I am totally broken inside. I knew that I was totally broken at that point, but nobody saw it. I tried to bring it up and when I talked with the social workers I said I was exhausted. I don't need a lot of strain anymore, I am collapsing. . . Then one of the social workers said that she/he believed me, 'but most people don't believe you because you look like you're getting by. . . You take care of the home and children; in a way, you look strong, you tackle the issues'. . . Then I asked, 'What should I look like?' [The social worker's reply was] 'Well, a social worker's clients should look sort

of like they are beaten and not able to do anything. The social worker can then provide help from there on.'

The quotation describes the woman's efforts to get help. However, her strong determination ran counter to the general understanding of what it means to be a helpless victim. By contrast, some women shared how their traumatisation hindered them from acting rationally. For example, many women described that the encounters with the stalker in court were scary and that they felt overwhelmed next to the stalker because he was able to present himself clearly and convincingly. Thus, the women felt that they were not able to give a coherent account of the stalking, which then hindered them from being understood in the help-seeking process.

As a whole, in the category of implausible victim, professionals' positionings of the women reflected a lack of knowledge on the nature of stalking as well as on the victims' strategies to cope with it and efforts to protect themselves and close ones. Professionals' perception of the women's agency was ambivalent, which ran counter to the stereotypical understanding of them as victims and to the general understanding of a victim's duties and rights.

Considerations underlying the critical positionings

The foregoing analysis shows that the professionals' positioning of the women centred on the following considerations: *morality*, *accountability*, *rationality* and *agency*. These played a significant role in shaping how the women were seen as parents, mothers, females and victims, and thus what kind of help was provided. I have summarised the professionals' positionings of the women as help-seekers, the related themes and the considerations underlying the positionings in Table 1.

In the first category – alienating parent – the misinterpretation of women's need for help stemmed from a moral evaluation: Instead of seeing the stalkers' behaviour as exploitation of the women and children, the professionals viewed the women as difficult uncooperative clients and as irresponsible and manipulating parents who did not invest in the best interests of their children. In the case of women positioned as unprotective mothers, the second category, the professionals considered the women accountable for stalking – and thus responsible for controlling and stopping it – instead of seeing them as victims trying to safeguard the children. In the third category, overcautious woman, the professionals assessed the rationality of women's reactions as typically female. Instead of taking women's concerns and anxiety as genuine and well founded, they challenged their clienthood by questioning the truth of what they said, the reports of stalking and the seriousness of violent acts. The fourth category of positioning, implausible victim, derived from the professionals' particular understanding of agency, specifically the stereotypical notion that a victim's agency is passive; they could have regarded the women as behaving in a consistent and tactically justifiable manner and as attempting to safeguard themselves and ease the fear and unpredictability of stalking.

Table 1. Professionals' critical positionings of women as help-seekers, associated themes and underlying considerations.

Positioning	Theme	Consideration
Alienating parent	Parenthood	Morality Woman seen as <ul style="list-style-type: none"> - difficult client - irresponsible parent - manipulative parent
Unprotective mother	Motherhood	Accountability Woman <ul style="list-style-type: none"> - made accountable for the stalking - made responsible for the well-being of her children - burdened with having to control and stop the stalking
Overcautious woman	Womanhood	Rationality Professionals evaluate truthfulness of <ul style="list-style-type: none"> - woman's narratives - woman's reports of stalking - the seriousness of violent acts
Implausible victim	Victimhood	Agency Need for help based on <ul style="list-style-type: none"> - perception of woman as active versus passive victim - perceived truthfulness of victim's accounts

Discussion and implications for practice

The findings indicate that the complex nature of stalking, women's reactions to it, as well as the ambivalent appearance of their strategies for handling stalking, challenged the professionals in positioning women as help-seekers and in providing adequate help. The analysis shows that professionals may not view women's need for help as deriving from their being stalked. In the present case, the professionals' positioning of the women took on complex forms, because the positionings were often mediated through the stalker's behaviour: the women's responses to stalking were related to the ex-partner's stalking behaviour and his responses to their reactions to being stalked (also Cavanagh, 2003). The themes which figured most frequently in the positionings were parenthood and motherhood. This finding can probably be explained by the fact that most of the women had children by the stalker or from an earlier relationship, and the well-being and safety of the children were the reasons why many women sought professional help.

The findings show that many of the women were frustrated and dissatisfied with the helping services and the justice system and with their inadequate responses to stalking. Instead of making the former partners responsible for their behaviour,

the professionals positioned the women such that they became accountable for the stalking and for securing their own and their children's safety. Experiences such as these, in which victims feel that services designed to help them in fact fail to do so, have been noted by other scholars on intimate partner violence (e.g., Cavanagh, 2003; Johnson and Sullivan, 2008; Keeling and van Wormer, 2012). Also in line with earlier studies, the present study indicates that victims' interpretation of their experiences of violence and the nature of those experiences are gender-driven (see also Romito and Grassi, 2007; Sheridan and Lyndon, 2012) and suggests these differences may not be taken into account when helping victims.

The present findings also indicate that stalking victims' experiences may not be validated if they are viewed from a strictly legal perspective or in terms of stereotypical conceptions of domestic violence, parenthood, motherhood, womanhood and victimhood. In addition, the research shows that the focus on protecting children in family social work can eclipse women's experiences, which can undermine opportunities to approach stalking holistically. Recognizing mothers as targets of stalking, as victims, could make it possible to prevent the harmful consequences of stalking for mothers and their children and stop stalking (see Fargion, 2014). The results presented here affirm those of other studies raising concern regarding how motherhood is rendered subordinate to institutional power and how mothers' vulnerable, complex and stigmatised life situations are viewed without regard for the special features of the context of mothering (e.g., Buchanan et al., 2014; Virokannas, 2011). The conclusions put forward in this study are consistent with those of earlier research emphasizing the need for a more victim-sensitive approach (e.g., Goodman and Epstein, 2008) when social workers and other professionals undertake to intervene in post-separation stalking. It is important to improve social work practices to better identify stalking victims and determine how their voices can be heard to a greater extent and their experiences deemed valuable in the complex challenge that is stalking.

All in all, this research indicates that social workers, as well as other professionals, should pay more attention to the knowledge about stalking produced in client-professional encounters and to how that knowledge is used when providing help. The key factors found to shape professionals' positionings of the women interviewed – morality, accountability, rationality and agency – should be approached with an open mind and sensitivity. This requires that professionals be mindful of the complexity of stalking (see Cavanagh, 2003), its influences on the possible positionings and the implications for providing the kind of help needed by women who are stalked. Neglecting the complexity of stalking can victimise women further or discourage them from seeking help. Furthermore, the failure to recognise women's position as victims of stalking gives the stalker an opportunity to continue his behaviour. These conclusions highlight a need for professionals to construct knowledge together with a woman about her need for help, to consider her subjective experiences meaningful and to analyse her life situation with the focus trained squarely on her understanding (Goodman and Epstein, 2008; Hydén, 2014). These implications of this research for social work and other

professional practices are applicable to work with victims of post-separation stalking in different cultural contexts, particularly in western countries.

Acknowledgements

The author would like to thank all the women and professionals who participated in the study for their contribution. Thanks are also due to Stanley Witkin for his comments on an earlier draft of the manuscript.

Declaration of conflicting interests

The author(s) declared no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Funding

The author(s) received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

References

- Nikupeteri A and Laitinen M (2013) Naisiin kohdistuva eron jälkeinen vaino parisuhdeväkivaltana [Post-separation stalking as violence against women]. *Naistutkimus-Kvinnoforskning* 29(2): 29–43.
- Nikupeteri A and Laitinen M (2015) Children's Everyday Lives Shadowed by Stalking: Postseparation Stalking Narratives of Finnish Children and Women. *Violence and Victims* 30(5): 830–845.
- Nikupeteri A (2016) Stalked Lives: Finnish Women's Emotional Experiences of Post-Separation Stalking. Manuscript. (the paper is on review process and not officially accepted yet).
- Bennet Cattaneo L, Cho S and Botuck S (2011) Describing intimate partner stalking over time. An effort to inform victim-centered service provision. *Journal of Interpersonal Violence* 26(17): 3428–3454.
- Breiding MJ, Chen J and Black MC (2014) *Intimate Partner Violence in the United States—2010*. Atlanta, GA: National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention. Available at: http://www.cdc.gov/violence-prevention/pdf/cdc_nisvs_ipv_report_2013_v17_single_a.pdf (accessed 19 April 2015).
- Buchanan F, Wendt S and Moulding N (2014) Growing up in domestic violence: What does maternal protectiveness mean? *Qualitative Social Work* 14(3): 399–415.
- Bundy-Fazioli K, Briar-Lawson K and Hardiman ER (2009) A qualitative examination of power between child welfare workers and parents. *British Journal of Social Work* 39(8): 1447–1464.
- Cavanagh K (2003) Understanding women's responses to domestic violence. *Qualitative Social Work* 2(3): 229–249.
- Cupach WR and Spitzberg BH (2004) *The Dark Side of Relationship Pursuit: From Attraction to Obsession and Stalking*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Davis KE, Coker AL and Sanderson M (2002) Physical and mental health effects of being stalked for men and women. *Violence and Victims* 17(4): 429–443.
- Eriksson M (2010) Children who “witness” violence as crime victims and changing family law in Sweden. *Journal of Child Custody* 7(2): 93–116.

- Eriksson M (2011) Contact, shared parenting, and violence: Children as witnesses of domestic violence in Sweden. *International Journal of Law, Policy and the Family* 25(2): 165–183.
- European Union Agency for Fundamental Rights (2014) Violence against women: An EU-wide survey. Main results. Luxembourg. Available at: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results_en.pdf (accessed 19 April 2015).
- Fargion S (2014) Synergies and tensions in child protection and parent support: Policy lines and practitioners cultures. *Child and Family Social Work* 19(1): 24–33.
- Fawcett B, Featherstone B, Fook J, et al. (eds) (2000) *Practice and Research in Social Work: Postmodern Feminist Perspectives*. London: Routledge.
- Finnish Advisory Board on Research Integrity (2015) Ethical review in human sciences. Available at: <http://www.tenk.fi/en/ethical-review-human-sciences> (accessed 19 April 2015).
- Goodman L, Dutton MA, Weinfurt K, et al. (2003) The intimate partner violence strategies index: Development and application. *Violence Against Women* 9(2): 163–186.
- Goodman LA and Epstein D (2008) *Listening to Battered Women: A Survivor-centered Approach to Advocacy, Mental Health, and Justice*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Harding S (1991) *Whose Science? Whose Knowledge? Thinking from Women's Lives*. Milton Keynes: Open University Press.
- Harré R and Moghaddam F (eds) (2003) *The Self and Others. Positioning Individuals and Groups in Personal, Political, and Cultural Contexts*. Westport, CT: Praeger.
- Harré R and van Langenhove L (eds) (1999) *Positioning Theory*. Oxford: Blackwell.
- Hitzler S (2011) Fashioning a proper institutional position: Professional identity work in the triadic structure of the care planning conference. *Qualitative Social Work* 10(3): 293–310.
- Hydén M (2005) I must have been an idiot to let it go on: Agency and positioning in battered women's narratives of leaving. *Feminism & Psychology* 15(2): 169–188.
- Hydén M (2014) The teller-focused interview: Interviewing as a relational practice. *Qualitative Social Work* 13(6): 795–812.
- Johnson SP and Sullivan CM (2008) How child protection workers support or further victimize battered mothers. *Affilia* 23(2): 242–258.
- Keeling J and van Wormer K (2012) Social worker interventions in situations of domestic violence: What we can learn from survivors' personal narratives? *British Journal of Social Work* 42(7): 1354–1370.
- Kuronen M, Granfelt R, Nyqvist L, et al. (eds) (2004) Sukupuoli ja sosiaalityö [Gender and social work]. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Logan TK, Walker R, Stewart C, et al. (2006) Victim service and justice system representative responses about partner stalking: What do professionals recommend? *Violence and Victims* 21(1): 49–66.
- Mason J (2002) *Qualitative Researching*, (2nd ed.). London: SAGE.
- McFarlane J, Campbell J, Wilt S, et al. (1999) Stalking and intimate partner femicide. *Homicide Studies* 3(4): 300–316.
- Mechanic M (2002) Stalking victimization: Clinical implications for assessment and intervention. In: Davis KE, Frieze IH and Maiuro RD (eds) *Stalking: Perspectives on Victims and Perpetrators*. New York: Springer Publishing, pp. 31–61.
- Romito P and Grassi M (2007) Does violence affect one gender more than the other? The mental health impact of violence among male and female university students. *Social Science and Medicine* 65(6): 1222–1234.

- Sabat SR (2003) Malignant positioning. In: Harré R and Moghaddam FM (eds) *The Self and Others. Positioning Individuals and Groups in Personal, Political, and Cultural Contexts*. Westport, CT: Praeger, pp. 85–98.
- Sheridan L and Lyndon AE (2012) The influence of prior relationship, gender, and fear on the consequences of stalking victimization. *Sex Roles* 66(5–6): 340–350.
- Spence-Diehl E and Potocky-Tripodi M (2001) Victims of stalking: A study of service needs as perceived by victim services practitioners. *Journal of Interpersonal Violence* 16(1): 86–94.
- Tjaden P and Thoennes N (1998) Stalking in America: Findings from the national violence against women survey. Available at: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles/169592.pdf> (accessed 19 April 2015).
- Virokannas E (2011) Identity categorization of motherhood in the context of drug abuse and child welfare services. *Qualitative Social Work* 10(3): 329–345.
- Weller M, Hope L and Sheridan L (2013) Police and public perceptions of stalking: The role of prior victim-offender relationship. *Journal of Interpersonal Violence* 28(2): 320–339.